

**UNIVERSITATEA
ACADEMIEI DE ȘTIINȚE A MOLDOVEI**

ȘCOALA DOCTORALĂ ȘTIINȚE UMANISTE

**ȘCOALA DOCTORALĂ ȘTIINȚE
JURIDICE, POLITICE ȘI SOCIOLOGICE**

**ȘCOALA DOCTORALĂ ȘTIINȚE ECONOMICE
ȘI DEMOGRAFICE**

***TENDINȚE CONTEMPORANE
ALE DEZVOLTĂRII ȘTIINȚEI:
VIZIUNI ALE TINERILOR CERCETĂTORI***

***Conferința Științifică a Doctoranzilor
(cu participare internațională)
ediția a VI-a***

Volumul II

Chișinău, 15 iunie 2017

Materialele Conferinței Științifice a Doctoranzilor *Tendințe contemporane ale dezvoltării științifice: viziuni ale tinerilor cercetători* (cu participare internațională) sunt recomandate pentru publicare de consiliile școlilor doctorale și Consiliul științific al Universității Academiei de Științe a Moldovei (proces-verbal nr. 3 din 9 iunie 2017)

COMITETUL ȘTIINȚIFIC

Acad. Maria DUCA – președinte

acad. Valeriu RUDIC, acad. Mitrofan CIOBANU, acad. Mihai CIMPOI,

mem. cor. Ion GUCEAC, dr. hab. Veaceslav URSACHI,

dr. hab. Svetlana COJOCARU, dr. hab. Aculina ARÎCU,

dr. hab. Alexandru STRATAN, dr. hab. Maria NEDEALCOV,

dr. hab. Victor GHILAȘ, dr. hab. Gheorghe COJOCARU,

dr. hab. Victor JUC, dr. hab. Olga GAGAUZ, dr. Tatiana POTÎNG

Responsabilitatea asupra conținutului revine în exclusivitate autorilor

© Universitatea Academiei de Științe a Moldovei, 2017

SUMAR

Școala Doctorală Științe Umaniste

Calaraș Svetlana. <i>Aspecte gramaticale în analiza termenilor editoriali-poligrafici</i>	7
Bădicioiu Laurențiu. <i>Repere ale comicului în publicațiile satirico-umoristice românești din perioada interbelică</i>	12
Caterev Cristina. <i>The role of common abbreviations in the information science vocabulary</i>	14
Celpan Tatiana. <i>Evaluarea nivelului dezvoltării economice a Basarabiei interbelice conform presei locale</i>	18
Cercașin Marina. <i>Piesa vestimentară fundamentală din costumul nupțial – rochia albă de mireasă</i>	22
Cîrciumaru Dumitru. <i>Comunicarea semnică și gestul: unele considerații generale</i>	26
Enicov Cristina. <i>Aspecte generice ale discursului publicitar</i>	31
Gologoș Corina. <i>Lumea plină de informații și ecrane: noi perspective în studiul teoriei unei etici pentru media, social media și medii</i>	36
Iovu Elisaveta. <i>Imagologia literară: prezentare în plan diacronic</i> ...	40
Ivanov Constantin. <i>Reprezentări arhetipale ale răului în creația crengiană</i>	45
Jacota-Dragan Olga. <i>Paradigme idealiste ale filosofiei românești a secolului al XX-lea</i>	48
Necșuțu Mădălin. <i>Anexarea Basarabiei în presa românească (iunie–iulie 1940)</i>	52
Nicolaescu Gheorghe. <i>Cimpoiul: origine, construcție și repertoriu</i>	55
Severin Serghei. <i>Morfologia satelor moldovenești – element de individualizare a structurii planimetrice a localităților rurale</i>	60
Șalari Marin. <i>Documente din arhivele de stat a Rusiei ca surse de studiere a istoriei bisericii ortodoxe din Basarabia (secolul al XIX-lea – începutul secolului al XX-lea)</i>	64
Șestacov Elena. <i>Formule narrative noi – generația nouăzecistă</i>	68
Tocarciuc Alina. <i>Design textil actual. Considerațiuni generale</i>	71
Țărnă Dina. <i>Factorul religios în cadrul dezvoltării culturii</i>	75

Țicu Viorica. <i>Flancul sud-vestic european în strategia militară rusă</i>	80
Ursu Andreea. <i>Recognition and regulation of emotions as dyadic satisfaction predictors</i>	86

Școala Doctorală Științe Juridice, Politice și Sociologice

Armaș Valentin. <i>Locul transporturilor rutiere internaționale de mărfuri în sistemul regimurilor juridice internaționale</i>	91
Becciu Sorin. <i>Societatea civilă ca factor de presiune asupra procesului decizional în unele regimuri autoritare</i>	95
Bostan Ina. <i>Fundamentele sociale, morale și religioase ale sancțiunii juridice</i>	100
Calendari Dumitru. <i>Renunțarea procurorului la învinuire în instanța de apel</i>	105
Candel Octav Sorin. <i>Couple satisfaction index 16. Proprietăți psihometrice și diferențe de gen în măsurarea satisfacției diadice</i>	109
Cara Evgheni. <i>Separatismul – principala amenințare la adresa securității naționale</i>	113
Castraveț Diana. <i>Unele aspecte privind instituția răspunderii juridice civile</i>	118
Ciobanu Elvira. <i>Rolul ambivalent al familiei în manifestarea delincvenței juvenile</i>	122
Corman Corneliu. <i>Premisele istorice ale conflictului transnistrean</i>	126
Cozma Daniela. <i>Legalitatea – principiu fundamental de organizare și funcționare a puterii judecătorești</i>	134
Drumea Iulia. <i>Abordări conceptuale privind oportunitatea consacării legale a condițiilor de reprezentativitate pentru organizațiile patronale în Republica Moldova</i>	139
Gore Doinița. <i>Analiza în plan comparat a reglementărilor din spațiul uniunii europene și al Republicii Moldova privind transportul auto de pasageri și bagaje</i>	143
Iliincaia Evghenia. <i>Variațiuni de forme a răspunderii în cadrul încălcării cadrului legal fiscal</i>	147
Iurașco Elena. <i>Abordări teoretice ale implicării sectorului asociativ în dezvoltarea învățământului preuniversitar în Republica Moldova</i>	152

Leșco Victoria. <i>Parteneriat școală – familie în educația fizică a elevilor de vârstă școlară mică</i>	158
Micu Victor. <i>Principiul responsabilității în dreptul public</i>	162
Morei Nicolae. <i>Aspecte introductive privind istoricul apariției și evoluțianoțiunii de provocare în procesul penal</i>	170
Munteanu Parascovia. <i>Participarea persoanelor cu dizabilități la viața socială și politică</i>	175
Mursa Elena. <i>Premiul Nobel pentru pace – aprecierea rezultatelor în construcția păcii mondiale</i>	179
Ojoga (Ceban) Mariana. <i>Condițiile exercitării restrângerii dreptului la proprietate</i>	182
Pislaru Lilia. <i>Protecția juridico-penală a genetica umane în unele state europene</i>	187
Rusu Dorel. <i>Natura juridică a avizelor la proiectele de legi constituționale</i>	197
Sedlețchi Elena. <i>Interferența dintre dreptul concurenței și proprietatea intelectuală – o provocare pentru cercetarea științifică</i>	202
Tataru Gheorghii. <i>Temeiurile răspunderii penale a șefului de stat</i>	206
Tocarenco Veronica. <i>Privacy and freedom</i>	209
Ursu Viorica, Chiriac Natalia. <i>Analiza vinovăției – element constitutiv al laturii subiective în cadrul răspunderii materiale în dreptul muncii</i>	213
Ursu Viorica, Chiriac Natalia. <i>Vinovăția – condiție esențială a răspunderii disciplinare în dreptul muncii</i>	219

Școala Doctorală Științe Economice și Demografice

Beșliu Iurie. <i>Rolul managementului valorii întreprinderii în depășirea situațiilor de criză</i>	225
Buciu Daniela. <i>Responsabilitatea profesorului de educație fizică în echilibrarea raportului consiliere-motivație-performanță în profilaxia deficiențelor fizice la preșcolari</i>	230
Deliu Natalia. <i>Unele aspecte teoretice privind angajarea în câmpul muncii a persoanelor dezavantajate</i>	233
Gargalis Panayiotis. <i>International financial reporting standards and the quality of financial information</i>	237

Ghibescul Mihail. <i>Is there any dependence between shadow economy and unemployment?</i>	240
Grigoraș Ecaterina. <i>Particularitățile dinamicii fertilității în Republica Moldova și unele țări europene pe parcursul anilor 1970–2015</i>	243
Lopotenco Vadim. <i>Impactul riscului sistemic asupra propagării crizei financiare</i>	249
Mîțu Cristina. <i>Studiu comparativ privind dinamica speranței de viață la nivel regional și global</i>	252
Nasalciuc Irina. <i>Aspecte de evaluare a fluxurilor investiționale către piețele bazate pe energie regenerabilă în Europa și în Republica Moldova</i>	260
Panfil Cristina, Luchian Ivan. <i>Piața produselor bancare în Republica Moldova</i>	265
Popa Dmitri. <i>Tendențele contemporane în sfera politicilor investiționale asupra dezvoltării relațiilor economice în RM</i>	269
Popescu Marius, Gruia Romulus. <i>Aspecte privind managementul resurselor agroturistice viticole din Dobrogea de Sud</i>	273
Rosu Dorin. <i>Creșterea competitivității IMM-urilor din Republica Moldova prin clusterizare</i>	279
Turețchi Viorel. <i>Ajustarea proceselor tehnologice de producere în sectorul autohton de fitotehnie sub influența deficitului forței de muncă</i>	285
Vanghele Cristian. <i>Management of decision policies at macroeconomic level in agriculture</i>	291

ȘCOALA DOCTORALĂ ȘTIINȚE UMANISTE

ASPECTE GRAMATICALE ÎN ANALIZA TERMENILOR EDITORIALI-POLIGRAFICI

CALARAȘ SVETLANA
Institutul de Filologie, AȘM

În terminologie, pentru ca un termen să se formeze, o noțiune trebuie să se aleagă, să se fixeze o denumire (normalizare) sau să se creeze o unitate lexicală conceptualizată (neologia terminologică). Spre deosebire de neologismul lexical, care este natural, spontan, neologismul terminologic este creat și poartă numele de neologism. Cuvintele noi influențează vocabularul unui idiom pe două căi:

1. internă: prin crearea de noi cuvinte ca o consecință a procesului derivării, a schimbării valorii gramaticale, a calculului lingvistic;
2. externă: prin împrumuturi din alte limbi – împrumuturi de sintagme, cuvinte sau structuri calchiate.

Aspecte pragmatice în formarea termenilor. Potrivit lui Sager [1], se pot distinge două tipuri de formare a termenului în raport cu circumstanțele pragmatice ale creării lor: formarea primară a termenului și formarea secundară. Creația primară însoțește formarea unui concept și este monolingvă. Formarea secundară apare atunci când se creează un nou termen pentru un *concept existent* în două cazuri:

1. ca rezultat al revizuirii unui termen în cadrul unei singure comunități monolingve, de ex. crearea unui termen în contextul unui document normativ (standard) sau “rebotizarea” unui termen ca urmare a descoperirii unei noi entități în același domeniu (de exemplu, telefonul este denumit acum telefon fix după descoperirea telefonului mobil).
2. ca rezultat al transferului de cunoștințe către o altă comunitate lingvistică în care termenul corespunzător trebuie să fie creat. Acest principiu se aplică, de asemenea, la crearea termenilor editorial-poligrafici.

Formarea primară și secundară a termenilor este cauzată de diverse motive:

- În cazul formării primare a unui termen nu există o entitate lingvistică preexistentă, chiar dacă există reguli adecvate de formare a termenilor. Cu privire la formarea secundară, în acest caz există întotdeauna un termen deja existent, care este termenul limbii sursă și care poate servi drept bază pentru formarea secundară.

• Formarea primară este destul de des spontană, în timp ce formarea secundară este mult mai frecvent supusă regulilor și poate fi planificată.

Metode de formare a termenilor: Sunt cunoscute următoarele mecanisme de formare a termenilor, aplicate în limba română, dar care pot fi aplicate și în alte limbi:

1. crearea formelor noi
2. folosirea formelor deja existente;
3. împrumuturi translinguale.

I. Crearea formelor noi

Formele noi sunt entități lexicale noi care nu au existat până acum. Unele dintre mijloacele care pot fi utilizate sunt următoarele:

1. Derivare progresivă, regresivă, parasintetică și prin substituție de afixe: Procesul de derivare progresivă este reprezentat de formarea unui nou termen adăugând unul sau mai multe afixe la o rădăcină a unui cuvânt, de exemplu: *cusătură, caractere, rasterare, fațetat, fâlțuire, albitură, ilustrație, culegere, etc.* În procesul de derivare au fost folosite prefixe vechi și prefixe neologice. Prefixe vechi: de ex. în-, ne-: în-+cadr+-are = încadrare; în-+clei+-ere= încleiere; ne-+arale=nearale; prefixe neologice: de ex., con-, co-: con-+jenct+-ură=conjenctură; con-+vult=convult; co-+autor=coautor; co-+patern+-itate=copaternitate.

Mai mult decât atât, există și o mulțime de prefixoide (pseudo-prefixe) și sufixoide (pseudo-sufixe), cuvinte cu sens de sine stătător în limba de origine, majoritatea din greaca veche, care au acționat productiv la formarea multor termeni editorial-poligrafici:

- prefixoide: auto- “însuși, singur” (*autocromie, autoplastie, autotipie, autotipografie, etc.*), contra- “împotriva” (*contramarcă, contrapagină, contratipie, contratitlu etc.*), foto- “lumină” (*fotoalgrafie, fotocromie, fotoceramică, fotoculegere, fotogelatinografie etc.*), lito- “piatră” (*litocromie, litografie, lito fotografie, litostereotipie etc.*), logo- (*logografie, logogramă, logotip, etc.*), semi “jumătate” (*semicursivă, semilegătură, semineagră, semipalmetă etc.*) etc.
- sufixoide: -crom/cromie “culoare” (*autocromie, fotocromie, litocromie, tetracromie, etc.*), -log/logie “savant” (*bibliologie, bibliolog, etc.*), -tip/tipie “exemplar, model” (*autotipie, fototipie, litostereotipie etc.*), gramă “schemă, grafic” (*fotogramă, pictogramă etc.*), etc.

Derivarea regresivă (inversă) are loc prin suprimarea de afixe (sufixe lexicale și desinențe). De exemplu, derivarea regresivă postsubstantivală: *culegătorie>culegar; pirogravare>pirograf, colografie>colograf, perlare>perl, legătură>legat, tomos>tom, topus>top etc.*

Derivarea cu substituție de afixe:

- de prefixe: *epilog>prolog, onset>of(f)set, împărțire>despărțire, prefață>postfață, diapozitiv>dispozitiv etc.*

- de sufixe: *anual*>*anuar*, *biografist*>*biografie*, *literală*>*literar*, *formă*>*format*, *tipar*>*tipăritură*, *druck*>*drucker* *ei*, *maculaj*>*maculare*>*maculatură*, *craclaj*>*craclare*>*cracluri*, *recenzare*>*recenzent*>*recenzie* etc.

Ar mai fi de remarcat că termenul “editură” are o origine interesantă: “cuvântul *editură* nu-l putem explica nici ca un împrumut (din vreo limbă cu care româna a intrat în contact), așa cum sunt *a edita* și *editor* (fr. *éditer*, respectiv fr. *éditeur*, lat. *editor*, *-is*), nici ca o creație românească de la *a edita*+*suf.*+*ură*, deoarece, cum bine se știe, sufixul *-ură* se atașează la teme participiale (ceea ce înseamnă că un eventual derivat ar fi trebuit să aibă forma *editatură*). Aceasta se explică însă foarte bine prin substituirea sufixului (fals, aici) *-or* (din *editor*) cu sufixul *-ură*, după modele ca *sudor-sudură*, *băutor- băătură*.” [2].

2. **Compunere:** Procesul de compunere este o formare efectuată prin combinare a cuvintelor deja existente sau elemente lexicale, conducând la o nouă formă. Compușii pot fi termeni complecși, fraze sau amestecuri. În limba engleză, rădăcinile sau cuvintele care constituie a termenul sau fraza complexă sunt alăturate printr-o cratimă sau printr-o fuzionare sau sunt citate fără nici o indicație de legătură între ele, de ex.:

(cratimă): *taille-douce*, *ex-dono*, *ex-libris*, *compte-renduetc*.

(aglutinare): *metalogravură*, *plumbotipie*, *silabogramă*, *software* etc. [3]

(frază): *ramă de contact*, *responsabil de carte*, *tragere pe celofan*, *piatră litografică*, *piciorușul literei* etc.

3. Forme abreviate:

- **Contaminația:** este o formă de amalgamare, unire a două cuvinte pentru a forma unul singur, de ex.: *papetărie*+*machete*=*machetărie*, *linie*+*corectură*=*liniatură*, *clar*+*obscur*=*clarobscur* etc. [4]

- **Condensarea/elipsa:** condensarea este o formă abreviată a unui termen complex. Ea folosește mai puține cuvinte pentru a desemna același concept, de ex.: *hârtie sugativă*>*sugativă*, *procedeu criblé/craclé*> *criblé/craclé*, *corp de literă Garamond*> *Garamond*, *periodic lunar/mensual*> *lunar/mensual*, *stil de legătură Badier*> *Badier*, *literă majusculă* >*majuscul* etc.

- **Abrevierea/siglarea/acronimia:** Creare prin omiterea cuvintelor sau a unor părți ale cuvintelor din care un termen este compus, de ex. *B.T.*-*abreviere pentru “bun de tipar”*, *a.c.*=*anul curent*, *CZU*=*clasificare zecimală universală*, *ISBN*=*International Standard Book Number*, *n.r.*= *nota redacției* etc.

- **Trunchierea:** Un termen trunchiat este format prin tăierea părții din față, din mijloc sau de la sfârșit a unui termen format dintr-un singur cuvânt, de ex.: *ex-donat* >*donat*, *cianură*>*cian* etc.

II. Forme existente

Termenii noi pot fi formați utilizând formele existente prin următoarele procedee:

- **Conversia:** Aceasta consistă din utilizarea morfosintactică diferențiată a unei singure forme, de exemplu, când un adjectiv este folosit ca un substantiv (foarte comun în română) sau un substantiv ca verb, de ex.: *fason-fasonare-a fasona, a culege-culegar-culegătorie, decalc-a decalchia, a corecta-corectură, a copia-copie-copiere, înec-înecat* etc.

- **Terminologizarea/ omonimizarea:** Aceasta este o procedură generală prin care un cuvânt sau o frază din limbajul general este transformată într-un termen care desemnează un concept într-un limbaj de specialitate, adică are loc fenomenul de dezintegrare semantică a unui cuvânt ce duce la apariția noilor sensuri a acestui cuvânt, de ex.:

albitură–(limbaj general): 1. (la pl.) totalitatea rufelor (de pat, de corp etc.); lenjerie; 2. nume generic dat exemplarelor mici de plătică, babușcă etc.; albișoară; 3. (reg.) nume dat rădăcinilor de pătrunjel și de păstârnac.

(limbaj specializat): mici piese de plumb care servesc la completarea spațiului alb dintre litere, cuvinte sau rânduri; (p. ext.) spațiu alb între rânduri;

spațiu – (limbaj general): 1. formă obiectivă și universală a existenței materiei; 2. întindere nemărginită care cuprinde corpurile cerești; văzduh; porțiuni din atmosferă; întinderea, locul care ne înconjură; 3. limitele între care se desfășoară o acțiune; cadru;

(limbaj specializat): interval alb lăsat între cuvintele sau rândurile culese; (p. ext.) unealtă cu care se realizează acest interval etc. [5].

Așadar, există multe exemple de omonimizare de acest fel: *așternut, croșetă, șanț, talpa literei, revelare, tighel, rărire, roletă, bastardă, capitală, tăietură, ton, câmp, bordură* etc.

- **Împrumuturi transdisciplinare:** Împrumuturi transdisciplinare, de asemenea cunoscute ca împrumuturi interne, se referă la situațiile în care o noțiune dintr-un anumit domeniu este utilizată în altul pentru a reprezenta un alt concept. Caracteristicile extensiei ambelor concepte în ambele domenii sunt adesea asemănătoare, iar sensul lexical al conceptelor este analogic, de ex. *calc/decalc*: 1. copia pe hârtie de calc a unui desen; decalc; 2. fenomen lingvistic care constă în atribuirea de sensuri noi, după model străin, cuvintelor existente în limbă ori în formarea unor cuvinte ori expresii noi prin traducerea elementelor componente ale unor cuvinte străine; decalc.

III. Împrumuturi interlinguale

- **Împrumuturi directe:** Acestea se referă la adoptarea sincronică completă sau parțială a termenilor dintr-o limbă străină în limba țintă. De exemplu: împrumuturi adaptate limitate la epoca modernă (neologisme/neonime) – *blog, fotoshopping, xerox, offset, onset, duplex*, etc.; împrumuturi

semiadaptate (barbarisme) – *apendice, avanttitlu, cracluri, minută, filț, paspartu, poanson, hebdomadur, vinietă*, etc. și xenisme (împrumuturi care sunt păstrate intenționat cu forma și sensul din limbile împrumutătoare) – *comics, copyright, foxing, criblé, digest, old style, compte-rendu, addenda, ad literam, corrigenda, paperback, drypoint, durseuil, mot à mot, pagella, reprint, raster, published by, schwabacher, copywriter* etc. [6].

• **Calcul lingvistic:** Elementele morfologice ale unui termen sau cuvinte întregi din sursă sunt traduse literal („cuvânt cu cuvânt”) pentru a forma un nou termen în limba țintă, de ex. *contrapagină* (lat. verso), *drept de autor* (engl. copyright), *sită foto* (germ. Raster), *săptămânal* (fr. *hebdomadaire*), *pozitiv foto* (fr. *photocopie*), *bandă desenată* (eng. *comics*) etc.

Concluzii. Termenii pot fi formați în diferite moduri: prin folosirea resurselor existente, prin modificarea resurselor existente sau prin crearea de noi entități lingvistice. Observăm că compunerea sintagmatică constituie un procedeu mai productiv în terminologia editorial-poligrafică decât în alte terminologii. Putem afirma că majoritatea termenilor editorial-poligrafici, având bază neologică, sunt împrumuturi din franceză, germană, engleză, etc. Această metodă de formare este unul dintre cele mai active fenomene lingvistice manifestate în terminologiile românești, cu o vizibilitate sporită în terminologia editorial-poligrafică. Ca urmare a analizei efectuate asupra terminologiei editorial-poligrafice din limba română, s-a constatat că termenii, indiferent dacă sunt creați în cadrul limbii sau dacă sunt împrumutați, au, în mare măsură, o evoluție ca și celelalte cuvinte ale limbii, fiind supuși unor procese lingvistice și extralingvistice comune.

Referințe bibliografice:

1. Sager Juan C. A practical course in terminology processing. John Benjamins publishing company, Amsterdam/Philadelphia, 1990.
2. Bahnaru Vasile. Lexicologia practică a limbii române. Acad. De Științe a Moldovei, Inst. De Filologie; Chișinău, 2013.
3. Chiaburu Elena. Carte și tipar în Țara Moldovei. Iași: Ed. univ. “Alex. Ioan Cuza”, 2010.
4. Pojoga Vasile Șt. Termeni editoriali și poligrafici. Mic dicționar de specialitate rus-român. Chișinău: U.S.M., 1991.
5. DEX. 2009. Disponibil: <https://dexonline.ro/definitie/așternut> [Accesat 17.03.17]
5. <https://ro.wiktionary.org/wiki/copyright> [Accesat 23.04.17]

REPERE ALE COMICULUI ÎN PUBLICAȚIILE SATIRICO-UMORISTICE ROMÂNEȘTI DIN PERIOADA INTERBELICĂ

BĂDICIOIU LAURENȚIU
Universitatea din București

Repere praxi-teoretice. Comicul nu poate exista în afara timpului în care se naște și se manifestă. Contextualizarea este definitorie pentru producătorii de comic (scriitori, jurnaliști, caricaturiști etc.) și pentru consumatori-gustarea comicului de către public fiind esențială într-un raport mutual bazat pe un principiu economic simplu: cerere și ofertă. Întâlnim însă și un comic fără contingență cu epoca în care se manifestă (*comic atemporal*), existând clișee clasice, de augmentare/micșorare a unor trăsături, inversare de roluri-călăul devenit victimă, păcălitorul păcălit, înșelătorul înșelat etc., care poate fi ușor înțeles de public. Sigmund Freud deschidea un alt unghi: componenta psihologică a comicului și a unei variante a sa-cuvântul de spirit (*witz*) [1] prezent în înalta societate.

Mini-anchetă prin dicționare. Este necesară o raportare la definițiile de dicționar. Potrivit *Oxford English Dictionary*, „comic” are etimologia în limba greacă, provenind din *kōmikos*, semnalat pentru prima oară spre sfârșitul secolului al XVI-lea.

Merriam-Webster Dictionary atestă anul 1581 ca fiind primul în care este semnalată folosirea cuvântului *comic*.

Este de observat frecvența folosirii cuvântului „comic” în ultimii 300 de ani, cf *Collins Dictionary*-1710: frecvența-0,49; 1718-0,45; 1732-0,79; 1740-0,85; 1749-1,3; 1755-1,75; 1767-1,8; 1779-2,85; 1786-3,08; 1795-1930, o medie de 2,50; 1932-3,07; 1934-2,75; 1936-2,27; 1954-4,26, maximum în cei 300 de ani 2008-1,77, comparativ cu 1755.

În *Dicționar universal al limbei române*, Lazăr Șăineanu, ed. a VI-a, 1929: **Comic** -ă. 1. ce ține de comedie: piesă comică; 2. ce ne face să râdem, hazliu: aventura comică. n. genul comic și actorul care joaca comedia.

În *Dicționarul limbii românești*, August Scriban, 1939: **Cómic**, -ă adj. (vgr. komikós, d. kómos, ospăț, lat. cōmicus. V. comedie). Relativ la comedie: poet, teatru comic. Glumeț, care caută să te facă să râzi: actor comic.

În *Dicționarul explicativ al limbii române*, DEX, 2009: **comic**, -ă, comici, -ce, adj., s. m., s. n. 1. Adj. Care aparține comediei, de comedie, relativ la comedie. ♦ Care provoacă râsul; hazliu, ridicol. 2. S. m. Actor care interpretează roluri de comedie 3. S. n. Categorie estetică în a cărei sferă intră actele, situațiile sau personajele din viață sau din artă care provoacă râsul; ceea ce constituie temeiul ridicolului;

Privire asupra publicațiilor satirico-umoristice. Conform Bibliotecii Naționale a României și dicționarului parcurs [2], publicațiile satirico-umo-

ristice menționate selectiv (din lipsă de spațiu) sunt (incluzându-le pe cele de la jumătatea secolului al XIX-lea, pe cele antebelice și postbelice):

Asmodeu (1871–1874)
Aur (1932, 1933)
Bilete de papagal (1928-1930, 1937–1938)
Bobîrnacul 1878–1879, '80–'86
Bondarul (1861–1862)
Bufonul (1941,1942)
Ciocârlia (1904)
Claponul (6 numere – 1877)
Cocoșul (1923)
Daracul (1869–1876)
Dracu (1896 1897)
Foarfeca (ian. 1888 – mai 1889)
Furnica (1905–1927)
Ghilotina (1915)
Ghimpele 1866–1879
Gluma (1942, 1943)
Greerul (1917, 1918)
Hazul (1894–1896)
Hiena (1920–1924)
Humorul (1944–1945)
Kikirezul (1896, 1912)
Moftul român 1893, 1901–1902
Moș Teacă (1895–1901)
Nemesis (1861)
Nichipercea (1859–1879)
Nastratin (1942)
Nuielușa(1906–1908)
Păcală (16 iunie – 16 nov. 1860)
Păcală (1941–1944)
Pepelea (26 iunie –18 nov. 1860)
Perdaful 1873–1887, 1888,1892)
Pinguinul (1937)
Pițigoiiul (mai 1946 – oct. 1948)
Priculiciul (1872, 1874)
Satira (1897)
Satyrul (1866)
Scorpionul (1920, 1921)
Spiriduș (1859)
Țânțarulu (1859)
Umorul literar (1934)
Vulturul (1894, 1896, 1899)
Veselia (1916–1941)
Zeflemeaua (1901–1904)

Referințe bibliografice:

1. Sigmund Freud. Opere esențiale. Cuvântul de spirit și raportul său cu inconștientul, București: Editura Trei, 2009, vol. 4.
2. Hangu Ion. Dicționarul presei literare românești: 1790–1990. Editura Fundației Culturale Române, 1996.

**THE ROLE OF COMMON ABBREVIATIONS
IN THE INFORMATION SCIENCE VOCABULARY**

CATEREV CRISTINA
Institute of Philology ASM

The need to abbreviate the writing is old and seems to have been, at first, linked to the texts to be engraved on the coins. Strictly speaking, we now distinguish between abbreviations, acronyms, logos and symbols, presented in spelling, under the generic name of the abbreviations. But we will treat them in turn, for more rigorous information to the public. Some abbreviations are written in romanian language, but most are borrowed from english, which have an international circulation.

The abbreviations have the role of forming new words in a language abbreviating a word by the initial letter or by a group of letters. The words consisting of the abbreviation are made by isolating the first letters or fragments of words considered sufficient, but without losing meaning. The abbreviated compounds have as their starting point the syntactic groups from a word. The origin of the word abbreviations is from latin *brevis*

History of abbreviations in the XIXth century shows that the term is not attested in Romanian language explanatory dictionaries. The Universal Dictionary of the Romanian Language, Lazar Șăineanu, published in 1998 defines that abbreviation origins are from the French abbreviation word formed from the first or the first letters of words in a phrase or an expression [1, p. 14]. In other dictionaries of XXth century the abbreviation appears as a word coined by neologisms. An abbreviation is defined by Florin Marcu in the dictionary of neologisms as a *word formed from the initial letters of other words or segments* [2, p. 28].

International Standard ISO 1087: 2000 requires a double perspective on the terminology: which is defined by the set of designations belonging to a language in a specialized field and in another case represented as a science that studies the structure, formation, development, use and management of terminologies in various fields. In many works of terminology there was no agreement on the definition of the exact terminology. Terminology definition in the concept of a famous Robert Paul's Le Nouveau Petit Robert has sev-

eral meanings: vocabulary of a professional field or set of terms or linguistic grille, emancipated from a study of terms and their designations in other specialized languages [3, p. 45].

The terminology is specific into various fields of activity, history, marketing and public relations, healthcare, legacy, politics, environment, and information science recently used at the same time with the introduction of new information technologies. General English Language Dictionaries define terminology own terms as a system of proper terms of sciences and arts or nomenclature, named the science terms and the right use of them [4].

Dinu Balan's conception researching terminology ethnicity, nation and nationalism concept applies two significant ways by explanatory history and conceptual history: they are the branches of history which have already conquered a well determined scientific research worldwide.

Explaining the key concepts is imperative for understanding political identities and national labor trends. Setting up a dictionary of terminology that can be represented in the form of a vocabulary of a professional field through bouth: the research terms or grille assembly language, study of the terms, of their appointments and other specialized languages in information science. The conceptual definitions are useful, especially since the anachronism trap, driven by the tendency to extrapolate the actual meanings of terms in the historical period revolute [5, p. 9].

In the study of terminology and terminography elements. Computerization of the Legal Metalanguage Community: collection of scientific articles, Ludmila Hometkovski, described a variety of scientific terminology and definition of the terms applied in several works of international importance [6]. In the XXth century, synchronic description has come to be regarded as a priority to the diachronic description; the latter presupposes that synchronic descriptions at various stages of the development of a language have already been carried out. Previously, linguists had placed emphasis on diachronic linguistics. The terminological distinction between synchronic and diachronic linguistics was first made by the Swiss linguist Ferdinand de Saussure (1857–1913).

The Diachrony defined in Scientific Languages' dictionary appears as a modern linguistic concept, set in opposition to synchrony) which implies an evolutionary study of the language, conducted either by descriptions exclusive succession axis represent either the amount of synchronicities successive and Exclusive Representation axis sequence or as a sum of successive synchronicities, like a comparative study of one or more synchronic linguistic [7, p. 170].

The appearance of the neologisms abbreviations used in various fields, which are formed from various structures. Use of neologisms according to Ludmila Hometcovski in the article *Terminology and terminological diction-*

aries: genesis and evolution is caused by the fact that all human activities are always in development and here starts the need of introducing of some lexical changes over time in order to improve lexical terminology in one or another field. The author investigates terminologies improvement which occur after a double process: the progress of science itself, meaning more clear understanding of the concepts and terms that means deepening increased purely terminological issues. And *attitude of surprise to the linguistic realities of great variety and richness* is accompanied by an attempt to find rules and criteria to work towards structuring and morning of lexical material of different scientific areas [8].

The early abbreviations have been in use for a long time in the English language, making them among the earliest examples of abbreviations: *A.M.* – comes from the Latin phrase “ante meridiem,” which means “before noon-time”; *P.M.* – comes from the Latin phrase “post meridiem,” which means “after noontime”; *A.D.* – comes from the Latin phrase “anno domini” which means “in the year of our Lord.”

The argument that abbreviations should have no different plural form (for example, “If *D* can stand for disc, it can also stand for discs”) is in general disregarded because of the practicality in distinguishing singulars and plurals. This is not the case, however, when the abbreviation is understood to describe a plural noun already: For example, *U.S.* is short for United States, but not United State. In this case, the options for making a possessive form of an abbreviation that is already in its plural form without a final s may seem awkward: for example, *U.S.’*, *U.S.’s*, etc.

Abbreviations that come from single, rather than multiple, words—such as *TV* (television) - are usually pluralized without apostrophes (two TVs); most writers feel that the apostrophe should be reserved for the possessive (the TV’s antenna). In some languages, the convention of doubling the letters in the abbreviation is used to indicate plural words: for example, the Spanish *EE. UU.*, for Estados Unidos (United States). This old convention is still followed for a limited number of English abbreviations, such as *SS.* for Saints, pp. for the Latin plural of pages, paginae, or *MSS* for manuscripts.

Examples of three letters abbreviations: *ADC* – Analog Digital Converter; *ADF* – Automatic Direction Finder; *ADI* – Acceptable Daily Intake; *ADP* – Automatic Data Processing.

Examples of four letters abbreviations: *NYPD* – New York Police Department; *UCLA* - University of California, Los Angeles; *ULIM* – Universitatea Liberă Internațională a Moldovei. **Examples of five letters abbreviations in romanian:** *AJVPS* – Asociația Județeană a Vânătorilor și Pescarilor Sportivi; *BCCOC* – Biroul pentru Combaterea Crimei Organizate și Antidrog; *BCCOA* – Brigada de Combatere a Crimei Organizate și a Corupției.

Examples of six letters abbreviations in romanian: *DGPSPM* – Direcția Generală de Pașapoarte, Străini și Probleme de Migrări; *DGCPTS* – Direcția Generală de Contabilitate Publică și Trezoreria Statului. Examples of common abbreviations used in information science that have the same structure and significance can be found in several languages with international usage, as in French and English.

Examples: *OPAC* – Online Public Acces Catalog in english; *CAP* – Catalogue d'accès public in french and *CAP* – Common Alert Protocol; Common Agricultural Policy in english. There are different abbreviations used in the information science which derived from English and have the same structure but a different content. **Examples:** *OCLC* – Online Computer Library Center; *OCLC* – Ohio College Library Center; *SSRI* – Selective Serotonin Reuptake Inhibitor; *SSRI* – Social Survey Research Information.

For an efficient use of the abbreviations in the science information is useful and necessary to create an online database where they are interspersed with search magnifying glass according to alphabet and country from where provine like is the online Abbreviation Finder [9].

The alphabetical listing of library abbreviations includes: *ALA* – unit, division, roundtable and committee abbreviations; *ALA* – unit publications known by abbreviations. **Examples:** *ACL* – Acces Control List; *CD* – Compact Disc; *DCIM* – Digital Camera Images; *DV* – Digital Video; *HDD* – Hard Disk Drive; *ISO* – International Standardizing Organisation; *TTC* – Translation and Terminology Center; *TIS* Terminological Information System. In the Knowledge Society the compiling of a Science Information Dictionary of Common Abbreviations is needed and very important for researchers belonging to the field of librarianship and information technologies, as the same the creation of a national database with the possibility of translation into various international languages. These abbreviations depend of the various historical processes that have evolved considerably in the era of information and Knowledge Society, when appears the notion of information explosion, abbreviations order is required to be selected and merged in chronological and terminology order, as each distinctly know these abbreviations after content and logos same stage. Abbreviations current facilities allow the access to knowledge in the field of information categories of users in different fields of science and innovation development and strengthening of such a dictionary of abbreviations that will reach the level of excellence, recognized under international rules of using the terminology in linguistics and information science by the librarians.

References:

1. Șăineanu Lazăr. Dicționarul Universal al Limbii Române. Chișinău, Litera, 1998, p. 14.

2. Marcu Florin. Dicționar de Neologisme. București, Editura Saeculum, 2007, p. 28.
3. Paul Robert. Le nouveau petit Robert dictionnaire alphabétique et analogique de la langue française. Dictionnaires Le Robert, 1995, p. 45.
4. Oxford Dictionary. online citat [16.05.2017]. Disponibil pe: <http://oxforddictionaries.com>.
5. Balan Dinu. Etnie, etnicitate, națiune și naționalism. – online citat [16.05.2017]. – Disponibil pe: http://atlas.usv.ro/www/codru_net/CC12/07%20dinu%20balan.pdf.
6. Hometkovski Ludmila. Elemente de terminologie și terminografie. Informațizarea metalimbajului juridic comunitar: culegere de articole didactico-științifice. Chișinău, ULIM, 2012, p. 9-27.
7. Dicționar General de Științe. București, Editura Științifică: 2005, p. 170.
8. Hometkovski Ludmila. Terminologia și dicționarele terminologice: geneză și evoluție. În: Analele Universității Dunărea De Jos Din Galați. Fascicula XXIV, Anul IV, Nr. 1 (5), 2011, p. 24. online citat [22.05.2017]. Disponibil pe: http://www.lit.ugal.ro/LEXIC_COMUNLEXIC_SPECIALIZAT/lcls_iunie2011/volum_lcls_iunie2011.pdf.
9. Abbreviation Finder. online citat [16.05.2017]. Disponibil pe: <http://www.abbreviationfinder.com>.

EVALUAREA NIVELULUI DEZVOLTĂRII ECONOMICE A BASARABIEI INTERBELICE CONFORM PRESEI LOCALE

CELPAN TATIANA

Universitatea Academiei de Științe a Moldovei

Basarabia – un cuvânt greu încercat de istorie în ultimele două secole, un cuvânt care naște speranță și vise, disperare și alinare, desconsiderare și revoltă. Mulți dintre cei pentru care acest cuvânt este un strigăt pe fondul acalmiei identitare privesc cu mare surprindere și durere spre cei pentru care Basarabia este o problemă în plus, o problemă ce deranjează, o chestiune ce nu îi privește și care, oricum, e departe [5].

Multă vreme despre Basarabia s-a vorbit în șoaptă. Abia după anul 1990 s-a putut descoperi povestea reală a ceea ce s-a întâmplat în aceste teritorii ale României reîntregite după Marea Unire.

Timpul interbelic a fost pentru Basarabia un semn al începutului modernizării sale, însă nu a fost suficient, războiul întrerupând acest avans temerar. În cadrul economiei românești interbelice, Basarabia a reprezentat o parte organică a unei țări cu profil agrar-industrial. Ca urmare, agricultura era ramura economică de bază, deoarece ea dispunea de condiții pedoclimatice deosebit de favorabile. Aflându-se în componența României, Basarabia s-a pomenit a fi izolată de enorma piață rusă, iar prin intermediul ei și de cea europeană.

Aceasta nici nu se ascundea. Economistul român R. Racoviță, care a studiat special starea industriei Basarabiei la începutul anilor 1920, menționa deschis: „Basarabia este o provincie tipică cu industrie mică și casnică, aceasta este urmarea izolării ei totale de Rusia”. Și pe loc adăuga, că ”Această industrie se află azi într-o stare de decădere din cauza lipsei de mașini, a utilajului mecanic, a mâinilor de muncă, a capitalurilor, a mijloacelor de transport, și mai ales din cauza lipsei combustibilului” [6, p. 38]. Astfel se prezenta conjunctura financiar-economică reală, care determina dezvoltarea industrială a ținutului în componența României.

O mare lovitură asupra economiei, inclusiv asupra industriei Basarabiei a fost dată de criza economică mondială din anii 1929–1933. Aflându-se în componența nici pe departe înfloritoarei României, care în plus mai era și dependent într-o mare măsură de capitalul străin, criza s-a resimțit în modul cel mai cumplit asupra industriei ținutului. Dădeau faliment și se închideau multe întreprinderi, altele își micșorau activitatea lor productivă.

Este de menționat faptul că conform ziarului „Viața Basarabiei” din 7 decembrie 1939 este descris un articol ce se referă la unificarea impozitelor. Astfel, delegații negustorimii nu au arătat că, în ultimii ani, impozitele au devenit atât de variate, încât însăși contribuabilul nu cunoaște exact câte impozite plătește. Așadar, ei dorind ca toate impozitele să fie centralizate și încasate de către un singur perceptor, controlate de către un singur controlor și urmărite deci, de o singură instituție. Dacă vor fi întreprinse cerințele lor, s-ar fi înlăturat o serie de neajunsuri. Prin urmare, conducătorii Camerelor de Comerț puse la ordinea de zi problema respectivă, expunându-și părerea precum că unificarea impozitelor trebuie să se facă împreună cu unificarea taxelor comunale, a căror ființare ar fi în contradicție cu spiritul modificării ce tinde să o realizeze ministerul.

Cu privire la situația economică a Chișinăului găsim informația în raportul unui inspector comercial către Ministerul Economiei Naționale, privind situația pentru luna noiembrie, anul 1939, expus în același ziar „Viața Basarabiei”. Acest inspector face o succintă expunere asupra luptei ce se dă împotriva speculei ilicite, precum și asupra evoluției prețurilor pe piața Chișinăului. Raportul remarcă o serie de anomalii la redactarea ordonanțelor comunale și fixarea prețurilor maximale, până la urmă această ordonanță fusese anulată. O altă măsură, după părerea inspectoratului comercial, a fost și acordarea de autorizații de import pentru negustorii basarabeni și o cât mai bună aprovizionare a pieții, adică cât mai multe mărfuri disponibile pe piață vor provoca concurența și prin urmare și scăderea prețurilor. În afară de problema speculei, în raport se vorbește și despre vina unor consumatori care, fără a avea vre-un motiv justificat, și-au făcut rezerve anormale de alimente, provocând astfel, criza și scumpirea. Legea din acea perioadă condamna pe acei consumatori care se aprovizionau într-o măsură anormală, în consecință organele

pentru reprimarea speculei se ocupau cu descoperirea acelor gospodării unde se aflau depozitele și se întocmeau acte de contravenție. Această măsură au potolit consumatorii și respectiv magazinele au fost mai bine aprovizionate cu alimente, ducând la scăderea prețurilor. Prin urmare, au fost create inspecții, inclusiv controlorii Primăriei, inspectorii Economiei Naționale, precum și alte persoane ce activau pentru ameliorarea economică a regiunii. Astfel, grație campaniei care a fost întreprinsă de autorități, în ultimele zile ale lunii noiembrie anul 1939, prețurile la Chișinău se stabilizaseră, dar era insuficient, **întrucât** urmau să fie luate măsuri ca aceste prețuri să scadă pentru a duce un mod de viață normal. Într-un articol, intitulat „Probleme și doleanțe economice”, cuprinde șapte puncte care depindeau atât de autoritățile locale cât și de Ministerele de resort. Aceste puncte se referă la diferite probleme, de exemplu:

- lipsa uleiului rafinat, care fusese înlocuit cu ulei vegetal simplu, ulei de bostan și de măsline;
- lipsa lemnului de foc și prețurile exagerate la acestea, dificultăți cu transportarea, prin urmare unele gospodării se aprovizionau cu petrol lampant care era întrebuițat drept combustibil în timpul iernii, astfel au fost inventate niște instalațiuni simple din tablă, care încălzeau sobele cu petrol;
- recolta slabă a fructelor din cauza timpului rece și ploios, acestea de regulă, se cumpărau noaptea de la producători și erau revândute dimineața;
- multe procese-verbale de contravenție au fost încheiate de către controlorii comunali, deși legea nu permitea ca aceștia să facă astfel de constatări, astfel, aceste procese-verbale de contravenție au fost anulate de instanțele de judecată. Au fost cerute publicarea listelor controlorilor cu drept de a încheia procese-verbale de contravenție și eliberate anume de organele competente conform legii;
- a fost pusă problema eliberării notelor de vânzare de către micii comercianți pentru fiecare client a cărei sumă era mai mică de 50 lei;
- problema pieței din Chișinău ca să nu fie distrusă, așa cum a fost pusă în discuție distrugerea Pieței Vechi de către primărie;
- au fost cerute desființarea registrelor de făină pentru micii comercianți detașiști, deoarece în așa mod a fost pusă problema dispariției vânzării clandestine.

În continuare, în același ziar este menționat faptul că în condițiile crizei generale lupta pentru supraviețuire era crâncenă și, desigur, de multe ori inegală. Inegală măcar și de aceea, că statul român, băncile, cartelurile dădeau preferință iarăși industriei din Vechiul Regat, și în corespundere cu aceasta înfăptuiau și politica lor în Basarabia. Ea era realizată pe direcții diferite – limitarea considerabilă a creditelor, majorarea tarifelor pentru transport și a restricțiilor vamale, politică fiscală specială etc. Deosebit de negativ s-a

resimțit asupra industriei politice specială de scumpire a serviciilor de transport. Ca exemplu, printre altele, este prezentat de către industria și ținutului într-un document de analiză. În raportul lor ei menționează, că fabricile de ulei din București „au fost nevoite să cumpere semințe de floarea-soarelui din Basarabia, iar pentru aceasta ele au obținut tarife feroviare avantajoase. S-a ajuns la o situație paradoxală: uzinele bucureștene au început să aprovizioneze Basarabia cu ulei de floarea-soarelui, având posibilitatea să câștige în fața fabricilor locale, care cumpărau materia primă pe loc, dar care plăteau transportul feroviar mai scump, decât fabricile din București” [2]. Într-un articol din același ziar se menționează: „chiar și în cazul, când celelalte condiții de dezvoltare economică ar fi egale, această unică deosebire ar fi de ajuns pentru aceea, ca provincia noastră să se afle într-o situație mai rea decât celelalte provincii ale țării” [3].

Nerezistând luptei concurențiale, înăbușindu-se din cauza lipsei piețelor de desfacere suficiente pentru producția lor, în anul 1935 în ținut, potrivit datelor camerelor de comerț și industrie din Basarabia, au fost închise mai mult de 1/4 din întreprinderile industriei cenzitare, în anii următori numărul lor a crescut. Să pornim de la cele mai mari din ele, de exemplu, atelierele feroviare din Tighina, având un număr de peste 600 de muncitori, fabricile de tricotaș și textilă din Chișinău, peste 400 de muncitori, depoul feroviar din Florești și altele în anii 1935–1938 au fost demontate [4].

Este de menționat faptul că a fost studiată posibilitatea organizării unei expoziții regionale având drept scop reprezentarea industriei și comerțului de către Camera de Comerț. Expoziția a fost pusă în legătură cu aniversarea a cinci sute de ani de la înființarea orașului Chișinău. Un loc important a fost demonstrarea în fața țării calității produselor industriale autohtone, diferitelor meserii, precum și industria casnică care a avut un rol deosebit în economia Basarabiei, satisfăcând astfel, cele mai indispensabile nevoi ale populației.

Într-o culegere care datează din anul 1936, intitulată „Situația economică a Basarabiei”, prefectul județului Lăpușna menționează: „Lucrând cu sinceritate în baza principiilor expuse, Basarabia va progresa și vom ajunge și noi în scurt timp la înălțimea ce se cuvine acestei frumoase bogate ospitaliere provincii” [7, p. 3].

Toate aceste date concrete indică faptul că Basarabia în această perioadă grea și-a găsit locul firesc în cadrul statului național unitar român, reușind să parcurgă multe trepte pe drumul civilizației moderne și să se apropie de nivelul de dezvoltare al celorlalte provincii istorice.

Referințe bibliografice:

1. Basarabia 1918–1940. Bruxelles, Editura Nistru, 1988. 67 p.
2. Basarabia economică, 1939, Nr. 2.

3. Basarabia economică. 1939, Nr. 3.
4. Basarabia economică. 1940, Nr. 6.
5. Purici Șt. Istoria Basarabiei. București, Semne, 2011. 195 p.
6. Racoviță R. Raport asupra activității serviciului industriei din Chișinău precum și observațiuni generale asupra industriei din Basarabia. București, 1920.
7. Situația economică a Basarabiei. 1936. 32 p.
8. Viața Basarabiei. 1939, 7 decembrie.

PIESA VESTIMENTARĂ FUNDAMENTALĂ DIN COSTUMUL NUPTIAL – ROCHIA ALBĂ DE MIREASĂ

CERCAȘIN MARINA

Universitatea Academiei de Științe a Moldovei

Poziționată între cele două treceri naturale ale vieții omului – Nașterea și Moartea – nunta a devenit corespondentul cultural al căsătoriei. Indiferent de timpul în care s-a constituit și de zona geografică, instituția căsătoriei a apărut la toate popoarele fiind o asociere, o alianță între un bărbat și o femeie, validată printr-un act oficial, juridic și religios. Aflându-ne la etapa tatonării subiectului de cercetare, care ia în dezbateră evoluția ansamblului nuptial în Basarabia, ne-am concentrat cercetarea asupra studierii unui aspect important legat de piesa fundamentală în cadrul acestui costum, anume rochia albă, care are o vechime de peste două milenii, fără însă ca aceasta să fi fost o tendință de modă. Mai multe surse istorice și literatura de specialitate vin să confirme faptul că încă din perioada antică miresele au purtat rochie albă, dând preferință veșmintelor albe. Una dintre explicațiile posibile ar fi simbolismul profund al culorii albe imaculate pus în referință cu puritatea miresei, inocența, castitatea ei. Din punct de vedere economic, veșminte albe își puteau permite doar persoane cu un anumit statut social-economic în societate, țesăturile albe fiind scumpe, prețioase, din care considerente și mai valoroase și rezervate pentru purtarea în cele mai festive și așteptate zile pentru tinere domnițe.

În spațiul ce urmează vom încerca să schițăm lapidar evoluția portului rochiei albe de mireasă de-a lungul istoriei. Astfel, miresele din Egiptul Antic se prezentau la nuntă în rochii sau șaluri de culoare albă, suprapuse în mai multe straturi. În Grecia Antică, albul era culoarea care însemna puritate și era preferată pentru hainele de sărbătoare. Miresele elene purtau la nuntă o rochie albă, acoperind fața cu un voal, de obicei, colorat, ce simboliza supunerea a tinerei față de viitorul soț. Și în Roma Antică veșmintele din pânză albă aveau o valoare semnificativă. Miresele purtau rochii din țesătură subțire, foarte fină, de culoare albă, rochia albă fiind simbolul suprem transmis de mireasă zeului Hymen – zeul fertilității și al căsătoriei.

La sfârșitul secolului al XV-lea, a avut loc ceremonia de căsătorie regală în rochie albă a Annei de Bretania cu regele Louis al XII-lea al Franței. De asemenea, Margaret Tudor, fiica regelui Henry al VI-lea, a purtat, la căsătorie o rochie de damasc alb, tivită cu fir de culoare roșie – culoare tradițională a familiilor regale. În anul 1612, prințesa Elisabeta, fiica lui James I, a purtat o rochie argintie, brodată cu perle, fir de argint și pietre prețioase. Începând cu secolul al XVIII-lea și până la jumătatea secolului al XIX-lea ținuta de nuntă devine mult mai bogată și complicată, miresele care aparțineau caseilor regale alegeau materiale scumpe, culorile preferate fiind argintiu cu roșu. De menționat că exemplele indicate au rămas singulare și nu au fost urmate de alți membri ai familiilor regale, din care motive nu pot fi considerate ca inițitoare a tendinței de a purta la nuntă o rochie albă.

Suntem îndreptățiți să afirmăm că secole la rând s-a urmărit tendința mireselelor de a se „împodobii” în veșminte cu caracter tradițional, individual, specific pentru fiecare popor. S-a știrbit din această tradiție odată cu dezvoltarea industriei modei, începând cu secolul al XIX-lea și intensificarea procesului de industrializare a producerii pieselor vestimentare, fapt ce a determinat o nouă epocă în „cultura” vestimentară.

Așa, în anul 1840, Victoria I a Regatului Unit a purtat rochie albă la nunta sa. Regina Victoria I s-a înfățișat în ziua nunții într-o superbă rochie din satin alb, împodobită cu aplicații florale și dantelă, ținând un buchet din flori de portocal. Trena rochiei avea aproape cinci metri lungime. Această imagine a influențat și alte mirese, dând tonul pentru culoarea albă, care a devenit imediat culoarea nunților de elită.

Motivele pentru care regina Victoria I și-a ales această culoare sunt prezentate diferit. S-a remarcat faptul că în acea epocă prețul coloranților de efect era ridicat, țesăturile albe fiind cele mai ieftine, iar prin ținuta sa regina ar fi dorit să atragă atenția asupra unei anumite austerități prin care trecea casa regală. De menționat că pânza albă fusese mai rar utilizată în vestimentație anume din cauza gradului de pretențiozitate a acestei culori. Regina a îndrăznit să poarte în ziua nunții o rochie albă – culoarea cea mai pretențioasă, din toate câte există. În așa fel, căsătoria reginei Victoria I cu Albert of Saxe-Coburg, în care regina a purtat veșminte albe, este considerată ca fiind momentul inaugural pentru rochia albă de mireasa. În scurt timp, o rochie de mireasă de altă culoare ar fi însemnat un fel de decădere în rang. Rochia albă, diafană, cu trenă și voaluri, înnobila din start mireasa. Ulterior, după căsătoria reginei Victoria I, au mai urmat căsătorii regale, la care miresele au ales să poarte rochie albă.

Cât privește spațiul românesc, ansamblul nupțial are la bază tradiții creștine, începuturile culturii românești fiind creștine și constituind o parte semnificativă a patrimoniului cultural național, atât material cât și imaterial. Astfel, taina căsătoriei se găsește printre cele șapte taine ale Bisericii creștine,

prin care „în urma binecuvântării preotului se coboară peste miri harul dumnezeiesc necesar pentru întemeierea familiei creștine”. Cununia religioasă, care preceda cea laică și era secole la rând primordială, fusese acompaniată de o multitudine de obiceiuri, fiecare având specific zonal, etnic, artistic. De regulă, în spațiul românesc la nuntă mirii purtau costume populare tradiționale, specifice unei anumite zone și care posedă valoare unică și irepetabilă. Subliniem că costumul popular este un certificat de înaltă iscusință și pricepere, un etalon de frumusețe, care posedă un limbaj de comunicare a unor tradiții străvechi, o mărturie vie a unui proces de creație. Practic nu au fost găsite două costume identice, fiecare costum deosebindu-se de altele prin ornament, culoare și dimensiuni. Costumele populare erau îmbrăcate frecvent la nuntă în mediul rural devenind un simbol național, suferind amplificări și interpretări, la fel ca și decorul tradițional.

Căsătoria a doi tineri cuprinde un ciclu de obiceiuri și ritualuri: prenupțiale, nupțiale sau nunta propriu-zisă și postnupțiale. Nunta propriu-zisă, în tradiția moldovenească, se începea acasă la părinții miresei, cu frumosul ritual de Îmbrăcare a miresei. Fata îmbrăca costumul de mireasă, era împletită, apoi i se punea voalul și ghirlanda cu flori pe cap (mirele putea să-i aducă miresei de cu seară cadoul de nuntă – rochia, vălul miresei și pantofii), dacă nu – apoi așteaptă venirea mirelui cu „pocloanele” (rochia, vălul miresei și pantofii). În timpul ritualului de îmbrăcare a miresei, ea este înconjurată de druște și femeia care se ocupă de gătitul miresei.

Costumul tradițional al miresei se compunea din următoarele piese vestimentare: cămașa lungă până la glezne decorată bogat cu broderie pe piepți și pe mânecă și catrința prinsă în talie cu cingătoare. Capul miresei se acoperea cu maramă, un accesoriu veritabil, la realizarea căruia lucrau cele mai iscusite femei. Marama era țesută din borangic, având capetele ornamentate cu broderie. Ținuta miresei era completată de accesorii precum mărgelile la gât și cerceii în urechi. „Dacă o fi să observăm cum au fost surprinse fetele gata de măritat de către gravorii și desenatorii medievali în Moldova și în celelalte provincii românești, apar argumente suficiente pentru a formula ideea că găteala florală a miresei din ziua nunții, așa cum a fost documentată în secolul al XX-lea, putea fi găteala obișnuită de sărbătoare a fetelor de până la căsătorie” [1, p. 59].

În timpul îmbrăcării, mireasa șede pe un scaun în fața unei mese împodobite cu jeme, iar druștele îi cântau despre acest moment de căsătorie ca despre un pas spre familie, care o va lipsi de libertate, de zâmbet, de copilărie și va fi cu povara dorului de părinți, de frați și surori etc.

În Basarabia, tradiția de a purta la nuntă rochie albă este relativ nouă. Pe teritoriul Basarabiei, costumele citadine urmau moda din marile capitale europene și această modă s-a dovedit a fi foarte persistentă. Timp de peste o sută de ani, orice mireasă dorea să respecte tradiția rochiei albe, de la rangurile

cele mai înalte până la treptele de jos ale clasei de mijloc. Despre faptul că această modă s-a răspândit și pe teritoriul Basarabiei ne comunică fotografiile de epocă care s-au păstrat. Pentru cercetare, fotografiile reprezintă surse foarte valoroase, pentru că au imortalizat momente importante din viață. Cel mai frecvent, în trecut fotografiile se făceau la nuntă ca cel mai important eveniment din viață, în care actanții principali sunt înfățișați în costumul de sărbătoare. Prin intermediul fotografiilor vechi de nuntă găsite pe teritoriul Moldovei pot fi obținute caracteristicile de bază ale costumului nupțial femeiesc. Astfel, în urma studiului bazat pe analiza fotografiilor de epocă se poate afirma că și pe teritoriul Basarabiei miresele au purtat în ziua nunții rochie albă. La sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea rochia albă de mireasă era lungă, cu corsajul ajustat, închisă până la gât, cu mânecă lungă, iar fusta rochiei putea fi ușor evazată. Părul miresei era strâns și în coafură se prindea voalul și coroșița.

Aproximativ un secol miresele au purtat în ziua nunții rochia albă. Dar, cum orice început are un sfârșit, însăși moda rochiei albe de mireasa a început să se estompeze. După cel de al Doilea Război Mondial, miresele au început să fie interesate de țesăturile noi, de culorile rafinate oferite de industria chimică și de variațiile formelor și stilurilor oferite de o modă din ce în ce mai sofisticată. Miresele moderne au început să-și exprime caracterul nonconformist și ca rezultat trena rochiei a început să dispară din ținutele miresele, iar rochia s-a scurtat până chiar mai sus de nivelul genunchilor.

În pofida faptului că în timp, sub influența modei, forma și principalele linii de siluetă ale rochiei de mireasă s-au schimbat frecvent, culoarea albă a rochiei a rămas un simbol al inocenței și demnității femeii.

Referințe bibliografice:

1. Buzilă V. Portul Popular din Republica Moldova. Chișinău, 2011, 119 p.
2. Zelenciuc V. Moldavian National Costume. Chișinău, Timpul, 1985, 143 p.
3. Doagă A. Ii și cămăși românești. București, Ed. Tehnica, 1981, 90 p.
4. Nanu Adina Artă, stil, costum. Noi Media Print, 2007, 305 p.
5. Moisei L. Ornamentica țesăturilor tradiționale din Republica Moldova. Teză de doctor în istorie. Chișinău, 2015, <http://www.cnaa.md/thesis/23386/> (vizitat 27 mai 2017).
6. Expoziția „Nunta nunților... (din patrimoniul MNEIN)”. Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală, 2017.

COMUNICAREA SEMNICĂ ȘI GESTUL: UNELE CONSIDERAȚII GENERALE

CÂRCIUMARU DUMITRU

Universitatea Academiei de Științe a Moldovei

„În epoca contemporană, când dirijorul a devenit un artist la fel de prețuit ca și violonistul sau pianistul concertist, măiestria sa este apreciată în funcție de realizările artistice ale ansamblului pe care îl conduce, de modul cum a reușit acel ansamblu să transmită auditoriului întreaga gamă de trăiri și sentimente încorporată de compozitor în partitura operei sale” [1, p. 3]. Astfel, un dirijor de orchestră se concentrează astăzi pe aspecte de interpretare și de expresivitate, detalii care argumentează plener devierea sa de la funcția primară de asigurare a tempo-ului și ritmului. Această realizare se datorează în mare parte evoluției actului dirijoral din secolul al XIX-lea, când repertoriul romantic – mult prea extins în comparație cu muzica anterioară – a necesitat implicări suplimentare din partea dirijorului. Or, în contextul în care acesta nu mai este doar un simplu dispecer al intrărilor sau ieșirilor adresate celor din ansamblu, imaginea sa se leagă ea însăși de acea reuniune de interpreți ce urmează a expune anumite idei ale unui oarecare compozitor. Așadar, modernismul impune dirijorului rolul unui suveran care, servindu-se de un complex de gesturi vizibile și hotărâte, dă „undă verde” unei interpretări [2].

În această ordine de idei, „fiind expresia autenticului ființei sale, dirijorul învață să transforme un fapt particular de comportament general-uman într-o acțiune conștientă de făurire a unei semnificații” [3, p. 13]. Însă, respectivul proces nu se poate produce în orice fel de condiții, ci numai în baza unor indiscutabile convingeri asupra aptitudinilor dirijorului și a capacităților sale creatoare, a pregătirii multilaterale în general și a celei muzicale în special, și nu în ultimul rând, a temperamentului de care dă dovadă. De toate acestea depind în cel mai direct mod ulterioarele sale realizări artistice și conturări de personalitate, care se întregesc și se reliefează, bineînțeles, doar în procesul practicii [1].

În fond, de-a lungul timpului, dirijatul a fost considerat o știință, o artă, dar și un estetic care funcționează după un complex de principii, reguli și procedee. Însă, se mai poate adăuga aici și despre faptul că actul dirijoral este considerat a fi și o cale de comunicare, evident, între diferiții participanți la realizarea unei muzici. Asemenea unui proces tranzacțional, adică unul de predare-primire, fenomenul se desfășoară în baza unui schimb de semnificații, idei, emoții ori sentimente. Din partea dirijorului, comunicarea se realizează printr-o codificare, iar codul primordial prin care acesta își transmite informația pare a fi limbajul gestual [4].

Pornind de la ideea că dirijorul are cumva datoria de a tâlmăci cât mai fidel gândurile, sentimentele și trăirile compozitorului [1], se constată că nevoia de a comunica cu muzicienii din fața sa îl conduce spre formularea unui vocabular specific și propriu, constituit dintr-un variabil sistem de gesturi compus „din elemente de construcție ce se combină între ele după anumite reguli din care rezultă structuri din ce în ce mai complexe care au capacitatea de a transmite semnificații” [4, p. 3]. Aceste elemente sunt unele conceptuale, în baza cărora se însușesc anumite deprinderi dirijorale utilizabile după caz în orice încercare a dirijorului de a comunica ceva anume sau de a sugera unele indicii de interpretare.

De altfel, „gestul dirijoral s-a născut dintr-o necesitate practică de conducere a ansamblurilor muzicale, dar și din înclinația muzicianului coordonator de a-și însuși o modalitate de realizare și corectă a partiturii” [3, p. 11] prin mișcări și poziții corporale care să transmită direct sau indirect indicațiile nonverbale ale dirijorului. Astfel, cu o substanțială semnificație semantică – fără abateri grave de la ideea că tehnica dirijorală nu este un scop în sine, ci un mijloc de comunicare și expresie muzical-artistică – „gestul s-a dovedit capabil să întruchieze modalitățile prin care se exprimă fluidul sonor sau discursivitatea acestuia” [3, p. 11].

Considerând absolut oportună abordarea terminologică a cuvântului „gest” – evident, în contextul expresiei „comunicare semnificativă” –, consemnarea unor idei general-filosofice găsite într-una dintre sursele bibliografice de bază în ceea ce privește tema studiului de față este mai mult decât potrivită. Așadar, relaționând gestul cu semnul, Luc Benoist afirmă în lucrarea sa *Semne, simboluri și mituri* că, „pentru a-și garanta securitatea sau, mai exact, pentru a supraviețui, omul originilor, ca orice primat, era obligat să acorde în fiecare clipă cea mai mare atenție semnelor pe care i le transmiteau, fie doar și prin simpla lor prezență, ființele și lucrurile înconjurătoare. Este, de altminteri, o nevoie încă actuală, doar iluzoriu diminuată de civilizație” [5, p. 8], continuă autorul, subliniind importanța limbajului gesturilor și vorbind ca despre un prim limbaj al nostru, și cel mai cuprinzător.

Astfel, căutând să explice condițiile apariției și dezvoltării diferitor metode de comunicare interumană, istoricul francez afirmă cu vehemență că „gestul însuși este coexistent vieții și anterior cu mai multe milioane de ani vorbirii care nu este decât o modalitate ulterioară a acestuia, localizată la gură. Omul primitiv s-a exprimat mai întâi prin gesturi devenite semne pentru apropiatăii săi. Căci acest om al primelor epoci nu era singur pe lume. Trăia așa cum a trăit întotdeauna, așa cum trăim și astăzi, adică în societate. După ce l-am izolat în mod artificial ca receptor de semne, trebuie să-l considerăm la rândul-i ca emițător de mesaje, ca obiect al unei cunoașteri posibile, dar un obiect deosebit de privilegiat, dat fiind că, anturajul cunoscându-i individualitatea, gesturile sale erau imediat înțelese de frații de rasă și de trib. Ele tre-

buiău să suscite în aceștia din urmă o emoție de natură identică, de vreme ce omul nu poate înțelege cu adevărat decât ceea ce el însuși poate repeta, căci semnele astupă hiatul deschis între sensibilitate și inteligență” [5, p. 13]. În acest context, deși gestul pare să fie studiat ca cel mai vechi limbaj omenesc, acesta nu trebuie nici pe departe să fie considerat unul rudimentar și primitiv. Bineînțeles că după același model de comunicare explicat de Benoist, gestul a fost preluat instinctiv în toate domeniile de activitate care au luat naștere de-a lungul veacurilor și a evoluat odată cu gândirea umană, purtând în el cele mai firești sentimente dimpreună cu achizițiile dobândite în cursul dezvoltării. În plus, „expresie subiectivă, gestul devine prin repetare un adevărat semn instituțional, comunicare a unei noțiuni și, curând, sugestie a unui gând. Căci există în filiația gestului o analogie frapantă între formarea unei obișnuințe, înțelegerea unui fenomen și nașterea unui simbol” [5, p. 16]. Iar faptul că gestul ajunge să-și încorporeze o semnificație simbolică, ne conduce spre un sistem al simbolurilor puse în circulație într-un anumit mediu social. În acest sens, străvechile mișcări ale trupului acced cu aplomb spre diferite coduri culturale ale lumii.

Așadar, gestul reprezintă o formă de comunicare produsă în mod obligatoriu în prezența uneia sau mai multor persoane fizice. Iar după cum ne pot confirma și mai multe ediții ale *DEX*-ului, provenit din franceză (*geste*) și latină (*gestus*), termenul se referă la o „mișcare a unor părți ale corpului, în special a capului sau a mâinilor, care însoțește ori înlocuiește vorbirea, exprimând o stare psihologică sau o intenție” [6] ori vizează „mișcarea brațului sau a mâinii spre a exprima sentimentele noastre” [6]. Rămânând în zona etimologiei, un alt istoric francez – medievalistul Jean Claude Schmitt – se expune extrem de simplu și explicit asupra a două variante de decriptare a cuvântului „gest”. Prima s-a dezvoltat din latinescul *motus* (mișcare) – folosit cu frecvență ca sinonim pentru *gestus* –, și stabilește o legătură cu ideea de mișcare a trupului și chiar a sufletului în viziunea filosofilor. Cea de-a doua variantă pornește de la rădăcina *gerere* (a se purta), care ne conduce spre o cu totul altă viziune asupra problemei, și anume spre cea a comportamentului, în timp ce în limba română „gest” și „comportament” sunt acceptate ca sinonime, alături de „atitudine” și „purtare” [6]. Într-un fel sau altul, gestul este atât de atașat existenței umane, încât se întâmplă ca detașarea de experiență și transformarea acestuia în obiect de investigație să fie deseori un act aproape imposibil.

Totuși, din ce în ce mai mulți cercetători veniți din diferite sfere ale socialului încearcă să studieze gestul atât din punct de vedere teoretic, cât și din cel istoric, drept rezultat indicând specificul fiecărei culturi de pe pământ. Or, gesturile pot fi percepute ca o parte intrinsecă a civilizațiilor, pentru că vechii egipteni, romani, greci, persani, turci, indieni, africani ș.a. au obișnuit să folosească limbajul gesturilor. Mai târziu, în Evul Mediu, fenomenul dat este întâlnit în diversele contexte de studiere a disciplinelor perioadei, de la

retorică, teatru, muzică, dans până la teologie și medicină, iar gestul, ca fundament semiotic și cultural, devine o punte între aceste domenii aparent atât de diferite între ele [7].

Dintre toate spațiile disciplinare – în care gestul are o importanță stabilită teoretic – se evidențiază retorica clasică, cea artă de a vorbi bine cu scopul de a convinge, ale cărei părți constitutive (după sistematizarea lui Quintilian) sunt *inventio*, *dispositio*, *elocutio*, *memoria* și *actio* [8]. Numită și *pronunciatio*, ultima componentă se referă anume la detaliile pe care oratorul nu trebuia să le neglijeze în timpul susținerii discursului său – acestea fiind intonația și gestul – și să cedeze tentanelor improvizații cu riscul de a devia oarecum sensul profund al textului rostit. Totuși, ciudat este că, în același timp în care acest *actio* dispăre cu pași rapizi, datorită schimbărilor de ordin social și a celor de interes colectiv general, limbajul gesturilor devine tot mai atractiv pentru cercetători datorită caracterului mistic pe care îl dobândește în timp și a dinamicii pe care o oferă domeniilor științifice, disciplinelor filosofice, dar și fondului artelor.

În aceste condiții, inițiativa de a studia gestul în perimetrul artei și parametri artistici devine tot mai pronunțată și realizabilă, iar unul dintre conținuturile cele mai expuse acestui fapt este cel al artei dirijorale. După secole în care actul dirijării s-a constituit în baza altor practici artistice în general și muzicale în special, gestul dirijorului este considerat astăzi cea mai eficientă metodă de realizare a comunicării semnificative între un conducător de ansamblu și ansamblul însuși.

„Știința gestului dirijoral provine dintr-o activitate de concepere și de creație individuală; ea exprimă o realitate a gândirii și simțirii dirijorului, gestul dirijoral nefiind prevăzut de către compozitor în partitură decât (eventual) ca sistem metric, indicații de tempo, agogică, dinamică; tot ce realizează dirijorul în actul său interpretativ este o plăsmuire personală, reală, străină unor intenții coregrafice sau pantomimice” [4, p. 8-9]. Astfel, fiecare dirijor înțelege muzica și se comportă gestual în conformitate cu propria inteligență, cu experiența, interesul, dar și cu sistemul său de senzații și percepții. Or, „expresivitatea gesticii dirijorului se obține în procesul interpretării, pe baza emoțiilor artistice ale acestuia, pe baza înțelegerii conținutului de idei și sentimente ale operei de artă și îi permite acestuia să transmită interpretărilor, cât mai plastic, intențiile sale” [1, p. 260].

Totuși, actul dirijoral se bazează oarecum pe un vocabular de specialitate constituit în baza unui amplu sistem de cunoștințe muzicale și extramuzicale, întrucât „o cultură generală temeinică este atribuită oricărui dirijor, ca de altfel al oricărui muzician al epocii contemporane. Ea este o necesitate imperioasă, care întrește și lărgeste orizontul artistului. Alegerea repertoriului, procesul de elaborare a interpretării, realizarea unei strânse legături între sensul textului și muzică implică un larg orizont cultural, un bagaj

informațional bogat” [1, p. 17]. Și abia pe fundalul unor dogme ce impun anumite principii de conștientizare a dirijatului – deși în prezent se produce o renunțare parțială și chiar absolută la acestea – răsare o importanță acordată formării individualității dirijorale prin pătrunderea unor conținuturi gestuale la niveluri intens psihologizate.

În fond, dirijorul „nu își exprimă (direct) propriile sentimente, nu intervine pe textul muzical, nu modifică componența orchestrei. Totuși, oricine interpretează un text (literar, muzical), transformă acest act artistic într-unul eminamente unic, personalizat, că repetabilitatea determină variația (aceeași persoană neputând avea producții artistice identice)” [9, p. 39]. Astfel, dirijorul își creează singur oportunitatea eschivării în cel mai profund mod posibil – evident, prin intermediul unui propriu sistem de comunicare semnificativă – de la o banală citire a partituri și descriere a acesteia. În aceste condiții, gestul devine o oglindă a stării psihice a dirijorului, exprimându-i atât comenzile conștiente, cât și pe cele inconștiente produse – prin comunicarea nonverbală între conducătorul ansamblului și ansamblul în sine – în scopul stabilirii unor relații de colaborare între cele două părți. „Unii cercetători consideră, pe bună dreptate, că gesturile nonverbale (care pot căpăta diverse funcții în conducerea dirijorală a unui ansamblu) sunt gesturi de exteriorizare a preaplinului sufletesc, cu o nuanță demonstrativă, de întărire și de susținere a anumitor afecte” [4, p. 10]. Drept adaos pot fi luate în calcul mesajul artistic și încărcătura afectivă, ambele sugerate anume prin intermediul limbajului dirijoral nonverbal. Doar în acest context, „lungul drum al devenirii unei partituri, de la ideea ființării siluite în limitele paginilor sale până la geneza unei muzici vii, este tot ce poate fi mai sublim în muzică” [2, p. 90].

Acestea fiind spuse, „privind gestul din punct de vedere dirijoral observăm că fiecare dirijor are personalitatea sa, cu gesturi caracteristice, cu modul său particular de a conduce, dar mișcărilor mâinilor trebuie să prezinte și trăsături comune tuturor dirijorilor, pentru a fi pretutindeni cunoscute și înțelese, astfel încât orice ansamblu vocal sau instrumental să poată cânta după ele, să poată răspunde „la mâna” dirijorului. Studiile de tehnică a mâinilor sunt aceleași peste tot ca și cele de tehnică vocală și instrumentală. Omul și-a folosit brațul și mâna sa, cu care a modelat materia timp de secole și s-a deprins să comunice cu ajutorul ei. Prin sensibilitatea ce se exprimă în braț, omul creează obiecte, produce semne (scrie, desenează, comunică, operează cu semne) și acționează în felurite sensuri, lăsând în urmă amprenta sa psihică și spirituală” [4, p. 7-8].

Referințe bibliografice:

1. Gâscă N. Arta dirijorală. București, Editura Didactică și Pedagogică, 1982.
2. Timaru V. Muzica noastră cea spre ființă. Târgu-Lăpuș, Galaxia Gutenberg, 2008.

3. Golcea I. Gestul cu funcție de semn, în comunicarea dirijorală. Introducere în stilistică dirijorală I. Râmnicu-Vâlcea, Almarom, 2006.
4. Sandu Ancuța-Simona. Tehnica și măiestria dirijorală. Craiova, Universitaria, 2013.
5. Benoist Luc. Semne, simboluri și mituri. București, Humanitas, 1995.
6. <https://dexonline.ro/definitie/gest> (vizitat 29.03.2017).
7. Deciu Andreea. Cartea străină: Civilizația gesturilor. România literară nr. 11 / 1999. [online]. http://www.romlit.ro/civilizatia_gesturilor (vizitat 25.02.2017).
8. <https://ro.wikipedia.org/wiki/Retoric%C4%83> (vizitat 29.03.2017).
9. Buhai M. Despre dirijat, dirijori și arta lor. În: Studii de muzicologie, vol. IV. Iași, Editura PIM, 2009, p. 38-44.

ASPECTE GENERICE ALE DISCURSULUI PUBLICITAR

ENICOV CRISTINA

Universitatea Academiei de Științe a Moldovei

Scopul prezentului articol este de a delimita trăsăturile specifice discursului în științele lingvistice ulterior să le identificăm pe cele ale discursului publicitar. Vom încerca să delimităm unele particularități ale discursului publicitar, în baza studiilor referitoare la discurs în general. Pornind de la definiția clasică a discursului ca o „secvență continuă de propoziții sau fraze, structurată și coerentă utilizate în scris sau oral” [4, p. 184], putem afirma că termenul de *discurs* a constituit obiectul multor teorii și sistematizări din diferite puncte de vedere. Printre primele abordări ale conceptului de discurs, vom aminti pe aceea a lui Ferdinand de Saussure, conform căreia discursul, ca proces, este opus limbii ca sistem de semne, semne care luate la întâmplare nu pot exprima decât vagi concepte, rudimente de idei sau de gânduri. Pentru a exprima gândirea, semnele izolate trebuie să se lege între ele pe axa sintagmei, a propoziției, devenind astfel discurs: „Discursul constă, chiar și într-o manieră rudimentară și pe căi pe care le ignorăm, în a afirma o legătură dintre două concepte care se prezintă îmbrăcate în forma lingvistică, în timp ce limba nu face în prealabil decât să realizeze concepte izolate, care așteaptă să fie puse în raport între ele pentru a face să existe semnificare de gândire” [1, p. 9-10]. La fel vede discursul și Émile Benveniste atunci când scrie că „doar în discurs, actualizat în fraze, se formează și se configurează limba. Aici, în discurs începe limbajul” [1]. Saussure vorbește în egală măsură de „limbă discursivă” și de „vorbire” (cf. fr. „parole”), plasând fraza în afara limbii, în discurs: „Fraza nu există decât în vorbire, în *limba discursivă*, în timp ce cuvântul este o unitate care trăiește în afara oricărui discurs în tezaurul mental” [1, p. 118].

Pentru un șir de cercetători discursul constituie un eveniment comunicativ, ce reflectă un comportament lingvistic individualizat și o activitate mintală anterioară acestui eveniment. P. Ricoeur identifică patru trăsături ale discursului, care, luate împreună, fac din discurs un eveniment. Aceste trăsături sunt: discursul este realizat temporal și în prezent, discursul trimite la locutorul său prin intermediul ambreierilor, discursul este întotdeauna cu privire la ceva, el trimite la o lume cât și la un interlocutor căruia i se adresează [10, p. 155]. D. Maingueneau fixează trăsăturile discursului din perspectivă pragmatică, astfel, pentru el, discursul are aspecte cantitative și calitative, are un caracter orientat și intențional, cu evoluție temporală, fiind o formă de acțiune prin acte de limbaj, într-un mecanism interactiv și contextualizat [8, p. 38-41]. D. Maingueneau atestă că termenul “discurs” este interpretat, de cele mai dese ori, drept sinonim al termenului “vorbitură”, opus de savanți termenului “limbă”. A opune limba vorbirii, înseamnă a opune un fenomen sistemic sau general unui fenomen individual (adică autonomiei vorbitorului). În această situație, conchide D. Maingueneau, nu este loc pentru discurs, deoarece această entitate deposedează vorbitorul de rolul lui central și-l antrenează în funcționarea enunțurilor [8, p. 16-24].

Eugeniu Coșeriu, mai devreme decât mulți alții, asociază într-o unitate cvasi-indestructibilă textul și discursul, spusul (explicitul) și nespusul (implicitul), extinzând sfera textului dincolo de lingvistic: „În măsura în care sensul, în interiorul textului, se exprimă nu numai lingvistic, ci și extralingvistic – ceea ce se întâmplă în mare măsură – această lingvistică a textului pe care o considerăm cea „adevărată și adecvată” trebuie să treacă *dincolo de sfera lingvistică* (s.a.)” [11, p. 8].

Această extindere a domeniului de cercetare al lingvisticii, prin introducerea obiectului text, în calitatea sa de „complex semnic verbal dotat cu sens” [11, p. 9], este ilustrată, în spiritul concepției lui Coșeriu, de formula plastică de *text-aisberg* datorată lui Carmen Vlad: „sintagma acoperă sfera *textului împreună cu contextul său* (ori în termeni mai specifici, *partea explicită a textului cu partea lui implicită*” (s.a.)”. Explicitul se referă la ansamblul semnelor verbale efectiv realizate oral sau în scris, deci se confundă cu textul propriu-zis, materializat, concret, în timp ce implicitul, nespusul sau nescrisul, pulsează în ceea ce am numit contextul textului, evocând o seamă de fenomene indiciale extra verbale, exterioare textului, care însă îi influențează, îi modulează, uneori îi determină decisiv sensul. Cercetătoarea subliniază relația strânsă, în conformitate cu concepțiile lui E. Coșeriu, dintre text și context, considerându-l pe acesta din urmă ca parte constitutivă a textului. Contextul a dezvoltat trei semnificații ce pun în evidență diversitatea atât de complexă a fenomenelor și a mecanismelor lingvistice și semio-cognitive: prima se referă la „seria concentrică de „cadre” exterioare” [11, p. 9] cu anumite funcții textuale, a doua pune semnul egalității între context și situația de comunicare

/ enunțare sau situația de discurs (abordare socio- și psiholingvistică), iar într-o a treia semnificație se încearcă a se surprinde și a se explica, prin procese de factură inferențială, dimensiunea cognitivă și dinamică a textelor, a comunicării verbale înfăptuită concret în și prin text.

Jean-Michel Adam [1, p. 3], la rândul-i, reunește discursul și textul, respectiv analiza discursului și analiza textului cu origini epistemologice și istorie diferite, prin renunțarea la decontextualizarea textului, a cărui identitate ca obiect de analiză, în anii '90, era garantată de ruperea sa categorică de contextul sociocultural în care era produs, acesta din urmă revenind de drept (analizei) discursului. Situând lingvistica textuală în interiorul (analizei) discursului, el își numește demersul și domeniul de cercetare *analiza textuală a discursurilor*, la care aderăm.

Cât privește discursul publicitar, statutul său este discutabil. În studiile consacrate lui, se atestă o diferență de abordare terminologică. Potrivit unor opinii, discursul publicitar constă din asocierea textului cu imaginea din cadrul unui anunț publicitar. J. M. Adam consideră că discursul publicitar este o structură semiologică mixtă. Lingvistul francez se referă la faptul ca acest discurs este un hibrid, adică o încrucișare de două elemente disparate, diferite – textul și imaginea, și că ponderea acestora în cadrul acestui construct este imprecisă. Un șir întreg de cercetători ai discursului publicitar identifică discursul cu textul publicitar. Cercetătorul român Ion Corjan vorbește despre un „izomorfism” al textului și discursului publicitar, menționând că discursul ca fapt comunicațional și obiect semiotic tinde să se identifice cu manifestările textuale în toate aspectele lor spațio-temporale. [6, p. 110]. Un șir de lingviști (Bălănescu O, Cvasnîi-Cătănescu M, Lugin G, Pahud S, Lindekens R.) partajează această opinie despre identitatea dintre text și discurs publicitar. În definirea discursului publicitar M. Cvasnîi-Cătănescu recurge la terminologia lui J. M. Adam, subliniind că ”discursul publicitar este un construct mixt și eterogen din punct de vedere semiotic: el presupune funcționarea sincretică a două componente: verbală și non-verbală. În literatura de specialitate sunt cercetate o serie de probleme importante referitoare la discursul publicitar. Una din aceste probleme este *apartenența de gen al discursului publicitar*. Noțiunea de gen, fiind aplicată domeniului de analiză a discursului și a teoriei textului, este aplicată pentru discursul literar și cel jurnalistic, dar nicidecum celui publicitar. D. Maingueneau atunci când abordează textului publicitar, vede în el emanația (produsul) unui gen, care se definește prin interdependența unui loc social din care provine, a unui canal și a unui tip de difuzare a discursului: „Un text publicitar [...] nu este studiat doar ca o structură textuală, ca o înlănțuire coerentă de semne verbale, nici ca unul din elementele unei strategii de marketing, dar ca o *activitate enunțiativă raportată la un gen de discurs*: locul social din care emerge, canalul prin care este transmis (oral, scris, televizat etc.), tipul de difuzare pe care îl im-

plică, ele nu se disociază de felul în care textul se organizează” [8, p. 2]. În aceeași ordine de idei, G. Lugin abordează textul publicitar menționând că el este condus de normele specifice genului publicitar; astfel, autorul susține, pe bună dreptate, că diversitatea practicilor publicitare trebuie examinată cu atenție, și subliniază importanța genurilor de publicitate în organizarea textuală, astfel, după lingvistul genovez, o publicitate comercială se deosebește de un afiș electoral, de o publicitate redacțională sau de o publicitate din situație de comunicare de criză. [7, p. 183].

Studiile axate pe publicitatea de presă scrisă [Lugin G., Goddard A., Grunig B.] plasează în centrul atenției problema *definirii discursului publicitar ca tip de discurs aparte*. Adică discursul publicitar își are particularitățile sale tot așa precum și oricare alt discurs. Abordarea discursului publicitar se face prin prisma teoriilor referitor la practicile discursive. Definit prin natura interacțiunii (emițător – receptor) și context, practicile discursive sunt determinate de uzuri proprii unor sfere sociale. J.-M. Adam, pentru a ne atenționa asupra diversității practicilor discursive umane, renunță de a le trata ca fiind identice discursurile judiciare, religioase, politice, publicitare, jurnalistice, universitare, literare etc. [1, p. 35]. Autorul distinge *discursul*, la singular, de *discursuri*, la plural, susținând că a vorbi despre discurs, înseamnă a deschide textul, dintr-o parte, spre o situație de enunțare – interacțiune, întotdeauna unică și din altă parte, spre o inter-discursivitate a genurilor, în care este prins fiecare text. Adam menționează că preferă să substituie analiza discursului cu o analiză a discursurilor, care este atentă la diversitatea practicilor discursive umane. [1, p. 40]. În opinia lui G. Lugin, este euristică tentativa de a examina tipurile de discurs, reprezentative ale unor sectoare de producere verbală, care sunt subordonate unui dispozitiv de comunicare specific: discurs literar, discurs jurnalist, discurs politic, care corespunde mai multor genuri de discurs. În această perspectivă, *analiza discursului publicitar* de presă scrisă nu poate să facă abstracție de formațiunile și practicile discursive pe care le relevă, acțiunile lingvistice (finalitățile) din care este țesut, și de situația de comunicare în care are loc. Acest discurs este diferit de jurnalismul de presă scrisă sau de publicitatea televizată [7].

După cum am menționat anterior un anunț publicitar într-o publicație de presă scrisă include partea lingvistică și partea iconică. Discursul publicitar este o parte componentă din cadrul comunicării publicitare. J. M. Adam și M. Bonhomme în urma analizei structurii discursului publicitar, specifică că acesta are o structură semiologică mixtă: care cuprinde un semnificant iconic și un semnificant lingvistic. Semnificantul lingvistic, la rândul său, cuprinde mai multe componente, ceea ce face ca structura acestuia să fie complexă și diferită de al celorlalte tipuri de texte, cum ar fi: marca, sloganul și redacționalul sau textul. Fuziunea iconicului și a verbalului care se expri-

mă prin iconicizarea verbalului și prin verbalizarea iconicului demonstrează interacțiunea între doi semnificanți de natură diferită. Este important de a pune în valoare ideea duplicității semnificantului textului publicitar drept categorie lingvistică. Reiterăm că comunicarea publicitară este o formă particulară de comunicare care se definește prin caracterul său imediat. Scopul ei este de a interpela imediat și pe cât posibil de a convinge un cititor care nu este numai decât dispus să o primească.

Pe lângă aceasta într-un text publicitar, spațiul rezervat părții (compartimentului) lingvistice este inferior celei iconice, dat fiind impactul major pe care îl are imaginea asupra destinatarului. În general, rolurile textului și a imaginii sunt variabil proporționale și dinamice în funcție de numeroase criterii. Totodată este sesizabil echilibrul între aceste unități constitutive ale unui anunț publicitar, care se determină și se presupun reciproc într-o coerență unitate discursivă. Între text și imagine, potrivit lui G. Peninou, acționează următoarele raporturi de mutualitate: *susținere* (argumentare, redundanță, parafrază); *complementaritate* (informații autonome în expresie, dar convergente în conținut); *amplificare retorică* (transfer de sens, metaforizare, hiperbolizare etc.). [9, p. 207]

Lingvistul român I. Corjan a mai adăugat la aceste trei raporturi stabilite de către G. Peninou încă unul, al patrulea, pe care îl numește de *opoziție* (antiteză, supralicitare, contradicție non-antagonică etc.). Într-adevăr, și verbalul, și iconicul se găsesc în situație de profit reciproc, „un supliment de semnificație pe care primul îl instaurează pe cale lingvistică, iar al doilea îl supralicitează pe cale vizuală” [6, p. 232]. În concluzie putem afirma cu certitudine că discursul publicitar constituie emanația unei situații de comunicare specifice, are trăsături generice proprii și se prezintă sub formă iconotextuală.

Referințe bibliografice:

1. Adam J.-M. La linguistique textuelle, Introduction à l'analyse textuelle des discours, Armand Colin. 2006.
2. Adam J.-M., Bonhomme, M., L'argumentation publicitaire. Rhétorique de l'éloge et de la persuasion. Paris, Nathan, 1997
3. Benveniste E. Problèmes de linguistique générale, II, Gallimard, Paris. 1974.
4. Bidu Vranceanu A. Dicționar de științe ale limbii. București, Ed. Nemira, 2005.
5. Coșeriu E., Determinacion y entorno. Dos problemas de una lingüística del hablar. În: Romanistisches Jahrbuch, 1955–1956 reluat în 1962 în volumul Teoria del lenguaje y lingüística general, Gredos, Madrid, și în volumul în limba română din 2004, Teoria limbajului și Lingvistica generală, Cinci studii, Editura Enciclopedică, București.
6. Corjan I. Semiotica limbajului publicitar. Textul și imaginea. Suceava, ed. Uni-rea, 2004.

7. Lugin G. Généricité et intertextualité dans le discours publicitaire de presse écrite. Editions scientifique s internationales, Bern, Berlin, Bruxelles Frankfurt am Main, New York, Wien, 2006.
8. Maingueneau D. Analyser les textes de communication, Paris: Dunod, 1998.
9. Peninou G. Intelligence de la publicité, étude sémiotique. Paris, Lafont, 1972.
10. Ricoeur P. Eseuri de hermeneutică. Ed. Humanitas. 1995.
11. Vlad C. Textul aisberg. Elemente de teorie și analiză. Casa Cărții de Știință, Cluj, 2000.

LUMEA PLINĂ DE INFORMAȚII ȘI ECRANE: NOI PERSPECTIVE ÎN STUDIUL TEORIEI UNEI ETICI PENTRU MEDIA, SOCIAL MEDIA ȘI MEDII

GOLOGOȚ CORINA

Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași

Paradigma culturală actuală a lumii noastre comerciale și intrate în era imaginii, în era în care predomină ceea ce se vede în detrimentul a ceea ce se spune sau citește, influențează modul de a gândi, modul lumii de a merge mai departe. Dependența omenirii față de tehnologii, așa cum era prezisă în romane și cărți de ficțiune, s-a adeverit și încă se află într-un proces de dezvoltare. Tehnologia reprezintă în acest moment punctul culminant al omenirii, punct din care este puțin probabil să se producă un regres. În sensul unei „întoarceri înapoi” putem vorbi despre o dorință și o predispunere de a reveni la vechile valori, la vechile puncte de reper pentru omenire, pentru cotidianul obișnuit și desfășurarea acestuia. Cotidianul însumează acum prea multe lucruri, prea multe acțiuni, iar din acest „prea mult” reiese un sentiment de respingere a efectelor și, de aici, un dor, o predispunere de revenire la ocupațiile și valorile vechi. Aceasta este doar o ipoteză la ceea ce ne propune prezentul tehnologizat. Dincolo de această perspectivă, cotidianul nostru asaltat de acțiuni, disruptiv și compus, recompus din fragmente virtuale, mai este asaltat și de o cantitate mare de informații. „În prezent, ne confruntăm cu o cantitate fără precedent de informații și fiecare dintre noi generează mai multe informații decât oricând în istoria de până acum a omenirii.” [1, p. 35]. Fluxul de informații este organizat și de noi, consumatorii. Au apărut tot mai multe posibilități prin care consumatorul devine creator de conținut, devine cel care oferă informația și o transmite în mediul informațiilor, în spațiul media tot mai divizat.

Timpul liber al omului contemporan este tot mai plin de procesări de informații și de ipostaze în care creierul și atenția noastră devin tot mai importante pentru interacțiunea socială. „În timpul nostru liber, neluând în cal-

cul orele petrecute la muncă, fiecare dintre noi procesează 34 de gigabiți sau 100.000 de cuvinte în fiecare zi. Cele 21274 de canale de televiziune din toată lumea produc zilnic 85.000 de ore de programe originale, în condițiile în care privim la televizor în medie cinci ore pe zi, ceea ce echivalează cu 20 de gigabiți de imagini audio-video” [2].

Pentru definirea noilor fenomene din media globală, raportate la cea locală, avem nevoie de perspective *deschise* din aria eticii și a filosofiei. Toate schimbările se vor a fi percepute ca urmări normale și naturale ale schimbării de paradigmă culturală. Înțelegerea dezvoltării tehnologice în raport cu schimbările care au loc în comportamentul uman, în cotidianul și în obișnuințele umane banale, face loc unor atitudini.

Televiziunea, privită până acum ca fiind „vârful” tuturor mediilor audio-vizuale, riscă acum să se transforme, să se hibridizeze, tocmai pentru a fi în total acord cu ceea ce oferă tehnologia, cu publicul format pentru rapiditate și viteză, pentru o continuă actualizare și o preferință pentru imagine în detrimentul conținutului. Televiziunea, ca extensie a ochiului uman, așa cum a fost numită de teoreticienii media de-a lungul timpului, acum ne este oferită și pe dispozitive diverse, care au din ce în ce mai multe opțiuni de conectare și de interacțiune. Apare fenomenul *second screen*, care explică felul în care atenția telespectatorului nu mai este îndreptată exclusiv spre un singur ecran; odată ajuns acasă, în fața ecranului TV, acesta mai are în față un ecran al calculatorului și, eventual, încă un ecran al telefonului *smart*. În aceste condiții, televiziunea trebuie să întreprindă acțiuni care să o facă să fie omniprezentă, să invite la interacțiune, dar să producă audiență pe micul ecran, cel care o reprezintă ca fenomen. Cum să se mai întâmple acest lucru, odată ce suntem asaltați de produs video la scară mondială, accesibil de oriunde? „Youtube încarcă peste 6.000 de ore de înregistrări video pe oră.” [3].

„Am creat o lume care conține 300 de exhabiți (300000 0000000000000000 de unități) de informații create de om. Dacă fiecare dintre aceste unități de informație ar fi fost scrisă pe o fișă de 3×5 (inchi, aproximativ $7,5 \times 12,5$ cm), după care s-ar fi așezat toate una lângă alta, doar partea unei singure persoane partea *ta* de informații – ar acoperi fiecare metru pătrat din Massachusetts și Connecticut la un loc” [1, p. 36]. Motivația, confortul și bunăstarea senzitivă ne vin în prezent din provocarea la care sunt chemați utilizatorii pe internet. Expunerea spațiului privat a cunoscut în ultimul timp o explozie nemaipomenită, fiind secolul cu cele mai multe depresii și anxioase, probleme mintale din cauza rețelelor *social media*, din câte a cunoscut vreodată omenire. Atitudinea noastră autentică, societatea în care suntem angrenați, iluzia deciziilor virtuale, spațiul virtual, toate creează un spațiu care stăpânește lumea prin tehnică. Dacă lumea este stăpânită prin tehnică, prin imagini și în lipsa oricărui control și a oricărei etici, cum devenim noi, ca oameni, ca entități sociale, cu emoții, inteligență trăiri?

Supraîncărcarea informațională înseamnă o supraexpunere a creierului nostru la o multitudine de informații mai mult sau mai puțin necesare desfășurării activităților noastre cotidiene. „Economia globală înseamnă că suntem expuși unor mari volume de informații, de care bunicii noștri erau scutiți. aflăm despre revoluții și probleme economice în țări din cealaltă parte a lumii, de îndată ce au loc; vedem imagini din locuri pe care nu le-am văzut niciodată și auzim vorbindu-se în limbi pe care nu le-am auzit niciodată. Creierul nostru soarbe cu nesaț toate acestea, pentru că asta a fost proiectat să facă, dar, în același timp, toate chestiile astea concurează pentru resursele neuroatenționale cu lucrurile pe care avem nevoie să le știm ca să ne trăim viața” [1, p. 55].

Felul în care noi privim noile media și felul în care procesăm conținutul venit de acolo, ne definește dezvoltarea culturală și o nouă atitudine, s-o numim *atitudine față de medii și media*. Consumul de informații nu este un simplu proces acum, pentru că include interacțiunea, implicarea emoțională și fizică, producerea de conținut pentru mediul în care ai intrat și de unde consumi. Așadar, deja a trecut o perioadă bună de când consumatorul a devenit producător. Copiii cresc într-o societate care se mișcă înainte pe un drum plin de imagine, de un cult al imaginii și de pericolul predominării virtualului asupra realității. Mediile nu mai au rolul de a media conținuturi, ci mai mult decât atât, de a crea un spațiu hiper-liber și deschis, fără limite, unde morala este pusă la îndoială și unde controlul este pierdut, aproape de nerecuperat.

Putem numi timpurile noastre „o eră a hipnotizării prin imagine și social media”. Folosirea aproape neîntreruptă a rețelelor de *social media* ne reduc din sociabilitate, oricât de paradoxal ar fi și oricât de tare s-ar certa termenii între ei. Rețelele virtuale în care se dezvoltă, cresc și aproape că se formează noile generații formează identități. Identitățile actuale sunt conturate de virtualitate. Virtualitatea devine periculoasă pentru că angajează utilizatorul într-o prezentare a acestuia în fața lumii, așa cum nu este, așa cum nu ajunge să fie, ci doar așa cum își dorește să fie perceput de ceilalți. Reconstrucția noastră ca identitate se face prin tehnologie, devenim ceea ce tehnologia ne permite sau ne obligă să fim, odată ce am apelat la ea. Termenul de *second life* i se potrivește cu ceea ce societatea globală trăiește în prezent. Extrema acestui fenomen este că dispare diversitatea și în loc de un corp real, de o identitate reală și de o imagine reală relevantă, apar corpul virtual, imaginea construită virtual și identitatea falsă. În principiu, un utilizator, un consumator, poate avea mai multe identități virtuale, ceea ce complică foarte mult lucrurile și ceea ce derutează o lume întreagă. Lumea a devenit mai mult o lume a utilizatorilor și mai puțin o lume a oamenilor. Din punct de vedere etic, apar modificări la nivel de *bine și rău*, la distincția dintre cele două părți, atunci când faptele și explorările virtuale înseamnă expunere, conectare, promovare

a unei anumite identități, transformarea unor comportament etc. Discursul pe care media și mediile îl conțin în prezent se reduce la o stare de angoasă universală, în care emoțiile sunt cele urmărite de producători și de marii antreprenori din domeniu. Ceea ce se întâmplă în lume, de la terorism, războaie, probleme politice, alegeri, crime, este exploatat într-o formă care să ajungă să invoce un fel de a rezona al lumii întregi cu o mișcare manipulative din care ajungi să faci parte fără să vrei. Discursul violenței, discursul urii și al fricii ajung să domine ecranele, conținutul și să ne afecteze ceea ce mai sus am numit *second life*. Într-o stare de fericire paradoxală, a relației om-natură tot mai complicată și aproape inexistentă, media și mediile dezvoltate tehnologic societățile de hiperconsum resimt totul ca pe o stare naturală, ca pe o consecință normală a ceea ce facem și consumăm. Abilitatea omenirii de a reveni la valori, dar păstrând totodată beneficiile tehnologice din prezent probabil că este pusă la încercare. Spiritul unei etici globale în ceea ce privește virtualitatea este simțit în spațiul academic și de acolo ar trebui să vină soluțiile, ideile și punctele de forță. Viața, munca, satisfacția și divertismentul se reduc și aproape insesizabil conlucrează și reprezintă acum o fericire multiformă care, de cele mai multe ori se materializează doar prin bunuri materiale.

Într-o lumea a ochilor aplecați în fața ecranelor din buzunare, într-o lumea ecranelor luminate și a minților controlate de tehnică, cel mai mult este nevoie de o nouă ordine mondială în ceea ce privește tehnologia și utilizarea ei. Este o idee aproape ireală, pentru că hiperspațiul este deja departe de începuturi, este o lumea sistemelor și a rețelelor hiperconectate, în care plățile, mersul cu automobilul, bunăstarea, liniștea, fericirea, depind de cât de conectați suntem sau putem fi. Punem în discuție, așadar, alături de ideea unei lumi mult prea conectate, ideea de „fericire nouă”, confort nou și lume nouă. Probabil că bazele acesteia s-au pus demult, iar acum asistăm și participăm la o construcție în viteză, fără scop, doar cu gândul la o lumea și mai ușor de văzut, de condus, de filmat, de acceptat. Toate acestea reprezintă și riscul de a fi deconectați pentru totdeauna de la viața reală, în favoarea „cele de-a doua vieți”, deloc autentice, virtuale.

Referințe bibliografice:

1. J. Levitin Daniel. Mîntea organizată. București, Publica, 2015, p. 35.
2. Lyman P., Varian H. R., Swearingen K., Charles P., Good N., Jordan L. L., & Pal J. Howmuch information?, 2003, University of California at Berkeley School of Information Management Report, 2003.
3. Hardy Q. „Today’swebcamsseeall”. The New York Times, 8 ianuarie 2014, p. A 1.

IMAGOLOGIA LITERARĂ: PREZENTARE ÎN PLAN DIACRONIC

IOVU ELISAVETA

Universitatea Academiei de Științe a Moldovei

Tema comunicării *Imagologia literară*: prezentare în plan diacronic prezintă o temă actuală din perspectiva faptului că însăși această disciplină, imagologia, este una relativ nouă față de celelalte discipline socioumaniste. Fiind un subiect controversat, ea a apărut și s-a dezvoltat din necesitatea unui popor "Noi" de a fi reprezentat în comparație cu un alt popor, adică "Ceilalți", de a evidenția similitudinile și diferențele, de a concretiza superioritatea sau inferioritatea unui popor, de a observa diferite aspecte din viața culturală, istorică, socială, politică a acestora prin prisma unor imagini, clișee, stereotipuri, etc. De aceea, astăzi, în reviste de profil, ziare, studii de cercetări întâlnim tot mai mult noțiunea de *imagologie*. Acest aspect inunde cercetările din diferite domenii, fie el cel literar, istoric, etnopsihologic, politic sau cultural. Desigur, că preocupările de imagologie au fost conștientizate încă de pe vremuri, dar ca disciplină fundamentală apare cu mult mai târziu. Termenul de *imagologie* apare mai întâi în psihologie, în teoria psihanalitică a lui C. G. Jung, apoi acesta este utilizat de către istorici, etnologi, cercetătorii literaturii comparate etc.

Daniel-Henri Pageaux denumește imagologia ca "studiul imaginilor sau al reprezentărilor străinului" [1, p. 81], Iulian Boldea "studiul imaginii despre sine și al imaginii alterității" [2, p. 789]; Gheorghe Lașcu "studiul reprezentărilor colective despre străin – despre „celălalt” –, cristalizate în stereotipii, clișee, imagini" [3]; Luminița Mihaela-Iacob "studiul manierei în care ne privim între noi" [4, p. 40]; Hugo Dyserinck "studiul percepțiilor și a imaginilor transnaționale exprimate în discursul literar" [5] etc.

Imagologia își are rădăcinile din antichitate, deoarece această tendință de a atribui unele caracteristici specifice diferitor societăți, rasei sau națiuni este foarte veche și răspândită. Numai că acest fapt privind contactul oamenilor cu diferite culturi de la începuturi a fost unul de tipul "etnocentric", susține Leerssen, deoarece "Celălalt" era văzut "ca o ciudățenie, o anomalie, o singularitate" [6, p. 17]. Acest fapt de a atribui caracteristici sau încrederea în caracterele naționale diferite reprezintă niște studii, cercetări ale unei discipline mai noi și anume a imagologiei. În continuare vom încerca să evidențiem evoluția acestei discipline în plan diacronic.

Joep Leerssen menționează faptul că imagologia are "arheologia și preistoria ei" [6, p. 17]. Când vorbește despre arheologie, cercetătorul are în vedere anume analiza culturală a Europei timpurie-moderne, care a început

cu Julius Caesar Scaliger (1484–1558), când efectuează o repartizare a culturii europene și a modelelor sociale în categoriile naționale. În Iluminism a fost dominantă această sistematizare a stereotipurilor etnice și a cunoștințelor "anecdote" cu privire la "manierele și obiceiurile" unor națiuni, și anume prin lucrările lui Montesquieu "*Esprit des lois*", din eseul lui Hume "*Of National Characters*", ale lui Voltaire "*Essai sur les mœurs*" și chiar a lui Vico "*Scienza nuova*". Atunci cultura și diferența culturală erau văzute nu ca fenomene etnografice, dar mai de grabă ca unele antropologice, în care fiecare "națiune" și-a definit fiecare la rândul său, "identitatea individuală".

Stilul lui Herder (Johann Gottfried Herder) a creat o taxonomie etnică în care "națiunea și cultura" erau văzute ca ceva natural și fundamental, fiind niște legături reciproce interdependente ale umanității. Acest lucru a condus la dezvoltarea metodei comparative în științele umane. Desigur că impactul acestuia s-a simțit mai mult în antropologie, dar acest lucru a favorizat trecerea din arheologia în „pre-istoria” imagologiei, menționează același Leerssen. Prin secolul al XIX-lea, când Lingvistica s-a înfrățit cu Studiile literare a declanșat ideea unei Literaturi Comparate. În aceste decenii "literatura este văzută în primul rând ca expresie, prin limba ei proprie, specific unei naționalități", iar "noțiunea în ceea ce privește esența sau caracterul națiunii sunt determinate în întregime de stereotipuri înrădăcinate și actuale pe scară largă și imagini etnice" [6, p. 20]. Aici putem vorbi și despre determinismul pozitivist formulat de Hippolyte Taine în introducerea teoretică a lui *Histoire de la littérature anglaise* din 1863, unde a prezentat o geometrie culturală în care un text literar ar putea fi situat, caracterizat și înțeles cu referire la trei parametri care îl definesc: *race, milieu* and *moment*.

Generația de după Taine (Emile Hennequin, Joseph Texte, Louis-Paul Betz și Fernand Baldensperger), pun bazele începutului Literaturii Comparate, în care au început să abordeze diversitatea culturală și națională a Europei, într-un mod mai puțin etnic-determinist (cu excepția Germaniei). Studiile acestor reprezentanți au devenit populare în prima jumătate a secolului al XX-lea, nu numai în Franța, dar și în Germania, în Statele Unite etc. Acestea abordează teme cum ar fi „francezi la Shakespeare” sau „germani în literatura rusă”. În aceste decenii, tematizarea la o anumită naționalitate ca temă literară implică două lucruri: "naționalitatea „într-adevăr” există, să fie reprezentată în mod echitabil sau pe nedrept de autori în funcție de nevoile și capacităților acestor autori; și astfel de reprezentări sunt un produs secundar sau reflecție, mai degrabă decât o condiție de bază, a traficului și a contactelor internaționale a literaturii" [6, p. 20-21]. Desigur, că aceste studii (mai ales cele germane din anii 1930) bazate pe o sursă de cercetare exhaustivă și rodnică, pot fi îngrijorătoare datorită punctului lor de neacceptabilitate; ele pot fi utilizate bibliografic către sursele literare primare, în afară de propriile interpretări și ipoteze ideologice;

dar cel mai important este faptul că ele ”au servit pentru a demonstra variabilitatea extremă a stereotipurilor naționale” [6, p. 21].

Rolul Literaturii comparate a fost evidențiat de foarte mulți comparatiști. Ea a contribuit foarte mult ”la desființarea barierelor provincialismului, la reînnoirea continuă a patrimoniului culturii mondiale și la reactualizarea, în viața cotidiană a societăților, a cunoștințelor noastre despre umanitate” [7, p. 8]. Unii consideră că ea nu este ”o disciplină independent, datoare să-și statueze, cu orice preț, legile sale inflexibile, cât mai curând ca pe o disciplină auxiliară foarte necesară, o legătură între segmente mărunte de literatură, o punte între domenii de creativitate umană, organic legate, dar separate fizic” [8, p. 8]. Iar Hugo Dyserinck consideră că ea este ”în primul rând, o știință a literaturii și a literarului, deoarece se întemeiază pe materialul literar”; ”un gen de subdiviziune a lui *History of Ideas*” [9, p. 197]. Indiferent cum o numesc unii comparatiștii, este cert faptul că această disciplină a dat naștere unei noi științe-discipline, imagologia.

Imagologia, ca un studiu critic al caracterizărilor naționale, a apărut în anii care au urmat după cel de al doilea Război Mondial. Având ca reprezentanți de bază pe Jean-Marie Carré care în lucrarea sa *Les écrivains français et le mirage allemande 1800–1940* (1947), a abordat o prejudecată națională anti-germană, datorită situației în care se afla Germania mai ales *nadir* după cel de-al Treilea Reich și cel de-al II-lea Război Mondial, unde a provocat o abordare constructivistă și anti-esențialistă la reprezentarea națională și a identității naționale. Astfel de studii au deschis perspective spre o imagologie atât în metoda sa, dacă nu și în obiectul său de studiu. Elevul lui Carré, M-F. Guyard, în eseu lui *L'étranger tel qu'on le voit* (1951), a propus acest subiect aproape ca un principiu fundamental pentru Literatura Comparată: În studiul său, nu de naționalitate ”*per se*”, dar ca o naționalitate, „*as seen*”, ca un trop literar. În 1950, când programul Guyard a fost prezentat ca un *domaine d'avenir* pentru Literatura comparată, cel puțin în Europa de Vest s-a aplicat acest tip de abordare.

În filozofie, atât Școala din Frankfurt cât și *The open society and its enemies* a lui Karl Popper au avut scopul ca mitul etnic să fie demitizat; iar psihologii sociali au abordat o temă mai veche „Psihologia națională”, mai degrabă în termenii constructiviști, decât cei esențialiști, ei au început să vadă „identitățile naționale” ca o imagine colectivă de sine bazată pe opoziția *Auto-Altele*. De asemenea și-n politică au avut loc schimbări, toată Europa de Vest a îmbrățișat proiectul trans-național al integrării europene. În această perioadă, studiile literare au fost orientate mai mult spre critică, spre analize estetice ale textelor individuale, dedicate studiului de etnie *per se*, ceea ce a dus nemijlocit la dezvoltarea antropologiei de la Franz Boas până la Ruth Benedict și Geoffrey Gorer, unde analizau relațiile internaționale în timpul celui de al Doilea Război Mondial și al Războiului Rece.

Rene Wellek, în 1953 remarca faptul că imagologia a fost o formă de „sociologie literară”, mai aproape de preocupările antropologilor etnice decât cele literare. Teoreticianul la cel de-al doilea Congres Internațional de Literatură Comparată, susținea că cercetarea ”iluziilor naționale, a ideilor fixe pe care națiunile le au unele despre celelalte” nu țin de domeniul literaturii, dar de cel al opiniei publice” [10, p. 282-295]. Alexandru Duțu vine cu o remarcă la spusele lui Wellek, și anume că opera literară are o legătură strânsă cu opinia publică, ”opera se poate detașa de ea, o poate contrazice și înfrunta, dar nu poate face abstracție de ea” [7, p. 70]. Dilema impusă de Wellek între analiza textuală «intrinsică» și contextualizarea «extrinsecă» a făcut mult pentru a paraliza Literatura comparată la nivel mondial. În cursul anilor 1960 și 1970, comparațiști au avut tendința de a abandona studiile de imagine, cu excepția lui Hugo Dyserinck, care a susținut că imaginile naționale și stereotipurile nu au nevoie de nici un mijloc de grupare (”intrinsic” sau ”extrinsec”). Cu ajutorul programului său Aachen, Dyserinck a mers mai departe și a avansat conceptul de *literatură comparată*, subliniind faptul că imaginile cu privire la caracterul și identitatea unui popor nu sunt reprezentări mentale care sunt concepute *de către* națiuni *despre* națiuni, dar care, așa cum construcțiile discursive articulate care circulă prin societăți, sunt constitutive ale modelelor de identificare naționale. Iar la *Nouvelle Sorbona*, Daniel-Henri Pageaux a continuat o preocupare franceză cu *imagologie*, apropiată mai mult de antropologia lui Claude Lévi-Strauss.

De la mijlocul anilor 1970 încoace unii cercetători au lucrat separat, individual, deoarece aceste teme și teorii au fost marginalizate în cadrul disciplinei literaturii comparate, dar a început să câștige teren în rândul istoricilor. Istoricii considerau că ”identitățile naționale sunt construcții și că este sarcina istoricului de a analiza procesul de creare a acestora și natura reprezentărilor” [6, p. 23]. În acest sens au apărut un șir de lucrări cum ar fi *The invention of tradition* (1983) al lui Hobsbawm și Ranger și *Les lieux de memoire* (1984–1992) a lui Pierre Nora, dar mai ales apariția gândirii poststructuraliste (în special cea a lui Michel Foucault) care au avut o influență specială. De asemenea și în antropologie, generația următoare Stocking (1987) și Wolf (1982), au început să analizeze critic ipotezele etnocentriste pe care propria lor disciplină le-au ignorat atât de mult timp.

Trebuie să remarcăm faptul, că imagologia a fost deseori marginalizată, chiar în unele decenii slab dezvoltată, dar niciodată nu a fost abandonată în întregime. Aici putem vorbi despre Programul Aachen a lui Dyserinck care a găsit o continuare în studiile europene așa cum este practică la Universitatea din Amsterdam, de unde este editată o serie de *Studia imagologica* (23 volume); la Bergamo, au loc un număr impunător de conferințe; în Franța, abordarea postcolonială la literatura comparată continuă tradiția imagologică; în Germania și Austria există activitatea lui Stanzel și Zacharasiewicz etc.

Au apărut și tinerii cercetători din Bulgaria și fosta Iugoslavie, în România avem reprezentanți ca Paul Cornea, Dan Horia Mazilu, Mircea Popa, Leonte Ivanov în domeniul literaturii comparate și pe Alexandru Duțu, Lucian Boia, Sorin Mitu, Andrei Oișteanu în cel al istoriei mentalităților și etnologiei. Iar în Republica Moldova doar unele studii efectuate de teoreticianul literar Aliona Grati.

Referințe bibliografice:

1. Daniel-Henri Pageaux. Literatura generală și comparată. Trad. de Lidia Bodea. Cuv. intr. de Paul Cornea, Polirom, 2000.
2. Iulian Boldea. Imagologie, globalism și interculturalitate Imagology, Globalism and Interculturalism. În: European integration between tradition and modernity congress, Editura Universității „Petru Maior”, Vol. 5, 2013
3. Gheorghe Lașcu. Imagologia literară comparată. Cîteva repere teoretice și metodologice, <http://phantasma.lett.ubbcluj.ro/?p=2782>
4. Luminița Mihaela-Iacob. Imagologia și ipostazele alterității: străini, minoritari, excluși. În: Minoritari, marginali, excluși, de Adrian Neculau și Gilles Ferreol. Iași, Polirom, 1996, 280 p.
5. Hugo Dyserinck and Joep Leerssen. Studia Imagologica. Amsterdam Studies on Cultural Identity, <http://www.brill.com/products/series/studia-imagologica> (traducere proprie).
6. Joep Leerssen. Imagology: History and method. În: Imagology: the cultural construction and literary representation of national characters: a critical survey / Studia Imagologica 13, Ed. by M. Beller and J. Leerssen. Amsterdam, 2007 (traducere proprie).
7. Alexandru Duțu. Modele, imagini, privilegii. Incursiuni în cultura europeană modern. Cluj-Napoca, Dacia, 1979, 272 p.
8. Henry H. H. Remak. Comparative literature. Its Definition and Function, în volumul Comparative Literature. Method and Perspective, edited by Newton P. Stallknecht and Horst Frenz. Revised edition, 1973
9. Hugo Dyserinck. Imagologia comparată. În: Dimensiunea umană a istoriei. Direcții în istoria mentalităților, de Al. Duțu, București, Meridiane, 1986, 304 p.
10. Rene Wellek. Comunicarea The Crisis of Comparative Literature, publicată în actele congresului și retipărită în Concepts of Criticism, Yale University Press, 1963, p. 282-295.

REPREZENTĂRI ARHETIPALE ALE RĂULUI ÎN CREAȚIA CRENGIANĂ

IVANOV CONSTANTIN

Universitatea Academiei de Științe a Moldovei

Toate manifestările răului în inconștientul colectiv și imaginea primordială din care își are originile contribuie semnificativ la conturarea unor caracteristici ale personajului malefic din imaginarul literar. Timp în care în „Tradiția Primordială”, după cum o numește Vasile Lovinescu [1, p. 11], problema răului și originile acestuia sunt interpretate diferit sau poate chiar contradictoriu. Toate miturile cosmogonice încearcă să identifice un vinovat a cărui acțiune a favorizat intruziunea răului în lume. Până și teologia nu poate ajunge la un consens în ceea ce privește originea răului, aceasta fie îl face vinovat pe diavolul care s-a răzvrătit împotriva lui Dumnezeu, fie o pune pe seama primilor oameni care datorită neascultării lor se fac vinovați de răul și urmările acestuia în lume. Or, originea răului cât și înțelegerea acestuia în ansamblu indică spre sursa ce alimentează superstițiile populare legate de forțele demonice și locurile în care acestea le populează. Atât reprezentarea arhetipală a răului și a spațiilor damnate, cât și proiecția acestuia în imaginarul popular românesc, poveștile crengiene, nu pot fi abordate ca subiecte individuale, ceea ce ne motivează să lărgim sfera de interpretare a unui astfel de subiect. Imaginarul demonic care ar fi trebuit să inspire spaima și groaza este tratat cu umor, și devine în narațiunea crengiană un instrument de cunoaștere și de punere în valoare a unor arhetipuri fixate foarte bine în imaginarul colectiv. Iar contrapunerea celor două tipuri de putere, constructivă și distructivă, pe care personajul malefic crengian îl manifestă față de celelalte personaje, delimitează foarte bine sfera de interferență a binelui cu răul. Evenimentele și faptele neverosimile, la fel ca și necuratul, demonicul, satanicul nu stârnesc spaimă și repulsie ci doar mirare din partea personajelor crengiene, atribuindu-i astfel o alură ludică diavolului. Punând personajul crengian cu funcție de reconciliere și anihilare a răului alături de modelul arhetipal al celui de al doilea Adam, identificăm un model de interpretare a poveștilor lui Ion Creangă. Astfel, „Dănilă Prepeleac”, „Ivan Turbincă” și „Povestea lui Stan Pățitul” devin reprezentări arhetipale în imaginarul literar, un instrument prin care răul poate fi învins.

După o serie de peripeții cu trocurile făcute în defavoarea sa, Dănilă Prepeleac, ajunge la culmea disperării. Acest drum pe care îl parcurge protagonistul până la spațiile damnate, Vasile Lovinescu îi atribuie o semnificație esoterică, tratând situația în care se pomenește „nechititul la trebi”, Dănilă Prepeleac, ca pe un ritual de inițiere [1, p. 144-150] și de transformare. Dănilă

Prepeleac pune în succesul și lipsa înțelepciunii pe seama diavolului: „Dintr-o pereche de boi, de-a mai mare dragul să te uiți la ei, am rămas c-o pungă goală. Măi, măi, măi! Doar știu că nu mi-i acum întâiași dată să merg la drum; dar parcă dracul mi-a luat mințile”. Pe lângă valoarea frazeologică pe care o prezintă expresia „mi-a luat dracul mințile”, care înseamnă „a fi orbit și a nu fi în stare de a vedea realitatea”, acest frazeologism denotă felul de gândire al omului arhaic și anume, în loc să caute problema în propria persoană, acesta este obișnuit a da vina pe altcineva, iar acel altcineva este diavolul. În felul acesta, Creangă scoate în evidență imaginea unui diavol care manifestă atât un rău universal, cât și un rău necesar în sensul existenței. De altfel, cum ar putea sărmanul Prepeleac să-și explice eșuarea planului de a schimba boii lui mari pe o pereche de boi mai mici și pe un car, ca în felul acesta să fie și el în rând cu lumea? Ducerea în eroare și încurcarea planurilor omenești de care se face vinovat diavolul servește drept motiv pentru ca Prepeleac să se spele pe mâini și să-și accepte propriul insucces. Creangă păstrează cu strictețe titlatura biblică a diavolului în calitate de înșelător. Situația în care nimerește Prepeleac este oarecum asemănătoare cu cea biblică, în care primii oameni schimbă paradisul și veșnicia pe o viață limitată și instrumentată de timp.

Spre deosebire de Dănilă Prepeleac, care luptă cu răul prin forțele proprii, Ivan Turbincă are binecuvântarea lui Dumnezeu. Cel din urmă luptă cu trimișii lui Scaraotchi prin intermediul turbincii pe care Dumnezeu a binecuvântat-o, prototip simbolic al țapului ispășitor ce avea menirea de a absorbi răul unei comunități. Iar emergențele răului, ieșite din mediul lor obișnuit, subminează diferitele percepții și semnificații ale arhetipului răului, și converg totodată la o dezlănțuire a maleficului în sfera cotidiană a omului, „boierul acela avea o pereche de case, mai de-o parte, în care se zice că locuia necuratul” [2, p. 184]. Transfigurarea artistică a diavolului în povestea „Ivan Turbincă” este o dovadă în plus că omul obișnuit nu poate avea nici o putere asupra răului, fiind nevoit să îi cedeze chiar și niște case pe care să le locuiască, „multe sărindale mai dăduse el (boierul) până atunci pe la popi, în toate părțile, ca să-i poată izgoni dracii de la casă, și nici nu fusese chip”(p. 187). Chiar dacă nu este specificată cauza încuibării răului în casele nelocuite ale boierului, se observă totuși neputința „omului în fața forței demonice a unui rău deja existent, anterior oricărei inițiative rele care ar putea fi atribuită unei intenții deliberate” [3, 34]. Or, aceasta poate fi un indiciu că acolo în casele boierului sălășluiește „răul preexistent sau ontologic”, despre care Luigi Pareyson afirmă că este „imemorial și originar, care trece complet dincolo de sfera morală, și care-și găsește expresie nu numai în teza biblică a păcatului originar” [4, 263]. Dacă în povestea „Dănilă Prepeleac” omul era cel ce atenta la proprietățile pe care le deținea spiritul răuvoitor, atunci în povestea „Ivan Turbincă” lucrurile se inversează. Deja diavolul este în postura celui ce trebuie să fie alungat de pe domeniile care nu-i aparțin.

Marele povestitor Ion Creangă, în povestea „Ivan Turbincă”, descrie cu lux de amănunte pelerinajul omului păcătos în această lume și realizează în nuanță destul de realistă aventura acestuia. Tiparul conștiinței religioase din povestea „Ivan Turbincă” realizat de către Ion Creangă trece dincolo de perceperea obișnuită a omului religios și a confruntării acestuia cu răul. El realizează în plan ficțional ontologia naturii umane, descrisă, ce-i drept, în nuanțe tragi-comice. Prin pelerinajul și pribegia prin lume a personajului principal, naratorul evidențiază natura fugară a omului primordial. Așa cum Adam, după ce a mâncat din fructul interzis, alegând astfel calea pribegiei, tot așa și Ivan Turbincă, după ce se întâlnește cu Dumnezeu și refuză să slujească la porțile Raiului, alege pribegia în detrimentul statorniciei, lăsând-o pe aceasta din urmă pentru altădată, „Ivane, când te-ai sătura tu de umblat prin lume, atunci să vii să slujești și la poarta mea, căci nu ți-a fi rău. Cu toată bucuria, Doamne; am să vin numaidecât, zise Ivan. Dar acum, deodată, mă duc să văd, nu mi-a pica ceva la turbincă?” (p. 184).

O altă manifestare a funcțiilor de exorcizare a răului la personajele crengiene o putem remarca și în „Povestea lui Stan Pășitul”. Aici spiritul răuvoitor dă dovadă de „ingenuitate” sau după cum o mai numește Luigi Pareyson „lipsă de răutate” dar care „încă nu este, prin ea însăși, inocentă ca ignorare a răului” (p. 276). Conflictul dintre bine și rău tratat din perspectiva temporalității umane proiectează posibilitatea ca acesta să fie izbăvit. Atât viața satului cât și cea a protagonistului pe nume Stan sau Ipate decurge conform unui scenariu obișnuit. Odată cu incursiunea antropomorfă a răului în lumea celor vii, se declanșează o suită întregă de fenomene și fapte greu de explicat de către celelalte personaje din narațiunea crengiană. În „Povestea lui Stan Pășitul” răul capătă conotații care depășesc cadrul obișnuit al realității sociale și ia forma unui rău necesar. Astfel încât dezlănțuirea maleficului la indicația lui Scaraoțchi poate fi interpretat ca pe o revoltă a răului împotriva naturii umane, și ca pe o încercare de a o corupe, „Scaraoțchi, căpetenia dracilor, voind a-și face mendrele cum știe el, a dat poruncă tuturor slugilor sale, ca să apuce care încotro a vedea cu ochii, și pretutindene – pe mare și pe uscat – să vâre vrajba între oameni și să le facă pacoste” (p. 91). Întreaga lume pare a fi un univers pe care spiritul răuvoitor îl poate devasta după bunul său plac. Acest mod de-al prezenta se aseamănă foarte mult cu cel din evul mediu. Diavolul era perceput de imaginarul medieval drept cel ce „devine mai prezent, mai activ, mai malefic, dat fiind că el acționează având autorizația divină pentru a-i pedepsi pe păcătoși sau pentru a-i ispiti” [5, p. 99]. Toată escapada din „Povestea lui Stan Pășitul” a spiritelor neprielnice omului poate semnifica redeșteptarea răului latent, pe care până la un moment dat omenirea încă nu-l cunoaște.

În poveștile „Dănilă Prepeleac”, „Ivan Turbincă” și „Povestea lui Stan Pășitul” arhetipurile răului trec dincolo de snoava populară, comunicând totodată în termeni existențiali, legătura cu arhetipurile primordiale și relația

acestora cu inconștientul colectiv. Or, tocmai elucidarea stărilor psihologice ale personajelor și identificarea motivelor care au făcut ca acestea să pătrundă în spațiile despre care se spune că acționează forțe neprielnice omului, ne-au deschis alte perspective de abordare a expresiei răului în creația crengiană. De asemenea, spațiul în care au loc evenimente nefirești, ce trec dincolo de sfera obișnuită a lucrurilor ce pot fi explicate, provoacă de cele mai multe ori frica unor personaje din basmele crengiene, mai cu seamă cele ce nu se confruntă direct cu spiritul demonic. Pe când, cele ce se confruntă direct cu diavolul și reprezentanții lui, îi văd pe aceștia ca pe o entitate a răului de care poți râde, pe care îl poți lua în zeflema, îl poți umili și pune la treburile gospodărești.

Referințe bibliografice:

1. Lovinescu Vasile. Creangă și Creanga de aur. București, Editura Cartea Românească, 1989, 408 p.
2. Creangă Ion. Scrieri – Amintiri din copilărie, povești, povestiri, teatru, corespondență, rostiri, zicători, cuvinte. Prefață de Mihai Cimpoi. Selecție de texte, note, bibliografie, itinerar biografic și postfață de Daniel Corbu. Iași, Editura Princeps Edit, 2011, 419 p.
3. Ricoeur Paul. Răul. O sfidare a filozofiei și a teologiei. Traducere din limba franceză de Bogdan Cgiu, cuvânt-înainte de Pierre Gisell. București, Editura Art, 2008, 60 p.
4. Pareyson Luigi. Ontologia Libertății. Răul și suferința. Traducere de Ștefan Mincu. Constanța, Editura Pontica, 2005, 477 p.
5. Munchembled Robert. O istorie a Diavolului. Traducere din franceză de Emilian Galaicu-Paun. Chișinău, Cartier, 2002, 382 p.

PARADIGME IDEALISTE ALE FILOSOFIEI ROMÂNEȘTI A SECOLULUI AL XX-LEA

JACOTA-DRAGAN OLGA
Institutul de Istorie AȘM

Din punct de vedere etimologic, idealismul, provine de la grecescul „idein” ce înseamnă „a vedea”, conform dicționarului explicativ al limbii române [13], idealismul reprezintă o orientare în filosofie, opusă materialismului, care consideră spiritul, conștiința, gândirea ca factor primordial, iar materia, natura, existența ca factor secund, derivat; Kant definește idealismul [7, p. 318] ca: „aserțiunea că noi niciodată nu putem fi siguri dacă toate presupusele noastre experiențe exterioare nu sunt simplă imaginație”.

Opusul materialismului din punctul de vedere al co-raportului spiritului cu materia, unde spiritul este primordial sub aspect cauzal și al originii, idealismul fixează pe al doilea plan materia sau neagă existența acesteia. Ide-

alismul monist sus ține că conștiința, nu materia, este baza a tot ce există. Contemporanii deseori consideră că curentul filosofic în care accentul e pus pe ideal și spirit poate fi considerat „idealism”.

Deosebim următoarele categorii de idealism[13]:

1. Idealism obiectiv – idealism care concepe factorul spiritual pus la baza existenței ca o realitate de sine stătătoare, independentă de conștiința individuală.

2. Idealism subiectiv – idealism care identifică spiritul cu conștiința individuală, negând existența independentă de aceasta a realității materiale.

3. Idealism absolut – idealism care admite identitatea spirituală cu realitatea obiectivă.

Idealismul obiectiv concepe abstracțiunile ca fundamentale pentru realitate față de percepții; idealismul subiectiv pune accentul pe senzații, percepții în detrimentul rațiunii. John Searle evidențiază următoarele argumente în favoarea idealismului subiectiv având ca temei perceperea realității [12, p. 172-174]:

1. Toate la care avem acces prin percepția noastră sunt cuprinse în propria noastră experiență.

2. Singurul fundament epistemic pentru afirmații despre lumea exterioară sunt experiențele noastre perceptuale.

3. Singura realitate despre care putem vorbi cu sens este cea a experienței perceptuale

Immanuel Kant se consideră a fi fondatorul idealismului transcendențial, în lucrarea sa *Critica rațiunii pure*, autorul declară: „dacă elimin subiectul gândirii, întreaga lume materială trebuie să dispară imediat deoarece ea nu este nimic altceva decât o apariție fenomenală în sensibilitatea noastră ca subiect, ca mod de reprezentare” [6, p. 383]; pe lângă aceasta autorul declară „partea epistemică a idealismului fără a confirma că realitatea este mentală” [6, p. 140]; indivizii pot cunoaște direct senzații și idei ale obiectelor, nu abstracții precum „materia”, iar însăși existența acestor idei depinde de faptul percepției [14]. Idealismul absolut susține existența idealismului metafizic, cât și cel epistemologic, acesta este formulat de Hegel; privind existența ca un întreg atotcuprinzător, acesta și-a numit filosofia ca idealism absolut. După Hegel, se impune o unitate dintre gândire și existență, subiectul urmează a fi competent să cunoască un obiect, astfel în viziunea lui Hegel „atât subiectul, cât și obiectul au spirit” [3, p. 374].

Majoritatea teologilor creștini, filosofilor religioși sunt idealiști și au prețuit viziuni idealiste, conform cărora existența, cunoașterea preced materia. În spațiul românesc de la începutul secolului al XX-lea se impune o nouă generație de filosofi precum: Constantin Rădulescu-Motru, Ion Petrovici, Nae Ionescu care, s-au stabilit în poziții de gânditori de primă mărime ai epocii prin contribuțiile operelor sale. Acești reprezentanți ai filosofiei românești au

elaborat paradigme proprii, printre care se evidențiază și cea idealistă. Constantin Rădulescu-Motru care a fortificat, alături de Titu Maiorescu, temelia filosofiei românești secolului XX și XXI, în baza lucrării sale *Personalism energetic*, elaborează o viziune autentică privind înființarea personalității omenesti și referirea acestei personalități la condițiile mediului său de viață, această tratare a personalității poate fi apreciată drept idealism personalist-energetic. Motru declară că „energia este baza existenței, condiție fundamentală, care întrunește deopotrivă proprietăți fizice și psihologice. Energia universală evoluează conform legilor și cauzelor obiective, ducând la apariția și dezvoltarea conștiinței umane și, pe acest temei, la formarea personalității” [10, p. 15].

C. Rădulescu-Motru susține ideea conform căreia rezultă că „În filosofie, personalitatea filosofului are o importanță mai mare decât personalitatea omului de știință în istoria științei. Noutatea filosofică trebuie să aparțină cuiva. Rostul natural al filosofiei este dat de filosofii înșiși” [2, p. 117]. Personalismul energetic este „știință obiectivă a personalității», o părere colectivă, universală despre ființa umană, ascensiunea sufletului românesc până la potrivirea acestuia cu desăvârșirea culturală, artistică, politică al popoarelor europene.

Idealismul-energetic desemnează temelia filosofică a culturii europene, filosoful concepe personalismul energetic ca model explicativ al lumii. Studiul personalității este realizat prin conexiunea: omenire-individ, eu-conștiință, eu-personalitate, muncă-personalitate, personalitate-natură, individualitate-eu. Putem menționa că pragmatic personalismul a provocat diferențierea dintre națiuni, oameni, care la rândul său a cauzat reforme, revoluții, războaie. Interpretarea idealistă a energiei oferă acesteia statutul de „principiu prim”, real și necondiționat; „adevărul științific este și el ca o formă de energie pe care sufletul omenesc, în tendința sa de a se adapta mediului extern, o desfășoară alături de multe alte forme ale energiei sale” [11, p. 18]. Paradigma personalismului energetic ca idealism monist, reprezintă o unitate dintre existența materială și spirituală în opoziție cu dualismul, care afirmă că sufletul și corpul sunt distincte și independente. C. Rădulescu-Motru împotrivesc metafizica științei: „metafizica este știința care are de scop a ne da cunoștința cea mai completă și cea mai puțin relativă despre lume” [9, p. 3].

Un alt discipol a lui Titu Maiorescu, Ion Petrovici, se remarcă prin sistemul filosofic spiritualist. Cunoașterea umană după autor, nu este în stare să obțină cunoștințe absolute. Nicolae Bagdasar menționează că „obstacole variate și multiple stau în calea ei (cunoașterii), obstacole de fapt și obstacole de drept. Cele dintâi, pe care gânditorul nostru le mai numește și exterioare, sunt mai puțin grave decât cele din urmă. Obstacolele de fapt se află în interiorul însuși al spiritului și pun cu necesitate și inevitabil problema limitelor înțelegerii noastre. În spiritul nostru nu acționează numai elemente raționale, ci și elemente iraționale, ce se împart și ele, la rândul lor, în două

categorii: în pasiuni și în prejudecăți” [1, p. 4]. Cunoașterea umană nu poate fi separată de existență, acestea datează concomitent și sunt interdependente. I. Petrovici admite existența unui spirit superior existenței umane, ce dispune de capacitatea de a coordona cunoașterea umană. Spiritul uman are tendință metafizică, este un fapt ce derivă din capacitatea omului de a cunoaște în baza principiilor generale ale universului. Aceste aspirații eterne oferă sufletului uman un conținut, sens și valoare spirituală, astfel idealismul spiritualist se conturează prin legătura dintre metafizică și religie, unde religia este practica metafizicii și „o clădire gata isprăvită, în timp ce metafizica e o clădire în veșnică construcție” [8, p. 78]. Metafizica spiritualistă [8, p. 11] a lui I. Petrovici nu numai a evidențiat o succesiune de probleme, dar a și probat să le rezolve. Una din aceste probleme fiind neantul, ce poate fi cunoscut, ființa umană poate stoca idei valabile despre acesta. O altă problemă fiind ideea de incognoscibil, ce rezultă din incapacitatea minții de a primi ceva din nimic, ceea ce reprezintă o formă a existenței indispensabile ființei umane. Cercetarea neantului și incognoscibilului sunt etape spre ideea de Dumnezeu; cunoașterea de Dumnezeu oferă spiritului uman mult mai multe așteptări, trăiri decât neantul și incognoscibilul.

I. Petrovici identifică diferențierea de natură și/sau de origine dintre corp și spirit, oferind existenței spirituale superioritate față de cea materială (corpul uman).

Un alt adept al idealismului este unul dintre cei mai influenți profesori de filosofie din perioada interbelică, N. Ionescu, acesta cercetează ontologia umană din perspectiva logică, științifică și religioasă. Studiile sale sunt centrate pe problema tipului spiritului uman, abordarea acestei probleme este metafizică, ce are ca obiect de studiu transcendența, divinitatea [5, p. 14]. N. Ionescu validează cunoașterea ca fiind metafizică, ceea ce reprezintă trăirea și perceperea existenței, ce tinde spre stăpânirea esenței realității. În problema trăirii, iubirii, a exprimării personale și a găsirii echilibrului sufletesc, mântuirea (reprezintă rolul activității metafizice, care urmează a fi realizat prin credință ca metodă de perfecționare a omului), păcatul, salvarea reprezintă valorile perene în concepția lui N. Ionescu: „Iubirea reprezintă instrumentul mistic de cunoaștere; trăirea este metoda de cercetare a misticii și iubirea este cel mai însemnat mijloc mistic de cunoaștere; funcția fundamentală a iubirii este cunoașterea și nu acțiunea; monopolaritatea iubirii poate duce la nihilism, trebuie să acceptăm bipolaritatea procesului de iubire” [4, p. 119].

Metafizica și religia reprezintă și unitate, și diversitate; identitatea se exprimă prin problema absolutului, dar diversitatea prin obiectul de studiu al metafizicii și religiei, care sunt distincte. Așadar metoda de cunoaștere a metafizicii este trăirea, iar a religiei-mântuirea; scopul metafizicii este perceperea relațiilor umane, dar a religiei eliberarea omului de la suferințele cauzate de aceste relații. N. Ionescu consideră că metafizica presupune existența

factorului uman, astfel ea (metafizica) reprezintă o verificare pentru ființa umană, prin atribuirea propriului eu la realitate; o exprimare subiectivă al filosofului.

Paradigma idealistă a filosofiei românești ai secolului al XX-lea s-a conturat în conformitate cu marile evenimente ale perioadei istorice, cultura spirituală a fost influențată de mișcarea științifică și transformările social-politice. C. Rădulescu-Motru înființează idealism psihologic, I. Petrovici idealism spiritualist, N. Ionescu idealism ontologic religios, astfel considerăm că gânditorii români au elaborat scrieri de importanță, apreciable până în prezent și nu doar în spațiul românesc.

Referințe bibliografice:

1. Nicolae Bagdasar. Revista de Filosofie, vol. XXIII, Nr. 1, ianuarie-martie 1938.
2. Vasile Băncilă. Doctrina Personalismului energetica lui C. Rădulescu-Motru. București, Cultura Românească, 1927.
3. G. V. F. Hegel. Fenomenologia Spiritului. București, Editura Univers Enciclopedic, 2010.
4. Nae Ionescu. Curs de Metafizică. București, Editura Humanitas, 1991.
5. Nae Ionescu. Tratat de metafizică. București, Editura Roza Vânturilor, 1999.
6. Immanuel Kant. Critica rațiunii pure. București, Editura Paideia, 2015.
7. Immanuel Kant. Notes and Fragments. Cambridge: Paul Guyer, trans. by Curtis Bowman, Paul Guyer, and Frederick Rauscher, Cambridge University Press, 2005.
8. Ion Petrovici. Introducere în metafizică. București, Editura Casei Școalelor, 1924.
9. C. Rădulescu-Motru. Elemente de metafizică. București, Editura Grinta, 2005.
10. C. Rădulescu-Motru. Personalismul energetic. București, Editura Albatros, 2005.
11. C. Rădulescu-Motru. Știință și energie. București, 1902.
12. John Searle. The Construction of Social Reality, NY: The Free Press Edition, 1995.
13. <http://www.dex.ro/idealism>
14. http://www.philosophybasics.com/branch_idealism.html

**ANEXAREA BASARABIEI ÎN PRESA ROMÂNEASCĂ
(IUNIE–IULIE 1940)**

NECȘUȚU MĂDĂLIN

Universitatea Academiei de Științe a Moldovei

Anexarea Basarabiei de către URSS, la 28 iunie 1940, în urma notei ultimative dată Guvernului de la București de către Guvernul Sovietic, a reprezentat unul dintre cele mai grele momente din istoria poporului român.

Șocul provocat de o astfel de propunere ultimativă a luat prin surprindere autoritățile române care sperau în normalizarea relațiilor cu URSS, după lungi eforturi întreprinse în perioada interbelică de diplomația română, în special prin cele ale fostului ministru de Externe, Nicolae Titulescu [2, p. 11-12]. Cu toate acestea, România s-a văzut nevoită să cedeze Basarabia, Nordul Bucovinei și Ținutul Herța în mâinile URSS-ului, care a trecut imediat la crearea unui regim totalitar.

Caracteristicile de bază au fost lichidarea sistemului administrativ precedent și introducerea rapidă a elementelor de conducere specifice Partidului Comunist de tip bolșevic ale statului sovietic. În primă fază, noua stăpânire a trecut la confiscarea și naționalizarea proprietăților private, apoi la etatizarea treptată a tuturor unităților de producție. Concomitent, sovieticii au întreprins acțiuni de lichidare a „claselor exploatare” și a intelectualității. Scopul de bază ale acestor acțiuni vizau cu precădere lichidarea conștiinței naționale a basarabenilor și ruperea acestei de orice urmă „burghezo-moșierească de sorginte românească. La scară mai largă, sovieticii au urmărit suprimarea oricărei valențe europene a basarabenilor și includerea acestora într-un sistem semi-asiatic de gândire și organizare [1, p. 3]. În tot acest timp, presa românească, dar și cea europeană au condamnat la unison act considerat atât ilegal, cât și ilegitim de ocupare a Basarabiei și au acordat largi spații acestei problematice. Pe de cealaltă parte, presa sovietică difuza informații contradictorii despre noile teritorii cucerite. În plan militar, operațiunile de ocupare a Basarabiei s-au făcut rapid de către sovietici, fără respectarea termenilor conveniți, fapt ce a îngreunat și mai mult retragerea administrației românești, atât în plan uman, cât și cel material. Fără a mai aștepta nicio zi în plus, rușii au intrat cu armatele încă din seara de 28 iunie și au început să creeze structuri politico-militare în noile teritorii cucerite. De altfel, o serie de lideri sovietici importanți la nivel central s-au deplasat, în noaptea de 28 iunie, la Chișinău. Printre aceștia se numără N. S. Hrușciiov, conducător pe atunci al PC din Ucraina.

Desfășurarea anexării și reflectarea sa în presă. Momentul anexării Basarabiei a fost reflectat în presa românească succesiv. Inițial informarea despre ultimatumul sovietic a venit pe cale undelor, odată cu adresa la postul public de radio a unei cuvântări din partea regelui Carol al II-lea al României. Acest lucru s-a produs pe data de 27 iunie 1940.

Ulterior, niciun ziar nu a relatat despre acest lucru până la data de 30 iunie, atunci când cel mai puternic cotidian al vremii, „Universul”, a scris pe larg despre acest lucru. Situația ca atare denotă faptul că presa scrisă era sub o strictă cenzură din partea organelor de stat. În ediția din 30 iunie 1940, ziarul „Universul” publică un articol mic despre Consiliul de miniștri care va analiza notele ultimative ale guvernului sovietic. Tot în „Universul”, pe 2

iulie, apărea un comunicat al Marelui Stat Major din 30 iunie privind retragerea trupelor românești și faptul că cele ruse nu au mai așteptat și au intrat în aceste teritorii pe care le revendicau.

Un articol din „Universul”, intitulat „Misiunea Presei”, făcea apel la calm în rândul populației pentru a prelua dezinformările lansate în presa străină despre evenimentele recente (cu precădere presa rusească) și avertiza că vor începe campanii de dezinformare. După anexare, toate tipografiile din teritoriile ocupate și-au oprit activitatea, iar o parte dintre ziarele și revistele care se tipăreau până atunci la Chișinău au început a fi tipărite în România – Raza, Luminatorul, Basarabia, Glasul Basarabiei [3]. Ziariștii basarabeni, dar și figurile politice și religioase ale vremii s-au reorganizat la București în așa-numitul „Cercul Basarabenilor” și au început să ducă o viață intelectuală productivă în scopul unor întâlniri periodice și editare de gazete din România. Printre aceștia se aflau Î.P.S.S. Mitropolit Gurie Grosu, Ion Pelivan, Panteimon Halippa, Gherman Pântea sau Ion Inculeț [2, p. 8]. Presa românească oferă largi spații misiunii de evacuare a populației civile din Basarabia și detalii despre mobilizarea în România pentru primirea acestora. Se fac eforturi din partea autorităților publice, biserică, dar și a oamenilor de rând. Presa acordă largi spații mesajelor de ajutorare a refugiaților din Basarabiei, iar ziarul „Universul” pornește o acțiune de colectă publică pentru strângerea de fonduri care să meargă către aceștia. Deși era un termen de retragere de 4 zile, asta însemnând data de 2 iulie 1940, agenția rusă de știri TASS scria încă de pe 30 iunie, că „În Bucovina de nord, armata sovietică și-a îndeplinit misiunea, ajungând la frontiera stabilită cu România. În Basarabia, armata sovietică termină ocuparea până la noua graniță a României, adică până la Prut și Dunăre. Înaintarea armatei sovietice se face pretutindeni fără incidente”.

De asemenea, Radio Moscova difuza știrea cu titlul „Basarabia, lăsată în părăsire de guvernele românești, este complet lipsită de industrii”, iar a doua zi același post relatează că „Basarabia are un număr considerabil de fabrici de tutun, mori, fabrici de ulei, două fabrici de macaroane și peste 1.000 de întreprinderi mai mici”.

Pe 1 iulie 1940, ziarul Journal de Genève scria că cedarea chiar și numai a două provincii va constitui pentru București un sacrificiu dureros” și că România nu ar fi putut face față superiorității armatei sovietice și că războiul este iminent pentru toate țările balcanice, chiar dacă acestea încearcă să rămână în afara acestuia. Publicația italiană „Piccolo” se întreba retoric dacă România se putea opune armat URSS-ului, concluzia fiind că aceasta „ar fi fost o întreprindere mai mult anevoioasă, ale cărei rezultate ar fost mai mult decât problematice”. „Singura și izolată, România a cedat exigențelor puternicului vecin sacrificiul a două provincii bogate”.

Ziarele portugheze „Republica” și „Diario de Lisboa” publică articole despre raptul Basarabiei și insistă pe păstrarea integrității teritoriale a Ro-

mâniei, stabilită de Tratatul de la Trianon cu includerea teritoriilor proaspăt anexate de URSS. Cotidianul Vaticanului „Observatore Romano” scrie despre caracterul românesc al Basarabiei [4]. Imediat după anexarea Basarabiei și a nordului Bucovinei, majoritatea cotidianelor mari din România, precum „Universul”, „Curentul” sau „Neamul Românesc” a lui Nicolae Iorga, lansează o campanie de informare publică privind pericolul străin. Aceasta constă într-o serie de fotografii-simbol cu un soldat român care duce sugestiv un deget la gură în semn de tăcere, împreună cu textul „...Dușmanul ascultă” [5].

Referințe bibliografice:

1. Șișcanu Elena. Instaurarea și consolidarea regimului totalitar bolșevic în RSS Moldovenească. Cu titlu de manuscris, Chișinău, 1997, p. 3.
2. Tașcă Mihai, Neiss Wolfram. Dezmembrarea României (Anexarea de către URSS a Basarabiei, Nordului Bucovinei și Ținutul Herța – studiu și culegere de documente). Chișinău, Ed. Serebia, 2015, p. 11-12.
3. Ziarul „Universul”, 30 iunie și 1-2 iulie 1940, București.
4. Ziarul „Universul”, 1-3 iulie 1940, București.
5. Ziarele „Curentul” și „Neamul Românesc”, 2-3 iulie 1940, București.

CIMPOIUL: ORIGINE, CONSTRUCȚIE ȘI REPERTORIU

NICOLAESCU GHEORGHE
Institutul Patrimoniului Cultural AȘM

Origine. Atestat ca instrument de suflat tradițional, cimpoiul se asociază cu activitatea pastorală, având anumite explicații referitoare la originea și evoluția sa în istoria umanității, funcția și locul pe care îl ocupă în fondul organologic popular. De timpuriu, omul, trăind într-o simbioză cu mediul înconjurător, și-a dezvoltat abilitățile de comunicare și reproducere a sunetelor din natură, inventând diferite instrumente muzicale, printre care și cimpoiul, folosit pentru amuzament, la păstorit, în ritualuri religioase și răspândit în cultura popoarelor asiatice și indoeuropene etc.

Istoricul Suetoniu, descriind viața împăratului roman Nerone (secolul I e.n.) remarcă pasiunea deosebită a acestuia pentru cimpoi și filosoful Seneca se plângea prietenilor că poporul napolitan ascultă cu mai mare plăcere un cimpoi, decât un filosof [apud: 13, p. 242]. Sursele istorice ne relatează că, spre deosebire de alte instrumente muzicale, romanii antici au acordat acestui element organologic o atenție deosebită.

Prin secolele XVII–XVIII în Franța, cimpoiul ajunge la loc de cinste, devenind instrumentul favorit și iubit al saloanelor nobilimii și curții regale. De asemenea, a fost atestat în Germania, Irlanda, Italia, Polonia, Spania, precum

și în țările balcanice și scandinave. În lucrarea *The Oxford Companion to Music* se menționează că în Anglia cimpoiul a fost răspândit cu câteva secole mai devreme decât în Scoția. Cimpoiul, descinzând din vremuri străvechi, se întâlnește și în spațiul carpato-dunărean – la traci, daci și romani. Istoricul grec Xenofon, în lucrarea sa *Anabasis*, afirma că obrizii, ca și tracii, cântau la instrumente confecționate din piele crudă de bou, acestea fiind cimpoaiele ce emiteau sunete puternice [apud:15, p. 18].

Cronicarul Grigore Ureche, relatând despre domnitorul Aron Vodă (1451–1457) că „nu să sătura de curvie, de jucat, de cimpoiași, carii îi ținea de măscării” [17, p. 74]. Despre nunțile domnești, unde cânta cimpoiașul, ne spune și Miron Costin în *Letopisețul Țării Moldovei de la Aron Vodă încoace*. Documentele sec. al XVI-lea aduc tot mai multe dovezi privind rolul jucat de cimpoi în muzica haiducească „Cimpoiașul cu cimpoi de urșinic” [11, p. 181]. Unele tipărituri din această perioadă, care conțin referințe la organologie, relevă pe un „Iurașco cimpoiașul” [4, p. 41-42] și alte mărturii concludente cu caracter religios *Cazania* lui Varlaam (1643) îndeamnă credincioșii cu povața „Nu te îmbăta, nu chema cinînpoi și alăute și mîscîrici” [5, p. 624].

Certificări despre cimpoi descoperim în poveștile populare moldovenești unde mesajul este un argument puternic privind forța muzicală și estetică produsă asupra memoriei colective. Și autorul anonim găsește comparații pitorești care apar în zicători, ghicitori și expresii idiomatice: *albine cu cimpoi*. Cuvântul cimpoi este întâlnit și în strigăturile populare, ca element de condamnare a unor vicii: „*Câte fete-n sat la noi,/ Toate-s bune de cimpoi,/ Iar fata diacului –/ De cimpoiul dracului*” [12, p. 8]. Cimpoiul a generat și comparații ironice, pline de duh: „*Iar de-i întâlni ciocoi,/ De piele să mi-l dispoi/ Și să fac din ea cimpoi*” [12, p. 9]. Bucovinenii camuflează enigma acestui instrument în următoarea cimilitură: „*Strâns și înflat /zbiară prin sat. Ce-i?*” [3, p. 482].

Ascultând doina unui cioban cimpoier, Vasile Alecsandri scrie: „El și-a scos cimpoiul din desagă, l-a umflat<...>.a început să sune cântecul cel mai frumos <...>.doina de munte” [8, p. 45]. Savantul austriac Franz Joseph Sulzer, referindu-se la doină, conchide, că „s-a constituit originar ca specie melodică strâns legată de viața păstorală” [apud: 14, p. 38]. Asemeni majorității lăutarilor, Gheorghe Murga cânta și solo-uri acompaniate de taraf, în componența căruia lua parte și cimpoiul, după exemplul lăutarului Costache Parno [12, p. 44-45, 53]. Aname lăutarii și tarafurile lăutărești au contribuit mult la evoluția cimpoiului în muzica populară [12, p. 41-44].

În anul 1921 la Chișinău, a fost fondată Societatea de Beele-Arte, care avea și o secție de muzică, în frunte cu Mihail Bârcă. Agenda activităților prevedea și organizarea concursurilor de interpretare la instrumentele populare: fluier, cimpoi, nai etc.

Astfel, cimpoiul și-a revendicat popularitatea de altă dată, fiind răspândit în zilele noastre la albanezi, belaruși, bulgari, cehi, greci, italieni, polonezi, portughezi, români, ruși, scoțieni, spanioli, suedezi, ucraineni, unguri etc.

Construcție. Prin părțile noastre cimpoiul a fost promotorul gustului popular pentru frumos, gingășie, bunătațe sufletească, onestitate, vehiculat sub denumirea de *carabă*. Se presupune că denumirea locală de cimpoi a fost preluată de la cuvântul italian *zampogna*; latinescul *centipellum* cu sensul de stomac animalier, burduf. În practicile altor popoare instrumentul are diverse denumiri: La francezi, italieni, spanioli – *cornamusa*; la ruși – *volânka*, *duda*, *cozița*; la ucraineni – *duda*, *coza* (capră), *baran* (berbec), *meh* (burduf, foale). Toate denumirile confirmă faptul că instrumentul a avut funcția de a însoți viața păstorilor. Dacă fluierașul-păstor nu avea posibilitate să cânte concomitent cu vocea și din fluier, atunci cimpoiul i-a oferit această ocazie.

Interesul cercetătorilor organologi pentru cimpoi s-a realizat prin apariția numeroaselor lucrări de sinteză și încercări de clasificare. Anthony Baines ne dă o privire de ansamblu asupra cimpoaielor de proveniență, atât europeană, cât și extraeuropeană (Büggipes, Oxford, 1960); nurnberghezul Johan Henry van der Meer sistematizează cunoștințele plecând de la natura anciilor folosite, numărul carabelor și bâzoaielor, sistemul de orânduire a acestora, forma tuburilor utilizate drept carabă sau bâzoi; cehul J. Markl clasifică cimpoaiile cehe după numărul carabelor și bâzoaielor, sistemul de introducere a aerului în burduf. Semnificative sunt și alte prezentări-sinteză ale instrumentariului muzical general al unui popor ce reflectă și informații extinse asupra tipurilor de cimpoaie utilizate: Tiberiu Alexandru, *Instrumentele muzicale ale poporului român* (București, ESPLA, 1956); B. Sárosi, *Die Volksmusik instrumente Ungarns* (Leipzig, Deutscher Verlag für Musik, 1967); St. Caracassis, *Contribution à l'histoire des instruments popularizes grecs: Etude organologique et folclorique* (Athènes, 1967). Toate aceste lucrări aduc contribuții importante la cunoașterea mării diversități a instrumentului pe continentul nostru. Nu mai puțin importantă este și clasificarea cimpoaielor de Curt Sachs, care stabilește o categorie pentru vestul Europei (ancie dublă a carabei, tub conic) și alta pentru estul continentului nostru (ancie simplă a carabei, tub cilindric).

Cele mai timpurii informații se întâlnesc în cronicile istorice chineze, indiene, arabe, bizantine, în cronicile slavilor de est. În secolele XIX și XX apar dicționare, atlasuri, tratate de instrumentație și studii axate pe clasificarea instrumentelor (H. Berlioz, F. Fetis, F. Gevaert, G. Habenicht, A. Lavignaque, A. Modr, N. Rimski-Korsakov, D. Rogal-Levițki). Despre instrumentele populare românești au scris: T. Alexandru, V. Babii, V. Bărbuceanu, L. Berov, V. Chiseliță, W. Demian, N. Gâscă, V. Ghilaș, J. Vizitiu.

Cimpoiul, instrument aerofon complex, polifonic, constă din câteva elemente de construcție: *burduful* (foale) din piele de capră; *țeava* pentru intro-

ducerea aerului în rezervor, numită *sufălătoare*, *suflaciu*, *sufklar*, înzestrată cu supapă; *caraba* – fluierul melodic; *bâzoiul* – fluier pentru sunetele isonice [2, p. 151].

Prin manevrarea concomitentă a degetelor pe găuri se realizează scara muzicală diatonică iar la realizarea sunetelor armonice se utilizează gaura de rezonanță din partea opusă a carabei. Linia melodică a carabei și isonul bâzoiului formează o producție sonoră de factură polifonico-armonică.

Teodor T. Burada descrie construcția cimpoiului astfel: „se compune dintr-un burduf de piele de capră, în care se suflă printr-o țevă, numită suflător, pentru a introduce aerul înlăuntru; odată aerul intrat și comprimat, trece apoi printr-o altă țevă de lemn de paltin, numită carava, care ecilindrică sau la patru muchi, și pe care se află șase borte. Într-o parte a burdufului se află o altă țevă, numită hangu sau berbedeaua, după cum se numește în Bucovina” [10, p. 222].

Etnomuzicologul Alexandru Tiberiu, studiind cimpoiul mânăit de Vasile Pîrvulescu din Cimpofeni, județul Gorj, l-a descris astfel: „Cimpoiul cu carabă dublă scoate trei rânduri de sunete: isonul continuu al bâzoiului, cvinta octavei bâzoiului și a doua octavă a sa, date alternativ de tubul de ison al carabei, după cum singura gaură a acesteia este închisă ori deschisă, și o scară diatonică cântată pe celălalt tub al carabei, de multe ori mai jos, în raport cu sistemul temperat” [1. p. 57]. După numărul deschizăturilor pentru degete (cinci, șase sau șapte) și după configurația carabei se cunosc șase tipuri de cimpoaie. Cu toate acestea, datorită ambitusului mic, posibilitățile tehnice ale cimpoiului sunt foarte reduse.

Repertoriu. Utilizarea cimpoiului în mediul folcloric și aristocratic este motivată de timbrul ascuțit, sunarea polifonică grație isonului (pedala armonică), posibilitățile dinamice sporite datorită lejerității aplicaturii combinatorice, fluidității emisiei sonore. Printre procedeele tehnice ale cimpoiului sunt îmbogățirea scării naturale cu sunete intermediare, efectul de staccato pe pedală, existența unor elemente primare de armonie – intervalul de cvintă perfectă al cimpoiului cu carabă dublă etc. [8, p. 179].

La strămoșii noștri, cimpoiul avea nu numai funcția de executare solistică și de acompaniere a vocii, ci și de dublare a rolurilor păpușilor cu caracter hazliu din piesele teatrale destinate copiilor și maturilor, jucate pe străzi și în bălciuri. Respectiva funcționalitate a cimpoiului a fost atestată de Constantin Brăiloiu în Oltenia, în 1931, fiind actuală astăzi doar la populațiile de păstori din zona Caucazului în interpretarea la instrumentele cordofone [7, p. 93].

În muzica păstorească funcția utilitară de semnal s-a manifestat concomitent cu cea de semnificație magică. Melodiile păstorești au fost interpretate la fluier, cimpoi, bucium ori corn, purtând denumirile: „când mulge oile, la măsurat, la închegatul laptelui, a cașului, la făcutul cașului, ale drumului,

când pasc oile pe coastă” [5, p. 72]. Vorbind despre originalitatea și specificul sufletului românesc – dorul, George Breazu, afirmă: „individual și colectiv, vocal sau instrumental, din fluier, caval cimpoi, trăștie, bucium, tulnic, vioară, cobză, nai, până și din frunza copacilor<...>. țăranul român cântă, își poartă, cântând, aleanul, își domolește și uită necazurile<...>își cântă dorul” [9, p. 175].

Cimpoiul cunoaște o utilizare largă în cadrul muzicii tradiționale și una sporadică în folclorul obiceiurilor calendaristice, în repertoriul de nuntă, în cântecul epic tradițional și în cel non-ritual, fiind prezent în secțiunile introductive și cele intermediare. Mai rar sunt interpretate melodiile de dans, acesta fiind utilizat mai frecvent în repertoriul muzical păstoresc și cel funebru. Emilia Comișel consideră că producțiile ceremoniale se înscriu în vechiul strat al folclorului românesc, fiind argumentate de apelarea în unele zone la semnalele de bucium și la semnalele păstorești care vestesc moartea sau însoțesc alaiul spre cimitir [7, p. 67].

În Basarabia, în anii 20 ai secolului al XIX-lea, la Chișinău erau invitați la ceremonii muzicanții boierului Vartolomeu, care păstra tradiția veche de a întreține orchestre de țigani-robi. Ei luau parte la balurile mai însemnate din oraș, „cântau dansurile timpului” [6, p. 744]. Cântecul propriu-zis aparține repertoriului neocazional performat fiind individual – solo, mai rar în grup; uneori însoțit de instrument (fluier, cimpoi, frunză) – simultan sau consecutiv, în alternanță; în chip natural – pe coasta dealului sau la muncă – cântat fără suport „armonic” sau fără suprapunere „polifonică”. La începutul sec. al XIX-lea, în cadrul *Horei satului*, era suficient ca melodia să fie „zisă” doar de un singur fluier sau cimpoi. Datorită vieții izolate a păstorilor, acest tip de repertoriu a păstrat până astăzi elemente muzicale arhaice.

Cimpoierii de altădată cântau la sărbătorile satului și la alte manifestări tradiționale, astăzi fiind doar o piesă din memoria colectivă a celor mai în vârstă locuitori ai contemporaneității, deși, cu câteva decenii în urmă, duoasele melodii de joc nu lipseau din repertoriul valoroșilor purtători de folclor, ca Alexei Botoșanu, Liubomir Iorga, Vasile Dub, Sergiu (Isidor) Marian, Gheorghe Șevcișin, Victor Botnaru. Exemplu: **Joc vechi** din culegerea *Melodiile folclorice*. Alcătuitor Șt. Caranfil. Chișinău: Cartea Moldovenească, 1976.

Referințe bibliografice:

1. Alexandru Tiberiu. Folcloristică. Organologie. Muzicologie. Studii, II. București, Editura Muzicală, 1980.
2. Babii Vladimir. Studiu de organologie, ediția a doua. Chișinău, Editura Tipogr. „Elena-V.I.” SRL, 2012.
3. Băieșu Nicolae; Bostan, Grigore. Folclor din Țara Fagilor. Chișinău, Hyperion, 1993.

4. Bobulescu Constantin. Lăutarii noștri. Din trecutul lor. Schiță istorică asupra muzicii noastre naționale corale și asupra altor feluri de muzici. București, Tip. „Națională”, Jean Ionescu & Co., 1922.

5. Bobulescu Constantin. Muzica în Muntenia. În: Muzica Românească de azi: Cartea Sindicatului artiștilor instrumentiști din România scoasă de prof. Petre Nițulescu. București, Institutul de Arte Grafice „Marvan S.A.R.”, 1939, p. 603. Cf. Varlaam. Cazania II, f. 4.

6. Boldur Alexandru. Muzica în Basarabia. În: Muzica Românească de azi: Cartea Sindicatului artiștilor instrumentiști din România scoasă de P. Nițulescu. București, Institutul de Arte Grafice „Marvan S.A.R.”, 1939, p. 743.

7. Brâncuși Petre. Muzica românească și marile ei primeniri. Vol. I. Chișinău, Lumina, 1993.

8. Brâncuși Petre. Muzica românească și marile ei primeniri. Vol. II. București, Editura Muzicală, 1980.

9. Breazu George. Patrium Carmen. Contribuții la studiul muzicii românești. Craiova, Editura Scrisul Românesc, 1941.

10. Burada Teodor T. Opere. Vol. II. București, Editura Muzicală, 1975.

11. Costin Miron. Letopisețul Țării Moldovei de la Aron Vodă încoace. București, Fundația Regală pentru literatură și artă, 1944.

12. Cotlearov Boris. Lăutarii moldoveni și arta lor. Chișinău, Cartea Moldovenească, 1966.

13. Curbet Vladimir. La gura unei peșteri de comori. Chișinău, Hyperion, 1994.

14. Curbet Vladimir. Valori perene românești. Chișinău, Pontos, 2003.

15. Ghircoiașiu Romeo. Contribuții la istoria muzicii românești. București, Editura Muzicală, 1963.

16. Oprea Gheorghe. Folclor muzical. București, Editura Fundației România de mâine, 2001.

17. Ureche Grigore. *Letopisețul Țării Moldovei, de când s-au descălecat țara și de cursul anilor și de viața domnilor carea scrie de la Dragoș vodă până la Aron vodă*. 2011. <https://archive.org/stream/LetopisetulTaraiMoldovei/DeCandS-auDescalecatTara/Letopisetul-tarai-Moldovei-de-cand-s-au-descalecat-tara#page/n73/mode/2up> (vizitat 07.06.2017).

MORFOLOGIA SATELOR MOLDOVENEȘTI – ELEMENT DE INDIVIDUALIZARE A STRUCTURII PLANIMETRICE A LOCALITĂȚILOR RURALE

SEVERIN SERGHEI

Institutul Patrimoniului Cultural AȘM

Ultimul recensământ al populației realizat în Republica Moldova în anul 2014 arată că 2/3 din populația țării locuiește în mediul rural [1]. În timp ce

spre exemplu în România procentul populației rurale este de 46 %, iar în țările uniunii europene procentul acesta este și mai mic. Nu ne găsim dispuși să privim această stare de fapt drept o carență, și nici ca fiind dovada neîmplinirii noastre în sens civilizațional. Înțelegem că, după căderea regimului comunist, procesul de urbanizare ce se îndeplinea prin polarizarea populației rurale limitrofe unui centru urban s-a încetinit simțitor. De aceea considerăm că urbanismul, ca știință și activitate, este nevoit să-și deplaseze accentele, oferindu-i satului noi perspective de dezvoltare și progres.

Problema morfologiei satelor reprezintă problematica punctului de pornire în realizarea studiilor de sistematizare teritorială ulterioară, întrucât prin morfologia satelor ne referim la structura planimetrică a unei localități formată istoric și reprezentată de dispunerea în plan a rețelei de străzi și drumuri în limitele hotarului construit, și de divizarea teritoriului pe funcțiuni. De ce aceasta este o problemă de bază? Deoarece anume morfologia localității determină complexitatea soluțiilor privind sistematizarea planimetrică și funcțională. Diferențele în morfologia satelor au un caracter zonal și sunt determinate în mare parte de condițiile geografice (de relief) și particularitățile culturale (tradiție). Insistăm examinarea componentei culturale, cu toate că aceasta de regulă nu constituie obiectul de preocupare a urbanismului, deoarece știm ce influență poate avea tradiția în realizarea produselor umane. Tipurile dominante în morfologia satelor din R. Moldova corespunde într-o oarecare măsură divizării convenționale a teritoriului:

- Nord – structura planimetrică radială;
- Centru – structura planimetrică neregulată (haotică);
- Sud – structura planimetrică regulată (dreptunghiulară sau liniară).

După cum am menționat aceste tipuri se diferențiază prin caracteristicile planimetrice datorate dispunerii specifice a străzilor și locuințelor în plan. În continuare, pentru punctarea specificului fiecărui tip morfologic, vom întreprinde o descriere succintă a acestora.

Tipul radial, se evidențiază prin prezența unui nucleu convențional în jurul căruia s-a dezvoltat localitatea în timp. Acest nucleu este identificat la intersecția a două sau mai multe străzi centrale care străbat localitatea dint-un capăt în altul, locuințele și străzile sunt dispuse în jurul acestui nucleu formând astfel o structură radială. Trebuie de menționat că acest tip morfologic nu se întâlnește în formă pură, aceasta din cauza lipsei intenționalității în dezvoltarea localităților rurale în timpul constituirii lor și în perioada ulterioară, cu toate acestea specificul structurii radiale poate fi ușor identificat, ceea ce ne îndreptățește considerarea acestuia ca fiind un tip aparte. Drept exemplu elocvent pentru acest tip morfologic este satul Larga din r-nul Briceni.

Tipul neregulat (haotic), este caracterizat prin lipsa unei structuri planimetrice precise. Aici dispunerea străzilor are un caracter liber, neliniar – la fel și dispunerea locuințelor, poate fi identificată o stradă centrală, de multe ori

neliniară. La fel și extinderea în plan în cazul acestui tip morfologic s-a petrecut neregulat. La acest capitol poate fi examinat s. Tătărești, r-nul Strășeni

Tipul regulat, reprezintă modelul cel mai bine organizat în constituirea localităților. În acest caz localitatea se dezvoltă urmând o structură formată din mai multe străzi dispuse transversal, constituindu-se o rețea de străzi longitudinale și transversale care formează cartiere în interiorul cărora sunt amplasate locuințele. În cadrul acestui compartiment se disting localitățile liniare, a căror dezvoltare planimetrică are loc de-a lungul unei străzi centrale, de regulă de tranzit. Ca exemplu poate servi s. Burlăcești, r-nul Cahul.

Atribuind o localitate la un tip morfologic sau altul nu face decât să evidențiem o anumită formă dominantă în structura planimetrică a acesteia, asta fiindcă începând cu secolul trecut extinderea localităților rurale a fost realizată pornind de la un set de principii unice de raționalizare a procesului prin încercarea de a-i oferi un caracter organizat. De aceea planimetria satelor din rândul primelor două tipuri poartă semne de încercări de regulare la extremități. Aceste încercări de a oferi regularitate structurii planimetrice satelor a rămas incompletă, acestea încă mai sunt influențate de structura morfologică inițială.

Înainte să desfășurăm miza pe care o are morfologia localității rurale în dezvoltarea satului moldovenesc, dorim să tratăm puțin despre constituirea acestor tipuri morfologice. În general se consideră că diferențele morfologice se datorează condițiilor geografice și caracteristicile reliefului dintr-o anumită zonă. Într-adevăr partea de sud caracterizată de condițiile geografice specifice zonei de stepă, parte centrală – celei silvice și partea nordică – de silvo-stepă, oferă perspectiva potrivit căreia configurația planimetrică este subordonată factorilor de mediu, și această supoziție are suficienți temei să fie corectă.

În condițiile reliefului de câmpie de la sudul R. Moldova, dezvoltarea tipului regulat pare naturală, ori platitudinea peisajului nu oferă justificări pentru devierea de la linia dreaptă, de aceea extinderea localităților se îndeplinește liniar în continuarea construcțiilor existente, obținându-se forma regulată a așezărilor. Putem spune că lipsa obstacolelor naturale și geografice au favorizat constituirea tipului morfologic regulat.

Alta însă este situația în cazul regiunilor centru și nord unde forma predominantă a reliefului sunt podișuri și dealuri, iar partea centrală este inclusă în zona silvică. Aici condițiile de relief și cadrul natural au servit drept obstacole, iar localitățile s-au dezvoltat mereu ocolindu-le împletind structura planimetrică astfel încât a fost eliminată orice tendință spre regularitate. Peisajul aici este cu totul specific – pe orizontal haotic, pe verticală săltăreț și în ascendență. Motivul pentru care pentru partea de nord s-a dezvoltat tendințe spre structura radială poate fi găsit în faptul că aici predomină zona de silvo-stepă, deci și rețelele de comunicație sunt mai dezvoltate iar așezările umane

s-au constituit la intersecția acestor căi, în timp de zona silvică la centru a favorizat dezvoltarea tipului morfologic neregulat (haotic).

Aceasta este perspectiva referitor la condițiile care au favorizat constituirea unui anumit tip morfologic, perspectivă justă după cum am menționat. Dorim însă să deschidem o altă viziune asupra subiectului, și nume una culturală. E evident că colectivitatea purtătoare a unei culturi va lăsa urme ale acestei culturi în toate produsele geniului omenesc, mai ales dacă vorbim despre societate timpurilor în care s-au constituit și s-au dezvoltat majoritatea satelor din Republica Moldova, iar satul este și el un asemenea produs, deci în el putem identifica specificul acelei colectivități.

Toate creațiile unui om sau a unei colectivități stă sub semnul matricei stilistice pe care aceștia o posedă inconștient [2], astfel încât toate produsele sunt realizate într-o cheie comună. Iar ceea ce vrem să spunem este că localitățile rurale morfologia cărora corespunde tipului neregulat, care este dominat pe întreg teritoriul țării, au fost constituite și locuite de etnici români. Afirmăm acesta deoarece atestăm localități cu morfologia neregulată și la sudul Republicii Moldova învecinându-se cu localități cu morfologia de tip regulat.

Cunoaștem că sudul Basarabiei a fost colonizat masiv cu etnici bulgari, găgăuzi, germani ș.a. după anexarea ținutului la Imperiul Rus, iar staționarea unui număr de oameni atât de mare necesita soluții rapide și practice de organizare a așezărilor umane, adoptându-se schema regulată de amplasare în plan a noilor localități. Exemplul cel mai elocvent în acest sens îl servește satul Burlacu din raionul Cahul, actualmente acesta este constituit prin comasarea a două sate, Burlacu și Alexăndreni, care au existat separat până în anii '70. Aceste sate amplasate pe maluri diferite a r. Salcia Mică erau locuit de români – Burlacu, și de germani – Alexăndreni. Iar planimetric aceste sate corespund tipului morfologic neregulat pentru Burlacu și regulat pentru Alexăndreni. Aici vedem condițiile identice a reliefului și cadrului natural, iar tipul morfologic corespunde structurii etnice a localităților.

Însă demersul nostru este unul ce ține de studiul urbanistic și cât de interesante n-ar părea speculațiile pe marginea factorilor ce determină dezvoltarea localității sub tiparul unui tip morfologic sau altul, trebuie să știm care este miza acestei diferențieri a structurii planimetrice.

Scopul urbanismului este de a asigura crearea unui model viabil și rațional de dezvoltare a localităților. Acest model vine să ofere o perspectivă unitară localității racordând noile dotări ale celor vechi, astfel rețelele, infrastructura, zona trebuie să reprezinte o continuare organică și firească a celor existente, iar aici soluțiile sunt adoptate în conformitate cu morfologia satelor. Astfel încât pentru cele cu morfologia regulată soluțiile de sistematizare vin întrucâtva în continuarea stării existente, în timp ce în cazul morfologiei radiale și neregulate soluțiile sunt mai complexe și vin pentru asigurarea aspectului

unitar pe care trebuie să-l aibă o localitate.

În concluzie vrem să menționăm că satul moldovenesc stă la adăpost sub categoria pitorescului. Peisajul rural este fără îndoială pitoresc, iar acesta se trage anume din forma și structura sa. Înaintarea în timp și dezvoltarea la scara modernă a satului nu trebuie să-i afecteze din pitoresc. De aceea considerăm oportună această mică incursiune în morfologia satului pentru a înțelege *cum* și *de ce* el este așa cum este, iar având aceste cunoștințe noi ca urbaniști vom putea identifica modelul corespunzător pentru fiecare sa pentru ai oferi perspective pentru ziua de mâine.

Referințe bibliografice:

1. <http://www.statistica.md/newsview.php?l=ro&idc=168&id=5596>
2. Blaga Lucian. Trilogia Culturii. Humanitas, 2011, p. 140-153.

**DOCUMENTE DIN ARHIVELE DE STAT A RUSIEI CA SURSE DE
STUDIARE A ISTORIEI BISERICII ORTODOXE DIN BASARABIA
(SECOLUL AL XIX-LEA – ÎNCEPUTUL SECOLULUI AL XX-LEA)**

ȘALARI MARIAN

Universitatea Academiei de Științe a Moldovei

Interesul sporit față de istoria bisericilor, mănăstirilor și vieții monahale din Basarabia în secolul al XIX-lea manifestat de cercetătorii istorici și teologi din Republica Moldova și România să regăsește în mai multe publicații monografice și articole științifice [1]. Totodată, în circuitul științific au fost aduse mai multe materiale și documente inedite scoase din fondurile Arhivei naționale a Republicii Moldova [2]. Ele au servit și continue să servească o bază fundamentală în cercetările istoriei organizării vieții duhovnicești, culturale și spirituale a creștinilor ortodoxe din Basarabia în epoca menționată. Pe larg au fost studiate documente din fondurile structurilor duhovnicești, mănăstirilor, schiturilor și bisericilor Arhivei de Stat a regiunii Odessa [3]. Însă, în pofida celor menționate, există o cantitate enormă de informații neincluse în circuitul cercetării temei nominalizate sau, care a fost prea puțin studiate. Este vorba despre numeroasele documente păstrate în arhivele din Federația Rusă, care ar putea face lumină în deslușirea mai multe evenimente și fapte din istoria bisericii ortodoxe din Basarabia în timpul oblăduirii ei de către imperiul Rus.

În cadrul acestei comunicări v-om referi la câteva Arhive de stat a Federației Ruse care, după părerea noastră, prezintă o comoară adevărată de documente și informații cu privire la istoria bisericii ortodoxe din Basarabia în secolul al XIX-lea, întemeierea și construcția bisericilor și mănăsti-

rilor, organizarea vieții monahale, pregătirea cadrelor pentru clerul bisericesc, raporturi dintre administrația centrală și locală și clerul bisericesc și monahal; participarea mănăstirilor în viața culturală și socială a societății, contribuția lor la educația populației etc. Din numărul arhivelor rusești în care sunt concentrate cele mai multe documente referitoare la istoria bisericii ortodoxe din Basarabia din epoca imperiului țarist, face parte și Arhiva istorică de Stat a Rusiei (Российский государственный исторический архив – РГИА). În cadrul acestei arhive există un fond separat (F. 834) Священного правительствующего Синода, în care se află adunate câteva sute de mape cu documente referitoare la istoria ecumenică a Basarabiei din secolul al XIX-lea – începutul secolului al XX-lea.

Majoritatea absolută a materialelor păstrate acolo oglindesc activitatea administrativ-economică de pe proprietățile a bisericilor și mănăstirilor din Basarabia, acte de vânzare-cumpărare și de donație de terenuri, sate și altă avere, actele statistice, dările de seamă anuale a Sinodului eparhial, a parohiilor; acte de moștenire, testamente etc. Mai mult decât atât, aproape toate aceste documente, cu foarte mici excepții, privesc activitatea întîistătătorilor bisericii ortodoxe, arhimandriților și egumenilor. Un deosebit interes prezintă documentele statistice din fondul menționat, care descriu toate locașurile sfinte de pe teritoriul respectiv în mijlocul secolului al XIX-lea (doc. Nr. 1794 și 1795).

O adevărată comoară de informație privind viața duhovnicească și monahală din Basarabia prezintă complexul de documente ce să păstrează în fondul 796 (Cancelaria Sinodului) al acestei arhive. În primul rând, aici să înscriu sute de dosare personale a slujitorilor de biserică și mănăstiri [4]. Studiarea lor ne oferă posibilitatea de a stabili proveniența lor socială, gradul de pregătire spirituală și studiile obținute, activitatea lor duhovnicească și aprecierea ei din partea ierarhilor bisericești. Materiale respective ne oferă posibilitatea să urmărim numirile și schimbările clericilor și călugări, hirotoniilor lor și avansările în treaptă duhovnicească. Printre dosarele depistate și studiate sunt documente clericilor basarabeni, care au lăsat o amprentă mare în viața socială, spirituală și culturală a Basarabiei din epoca respectivă. Este vorba de dosarul personal al marcantei personalități a vieții duhovnicești și culturale, iluminătorului poporului găgăuz din Basarabia, protoiereu Mihai Ceachir [5], precum și al fratelui – Fiodor Ceachir [6]. Tot aici să regăsește dosarul personal al altei persoane notorii din cadrul bisericii ortodoxe din Basarabia – al compozitorului și organizatorului muzicii corale, preotul al catedralei mitropolitane – Mihail Berezovschi [7]. Dosarele respective ne permit să identificăm întregile dinastii de preoți basarabeni, cum ar fi familia Eftodiev [8], Guma [9], Gobjilă [10], Baltaga [11] ș.a.

O colecție aparte a dosarelor personale ale călugărilor, ascultătorilor și arhimandriților mănăstirilor din Basarabia să păstrează în registrul Nr. 439 din fondul Cancelariei Sinodului. Merită de menționat că majoritatea acestor

materiale nu a fost studiate de către cercetători și nu a fost puse în circuitul științific. Considerăm că utilizarea și analiza lor a contribui esențial la elucidarea mai multor pagini din istoria vieții bisericești și monahale din Basarabia și completarea mai multor goluri din activitatea lor. Alături de informația cu privire la obștea monahală a mănăstirilor basarabene aici sunt stocate materiale ce țin de activitatea duhovnicească și gospodărească a diferitor mănăstiri de bărbați și maici, precum și legăturile lor cu alte mănăstiri din Imperiul Rus. Grație documentelor păstrate în acest fond există unică posibilitate de studiu legăturile mănăstirilor din Basarabia cu mănăstirile și schituri din Sfintele Munte Athos. Este posibilitatea de a determina numele călugărilor basarabeni care au fost transferați pentru slujire duhovnicească în sfintele locașurile de acolo, cum vor fi mănăstirea Sf. Panteleimon, Vatoped, Sf. Andrei Primul Chemat ș.a. Tot aici să regăsim documente care ne povestesc despre rolul mănăstirilor din Basarabia în organizarea pelerinajelor credincioșilor la locuri Sfinte – spre Ierusalim, la mormântul Domnului, Sinai ș.a.

Un alt izvor de acte și materiale privind studierea istoriei locașurilor sfinte din Basarabia, organizării și activității bisericilor, mănăstirilor și schituri prezintă Arhiva politicii externe a Imperiului Rus. În acest context merită de menționat următoarele fonduri din cadrul acestei arhive: Fondul № 68 „Сношения России с Молдавией и Валахией”, Fondul № 69 „Российское генеральное консульство в Яссах”, Fondul № 161/4 „Азиатский департамент (дела, не вошедшие в описи С.-Петербургского Главного архива)”, Fondul № 236 „Консульство в Измаиле”, Fondul № 312 „Консульство в Яссах”, Fondul № 328 „Управление Новороссийского и Бессарабского генерал-губернатора” și Fondul № 344 „Бессарабские имена”. Documente care să regăsim în fondurile nominalizate prezintă un deosebit interes pentru istoria bisericilor, mănăstirilor și vieții monahale în Basarabia din secolul al XIX-lea – începutul secolului al XX-lea din mai multe considerente. În primul rând, materiale prezentate niciodată nu au fost utilizate de cercetători ca un izvor documentar pentru studierea temei abordate. O altă trăsătură importantă a lor constă în faptul că ele ne oferă posibilitate de a privi viața bisericească și monahală în Basarabia, atât din perspectiva dezvoltării ei în cadrul Imperiului Rus, dar și în contextul acelor evenimente politice, militare și cultural spirituale care să desfășura în Europa de est în perioada dată. În al treilea rând, documente din fonduri menționate ne prezintă o bogată și inedită informație cu privire imobile și averea bisericilor și mănăstirilor din Basarabia, procurarea și vânzarea terenurilor agricole, pădurilor și pășunilor. Prezintă un interes deosebit soarta clericilor din sudul Basarabiei după pacea de la Paris și după pacea de la Berlin. Documente din fonduri menționate ne ajută să reconstruim un tablou veridic și obiectiv al vieții și activității clerului bisericesc și monahal din Basarabia în perioada secolului al XIX-lea – începutul secolului al XX-lea.

Referințe bibliografice:

1. Biserica Ortodoxă din interfluviul Pruto-Nistrean (1813–2013): Simpozion științific internațional, 14-15 octombrie 2013 / coord.: Octavian Moșin, Ion Gumenăi. Chișinău, Cuvîntul-ABC, 2013, 609 p.; Cerga Alexandru. Bisericile Basarabiei. Dicționar Enciclopedic. Vol. I. Chișinău, 2013; Cereș I. Viața ecleziastică din Basarabia reflectată în fondurile Arhivei Naționale a Republicii Moldova. În: Biserica ortodoxă din interfluviul Pruto-Nistrean (1813–2013). Chișinău, 2013. p. 90-96; Ețco D. Școlile spirituale din Basarabia. În: Cugetul. Revistă de istorie și cultură, Chișinău, 2003, nr. 3, p. 68-73; Ețco D. Pagini din istoria înființării și funcționării Școlii Eparhiale de Fete din Chișinău. În: Revista de istorie a Moldovei, Chișinău, 2000, nr. 1-2, p. 89-92; Mănăstirile și schituri din Republica Moldova. Chișinău, 2013; Pr. Prof. Dr. Dumitru Popescu, Știința în contextual teologiei apusene și al cel răsăritene. În: „Teologie și cultură”, București, 1993.

2. Pravoslavie v Moldavii: Kratkij istoričeskij očerk (1953–1960) în „Pravoslavie v Moldavii: vlast', cerkov', verujuščie. 1940–1991”, Sobranie dokumentov/ V. Pasat, Vol. II, Moscova, 2010. Fondurile de documente ale Arhivei Naționale a Republicii Moldova, printre care merită de menționat Fondul 11, proiecte și desene a diferitor biserici, mănăstiri, clopotnițe, iconostase etc. Fondul 125: Direcția proprietăților duhovnicești străine în Basarabia, sunt stocate materiale și documente privind stabilirea hotelurilor moșiilor a mănăstirilor, darea și luarea în arendă a domeniilor mănăstirești, listele arendatorilor, examinarea litigiilor funciare etc. Un alt bloc de documente de valoare se află în Fondul 208: Consistoriul Duhovnesc din Chișinău și în Fondul 733: Dicasteria Duhovnicească a Exarhului Moldovei și Valahiei.

3. Arhiva de Stat a regiunii Odessa. Fondul Nr. 1 Управление Новороссийского и Бессарабского генерал-губернатора (1828–1874 гг.); F. 3. Главный статистический комитет Новороссийской губернии и др. нп.

4. Urmare cercetărei noastre au fost evidențiate și prelucrate 182 dosare ai reprezentanților clerului bisericesc și monahal din Basarabia în secolul al XIX-lea – începutul secolului al XX-lea. Российский государственный исторический архив (РГИА). F. 794, дела из описей № 436-439.

5. Arhiva Istorică de Stat a Rusiei / AISR (Российский государственный исторический архив / РГИА). F. 794. Inv. 438, d. 4723.

6. AISR. F. 794. Inv. 438, d. 4724.

7. AISR. F. 794. Inv. 436, d. 681.

8. AISR. F. 794. Inv. 437, d. 436, 437, 530.

9. AISR. F. 794. Inv. 436, d. 2006, 2010.

10. AISR. F. 794. Inv. 436, d. 1726, 1727, 1728.

11. AISR. F. 794. Inv. 436. D. 441-444.

FORMULE NARATIVE NOI – GENERAȚIA NOUĂZECISTĂ

ȘESTACOV ELENA

Universitatea Academiei de Științe a Moldovei

În perioada nouăzecistă, generația tânără de scriitori, favorizați atât de epoca politică cât și de vârsta lor, inițiază un proces amplu de recuperare. Ei încearcă să se recunoască într-o nouă paradigmă literară. „Dacă modelele bune de până la ei propagau o proză în fond statică, poetică, tinerii explorează și alte zone: misterul și simulacrul (Nicolae Popa), textualismul și intertextualitatea (Emilian Galaicu-Păun), schimbarea de cadru și stresul (stilistic) galopant dintr-o lume cvasiinterlopă (Ghenadie Postolache), realul împletit armonios în pânze de fantastic (Dumitru Crudu), schematismul absurd (Iulian Ciocan) etc.” [3, p. 61-92]. Cu toate acestea, potrivit alcătuitorului antologiei de proză scurtă, Grigore Chiperi, în primul deceniu al secolului al XXI-lea, „proza scurtă din Basarabia se află abia la începuturi.”

În perioada sovietică și în anii de independență prozatorii parcurg o cale destul de anevoioasă pentru a distinge paradigme noi și distincte în proza scrisă. Caracterul livresc este reprezentativ în literatura „nouă”, însă celelalte caracteristici sunt eterogene. „Singurul principiu operațional valabil în situația creată este cel tematic, la care s-au adăugat unele particularități narrative și stilistice comune. De aceea configurația seamănă mai mult cu un *puzzle* decât cu o clasificare riguroasă” [3, p. 23].

Reprezentanții paradigmei noi, generația nouăzeci, nu va fi considerată omogenă, în sensul existenței mai multor centre de popularizare (București, Iași, Timișoara, Chișinău, Bălți). Ei sunt cei ce declară separarea în totalitate nu numai de scriitorii pașoptiști, clasici, interbelici dar și de reprezentanții literaturii postbelice. Grupul, autointitulat „Generația '90”, a apărut așadar ca o reacție de solidarizare, provocată de sentimentul de marginalizare poetică [2, p. 33]. În pofida declarațiilor delimitatorii, tinerii aceștia participă la expansiunea aceluiași fenomen global al post-modernismului. Astfel, încât astăzi se poate vorbi despre mai multe grupuri de tineri scriitori aparținând deceniului nouă, dar în nici un caz despre o generație globală [6, p. 84].

Strategiile literare ale nouăzeciștilor sunt diferite și datorită împrejurărilor în care au scris reprezentanții celor două generații: „dacă optzeciștii au scris într-o epocă dominată de dogmatism și de aberația totalitarismului, fiind siliți adesea să recurgă la practici scripturale ascunse, aluzive, subversive, într-un demers de supraviețuire spirituală, dar și să-și asume modelul unei exemplare solidarități, scriitorii nouăzeciști s-au afirmat după 1989 (chiar dacă au scris și mai înainte), în condițiile unei totale libertăți de expresie, ce și-au pus amprenta și asupra modalităților estetice, asupra strategiilor scriiturii ori asupra posibilităților de asumare a realului și a propriei condiții”, concluzionează Iu-

lian Boldea [1, p. 98.]. În Republica Moldova acest tip de proză a fost adoptat de scriitori precum Emilian Galaicu-Păun, Grigore Chiper, Vitalie Ciobanu, Anatol Moraru, Constantin Cheianu etc. Prin anii '90, mai tinerii scriitori din Basarabia au intuit schimbarea, pledând, pe cont propriu, pentru scriitura experimentală și inserția masivă a livrescului. Spre deosebire însă de colegii de breaslă de peste Prut, ei nu au implicat judecata critică a fenomenului. Accesul la literatura optzeciștilor din România a favorizat interesul pentru formulele narative noi. Puțini la număr, autorii de proză scurtă care adoptă o poetică experimentală și strategii în acord cu estetica postmodernistă își centrează atenția pe redefinirea raportului dintre text și realitate, pe tehnicile narative care îl asigură, pe inserția metatextuală.

Grigore Chiper afirmă faptul că: „...tendință postmodernă, exhaustiv de firavă, fără o evoluție spectaculoasă, este proza fantastică. Ioan Mânăscuț și Dumitru Crudu sunt cei care amestecă realul cu elemente fantastice, supranaturale creând ipostaze imprevizibile. Fantasticul din proza lui Dumitru Crudu, este extrem de cinematografică, reprezentând schița unui film. Textele au un subiect, care poate fi expus, au final bine determinat. Constituentele surpriză a prozelor scurte/fantastice sunt desfășurate la Ioan Mânăscuț, dar concentrate destul de omogen la Dumitru Crudu, unul dintre pușinii autori din Basarabia care scrie proză fantastică „impregnată de înșolit”. „Proza cotidianului” a lui Grigore Chiper, constituie niște texte centrate pe o antiaventură, care captează cotidianul. Naratorul fiind atât un comentator, cât și un bun observator a celor relatate. Autorul respectiv face o proză „cinematografică”, cu naratori care nu rămân tentați prea mult asupra unor personaje (obiecte, fenomene), dar care izbutesc să contureze niște caractere și să pună accentul pe ceea ce este mai semnificativ în peisajul basarabean.

Iulian Ciocanu, mărturisește într-un articol despre tipicitatea și caracteristicile dominante din proza lui Grigore Chiper: „O proză a fragmentarismului programatic, așadar, cu naratori care sesizează o sumedenii de detalii, amănunte, în aparență fără nici o legătură, dar care toate luate împreună formează un tablou dezolant al tranziției de la comunism la neocomunism”. Textele de proză scurtă a acestor scriitori postmoderni este invadată de livresc, reflectat mai ales în amestecul de lumi literare. „Livresții (Vitalie Ciobanu, Emilian Galaicu-Păun) sînt dominați de text. Fiecare diriguiește textul în felul său: Ciobanu are o idee pe care o dezvoltă creîndu-i un fundal confortabil „prozaic”, Emilian Galaicu-Păun „textualizează” în stilul său ludic și persiflant, iar în urma acestui joc cu textul relevă mai mult decît o lume de hîrtie” [3, p. 34].

Emilian Galaicu-Păun, „spărgător de tradiționalisme” (spune G. Chiper) atât în proză, cât și în poezie. Are o formulă originală de a scrie un text, de a alinta cititorii cu densitatea de citate, relații intertextuale, multitudinea de expresii și jocuri de cuvinte. Constantin Cheianu zugrăvește texte de proză, în care își face loc amintirea (rememorarea). Prezentarea trecutului în texte, este

realizat prin intermediul povestirii la persoana I, tonul fiind absolut neutru. „Naratorul textelor sale este „lipsit de reacție, dus de „valorile vârstei” sau are cel mult o reacție inadecvată” [3, p. 36].

Texte de proză scurtă cu un limbaj ingenios și livresc, pline de umor și (auto)ironie le găsim în volumele de proză scurtă a lui Anatol Moraru. Inepuizabil în tehnice narative și în materie de limbaj, autorul ne oferă texte pline de trimiteri livrești și „puzzle-uri de realitate, trecute de autor printr-o optică specifică a ironiei sau a burlescului”, scrie într-un articol critic literar, Nina Corcinsi. În volumele de proză scurtă firele narațiunii se află absolut la discreția naratorului, perspectiva acestuia fiind predominantă. Textele lui Anatol Moraru la nivel de limbaj și arhitectura textuală pot fi considerate arborescente. Deliciu discursiv, în proza scurtă a acestui autor, este condimentat abundent cu ironie și umor. „Limbajul personajelor este spumos, influențat (paradoxal!) de engleză și nu de rusă, cum suntem obișnuiți în Basarabia, și este stilizat până la senzația de artificial [5, p. 39]. Personajele din textele lui Moraru apar și dispar pe moment, fără să rămână prea mult în memoria lectorului, prea previzibil fiind protagonistul. Eroii istoriilor sunt preponderent intelectuali (studenți, profesori, avocați, scriitori, jurnaliști etc.). Proza scurtă a lui Moraru o putem compara cu o „frescă a vieții universitare”, afirmă Grigore Chiper. Viața universitară, ale cărei moravuri sunt parodiate, este surprinsă la catedră și ex-catedră, în cadrul ședințelor și al discuțiilor particulare, la orele publice și la practica pedagogică a studenților, în situații nonformale ș.a. Lectorul-narator, care este, totodată și scriitor, vorbește despre viața de la facultate, dar și despre tribulațiile sale de creator de universuri imaginare. Personajele, numeroase, au și ele scopul de colora și completa mozaicul existențial. Unele apar în texte mai mult sau mai puțin individualizate, altele de fundal, pentru scene de masă. Abundența de expresii ce caracterizează viața studenților (mai ales a filologilor), jocurile de cuvinte prin care ei dovedesc istețimea și simțul filologic. În limbajul personajelor, autorul utilizează multe cuvinte de proveniență engleză, folosite ca jargonisme, simple și accesibile în fond, fără a fi scrise întotdeauna cu strictețe, cu norma gramaticală a limbii engleze. „Proza sa intelectualistă se rezumă la unele strategii narative și la comentariul auctorial copios. El e în căutare permanentă de limbaj și de limbaje, dar nu se sinchisește nici de deturnarea unor cursuri narative aparent firești, bătătorite” [7, p. 1].

Anatol Moraru, prozatorul care are nevoie de banalul unei situații și cel mai comun personaj pentru a depăna în jurul lui un ghem de efecte comice, exclusiv în limbaj. Scriitorul amestecă mai multe tipuri de umor – și absurd, și sentimental, și livresc, orice, numai să dezvelească latura comică a lucrurilor triste, spune criticul literar Grigore Chiper.

Textele de proză scurtă a acestor scriitori postmoderni sunt invadate de livresc, reflectat mai ales în amestecul de universuri literare. Instrumentul nu-

mărul unu într-o cursă lipsită de reguli, în textul prozastic, îl reprezintă umorul și ironia. Punctul forte a prozatorilor sunt întorsăturile bruște de situație pentru a da impresia aceleiași autenticități. Proza basarabeană pare să se fi scuturat în ultimele decenii atât de lirismul fumegos, cât și de ponficele „realismului socialist”, dar și de alte mărci ideologice. Accentul tinde să se deplaseze pe o nouă poetică experimentală și pe strategii literare în acord cu estetica postmodernistă. Într-un final, ca să rezumăm, datorită multitudinii de strategii și tehnici narative, demersul acestor texte este unul predominant autenticist. Textele de proză scurtă, cu arhitectura lor textuală uneori destul de complexă, reface viața și realitatea esențială și autentică. Proza scurtă basarabeană își afirmă, de fapt, originalitatea și valoarea estetică, săvârșind dovada unor realizări ale genului, care încă își așteaptă interpretii. Proza scurtă din spațiul Basarabean își continue debutul.

Referințe bibliografice:

1. Boldea Iulian. De la modernism la postmodernism. Târgu-Mureș, Editura Universității „Petru Maior”, 2011.
2. Braga Corin. Postmodernismul literar românesc. În volumul 10 studii de arhetipologie. Cluj-Napoca, Dacia, 1999.
3. Chiper Grigore. Literatura din Basarabia în secolul XX. Proza scurtă. Vol. 1. Chișinău, Știința-Arc, 2004.
4. Chiper Grigore. Proza scurtă între diletantism și profesionalism. În: „O istorie critică a literaturii din Basarabia”. Chișinău, Știința-Arc, 2004.
5. Corcinschi Nina. Soarele și Păunul: Căutări de paradigmă. Chișinău, Academia de Științe a Moldovei, 2013.
6. <http://arhiva.alionagrati.net/Postmodernism.pdf>
7. <http://www.contrafort.md/categorii/c-l-torie-la-cap-tul-literaturii>

DESIGN TEXTIL ACTUAL. CONSIDERAȚIUNI GENERALE

TOCARCIUC ALINA

Universitatea Academiei de Științe a Moldovei

La etapa actuală, arta textilelor tradiționale reprezintă mai mult moștenire decât meșteșug, fiind un fenomen unicat al lumii materiale și spirituale pentru poporul nostru. Etnologia actuală, în contextul cultural, posedă o funcție prioritară de păstrare și transmitere a moștenirii naționale. Privit din aspectul unui rezultat al proceselor sociale, designul textil actual constituie o parte a culturii și relatează despre esența timpului, despre metamorfozele care se petrec în societate într-o anumită perioadă de timp, precum expozițiile de muzeu sunt purtători de informație ale culturilor precedente. În așa fel, se con-

rează o legătură evidentă între etnologie (textile tradiționale) și design textil, însă acest caracter succesor reprezintă o legătură de formă și nu de conținut. La etapa actuală designul textil devine instrument antreprenorial cu caracter comercial și în astfel de condiții se pierde componenta spirituală a designului, se șterge destinația umanistă a acestuia – rolul fundamental al artelor. Tendința dezvoltării designului textil actual, ca un fenomen intercultural global, ce se bazează pe tehnologii, inovații și extranaționalizare, demonstrează că acesta din urmă diminuează și nu dezvoltă diferențele național-culturale. Distrugerea spiritului etnic sub influența progresului tehnic și a intereselor comerciale duce la ștergerea hotarelor dintre națiuni, inclusiv și a tradițiilor textile. În acest context, extrem de actuale devin problemele păstrării și dezvoltării tradițiilor textile unicate, specifice Republicii Moldova.

Renașterea specificului național și regional în designul textil este necesară pentru diminuarea caracterului șablonar și impersonal al textilelor produse în condițiile industriale. În mod special pentru Republica Moldova, unde industria textilă nu este dezvoltată, iar produsele textile importate posedă conținuturi estetice ale altor culturi. În astfel de condiții, fără renașterea culturii tradiționale, fără transpunerea trăsăturilor tradiționale în textile moderne, evoluția designului textil este echivocă. În această ordine de idei se are în vedere refracția trăsăturilor caracteristice specifice ale culturii textile naționale în designul textil actual și nu naționalizarea designului textil. Un exemplu elocvent în acest sens poate servi cultura japoneză, în care cultura tradițională formată de secole, pătrunde toate sferile designului actual: ambiental, textil, vestimentar etc. Teoreticienii japonezi nu diferențiază termenii „design” de „meșteșug tradițional”, ele devenind aproape sinonime.

La fel cultura tradițională scandinavă se aplică în designul regional (pe teritoriul țărilor scandinave), dar și departe de hotarele acestora, determinând o direcție stilistică impunătoare, inclusiv și în designul textil prin cromatica și ornamentica specifică recunoscută.

Istoria dezvoltării designului demonstrează că în același spațiu vital pot coexista obiecte vechi și noi, tradițiile naționale și policulturale, formând un mediu specific spiritual. Studiul și înțelegerea armoniei acestora determină crearea noilor soluții de design inedit cu transpunerea valorilor originale.

Analiza factorilor de impact ale culturii textile tradiționale asupra evoluției designului textil actual elucidează următoarele aspecte de studiu:

- 1) Cunoașterea mijloacelor îmbogățirii limbajului plastic actual în baza tradițiilor naționale și regionale;
- 2) Cunoașterea posibilităților dezvoltării eco-designului, bazat pe tradițiile de producere a materialelor textile naturale;
- 3) Identificarea soluțiilor pentru diminuarea consumarismului prin valorificarea textilelor tradiționale.

Reieșind din primul aspect, designul textil, în formula sa ideală, apare ca o formă de exprimare materială a culturii tradiționale trecută prin prisma artelor vizuale actuale, iar elementul esențial al acestora este compoziția. Prin cunoașterea legilor și mijloacelor compoziționale, prin operarea lor obiectivă se atinge armonia formei și a conținutului.

Studiul textilelor tradiționale necesită recurgerea la descrieri bazate pe analize compoziționale în vederea obținerii integrității ce ține de limbajul vizual și a expresiei plastice deslușite din textilele tradiționale. Analiza aspectului exterior al textilelor tradiționale identifică tipologia acestora la specificul compoziției decorative, care are următoarele caracteristici:

- 1) Elementele compoziționale sunt stilizate;
- 2) Formele sunt plane (bidimensionale) și sunt reprezentate pe o suprafață (fără perspectivă);
- 3) Tenta plată (decorativă, uniformă).

Elementele fundamentale (mijloacele de expresie plastică) ale compoziției decorative, specifice textilelor tradiționale, sunt „motivul decorativ” – structură plastică obținută prin stilizare (geometrică, zoomorfă, fitomorfă, antropomorfă) și culoarea.

Cu referire la organizarea compozițională a conținutului plastic în cadrul spațial al textilelor tradiționale, se conturează structuri caracterizate prin utilizarea următoarelor principii specifice:

- a) Repetiția, adică reluarea unui element pe o anumită direcție la distanțe egale și în poziții identice,
- b) Alternanța, ce reprezintă succesiunea a două sau mai multe elemente care se repetă;
- c) Simetria, care constituie echilibrul dintre două forme și conținuturi identice care prin suprapunere corespund perfect.

Motivele decorative organizate după principiile menționate posedă forme simple specifice precum:

- a) Chenarul, care constituie o bandă decorativă ce decorează o suprafață de jur împrejur;
- b) Friza, care reprezintă o bandă decorativă în care motivele sunt dispuse într-o singură direcție, de regulă, pe orizontală;
- c) Jocul de fond constituie organizarea motivelor în rețea, conform regulilor compoziției decorative.

În așa fel, cunoașterea limbajului artistic specific al aspectului textilelor tradiționale, aplicarea descrierii și analizei artistice obiective la etapa studiului de teren extinde aspectele metodologice de cercetare, ajutând procesul de înțelegere, de pătrundere a caracterului specific național și regional.

Identificarea acestui aspect, în contextul studiului dat, a fost determinată de viziunea superficială a societății asupra esteticii textilelor tradiționale.

Produsele textile de interior actuale implică soluții stilistice variate, frecvent fiind manipulate valorile tradiționale în expresii de kitsch, iar deseori sunt promovate valorile altor culturi. Astfel, fundamentarea teoretico-explicativă a esteticii originale și a proceselor de producere tradițională a textilelor va contribui la completarea aspectelor investigate anterior în diverse domenii științifice, în special, etnologic.

Al doilea aspect de studiu – designul ecologic – derivă din preocuparea, atenția crescândă pentru protecția mediului și, din punctul acesta de vedere, textilele tradiționale sunt un exemplu bun de urmat.

La etapa actuală, foarte multă populație din lume este direcționată spre utilizarea materialelor ecologic pure, în această ordine de idei abordarea textilelor tradiționale din Republica Moldova ca origine și tehnologie eco deschide posibilități mai largi de promovare a textilelor, realizate însă fără un studiu profund al tehnologiilor tradiționale de producere, tehnicilor de ornamentare, al specificului artistic și semantic, din care motive acest lucru nu poate fi veridic. În așa fel, perceperea structurii de interdependență a tendințelor actuale cu tradițiile, studiul aspectelor de evoluție a ornamenticii și tehnicilor de producere a textilelor tradiționale pare a fi o direcție de perspectivă pentru studiu în domeniu.

Principiile designului ecologic corespund principiilor de producere a textilelor tradiționale, după cum urmează:

1) Utilizarea materialelor naturale cum ar fi lâna, inul, bumbacul, mătasea, cânepa, iuta;

2) Procesul de producere trebuie să fie ecologic, cu utilizarea minimă de resurse sau regenerarea acestora;

3) Comportarea post-folosire (produsul poate fi reciclat sau are capacitatea de a fi ușor absorbit în ecosisteme)

Astfel, reînțoarcerea la vechile valori este determinată de următorii factori de impact al realității de astăzi:

a) Contrareacție la super-tehnologizare și la suprasaturare informațională;

b) Scheme cromatice și forme geometrice care corespund influențelor minimaliste actuale;

c) Reînțoarcerea la folclor înseamnă căutarea unui conținut, a unei valori pierdute, însă fără a pierde din progresul obținut deja.

Ultimul aspect, de importanță majoră, este actual din considerentul declanșării vertiginose a procesului globalizării peste toate domeniile vieții, punând într-un real pericol identitatea culturală. Valorile materiale posedă o importanță majoră, iar valoarea bunurilor de consum este deseori estimată ca fiind „de o singură folosință”, ceea ce este determinat de necesitatea supracreșterii cererii pentru producerea industrială. În atare condiții se declanșează o stare de consum continuu, numită „consumarism”, ceea ce vine în contrazicerea valorizării bunurilor materiale (textilelor de interior) create

hand made, după exemplul tradițional popular. În așa fel apare necesitatea orientării spre reeducarea înțelegerii valorii bunurilor de consum, prin utilizarea multiplă a texturilor și aprecierea acestora ca opere artistice unicate.

Originalitatea exprimării unei comunități prin intermediul texturilor tradiționale (valorilor tradiționale materiale), procesul de producere a acestora prin diverse activități, modelarea trăsăturilor caracteristice a texturilor ca urmare firească a evoluției umane, reprezintă unele dintre problemele esențiale ale etnologiei moderne. Domeniul texturilor tradiționale necesită să fie cercetat interdisciplinar din mai multe aspecte: istoric, etnologic, geografic, sociologic, artistic, ecologic, tehnologic și în vederea valorificării texturilor tradiționale de interior și identificării acestora în contextul etnocultural ca parte componentă a patrimoniului național al Republicii Moldova.

Referințe bibliografice:

1. Ковешникова Е. Н., Ковешников А. И. Основы теории дизайна. Москва, 1999.
2. Ковешникова Н. А. Дизайн: история и теория. Москва, 2008.
3. Bușneag O. Arta decorativă românească. București, Meridiane, 1976, 128 p.
4. Arnheim R. Arta și percepția vizuală: o psihologie a văzului creator. Iași, Polirom, 2011, 500 p.
5. Antonesei L. Modernitatea, globalizarea și dialogul culturilor private din perspectiva educației culturale. În: O nouă provocare pentru educație: interculturalitatea, 2001, p. 12-20.

FACTORUL RELIGIOS ÎN CADRUL DEZVOLTĂRII CULTURII

ȚĂRNĂ DINA

Universitatea de Stat din Moldova

Sensul de cultură în literatura de specialitate este interpretat din mai multe puncte de vedere. Dacă vorbim de termenul de cultură care ia forma conceptului de *paideia*, atunci în viziunea grecilor ea reprezintă *educația totală*, adică a sufletului prin muzică, a trupului prin sport și a spiritului prin filosofie. Termenul de *cultură* are două direcții importante care sunt interdependente: în primul rând se face trimitere la cultură în general și, în al doilea rând la formele de cultură gândite și trăite în mod colectiv în istorie, adică la culturi.

O definiție generală a conceptului de cultură a fost oferită de către E. B. Tylor în lucrarea *Cultura primitivă*. În viziunea cercetătorului, cultura ar fi „*acel tot complex ce ar include cunoștințele, credințele, arta, dreptul, moravurile, datinile și oricare alte iscusințe și deprinderi dobândite de om ca membru al societății*” [apud 23, p. 130]. În acest sens, cultura este echivalentă cu civilizația și este o trăsătură importantă a omului socializat.

Sensul comun al culturii a fost ilustrat plastic de către antropologul A. R. Radcliffe-Brown: în engleza obișnuită, termenul *cultură, asimilat cu ideea de cultivare, se referă la un proces pe care îl putem defini drept procesul în urma căruia – prin contactul cu alte persoane sau din cărți și lucrări de artă – o persoană dobândește cunoștințe, îndemnuri, idei, credințe, gusturi, sentimente* [apud 4; p. 163]. Pe lângă acest sens al culturii, cercetătorul va oferi și cel de pattern, adică de model cultural (sistemul de norme al unei comunități).

Religia este unul dintre elementele cele mai sensibile ale culturii. Religia presupune existența unei forțe supranaturale care ne guvernează viețile. Ea definește idealurile de viață, care sunt reflectate la rândul lor în atitudinile și valorile societății și indivizilor. Religia stă la baza similarității culturale în țările în care împărtășesc aceleași credințe și comportamente. În contextul diversității etnice, religioase și culturale apar probleme legate de natura societății care înglobează aceste diferențe. Dar în dependență de diversitatea menționată anterior s-au găsit răspunsuri diferite la pluralismul religios.

Religia cuprinde o concepție despre viață, dar ea își găsește expresia specifică într-un ansamblu de norme, de modalități de trăire cotidiană, dar în același timp și în chip precumpănitor ea este o legătură directă cu divinitatea, supranaturalul, zeitatea. Când vorbim despre raportul religie și cultură trebuie să avem în vedere așa-numita religie practică, adică religia așa cum se manifestă ea la nivel social.

În timp ce Levi-Strauss plasează religia ca sistem simbolic în „spirit”, antropologul american Clifford Geertz, în baza tradiției culturaliste americane, plasează sistemul dat în „cultură”. Cultura însă și e definită ca un model de semnificații întrupate în simbolurile transmise de-a lungul istoriei, ca un sistem de concepții moștenite ce se exprimă simbolic și cu ajutorul cărora oamenii comunică, perpetuează și dezvoltă cunoașterea vieții și atitudinile față de ea. Categoria religioasă este aici dizolvată în tradiția culturală. Religia este astfel integrată în ansamblul culturii, ansamblu care, la rândul lui, se răsfrânge și se manifestă prin valorile religioase. În nucleul fiecărei culturi se află valorile și credințele religioase, ce interferează cu valorile estetice, morale și politice, influențând întreg ansamblu.

Pornind pe urmele acestei construcții de la discontinuitatea pe care o constată Geertz într-un sat indonezian între cultură, adică sistemul de simboluri, și structura socială. În acest context, diferite grupuri sociale se opuneau între ele, perpetuând scopuri divergente și incompatibile. În desfășurarea acestor conflicte sociale, diferite grupuri foloseau aceleași simboluri și făceau deci apel la o cultură comună. Aceasta îl determină pe Geertz să distingă între două niveluri de ordine, care nu se suprapun, între care poate exista discontinuitate sau ruptură, dar care pot – și trebuie – să comunice între ele. Pentru aceasta, Geertz preia distincția lui Gregory Bateson între *ei dos* (referitor la

un stil cognitiv) și *ethos* (referitor mai degrabă la tonalitatea emoțională), redefinind *eidos*-ul ca „viziuni despre lumi”, cam ceea ce Durkheim înțelegea prin *cosmologie* [4, p. 182].

Dacă revenim la cele spuse anterior că religia cuprinde și modalitățile de trăire sau modurile de viață, atunci se poate de vorbit despre primele influențe ale religiei asupra dezvoltării culturii și anume de primele stadii culturale ale omului: modurile de achiziționare a hranei, dezvoltarea vânătorii, a culesului, a pescuitului, domesticirea naturii (animale, plante, soluri, ape). Astfel în studiul fenomenelor istorice care cuprind sute de mii de ani, factorii *timp* și *mediu* sunt cruciali. Nu există nici un act cultural, incluzând religia, care să nu fie încadrat cu acuratețe în timpul și în peisajul epocii, înțelegând prin acesta din urmă atât contextul social și cultural, cât și pe cel ecologic [1, p. 29].

Primele urme ale religiei nu își face apariția nu mai în cioplirea pietrei, în folosirea expresiilor estetice sau în folosirea animalelor indicată de resturile alimentare, ci și prin trei categorii foarte importante care au constituit ca un progres în cultură și anume: *morminte* (îngroparea morților unde au trăit, poziționarea pe spate sau pe o parte, acoperirea frecventă a mormintelor cu lespezi grele, gesturi neregulate, precum punerea unui cuțit în mâna mortului sau înconjurarea trupului de crengi care ard, trebuie să fi avut o semnificație religioasă), *coloranți, podoabe* (ace, brățări, inele, broșe, diademe făcute din os și fildeș, coarne de cerb, cochilii, coliere, etc.). Sau, cu alte cuvinte: atitudinea față de morți și curiozitatea vădită pentru anumite ciudățeni ale lumii. Avem de a face cu evoluții intermitente în liniile deja cunoscute, cu o multitudine de inovații mărunte regionale și locale. În același timp, asistăm chiar la explozia unui fapt cultural și anume „arta”. Sau într-un termen mai simplu *grafismul*. Dacă luăm în considerație schema celor trei componente ale fenomenului religios – credințe, mituri, rituri. Apariția activității grafice permite confirmarea existenței credințelor și, în sfârșit, a miturilor. Mai mult, face posibilă, pentru prima dată, aventurarea, chiar și cu prudență, în complexitatea universului religios.

Religia ocupa un loc preeminent în cultura și civilizația sumero-babiloniană. Actele rituale ale cultului desfășurate în templu constau în ofrande și sacrificii animale, în cântări de psalmi și litanii, în recitări de imnuri și rugăciuni. Dar spre deosebire de egipteni, ale căror imnuri celebrau gloria zeilor, și mărturiseau dragostea și recunoștința credincioșilor, mesopotamienii se dovedeau a fi mai practici și mai interesați: căci fiecare imn se încheia prin a cere zeului o favoare.

Credința într-o „viață de dincolo” este și la mesopotamieni atestată de cultul morților. Un cult care uneori putea lua forme barbare – ca în cazul mormintelor regale din Ur, unde în fiecare mormânt au fost sacrificai în cadrul ceremoniei funebre între 3 și 74 de persoane – curtenii, servitori, soldați, muzicanți și femei din palatul regal, împodobite cu bijuterii prețioase.

Bineînțeles că aceste au fost cazuri limită; astfel a rămas doar obiceiul ca alături de defunct să fie îngropate obiectele sale personale. Dacă i s-au făcut toate onorurile funebre cuvenite, sufletul celui decedat va coborî în întunecatul regat al morților despre care vorbește finalul *Epopeii lui Ghilgameș*: un barcagiu îl va trece peste un râu, ducându-l în „tărâmul din adâncuri”, în „țara de unde nu se întoarce”. [apud 2; p. 113].

Cultul divin la egipteni se desfășura zilnic și în toate templele țării la fel, după un ritual stabilit precis în toate amănuntele. În fiecare dimineață marele preot intra singur în sanctuarul templului desfășurând ceremonia. Iar la marile sărbători – când aveau loc și spectacole dramatice religioase, adevărate „misterii”, credincioșii aveau dreptul să vadă statuia zeității.

Dacă ne transferăm în epoca clasică, viața religioasă a grecilor, fără să fi suferit schimbări fundamentale, capătă o fizionomie mai complexă decât în epocile precedente. Pe de o parte, tradiția populară menținea încă străvechile credințe animiste și practicile superstițioase, pe de altă parte autoritatea acestora nu mai este aceeași. Dar formele de cult sunt practicate ca de obicei: rugăciunea, purificarea, sacrificiul și respectarea sărbătorilor. Rugăciunea rostită în mod obișnuit și individual, rămâne tot o formulă magică; dar forma cea mai înaltă de rugăciune, mod de manifestare a spiritului colectiv, este acum imnul, recitat și cântat în grup. Mândria și orgoliul ateniienilor, sentimentele lor patriotice și cetățenești se împletesc acum cu sentimentul religios – și chiar îl depășesc: pe primul plan trece imaginea, interesul statului. „Dar identificându-se cu mândria civică, religia zeilor umanizați se îndepărtează din nou de inima omului și îl hrănește mai puțin decât își închipuie el” [apud 2; 123 p.]

Religia romanilor din primele secole ale istorie lor se prezenta sub forma primitivă a animismului. Fiecare om își avea semi-divinitatea, spiritul său protector. Fiecare act al vieții lui stătea, încă de la naștere, sub puterea unei voințe divine individuale. De asemenea, fiecare moment din activitatea sa practică: aratul, semănatul, secerișul, îmblătitul, fiecare își avea semi-divinitatea sa protectoare. Din străvechile credințe ale lumii mediteraneene romanii au preluat cultul Zeiței-Mame, divinitatea pământului și a forțelor generatoare și regeneratoare ale vieții. I-au influențat întrucâtva și credințele popoarelor italice vecine, căci o caracteristică a religiei romane a fost spiritul său tolerant și permanenta sa disponibilitate de a adopta zei străini (iar în epoca imperială, și diferite culte străine).

Centrul vieții religioase era situat chiar în casa fiecărui roman. Ca și la greci cel care oficia cultul domestic era capul familiei. Important pentru romani era faptul de a oferi ofrande zeilor pentru a trăi în pace cu ei și cu cei din jur, dar nu și de ai iubi. Astfel, romanii și-au format în ei spiritul civic, adică datoria de îndeplinire a cultului. Modurile oamenilor medievali de a se recrea și de a petrece erau, în majoritatea lor, comune tuturor claselor și ca-

tegoriilor sociale. Ospețele, plimbările și spectacolele teatrale (religioase sau bâlci), dansul, muzica instrumentelor și cântul, turnirele și jocul de șah erau divertismente pe care le practicau numai nobilii. Dar în epoca medievală, prin secolul VI nu existau două culturi: una religioasă, rezervată oamenilor bisericii, și alta profană, adresându-se laicilor. Si unii și alții căutau să-și însușească – într-o măsură mai mare sau mai mică – și o cultură religioasă și o cultură laică. „Mulți tineri din aristocrația laică – în ale căror biblioteci se aflau multe opere religioase – căutau să aprofundeze textele sacre sau unele probleme liturgice.” [3, p. 47].

Momentele importante, la fel ca și cele obișnuite ale vieții musulmanilor se desfășurau în cadrul unor anumite ritualuri, obiceiuri și superstiții, care s-au menținut de-a lungul secolelor. Implicații religioase deținea ceremonia funerară. Prescripțiile religioase, precum și dispozițiile unor califi – care însă nu prea erau respectate – interziceau bocitul și participarea femeilor la înmormântări.

Practicarea riturilor religioase îi obliga pe credincioșii musulmani să fie totdeauna foarte curați și îngrijiți. Cărțile arabe de bucate transcriu un număr mare de rețete de dulciuri și de produse de patiserie. Interdicția de a bea vin, formulată de *Coran* a început să fie respectată în totalitate abia o dată cu aducerea cafelei și a ceaiului.

India la fel poate fi considerată țara în care mai mult s-a practicat filosofie decât religie. În India se consideră că filosofia și religia sunt complementare. Chiar și cea mai înaltă speculație filosofică rămâne adeseori în contact cu religia „populară”, cu miturile și simbolurile. Brahmanismul este cel care stabilește și definește mai întâi liniile gândirii filosofice, după care urmează filosofia buddhistă și jainismul. Sigur că într-o ambianță intelectuală atât de puternic dominată de viața religioasă și de curente filosofice spiritualiste sau idealiste, activitatea științifică nu putea decât să rămână în mare măsură într-o poziție de condiționare și de subordonare. Ca abia la mijlocul mileniului al II-lea î.e.n. să beneficieze de o dezvoltare în urma contactului cu Mesopotamia și Grecia Elenistică.

O influență deosebită asupra culturii, religia a avut-o în momentul când s-au produs Marile descoperiri geografice. Reprezentanții Bisericii considerau că prin misionari, aborigenii mai ușor vor ceda teritoriul, dar totodată și vor trece la convorbiri diplomatice. Astfel, trecerea de la religiile „păgâne” la creștinism a dus la pierderea unui vast de elemente culturale.

Astfel, influența religiei asupra culturii a lăsat o amprentă în arhitectură, sculptură, muzică, literatură, precum și folclor. Datorită acestui fapt, astăzi, sunt apreciate capodopere de artă în cele mai mari muzee ale lumii și nu numai, dar și aduse ca exemplu de frumusețe contemporaneității. În prealabil aceste influențe religioase au și constituit dezvoltarea culturii pe care o avem la momentul actual.

Referințe bibliografice:

1. Delumeau Jean. *Religiile lumii*. București, Humanitas, 1996.
2. Drâmba Ovidiu. *Istoria culturii și civilizației*. Vol. I. București. Ed. Saeculum I.O., 2007.
3. Drâmba Ovidiu. *Istoria culturii și civilizației*. Vol. III. București, Ed. Saeculum I.O., 2007.
4. Gavriluță Nicu. *Antropologie socială și culturală*. Iași, Ed. Collegium, 2009.

**FLANCUL SUD-VESTIC EUROPEAN
ÎN STRATEGIA MILITARĂ RUSĂ**

ȚICU VIORICA

Institutul de Istorie AȘM

Fiecare regiune, zonă sau areal are propria ei imagine distinctă și unică prin forma sa. Imaginea reflectă caracteristicile regiunii și, în mod special, construcția politică și teritorială, care îi asigură recunoașterea de lumea exterioară. Spațiul, ca domeniu de confluență între geografie și politică, deține o poziție prioritară și în cercetările geopolitice și geostrategice, reprezentând unul din factorii cheie de condiționare a deciziei politice, element prioritar în ecuația puterii, dar și sursă a diverselor vulnerabilități. Obstacolele create de cursurile de ape și bazinele hidrografice și-au pus dintotdeauna amprenta asupra construcției diverselor spații de interes strategic fiind adesea transformate în linii și puncte de apărare. Un asemenea spațiu este bazinul Nistrului, care, dincolo de coordonatele geografice, reprezintă un paradox geopolitic utilizat fie ca platformă pentru extinderea influenței, fie pentru limitarea extinderii influenței diverșilor actori aflați în regiune.

Bazinul Nistrului, ca realitate teritorial-politică structurată sistemic, are un caracter dinamic generat atât de transformări interne, cât și de intervenția unor factori externi de natură politică și militară. Marile Puteri au determinat modificări permanente ale configurației teritoriale din bazinul Nistrului de-a lungul timpului. Având în vedere istoria zbuciumată a confruntărilor din acest spațiu, modelarea istorică a demonstrat faptul că ne aflăm în fața unor probleme de durată.

Râul Nistru se enumeră printre cele mai vechi nume de ape curgătoare din spațiul nord-pontic românesc, fluviu ce izvorăște din Carpații Orientali, pe versantul de nord-vest al Muntelui Rozluci, Ucraina, în apropiere de granița cu Polonia și se revarsă prin limanul omonim în Marea Neagră, la 35 km spre nord-vest de Odessa. Lungimea râului este de 1362 km; suprafața bazinului – 72100 km². Partea superioară a bazinului este situată la joncțiunea câmpiei Europei de Est cu Carpații Ucraineni. Descriind condițiile geografice

ale Nistrului, Al. Averescu menționa: „Nistrul, izvorăște din Carpații centrali curge prin Galiția și ceva mai sus de Horodenca, atinge Basarabia, pe care o străbate până la gura sa. Terenul strebătut de el este foarte neregulat și de aceea, cursul său face o mulțime de curbe; până la Bender apa este strânsă, în albia râului, într-un singur canal; de la acest punct însă în jos ea se revarsă, și înainte de a intra în mare, formează lacul Leman. Nistrul prezintă caracterul ca malul drept domina continuu pe cel stâng”.

Înscris în aceste coordonate generale, Nistrul are un parcurs complex, fiind folosit de milenii ca axă de circulație a popoarelor, de contacte culturale, de schimburi economice, dar și de ciocnire a intereselor de putere. Evoluția în timp a relațiilor de putere dintre diversele entități politice ale Europei și Asiei a marcat profund organizarea spațiului nistrean. În secolele care au precedat invazia tătaro-mongolă spațiul dat a intrat în sfera de interese ale Bizanțului. Aproximativ în secolul IX, bizantinii au ridicat cetatea Licostomo, care apăra centrele comerciale de la gurile Dunării.

De-a lungul Nistrului au fost ridicate un șir de cetăți fiind considerate adevărate edificii de apărare a lumii civilizate, fapt menționat și de împăratul bizantin Constantin Porfirogenetul (secolul al X-lea), în *Cartea de învățătură* adresată fiului său, Romanos. Cetățile de la Nistru sunt proiectul cel mai ingenios al românității medievale. Fie că au rezistat invaziilor tătare, turcești, cazace ori „pohtelor” rusești și poloneze, ele au trasat, în timp, granița logică a civilizației de tip european pe care o regăsim azi, mutată, printr-un accident al istoriei, la Prut. Devenind fortărețe de apărare împotriva expansiunii turcilor, moment consemnat și în modernitate, „cetățile construite ca niște pietre de hotar pe malul Nistrului, au reprezentat și cele mai importante fortificații în sistemul defensiv al Moldovei medievale”. În consecință, controlul Nistrului, care definea calitatea de mare putere zonală, a devenit obiectiv prioritar al tuturor imperiilor succedate în perimetrul istmului ponto-baltic.

Nistrul a jucat un rol important și în geostrategia Imperiului Otoman, marcând limita sa de expansiune nord estică pentru aproape 400 de ani. Rolul său strategic în stoparea expansiunii otomane era recunoscut de sultanul Mehmet al II-lea încă din 1462: „Atâta timp cât Chilia și Cetatea Albă sunt ale valahilor și Belgradul sârbesc e al ungarilor, noi nu vom putea învinge cu totul pe ghiauri”.

Începând cu sultanul Baiazid al II-lea, eforturile militare ale Sublimei Porți în Moldova au fost canalizate spre cucerirea Chiliei și Cetății Albe: „Cetatea Chilia este cheia și poarta pentru Țara Moldovei și pentru țara de la Dunăre, Muntenia, Cetatea Albă este cheia și poarta pentru toată Polonia, Tătari și Marea Neagră”.

După asedii înverșunate, Moldova a pierdut cetățile din limanul Nistrului și de la gura Dunării, devenite centre ale raialelor turcești. Accesul Moldovei la Marea Neagră i-a fost obturat de Imperiul Otoman în anul 1484, în urma

cuceririi Chilie și Cetății Albe de către sultanul Baiazid II. Ca urmare, Moldova nu mai are acces direct la Marea Neagră până în secolul al XIX-lea, în condițiile decăderii Imperiului Otoman și a expansiunii Imperiului Rus. Sub suzeranitatea turcilor au loc schimbări profunde în sistemul de apărare al acestor cetăți. Astfel, Cetatea Albă, redenumită Akkerman, cuprindea țărmul limanului și litoralul pontic până la gurile Dunării cu întreg hinterlandul lor, iar Chilia îngloba malul Dunării de pe brațul Chilie până la lacul Catalbug cu hinterlandul respectiv. Prin aceste acțiuni turcii au redus esențial capacitatea de apărare a Țării Moldovei și au influențat decisiv soarta istorică a acestor ținuturi pontice. Ulterior, la cetățile și teritoriile trecute sub administrarea otomană și controlul militar direct s-a adăugat în 1538 cetatea Tighina și regiunea Bugeac, iar în 1716 sistemul a fost completat prin transformarea în raia a cetății Hotinului.

Sub suzeranitatea otomană, aceste cetăți de la Nistru au constituit o piedică în fața tendințelor expansioniste ale Imperiului Habsburgic și celui Rus care, sub pretextul luptelor pentru apărarea creștinătății și eliberarea popoarelor creștine subjugate de păgâni, urmăreau scopuri expansioniste în direcția Dunării și Balcanilor.

Ținând cont de valențele geopolitice și geostrategice ale regiunii Nistrului și urmărind cursul istoric al evenimentelor, acest amplasament geografic a stârnit interesul constant al strategilor militari ruși, fiind considerat linia strategică care desparte două mari spații geopolitice, spațiul slav de restul lumii europene. Interesul geopolitic al Imperiului Rus pentru spațiul dat a crescut la sfârșitul secolului al XVIII-lea, și, în special, odată cu trecerea Nistrului în 1792. Așa cum remarcă și Bruce P. Jackson, „geopolitica regiunii a fost puternic modelată de caracterul intern și de aspirațiile de politică externă a unor mari puteri regionale ca Rusia și Turcia”. Linia de fortificații creată de turci a fost utilizată ulterior de Imperiul Rus, Uniunea Sovietică, dar și de Rusia post-sovietică ca spațiu de mare valoare strategică, în dorința de a stăpâni intrările în marile culoare strategice de odinioară, îndeosebi Galiția, Moldova dintre Prut și Nistru și Gurile Dunării.

Extinderea teritorială până la linia Nistrului a fost făcută sub comanda mareșalului Suvorov, el apreciind la justa valoare importanța geostrategică a acestei regiuni. Pentru Rusia rezultate războiului erau evidente: pacea de la Iași confirma tratatele precedente și garanta libertatea comerțului rus în apele Imperiului Otoman. Prin articolul 3 se delimitau frontierele dintre cele două imperii, iar prin articolul al IV-lea al tratatului era reconfirmată autoritatea Porții Otomane asupra teritoriului Basarabiei, cu cetățile Bender, Akkerman, Chilia, Ismail și alte localități, și întregii Țării Moldovei. De asemenea, tratatul a recunoscut anexarea Hanatului Crimeii în 1783 de către Imperiul Rus, și transfera Yedisianul acestei țări, în schimbul extinderii hotarului până la interfluviul dintre cursul inferior al Nistrului și Bugul de Sud, situat mai jos

de Podolia poloneză, menționat în izvoarele rusești drept stepa Oceakovului. Această zonă a atras atenția arhitecților politiciilor de extindere teritorială a imperiului pentru faptul că această regiune de frontieră oferea importante puncte strategice și căi comerciale pe malul de nord al Mării Negre.

Importanța și urmările acestei noi expansiuni teritoriale a Imperiului Rus au fost sesizate de Parant, viceconsul francez la Iași, la 11 iunie 1798: „rușii au pus stăpânire în această țară pe toate spiritele și nu-i de mirare; religiunea, acest mijloc totdeauna victorios față de ignoranță, le-a deschis toate inimile...”. Este o perioadă extrem de importantă, cu mutații însemnate în axa geopolitică, în care, după cum sublinia istoricul Marian Stroia, „centrul de greutate al intersectării, și ca urmare, al ciocnirii tendințelor expansioniste ale marilor puteri ale vremii s-a mutat acum din zona centrală și occidentală a Europei spre arealul ei sud-estic”. În consecință, ținând cont de aceste obiective prioritare ale politicii sale externe, Ecaterina a II-a a instalat „primul său cap de pod” în cele două Principate emite un ucaz prin care porunca guvernatorului Ekaterinoslavului, V.V. Kahovski, să colonizeze în cel mai scurt timp regiunea dintre râurile Bug și Nistru. Planul de acțiune, prevedea delimitarea și reconfigurarea identităților teritoriale, inaugurarea de noi structuri administrative, comunicații și instituții, remodelarea realităților etnice, vizând cu certitudine și populația românească din aceste spații.

În anii 1792–1795 a fost inițiată construirea unui sistem de fortificații la noua graniță ruso-turcă, care trecea de-a lungul râului Nistru – așa numita *linie nistreană* constituită din o serie de cetăți, cu scopul de a proteja teritoriile ocupate în urma războaielor ruso-turce. Linia s-a extins de la râul Iagorlâc până la limanul Nistrului și de-a lungul coastei maritime până la Oceak. Structura liniei de la Nistru, cu excepția fortificațiilor mici a inclus și cetăți la Tiraspol, Ovidiopol, Odesa, construite nu departe de limanul Nistrului și portul Odessa care, ulterior, a devenit cel mai mare port la Marea Neagră. Ajuns la Nistru, Imperiul Rus nu se oprește și Așadar, în noua orientare politico-strategică a Sankt-Petersburgului, înaintarea spre sud, al cărei partizan era Potemkin, noul favorit al țarinei, și care viza controlul litoralului nord-pontic și accesul la cele două strâmtoare de importanță crucială, Bosfor și Dardanele. După acest război Rusia s-a pregătit pentru cel de-al cincilea război cu Turcia. În anii care au urmat, necesitatea asigurării protecției liniei Nistrului a condus către escaladarea unui nou conflict armat a fost una dintre pretextele invocate de diplomații ruși pentru anexarea Basarabiei în anul 1812. Această rocadă strategică reprezentată de spațiul dintre Prut și Nistru asigură manevra strategică între trei mari culoare:

- Galiția, spațiul de la nordul lanțului muntos al Carpaților și Alpilor, până în Normandia;
- culoarul strategic al Dunării;

➤ culoarul strategic maritim – Marea Neagră, Marea Egee, Marea Mediterană.

În procesul de expansiune a imperiilor Otoman, Rus și Habsburgic, aceste culoare strategice au avut o importanță colosală, teritoriul românesc, inclusiv bazinul Nistrului, a avut rolul de zonă-tampon, mai exact, de zonă de siguranță strategică, dar, în același timp și efecte dramatice pentru spațiul românesc. Astfel, Moldova dintre Prut și Carpați era o zonă convenabilă de siguranță strategică exterioară pentru Imperiul țarist în fața Imperiului Habsburgic, iar Țara Românească reprezenta o zonă exterioară de siguranță strategică pentru Imperiul Otoman. Zona de siguranță strategică exterioară a Imperiului Otoman față de cel țarist o reprezenta Marea Neagră. Arealul dat avea un triplu rol:

- zonă interioară de siguranță strategică, prin flexibilitatea strategică de care dispunea, în fața celor două imperii și nu numai;
- bază de operații pentru o eventuală manevră strategică pe direcții interioare (dar și pe direcții exterioare) spre cele două mari culoare strategice adiacente - cel central-european și cel al Dunării;
- bază de plecare pentru o eventuală acțiune în forță de cucerire a gurilor Dunării, separare a celor două țări românești și realizarea unei ieșiri în culoarul strategic al Mării Negre.

Cu toate că frontiera politică între ruși și restul lumii a oscilat între Prut și Nistru, frontiera strategică a Imperiului Rus a rămas constant pe Nistru. Pe de altă parte, grație enclavării sale, dar și a distanței mari de la Oceanul Mondial, bazinul Nistrului reprezintă un hinterland imens și important, fiind poziționat între două părți ale lumii - Europa și Asia. În acest sens Halford Mackinder afirma despre orice spațiu maritim ca „...fiind în continuă mișcare, fiind influențat și de condițiile meteorologice, se caracterizează prin instabilitate și insecuritate. Spre deosebire de cel mai mic colț de pământ ce rămâne fix, din orice punct este privit, orice calcul în legătură cu apa nu generează concluzii sau definiții, ci, în cel mai bun caz, aproximații”.

Configurația actuală a bazinului Nistrului este rezultatul metamorfozelor politico-teritoriale de după destrămarea Uniunii Sovietice și apariția noilor state independente. Din perspectivă geostrategică, o problemă deosebită este reprezentată de importanța spațiului dat în noua ecuație a echilibrului de putere. Diminuarea poziției strategice în flancul de sud-vest prin desprinderea Ucrainei și Republicii Moldova, a condus la schimbări majore în zona istmului pontic. În consecință, atestăm o atenuare a influenței Rusiei în regiunea Balcanilor și Europei Centrale. Rusia post-sovietică a fost privată de frontiera cu Europa de sud-est, iar spațiul nistrian ca parte considerabilă a platoului continental al fostei URSS, a încetat a fi un centru de gravitație strategică.

În paralel cu multitudinea simbolisticii de exprimare a sintagmei, asistăm la crearea unui nou construct geopolitic, a unui spațiu de interes strategic pentru Rusia post-sovietică, compus din triunghiul Republica Moldova (partea dreaptă a Nistrului) – Transnistria (partea stângă a Nistrului) – Ucraina (limanul Nistrului, regiunea Odessa). Regiunea, analizată împreună cu spațiul maritim din proximitate, se distinge prin diversitatea statelor care se află în vecinătate și a ansamblurilor geopolitice cărora aparțin. Interesele statelor din regiune sunt conturate pe un spațiu geopolitic mai întins decât regiunea Nistrului, fiind determinate și de afiliațiile acestora în zona Mării Negre ca actori globali cu interese proprii.

În concluzie, putem afirma că bazinul Nistrului, reprezintă, din perspectiva semnificațiilor sale spațiale, ca relație între potențial, proiect și organizare, un aliniament strategic important pentru Rusia post-sovietică într-un context de putere aflat în continuă evoluție. Ținând cont de toate aceste condiții și evoluții, strategia rusă de punere în valoare a bazinului Nistrului se conjugă cu interesele și proiectele sale la Marea Neagră, într-un context internațional complicat.

Referințe bibliografice:

1. Arbure Z. Basarabia în secolul XIX. Chișinău, Novitas, 2001.
2. Averescu Al. Lecțiuni de geografie militară, București, Tipografia Curții Regale, 1895.
3. Gheorghe Văduva. Remanente ale unor efecte de falie. In: GeoPolitica: Revistă de Geografie Politică, Geopolitică și Geostrategie, Anul IV, nr. 18 (2 / 2006).
4. Gheorghe Văduva. Pivot sau margine? In: GeoPolitica: Revistă de Geografie Politică, Geopolitică și Geostrategie, Anul III, nr. 14-15,(4 / 2005), p. 52.
5. Gumenăi I. Istoria ținutului Hotin. De la origini până la 1806. Chișinău, 2002.
6. Jaruțchi I., Mischevca V. Pacea de la București. Chișinău, Centrul Editorial-Poligrafic USM, 2015.
7. Nistor I. Istoria Basarabiei. București, Humanitas, 1991.
8. Nistor I. Studii privind istoria românilor dintre Prut și Nistru. București, Fundația Culturală Magazin Istoric, 2011.
9. Serebrian O. Va exploda Estul?, Cluj-Napoca, Ed. Dacia, 1998.
10. Serebrian O. Politosfera. București, Cartier, 2001.
11. Șlapac M. Cetățile medievale din Moldova (mijlocul sec. al XIV-lea – mijlocul sec. al XVI-lea). Chișinău, ARC, 2004.
12. Teodor Frunzetti. Geostrategie. București, Editura CTEA, 2009.
13. Брокгауз Ф. А., Ефрон И. А. Энциклопедический словарь. Санкт-Петербург, Ф. А., 1890-1907. Том 10а: Десмургия-Домициан. 1893.

RECOGNITION AND REGULATION OF EMOTIONS AS DYADIC SATISFACTION PREDICTORS

URSU ANDREEA

"Alexandru Ioan Cuza" University, Iasi

The present study is focused to examine the relationship between emotional activity seen as recognition of emotions and the emotional regulation and the dyadic satisfaction. Participants are represented by the Romanian young heterosexuals' non-marital couples. We expect that if emotion will be recognized and the regulation strategy is an adaptive one thus, most likely, the satisfaction level will be higher. Forming a stable, romantic relationship is a primary way of satisfying a basic need, social affiliation. Being part of a couple has many benefits, for example married people live longer, are less likely to engage in risky behaviors, recover more quickly from mental and physical illnesses (Coombs, 1991).

Romantic relationships, according to Miles and Clark, are viewed as close relationships, where the partners are very motivated to respond to the other's needs. In so much an individual is unique, each couple is also unique and it has its specific characteristics and the interpersonal processes are developing in a specific way. One of these characteristics is related to satisfaction. According to Hecht, 1978 satisfaction "is an internal response to the environment or perceived environment", he links satisfaction to the fulfillment of expectation.

During the last decades, researchers focus on marital satisfaction, but the concept of a couple-married, which is at base for marital satisfaction, suffered some changes, thus we need to also study other types of social interactions as non-marital cohabitation and other types of household arrangements and to be aware of the existence of dyadic satisfaction for non-married couples. Relationship satisfaction is a subjective evaluation of relational meaning, thus is the fulfilment of positive expectations across an array of relational domains (Hendrick, Dicke, Hendrick, 1998 in Miczo 2001).

During adult life span the most emotionally challenging situations are lived within romantic couples. Emotions call for a coordinated set of behavioral, experiential, and physiological response tendencies that together influence how we respond to perceived challenges and opportunities (Gross, 2002). Unhappy couples display more negative emotions, while happy couples display more positive emotions. This does not mean that couples with a high level of satisfaction do not feel negative emotions, they just express, recognize and regulate them in a better way. The emotional activity can be seen as having 3 parts – encoding (expressiveness of emotions), decoding

(recognition of emotions) and regulating (dealing with emotions). In this research, we will focus on recognition and regulation of emotion in couples.

In within couple interactions, an important aspect is concerning to the recognition of partner's emotions. Recognition of affect is defined as affective perspective taking and under that heading included studies measuring a variety of more cognitive abilities (Hoffman, 1977, in Hall, 1978), among which decoding of nonverbal cues of emotions. Both the conventional wisdom and empirical studies suggest that people are best to read emotions displayed by close individuals to us comparing with strangers. This happen because people have experience and they have greater practice with the emotions of one close relationship partner. Partners of one dyad spend time together; know more about each other's lives, have a vast experience with emotions partner. There are empirical studies that support this idea. For example, romantic partner are better at reading each other's emotions than are the strangers (Noller, Ruzzene, 1991, in Sternglanz, De Paulo, 2004). It is needed to specify that gender plays an important role in decoding the emotional material. Hall (1978) suggests that according to cross-sectional studies female advantage at nonverbal cues is stable. This means that in some situation women are better at recognition of emotions. This is a consequence of socialization and/or gender role in couples.

Another important determinant of good marriages is emotion regulation, which serves important social functions (Eisenberg, Hofer, & Vaughan, 2007; English, John, & Gross, 2013), may be protective against cardiovascular disease (Appleton & Kubzaski, 2014 in Gross, 2015) is positive or negative associated with the mental health problems (Gross & Thompson, 2007, Kessler et al., 2007, Gross & John, 2000, Linehan, 1993) depending on the type of emotion regulation strategy – the adaptive ones (reappraisal, acceptance) are negative correlated with the psychopathology and the maladaptive ones (rumination, suppression) are positively correlated with the psychopathology. Ironically, not a large body of literature examined the impact of emotional regulation in interpersonal context as committed relationships, although the reports are consistent with the idea that the processing of emotional information (recognizing and awareness of emotions, understanding the emotions, regulating one's own emotions and the emotions of others) has an important influence on social interaction (Paulo N. Lopes et. al, 2005).

The most known definition of emotion regulation is the activation of a goal to influence the emotion trajectory (Gross, Sheppes & Urry, 2011). The traditional view of emotion regulation is a hedonic one, supporting that people are motivated to decrease negative states (down-regulate the negative emotions) and to increase positive states (up-regulate the positive emotions) (Larsen, 2000, in Gross 2015). On extend, emotion regulation refers to the processes by which we influence which emotions we have, when we have them, and

how we experience and express them (Gross, 1998a, in Gross, 2002). The process model of emotion regulation proposed by Gross suggests that there are differences in when emotion regulation strategies have their impact on the emotion-generative process. Gross made a distinction between antecedent and response focused emotion regulation strategies. Antecedent-focused strategies are related to things we do before the emotion response tendencies have become fully activated and have changed our behavior and peripheral physiological responding. Response-focused strategies refer to things we do once an emotion is already underway, after the response tendencies have been generated (Gross, 2002). Antecedent-focused strategies are developing in 4 steps: situation selection (approaching or avoiding places, people, events which help or not to regulate the emotions), situation modification (modifying the emotional impact by modifying the situation), attentional deployment (aspect's selection to focus on), and cognitive change (the selection of the meaning that someone wants to attach to that aspect). Response-focus strategies are represented by response modulation (the attempt to influence emotion response tendencies once they have been elicited).

The present study will be focused on the understanding of how individuals choose between the different emotion regulation strategies in order to be the most suitable one for the confronted situation. Literature suggests that different strategies have different consequences on the emotional situation. Thus, this exploratory study will analyze the relationship between dyadic satisfaction and the recognition and regulation of emotions. The mediators' variables used in this study will be the attachment style and the personality traits. Recent studies suggest that individuals with an avoidant attachment style will use more maladaptive emotion regulation strategies such as suppression and the individuals with an insecure attachment style will use more strategies such as rumination. The recent studies suggest a link between some personality traits like neuroticism and extraversion and the type of emotion regulation used. The present study will focus on these issues by comparing Romanian young heterosexual couples, aged 18-30 from a general population sample a) the extent to which various cognitive emotion regulation strategies are used in response to the type of emotion (positive/negative emotion); b) the relation between the use of the strategies and dyadic satisfaction level; c) the relation between the use of the strategies and dyadic satisfaction level and the 2 mediators: attachment style and personality traits; d) the relation between the recognition and the type of emotion, the emotion regulation strategies and dyadic satisfaction.

Method. The participants at this study will be represented by Romanian young heterosexual not-married couples, aged 18-30 from a general population sample.

The task will be to recognize 2 positive and 2 negative emotions, on the low and high levels. The participants will have to recognize all four emotions. They will have to regulate the emotion using a strategy of their choice. It will be assessed which strategy was used after the each emotion using The Cognitive Emotional Regulation Questionnaire (CERQ; Garnefski, & al., 2001) standardized on Romanian population (Perțe & Miclea, 2011) and also, it will be measured, after each regulation's moment, the dyadic satisfaction's level using Dyadic Adjustment Scale (DAS; Spanier, 1976). After the filling of this questionnaires, participants will fill the Big Five (Ticu Constatin) and one questionnaire related to the attachment style.

Data-analysis. To study emotion type's frequencies in the use of emotion regulation strategies, cross will be performed. To study the relation between the use of the strategies and dyadic satisfaction level a univariate analysis of variance (ANOVA) will be performed. To study the relation between the use of the strategies and dyadic satisfaction level and the 2 mediators: attachment style and personality traits correlations will be performed. For studying the relation between the recognition and the type of emotion, the emotion regulation strategies and dyadic satisfaction regression will be performed. We are thinking to analyze also the data using specific dyadic strategies.

Results. The results we expect are that the recognition of emotions will influence the regulation strategy and it will be a directly proportional link between the adaptive strategy and the dyadic satisfaction level. More specifically, if the emotion will be recognized and the strategy is an adaptive one thus, most likely, the satisfaction level will be higher.

References:

1. Bloch L., Haase, C. & Levenson R. Emotion regulation predicts marital satisfaction: more than a wife's tale, *Emotion*, 14, p. 130-144, 2014.
2. Bradbury T. Fincham, F. & Beach S. Research on the nature and determinants of marital satisfaction: a decade in review, *Journal of marriage and the family*, 62, p. 964-980, 2000.
3. Diamond L. & Aspinwall L. Emotion regulation across the life span: an integrative perspective emphasizing self-regulation, positive affect and dyadic processes, *Motivation and Emotion*, 27, p. 125-156, 2003.
4. Gross J. Emotion regulation: affective, cognitive and social consequences, *Psychophysiology*, p. 281-291, 2002.
5. Gross J. Emotion regulation: current status and future prospects, *Psychological Inquiry*, 26, p. 1-26, 2015.
6. Hall J. Gender effects in decoding nonverbal cues, *Psychological Bulletin*, 1978.
7. Hall J. & Matsumoto, D. Gender differences in judgments of multiple emotions from facial expressions, *Emotion*.

8. Hess U., Adams R., Jr. & Kleck R. Facial appearance, Gender and emotions expression, *Emotion*, 2004.
9. Koole S. The psychology of emotion regulation: an integrative review, *Cognition and Emotion*, 23, p. 4-41.
10. Mniedenthal P. & Halberstadt J. Being happy and seeing happy: emotional state mediates visual word recognition, *Cognition and Emotion*, 11, p. 403-432.
11. Pețe A. & Miclea M. The standardization of the Cognitive Emotional Regulation Questionnaire (CERQ) on Romanian population, *Cognition, Brain, Behavior. An interdisciplinary Journal*, 15, p. 111-130.
12. Schneewind K. & Gerhard A. Relationship personality, conflict resolution and marital satisfaction in the first 5 years of marriage, *Family Relations*, 51, p. 63-71.
13. Simpson J., Collins A., Tran Sisi & Haydon, K. Attachment and the experience and expression of emotions in romantic relationships: a developmental perspective, *Journal of Personality and Social Psychology*, 92, p. 355-367.
14. Spanier G. – Measuring Dyadic Adjustment: New scale for assessing the quality of marriage and similar dyads, *Journal of Marriage and the Family*, 38, p. 15-28.
15. Waldinger R., Hauser S., Schulz M., Allen J., & Crowell J. Reading others emotions: the role of intuitive judgements in predicting the marital satisfaction, quality and stability, *J Fam Psychol.*, 18, p. 58-71, 2004.

ȘCOALA DOCTORALĂ ȘTIINȚE JURIDICE, POLITICE ȘI SOCIOLOGICE

LOCUL TRANSPORTURILOR RUTIERE INTERNAȚIONALE DE MĂRFURI ÎN SISTEMUL REGIMURILOR JURIDICE INTERNAȚIONALE

ARMAȘ VALENTIN

Institutul de Cercetări Juridice și Politice AȘM

Regimurile internaționale reprezintă o preocupare a doctrinarilor contemporani din dreptul internațional. Existența conceptului presupune atât adepți cât și cercetători care au opinii contrare, fiecare având propriile argumente în acest sens. Astfel, Susan Strange în 1983 a lansat o salvă de critici împotriva studierii regimurilor internaționale, unul din motivele invocate, care ar duce analiza “regimurilor internaționale la eșec fiind “imprecizia” și “neclaritatea” conceptului”, “oamenii având în vedere lucruri diferite atunci când îl utilizează” [1]. În aceeași ordine de idei exprimându-se și Oran Young, susținând neclaritatea și șubreda fundamentare a noțiunii [1]. Cei care au adoptat o poziție nu atât de radicală ca Friedrich Kratochwill și Juohn Gerard Ruggie, admitând poziția D-ei Strange, au chemat totuși la efort pentru o dezvoltare a conceptului [1].

Urmare a unor astfel de polemici, se isca necesitatea unei definiții de consens al regimurilor internaționale. O astfel de definiție a fost unul din rezultatele conferinței convocate în 1982 privind Organizațiile Internaționale în regimuri internaționale, fiind elaborată de Stephen Krasner [1], acesta susține că “regimurile pot fi definite ca seturi de principii implicite sau explicite, norme, reguli, și proceduri de luare a deciziilor privind satisfacerea așteptărilor actorilor dintr-un anumit areal al relațiilor internaționale” [2].

În descrierea componentelor noțiunii elaborate Krasner susține că principiile sunt convingeri asupra faptelor, legăturilor cauzale și corectitudinii. Normele sunt standarde de comportament definite în termeni de drepturi și obligații. Regulile sunt prescripții sau interdicții specifice de comportament. Procedurile de luare a deciziilor reprezintă practici predominante în crearea și implementarea deciziei colective.

În analiza făcută în domeniu Krasner menționează cele susținute de Robert O. Keohane privind necesitatea unei distincții analitice de bază dintre regimuri și acorduri. Acordurile putând purta un caracter provizoriu

sau de scurtă durată, scopul regimurilor constând în facilitarea acordurilor. Regimurile la rândul lor urmând a fi percepute mai mult decât ceva temporar care ar fluctua la orice schimbare a puterii sau intereselor. Aici Robert Jervis susține că conceptul de regim “implică nu doar norme și așteptări care ar facilita cooperarea ci o formă de cooperare care ar fi mai mult decât o urmare a unor interese de conjunctură de moment” [3].

Contrar acestor afirmații, cercetătorii din Cambridge University, Mark W. Zaher și Brent A. Sutton, consideră că la baza dezvoltării mai multor regimuri internaționale stau interesele reciproce (mutuale) ale statelor, ce derivă din faptul că majoritatea normelor regimurilor au fost destul de stabile de aproximativ un secol [4].

O noțiune mai concisă ca conținut, dar cu un substrat nu mai puțin de vast, este propusă de Robert O. Keohane: “Regimurile sunt instituții cu reguli clare, convenite de guverne, ce țin de chestiuni anumite din relațiile internaționale” [1]. De aici derivă o observație importantă și anume aceea de percepere a regimurilor internaționale ca instituții și nicidecum ca organizații. Diferența majoră dintre instituții și organizații constând în faptul că instituțiile reprezentând un set de principii, norme, reguli și proceduri acceptate de către state nu posedă capacitatea de a acționa. Necătând la aceasta majoritatea regimurilor sunt acompaniate de o organizație menită să acorde asistența necesară acolo unde capacitatea de subiect de drept este necesară.

Prin urmare regimurile internaționale pot fi concepute ca sisteme create prin voință suverană pentru a governa arii distincte ale relațiilor interstatale prin norme de drept internațional, stabilind drepturi și obligații pentru subiecți și participanți, sub auspiciul unor principii general recunoscute și a unui organ internațional guvernamental sau/și neguvernamental care ar reprezenta interesele actorilor, fie ei publici sau privați.

Prin suprapunerea definiției de mai sus asupra transporturilor internaționale de mărfuri vom vedea o potrivire aproape perfectă. Transporturile constituie o ramură a economiei ce ține de domeniul comerțului cu servicii. Strămutarea transfrontalieră de mărfuri reprezintă o necesitate obiectivă a comerțului din timpurile străvechi devenind una imperativă cu scurgerea anilor iar în lumea contemporană, dominată de procesele globalizării, devenind indispensabilă relațiilor economice internaționale.

Transporturile internaționale în toată diversitatea sa sunt guvernate de regimuri distincte corespunzătoare tipului de transport (maritim, aerian, de cale ferată, telecomunicații sau rutiere). Stabilirea unui singur regim ar fi o sarcină greu de realizat datorită complexității și specificului, de cele mai multe ori tehnic, caracteristic fiecărui mod de transport. Fiecare regim își are normele sale care guvernează organizarea și desfășurarea transporturilor, având propriile organe reprezentative și decizionale. Transporturile rutiere reprezintă una din cele mai complexe ramuri de transport. Desfășurarea transporturi-

lor rutiere internaționale presupune o serie de reglementări internaționale convenționale ce țin de organizarea, desfășurarea și securitatea transporturilor, de regimul traversării frontierelor vamale și de libertatea tranzitului sau eliminarea barierelor tehnice din fața comerțului.

Reglementări ce țin de desfășurarea transporturilor încep de la convențiile privind organizarea sistemul circulației pe drumuri publice [7] până la acele care reglementează sistemul de autorizații multilaterale [9] sau bilaterale stabilite de acordurile bilaterale (vezi ca exemplu în acest sens acordurile Republicii Moldova [8]); acordul AETR (Geneva 1970) [10] privind timpul de muncă și odihnă a echipajelor vehiculelor; privind transportul anumitor bunuri specifice și securitatea transportării – de menționat acordurile ADR (Geneva 1957) [11] și ATP (Geneva 1970) [12].

Un loc aparte în sistemul regimurilor internaționale privind transporturile îl ocupă regimul TIR stabilit de Convenția TIR (Geneva 1975) [13]. Acesta corespunde structurii concepționale a regimurilor internaționale având o arie distinsă de aplicare – a transporturilor rutiere internaționale de mărfuri sub acoperirea carnetelor TIR. Sistemul TIR este guvernat de prevederile unui tratat internațional și a reglementărilor naționale specifice domeniului, constituind o totalitate de norme juridice, care stabilesc o serie de drepturi și obligații. Acestea instituie reguli de comportament în cadrul sistemului pentru actori clar definiți, sub auspiciul anumitor principii vegheate de o organizație internațională cu drept de decizie (CEEONU) și un ONG ca reprezentant a profesioniștilor din domeniu, desemnată în vederea gestionării instituției la nivel practic (tehnic și organizațional) și conceptual – IRU [14].

Examinând întrebarea privind locul transporturilor rutiere internaționale de mărfuri în știința dreptului internațional economic urmează clarificată noțiunea acestuia, care este expusă foarte laconic și precis de savantul Вельяминов Г. М.: “Dreptul internațional economic – este ramura dreptului internațional public care constituie cumulusul de principii și norme care reglementează relațiile dintre state și alți subiecți ai dreptului internațional în sfera relațiilor economice internaționale” [6].

Găsim destul de convingătoare, pentru scopul prezentului articol și afirmațiile unui alt cercetător din Federația Rusă Шумилов В. М.: “...urmează să considerăm că, sectorul relațiilor economice internaționale, cu cea mai înaltă dinamică de dezvoltare, îl reprezintă comerțul cu servicii inclusiv cele de transport, ...”, specificând în acest sens că actualmente, luând în considerare complexul de norme juridice ce guvernează asemenea domenii ale relațiilor economice, putem să afirmăm existența de instituții ramurale sau interramurale inclusiv a “dreptului transporturilor internaționale” [5].

Privind posibilele discuții de interdisciplinaritate a afirmațiilor de mai sus, același autor specifică: “Dreptul internațional economic ca disciplină academică, din raționamente practice, deja la momentul actual poate fi con-

ceput ca un curs complex, care inhibă sferile de reglementare a relațiilor internaționale economice atât de drept public cât și cel privat” [5].

Abordarea materiei de studiu fiind totuși una axată pe reglementările și principiile stabilite în domeniu de norme de regulă izvorâte din dreptul internațional public, preponderent convenționale, implicarea reglementărilor naționale urmând să cuprindă mai cu seamă aria conflictuală dintre sistemele de drept național.

Concluzionând, este evidentă o caracteristică instituțională a regimurilor internaționale, conceptul fiind aplicabil mai multor domenii a relațiilor internaționale economice inclusiv acelor de transporturi internaționale în speța celor rutiere, comportând o varietate de reglementări convenționale care se încadrează în doctrina contemporană a Dreptului internațional economic în toată complexitatea sa în devenire.

Referințe bibliografice:

1. Andreas Hasenclever, Peter Mayer, Volker Rittberger. Theories of international regimes. Cambridge University Press. 1997, p. 248.

2. Stephen D. Krasner. Structural causes and regime consequences: regimes as intervening variables. In International regimes. Cornell University Press. Ithaca and London 1983. p. 374.

3. Robert Jervis. Security regimes. In International regimes. Cornell University Press. Ithaca and London 1983. p. 374.

4. Mark W. Zacher, Brent A. Sutton. Governing global networks: international regimes for transportation and communications. Cambridge University Press 1996. p. 299.

5. В. М. Шумилов. Международное публичное экономическое право. Учебное пособие. М, НИМП, 2001. 288 с., prin <http://www.yuridlit.narod.ru>.

6. Г. М. Вельяминов. Международное экономическое право и процесс (Академический курс): Учебник. М, Волтерс Клувер, 2004, с. 305., prin <http://www.twirpx.com/file/165753/>.

7. <http://www.unece.org/trans/main/welcwp29.html>

8. http://www.mtid.gov.md/ro/legislatia_internationala

9. <https://www.itf-oecd.org/road>

10. <http://www.unece.org/trans/main/sc1/sc1aetr.html>

11. https://www.unece.org/trans/danger/publi/adr/adr_e.html

12. http://www.unece.org/trans/main/wp11/wp11_about.html

13. <http://www.unece.org/tir/welcome.html>

14. <https://www.iru.org/tir>

SOCIETATEA CIVILĂ CA FACTOR DE PRESIUNE ASUPRA PROCESULUI DECIZIONAL ÎN UNELE REGIMURI AUTORITARE

BECCIU SORIN

Universitatea Academiei de Științe a Moldovei

Democrația este cea mai proastă formă de guvernământ, cu excepția tuturor celorlalte, menționa Winston Churchill cel a devenit o figură emblematică pentru istoria Marii Britanii. Necesitatea procesului de democratizare la care au fost supuse statele rezultate din destrămarea Uniunii Sovietice, a destrămării blocului socialist sau prin liberalizarea Republicii Populare Chineze au identificat societatea civilă ca un mediu propice care ar putea cataliza această schimbare.

Pentru ca democrația să funcționeze, o serie de autori precum G. A. Almond, S. Verba, L. W. Pye, Al. Ball, H. Arendt, R. Dahl specifică importanța pe care o are cultura politică democratică [1, p. 32], iar mediul asociativ poate servi ca o platformă oportună în care aceste idei să se dezvolte. În cadrul asociației se pot discuta idei, interesele personale se temperează, iar bunăstarea generală primează. Gânditorul francez Alexis de Tocqueville, în urma călătoriei sale din America, identifica societatea civilă ca incubatorul perfect unde cetățenii puteau învăța beneficiile coalizării forțelor. Ca urmare a constituției americane, dreptul asocierii era unul obținut, iar în urma constituirii lor, cuvântul asociațiilor cântărea uneori chiar mai mult ca și cuvântul presei. [2, p. 332-334] Totodată FreedomHouse caracterizează democrațiile liberale ca fiind democrațiile consolidate, modele spre care trebuie să tindă și statele create în spațiul postsovietic.

Secolul al XIX-lea a fost unul propice al dezvoltării asociațiilor. După ce și-au făcut studiile în marile capitale europene ca Viena, Berlin și Paris și au avut ocazia să cunoască beneficiile asocierii, pe teritoriile locuite de români s-au început a crea asociații. Caracterul revoluționar a făcut ca acestea să capete caracter secret pentru protecția membrilor.

Diaspora grecească existentă în număr mare pe vatra vechii Dacii își organizează propria societate secretă. „Eteria” sau „Societatea prietenilor” avea scopul de a elibera statele creștine de sub dominația otomană și de a constitui Elada Mare cu capitala la Constantinopol. Societate a fost creată la 1814 la Odesa de către Nokolaos Skufas, Tănase Țakalov și Emanoil Xanthos, fiind inspirată de ideile cărturarului grec Rigas Velestinlis /Rigas Feraios. „Eteria” reprezintă dintre cele mai vechi organizații secrete care a activat pe teritoriile locuite de români, deoarece, prezența unei comunități importante de greci, aduși și prin intermediul domniilor fanariote, au creat condiții optime creării acesteia. Liderii mișcării urmărind derularea evenimentelor

din cadrul revoluției franceze, dorea reproducerea revoluției în Balcani. Prin opera sa politică, Rigas Feraios aborda subiecte precum democrația, libertatea și independența popoarelor balcanice, reușește să catalizeze lupta pentru independența Greciei. Ambasadorul Franței de la Constantinopol Emile Gaudin susținea că Rigas era un propagator ardent al elenismului și cel dintâi martir al mișcărilor revoluționare din Balcani.

Alexandru Firescu remarca în cercetarea sa că Rigas Feraios de mic s-a manifestat împotriva nedreptăților comise de otomani. Autorul român susține că fiind căutat pentru pedeapsa aplicată unui otoman, Rigas a fost nevoit să plece de acasă. Primind susținerea călugărilor de pe muntele Athos, acesta reușește să ajungă la Constantinopol unde a avut o carieră de negustor și secretar. Situația politică și existența domniilor fanariote în Principatele Române l-a legat iremediabil cu poporul român. [3, p. 77-83] Scrierile sale cu caracter revoluționar au fost distribuite în principate cu ajutorul Eteriei. Firescu susține că Mihai Eminescu a manifestat deosebit interes pentru scrierile lui Rigas, pe care le ținea în biblioteca sa. [3, p. 103]

Între 1814 și 1816 Eteria reușește să adune 20 de membri. Către anul 1818 asociația avea câteva mii de membri, printre care greci revoluționari, sârbi, comercianți, români, membri ai clerului, consuli ruși și chiar funcționari otomani. Chiar și domnul fanariot al Moldovei Mihail Suțu, a fost membru al organizației. Eteria avea trăsături masonice și reprezenta o organizație secretă. Liderii mișcării erau numiți „autoritatea invizibilă” astfel creându-se un caracter misterios în jurul Eteriei. În 1818 „autoritatea invizibilă” a fost redenumită „autoritatea celor 12 apostoli”. Structura organizațională era sub formă de piramidă, cu cei 12 responsabili pe 12 regiuni. Nimeni nu știa cine a creat organizația. Comenzile trebuiau îndeplinite, iar membrii nu aveau dreptul de a lua decizii.

Structura organizațională presupunea trei grade de inițieri: frații, recomandații și preoții sacri [4, p. xviii]. Preoții erau responsabili de inițierea membrilor, le verificau gradul de patriotism și le explicau scopurile societății. După inițiere preoții relevau noilor membri care erau semnele distincte după care putea fi recunoscuți ceilalți membri. Precum alte societăți secrete Eteria comunica prin simboluri gestuale. La intrarea în asociație membrii achitau o sumă care varia în dependență de forța economică și entuziasmul aplicantului. Frații și recomandații nu cunoșteau caracterul revoluționar al asociației, ei cunoșteau doar că Eteria militează pentru binele general și că are o mulțime de oameni importanți în rândurile sale.

Un membru important al Eteriei a fost Alexandru Ipsilanti, fiul domnului fanariot al Munteniei Constantin Ipsilanti. După ce și-a satisfăcut serviciul militar în armata imperială rusă, s-a implicat în lupta de eliberare a Greciei, devenind liderul Eteriei. Sub conducerea sa a fost creat planul de eliberare a de sub otomani a Balcanilor, care includea: incitarea sârbilor și a munte-

negrenilor la revoltă, provocarea revoltelor în Valahia, destabilizarea Constantinopolului cu ajutorul agenților și incendierea flotei otomane din port, cauzarea unei revoluții grecești în Pelopones. Ca urmare a invaziei armatei de voluntari greci în principatele române și în urma neînțelegerilor cu Tudor Vladimirescu, cel din urmă este asasinat astfel fiind înfrântă revoluția pandurilor din 1821. [5, p. 45] Erorile strategice ale lui Ipsilanti cât și caracterul său deficitar, a făcut ca Eteria să fie înfrântă de otomani. Cu toate acestea organizația a jucat un rol important în lupta pentru independență a Greciei.

Imperativele vremii și ideile revoluționare care amenințau status quo-ul au determinat ca practica internațională de organizare în cadrul societăților secrete să fie preluată și în principatele române. În 1843 este întemeiată la București societatea revoluționar-secretă „Frăția” [6, pp. 1262, 1116]. Fondată de istoricul Nicolae Bălcescu, generalul Christian Tell, liberalul Alexandru G. Golescu, economistul Ion Ghica și omul politic C. A. Rosetti, asociația avea ca deviză „Dreptate, Frăție”. Emanuel Bădescu în articolul său din Ziarul Financiar din 2007 consemna că boierii luminați, cunoscând prevederile Testamentului țarului Petru I, în care era stipulat imperativul ocupării Valahiei și Moldovei precum și al Gurilor Dunării, pentru a se opune acestei intenții și a salva națiunea s-au organizat în cadrul acestei asociații. Totodată „Frăția” conspira activ împotriva prințului Bibescu și a avut un rol important pentru organizarea revoluției române de la 1848.

Ca o filială a societății „Frăția” este înființată la Paris în 1845 „Societatea studenților români”. Președinte fiind Ion Ghica, iar ca secretari C. A. Rosetti și Scarlat Várnab asociația l-a avut drept președinte onorific pe poetul francez Lamartine. Alți membri importanți au fost Mihail Kogălniceanu, Nicolae Bălcescu, frații Ion și Dumitru Brătianu.

Caracterele puternice și ideile diferite creau unele divergențe în cadrul asociației, dar idealul pentru care militau îi ținea împreună. Dintre activitățile principale ale societății se numărau stabilirea de relații cu oamenii influenți din Franța, promovarea culturii române și acțiuni de lobby în vederea unirii politice a Țărilor Române. La 1846 „Societatea studenților români” organizează la Paris o bibliotecă de carte românească, iar în 1847 avea înregistrați 131 de studenți cotizanți în asociație. Din scrisorile lui Ion Ghica către V. Alecsandri aflăm că un alt scop al asociației era să îi ajute pe tinerii fără mijloace bănești. Societatea reușește să editeze o revistă care era expediată și în țară, iar în 1896, când Badea Cârțan, cel care mers pe jos din Transilvania până la Roma să vadă Columna lui Traian, a ajuns la Paris, el a fost oaspetele asociației, iar Gogu Rădulescu l-a adăpostit și i-a arătat monumentele importante din capitala Franței.

Pe lângă regimurile absolutiste în secolul al XIX-lea, unele dintre cele mai grave experimente psihosociale din secolul al XX-lea, care au marcat istoria omenirii a fost comunismul. Pentru a se instala ca un sistem de con-

trol total, primul pas a fost distrugerea și înlocuirea vechilor instituții și înlocuirea loc, cu unele noi, profund ideologizate. Pentru a crea „omul nou” dorit de ideologia comunistă, era necesară o schimbare profundă a tuturor nivelelor societății. În România, articolul 15 din Convenția de Armistițiu, ce impunea statului român obligativitatea desființării tuturor organizațiilor care duc propagandă ostilă Uniunii Sovietice, semnat după 23 august 1944, le-a permis comuniștilor să interzică o serie de asociații care nu se aflau sub controlul lor. [7, p. 33] Sub incidența acestei legi au căzut în special asociațiile studențești, dar și alte organizații socio-politice. Indiferent de locul unde se instaura comunismul, metoda era aceeași: curățarea locului de mediul asociativ cu potențial ostil și înlocuirea acestuia cu organizații comuniste, pe de o parte pentru a răspunde necesității umane de asociere și pentru a institui un control de stat în această sferă.

Cercetătorul PavolFric recunoaște că prin ajungerea la putere a sistemului totalitar comunist, o parte din organizații au suferit persecuții grave, altele au fost lichidate, unele naționalizate, iar organizațiile de sport, pentru recreere sau alte interese au fost incorporate în sistemul centralizat de partid. [8, p. 218]. Sistemele autoritare comuniste din Europa Centrală și de Est au interzis organizațiile și inițiativele care puteau fi ca un catalizator a opoziției față de sistem. Totodată asociațiile acceptate, sindicate, asociații de tineri, asociații culturale sau sportive primeau titulatura de „asociații voluntare” – iar statul le asigura o bază materială importantă pentru aportul pe care îl jucau la întărirea sistemului. Participarea în aceste organizații era obligatorie, neparticiparea fiind considerată un act de disidență. O metodă punitivă era considerată excluderea din aceste cluburi, celui exclus fiindu-i limitată posibilitatea avansării pe scara profesională sau de partid. [9, p. 70-71]

Schimbarea profundă a sistemului la toate nivelurile sale îi va face pe autorii accidentali să identifice trei factori care au determinat o societate civilă amorfă în spațiul postsovietic după căderea zidului Berlinului și anume: moștenirea comunistă care i-a dezvățat pe oameni care este spiritul asociativ autentic, experiența dureroasă a democratizării din anii 1990, când în unele state nomenclatura de partid a acaparat puterea frânând astfel nivelul de democratizare a țărilor și regresele autoritare ale societăților postsovietice, când vechile metode erau încă utilizate în detrimentul intereselor cetățenilor. [1, p. 40] Alte caracteristici ale societății civile în spațiile postsovietice sunt: frica activismului civic, lipsa curajului civic, manifestarea intoleranței și frica unei posibile manipulări din partea sistemului a inițiativelor civice. [10, p. 85-86]

În Republica Populară Chineză instaurarea regimului comunist a urmat aceiași pași ca și în Uniunea Sovietică sau în Europa de Est. Cu toate acestea Partidul Comunist Chinez, o dată cu relaxarea începută în anii 1980 în statele socialiste, a început o transformare a sistemului politic chinez. Prin instituirea asociațiilor la nivel local, a sindicatelor, a uniunilor de tineri, de femei, au

reușit eliberarea presiunii sociale, și au creat o mai eficientă formă de control. Modelul chinez constă într-o îmbinare a extremelor, unde nu primează nici modelul hegelian, nici celolockean. Acest model constă în faptul că o societate civilă puternică va duce la o degradare a statului, iar un stat prea puternic va limita gradul de asociere a indivizilor. Prin alegerea unei extreme, va duce la eșecul construcției politice în totalitate. [11, p. 2-6]

În concluzie putem menționa că sistemele totalitare au încercat limitarea existenței cadrului asociativ autentic. Din cele mai vechi timpuri caracterul secret permitea activității împotriva orânduirii sociale. Sistemul autoritar comunist a încercat înlocuirea vechilor instituții, cu unele noi profund ideologizate. Metoda chineză a organizării societății civile este diferită de metoda democrațiilor liberale și presupune un echilibru între cele două extreme a organizării societății civile. Societatea civilă dezvoltată este un indicator al maturizării sistemelor politice și de aceea susținerea eforturilor de dezvoltare a acesteia în statele postsovietice va mări și gradul de modernizare a sistemului socio-politic a acestor state. Solul societății civile este unul esențial pentru democratizare pentru că în cadrul acesteia cetățenii învață care este puterea unui grup de oameni organizați și își temperează interesele urmărind bunăstarea generală.

Referințe bibliografice:

1. Varzari P. Democrația și societatea civilă în RM: Realități și tendințe de modernizare, p. 31-59. În: Juc V., Roșca A., Varzari P. Raporturile dintre stat și societatea civilă. Chișinău, ICJP, 2014, 248 p.
2. De Tocqueville A. Democracy in America. 1319 p. (pdf)
3. Damean S., Rățoi T. (coord). Oltenia – Studii. Documente. Culegeri, Seria a III-a, an XI, 2007, nr. 1, Craiova.
4. Waddington G. A Visitto Greece in 1823 and 1824. London. Jhon Murray, Al-bemarle-Street, 1825, 248 p.
5. Berindei D. (coord.). Istoria românilor. Construirea României Moderne (1821–1878). Vol. VII, tom I, București, Ed. Enciclopedică, 2003, 904 p.
6. Dicționar Enciclopedic. Chișinău, Cartier, 2001, 1696 p.
7. Lăcătușu D. Ideologia – baza represiunii comuniste. În: Budeancă C., Olteanu F., (ed.) Forme de represiune în regimurile comuniste, Iași, Polirom, 2008.
8. FRIC P. Political Developments After 1989 and Their Impact On The Nonprofit Sector. În: Zimmer A., Priller E., (Eds.) Future of Civil Society, Springer, 2004, 708 p.
9. Pankoke E. Voluntary Associationsand Civic Engagement: European Traditions, Discoursesand Perspectives for Voluntary and Intermediary Networks în ZIMMER, A., PRILLER, E., (Eds.) Ibidem
10. Szabo M. Civic Engagement in East-Central Europe, în ZIMMER, A., PRILLER, E., (Eds.) Ibidem
11. Jirong Y., China's Experiments in Social Authonomyand Grassroots Democracy, în Lieberthal K., Li C., Keping, Y., (Eds.) China's Political Development, Brookings Institution Press, 2014.

FUNDAMENTELE SOCIALE, MORALE ȘI RELIGIOASE ALE SANCTIUNII JURIDICE

BOSTAN INA

Universitatea Liberă Internațională a Moldovei

Individul întotdeauna își duce existența în cadrul vieții sociale, iar viața socială cuprinde toate fenomenele care apar între oameni, în oricare moment al existenței lor [3, p. 259]. De aceea, activitățile umane îi sunt caracteristice o multitudine de dimensiuni. Cea mai importantă, din punctul nostru de vedere, este dimensiunea normativă. Aceasta impune individului un anumit model de comportament (politic, etic, moral, religios etc.), în conformitate cu anumite valori sociale. Diversitatea și complexitatea relațiilor sociale determină, în mod inevitabil, o diversitate și a modurilor de reacție, de manifestare a dezaprobarii ori a aprobării societății, față de comportamentele conformiste ori neconformiste ale membrilor săi. Acțiunea umană impune respectarea anumitor norme, precum și subordonarea ei anumitor scopuri și interese potrivit unui sistem de principii și criterii. Prin urmare, în orice societate există un „*corpus*”, mai mult sau mai puțin formalizat, articulat și ierarhizat de norme, reguli, obligații și practici sociale, care reglementează normativ acțiunile, relațiile și comportamentele individuale și sociale [1, p. 7].

Așadar, normele sociale conțin reguli adresate conduitei indivizilor, descriind și detaliind modalitățile în care valorile trebuie concretizate în comportamente legitime și acceptate de societate. Orice normă presupune atât acceptarea cât și suportarea, respectarea ei de către oameni [1, p. 79].

Unii cercetători [1, 4, 6] consideră, că membrii unui grup social acceptă și suportă normele și regulile de conduită, din două motive: în primul rând, pentru că ele sunt însușite și acceptate în procesul socializării, indivizii dorind să se conformeze acestor norme, întrucât le consideră o parte din responsabilitatea lor socială, ceea ce creează un sentiment de vinovăție atunci când nu le respectă; în al doilea rând, membrii unui grup, se așteaptă unul de la celălalt, la un comportament conform cu normele grupului, iar atunci când se abat de la acest comportament, ceilalți își manifestă dezacordul în diferite modalități. Aceste exprimări, de aprobare sau dezaprobare, manifestate de grupul social, față de un anumit tip de comportament al individului, formează sistemul sancțiunilor sociale [4].

Astfel, sancțiunea socială reprezintă, în esență, o „reacție din partea societății sau a unui număr considerabil al membrilor săi, față de un mod de comportament, prin care acesta este aprobat sau dezaprobat” [6, p. 531].

Altă definiție originală, a sancțiunii sociale, este dată de ilustrii sociologi români M. Ralea și T. Herseni, care consideră că „*sancțiunea este un act*

prin care opinia socială sau un for autorizat ia atitudine față de activitatea unei persoane sau a unui grup de persoane și se pronunță asupra valorii ei sociale” [7, p. 553].

În continuare, vom încerca să dăm o clasificare a sancțiunilor sociale, deoarece clasificarea sancțiunilor se prezintă un proces obiectiv, necesar și logic, pentru cunoașterea esenței sancțiunilor în general. Unul dintre criteriile de sistematizare, pe care îl considerăm cel mai important, îl constituie *domeniul de reglementare*, conform căruia sancțiunile se clasifică în: sancțiuni religioase, sancțiuni morale, sancțiuni etice, sancțiuni politice, sancțiuni juridice etc. Fiecare din aceste tipuri de sancțiuni sociale, pot fi delimitate una față de alta, ținând cont de anumite criterii. Această problemă este soluționată prin răspunsul la următoarele întrebări: Cine prescrie conținutul sancțiunii?; În ce ordine se stabilește sancțiunea?; Cui îi este adresată sancțiunea, ce prevede ea (adică care este modul de realizare a ei)?

În această ordine de idei, ne propunem să examinăm subiectul pus în discuție. Doar trebuie adăugat că, nu de fiecare dată, în răspunsurile la aceste întrebări, poate fi indicată o astfel de deosebire, care în parte, de sinestătător, ar fi suficientă pentru determinarea caracterului sancțiunii. Diferența se arată doar în ansamblul acestor particularități și de acest lucru trebuie de ținut cont întotdeauna, pentru a nu pierde claritatea înțelegerii.

Astfel, vom face o analiză succintă a celor mai importante sancțiuni sociale, făcând o comparație între ele, pentru a identifica acele elemente ce le deosebesc de sancțiunile juridice.

În ceea ce privește sancțiunile religioase, particularitatea lor constă în faptul că, în ele persoana religioasă, acceptând voința lui Dumnezeu sub formă de reguli de conduită, vede în Dumnezeu persoana care a stabilit aceste reguli. Ordinea stabilirii constă în faptul că, omul recunoaște, din anumite puncte de vedere, unele din experiențele sale emoționale ca fiind trimise de la Dumnezeu și încearcă să formuleze cele concepute în gânduri și le exprimă în bază de scripturi și tradiții, mărturisiri creștine, adunări ale credincioșilor (sinoduri) în sancțiunile pentru nerespectarea sau respectarea normelor cu caracter religios, în privința celor care aparțin acestei confesii și acceptă doctrina. Totodată, conform doctrinei majorității confesiilor religioase, la ele pot adera și oamenii care personal nu au avut revelație, dar au credință, au acceptat-o de la alți oameni respectați pentru darul profeției și sfințenia lor. În așa fel, normele religioase, care determină conținutul sancțiunii, se bazează în unele cazuri pe recunoașterea autorității altor oameni. Norma religioasă are sancțiunea proprie deosebită, după natura căreia, cel ce a încălcat prescriptul, se simte precum că stă în fața furiei Domnului, pedepsei sau stimulării.

În ceea ce privește sancțiunile morale, la stabilirea lor, omul este pus față-n față cu sine însuși și cu conștiința sa. Aici, apare necesitatea de a da răspuns la o altă întrebare: ce este *morală*? Deși această întrebare se pune

încă din Antichitate, încă nu există un consens între școlile filosofice.

Dicționarul explicativ ne dă câteva definiții. În una din ele, *morală* este privită ca ansamblul convingerilor, atitudinilor, deprinderilor reflectate și fixate în principii, norme, reguli, determinate istoric și social, care reglementează comportarea și raporturile indivizilor între ei, precum și dintre aceștia și colectivitate și a căror respectare se întemeiază pe conștiință și pe opinia publică; etică [8]. Șirul de definiții ar putea continua dar, dacă este să concluzionăm, am putea afirma totuși, că *morală* este un fapt de conștiință și că marea majoritate a oamenilor asociază ideile de morală și moralitate cu anumite norme de bună purtare a individului în societate. Aici ținem să menționăm, că multe dintre normele morale sunt astăzi, totodată, și norme religioase sau juridice. Din acest motiv, este foarte greu de alcătuit o listă de norme *exclusiv* morale, pe care să nu le întâlnim decât în sfera moralității, după cum există foarte puține situații în care, prin ceea ce face, individul să fie și să acționeze exclusiv moral, fără nici o implicație de ordin vital, utilitar, economic, social, politic sau religios.

Așadar, dacă este să revenim la sancțiunile morale putem spune că, asemenea sancțiuni se bazează pe convingerea proprie și liberă, care trebuie să fie atinsă, gândită și formulată de fiecare din noi. Este clar, că asemenea convingere nimeni nu o poate împrumuta de la altcineva; chiar și o autoritate externă nu poate stabili sancțiunile morale, deoarece unica autoritate se prezintă a fi vocea conștiinței, care există în adâncul sufletului oricărei persoane. Ori, restrângerea responsabilității morale, a fiecărei persoane la respectarea legii nu este nici pe departe justificată și nici operațională în activitatea practică. Există nenumărate situații particulare și imprevizibile, cărora cadrul juridic nu le oferă nici o soluție concretă sau, cel mai adesea, le oferă un spațiu de decizii alternative, pe care fiecare dintre noi trebuie să le evalueze și din punct de vedere moral.

Dacă este să ne întoarcem la deosebirea dintre sancțiunile morale, cele religioase și cele juridice, în primul rând, putem menționa că sancțiunile juridice sunt stabilite nu de o autoritate internă, ci de una externă: ele se bazează nu pe voința Domnului și nu pe vocea conștiinței, ci pe dispoziția formulată de oameni și unește toți membrii societății într-un întreg. Sancțiunile juridice sunt stabilite și formulate de persoane special autorizate, adică nu de fiecare om pentru sine însuși; ele parcă vin dinafară, ne prescriu, ne interzic și ne permit diferite fapte, indiferent dacă noi suntem de acord sau nu. Sancțiunile juridice se bazează pe faptul, că în societate există o autoritate comună pentru toți, adică unii din membrii uniunii sunt împuterniciți să compună, să expună în cuvinte și să aducă la cunoștință regulile de conduită obligatorii pentru toți, precum și să urmărească ca toți să se supună. Aceste reguli obțin forța de la autoritatea lor, iar autoritatea lor este bazată pe împuternicirea oferită. Dispozițiile legale, ce se conțin în sancțiuni, orientează oamenii spre

comportamentul cunoscut, indiferent de faptul dacă ei doresc sau nu să i se supună. Aceasta, este diferența ei majoră de sancțiunile morale, bazate pe convingerea interioară și recunoașterea benevolă a omului.

În ceea ce privește *subiectul* prescripțiilor juridice, el este întotdeauna circumscris, în limitele grupurilor de „*supuși*” ai anumitor autorități instituționale. Deci, sancțiunea juridică se răsfrânge asupra tuturor membrilor societății, chiar și a celor ce nu sunt de acord. Fiecare sancțiune juridică, orice fel de dispoziții nu ar avea și ce nu ar interzice, impune o anumită legătură și asupra persoanelor care au stabilit-o prin puterea sa. Și anume, odată ce au stabilit-o, ei sunt obligați s-o respecte cu toate forțele, ei nu pot stabili o regulă nouă, care ar contravine acesteia, până când nu vor anula sancțiunea valabilă; în final, ei nu pot permite nimănui să nu se supună normei, iar pe de altă parte, nu pot impune pe nimeni să se supună la ceva, care nu este prevăzut în normele de drept sau nu este expus sub formă de imperativ legal. Iată care este diferența dintre drept și samavolnicie și dintre norma juridică și cerințele arbitrare.

Aplicarea sancțiunilor juridice se caracterizează și prin faptul că, până când persoana nu a manifestat exterior intențiile sau tentativele de a încălca sau de a respecta norma juridică și nu a comis nici un fel de fapte exterioare, cărora normele juridice le conferă anumite consecințe (de exemplu, nu s-a prezentat cu autodenunțare, nu a prezentat informații importante), autoritatea care urmărește respectarea dreptului nu are temeiuri pentru aplicarea normei juridice respective. Deciziile morale și reaua-voință au importanță numai în religie și moralitate, dar pentru aplicarea sancțiunilor este important doar faptul ce este depistat și ce nu este depistat în comportamentul extern.

Prin concluzie, putem afirma că, sancțiunea juridică constă în faptul, că persoana care încalcă norma de drept sau care o execută benevol poate aștepta consecințe negative sau pozitive, care vor avea loc în viața externă. Sancțiunea juridică întotdeauna se realizează astfel, încât vin alte persoane împuternicite și-l impun pe cel care nu se supune, să facă ceea ce nu dorește; ori îl constrâng să-și execute obligația, indicându-i asupra normei de drept pe care a încălcat-o, sau asupra sancțiunilor de pedeapsă care-i pot fi aplicate (de exemplu, îl obligă să introducă penalitatea) sau execută această obligație din contul lui (de exemplu, vând o parte din bunurile lui și introduc penalitatea pentru el sau achită din banii obținuți datoriiile lui); sau impun asupra lui sancțiuni de pedeapsă prin instanța de judecată.

Sancțiunea este privită deci ca o reacție naturală a societății împotriva membrilor săi, care o rănesc într-o valoare: în cele mai multe situații sancțiunea nu apare ca ceva obișnuit, ci mai degrabă este legată de ideea de rău, un „*rău pe care statul îl aplică celui ce a înfrânt prescripțiunea sa...*”. În societățile moderne, asocierea sancțiunii juridice cu ideea de „rău”, este limitată, pentru că reacția societății poate fi nu numai negativă, dar și pozi-

tivă. În legătură cu acest caz, prof. Nicolae Popa evidențiază că, „în ambele ipostaze, dar mai ales în forma lor pozitivă, sancțiunile – care se bazează pe un sistem armonizat de valori și criterii de apreciere – constituie un puternic element de control social” [5, p. 164]. Prin intermediul acestui sistem normativ de reguli societatea caută să-și protejeze existența, să se apere împotriva celor care ar atenta la integritatea ei. Prin urmare, în situația nerespectării prescripțiilor normative impuse, societatea își asumă dreptul de a interveni și de a sancționa comportamentele antisociale.

Prin **concluzie**, putem menționa că sancțiunea socială reprezintă, în esență, o reacție din partea societății sau a unui număr considerabil al membrilor săi față de un mod de comportament, prin care acesta este aprobat sau dezaprobat [2, p. 257-262]. Dacă este să generalizăm deosebirile sancțiunilor juridice de celelalte sancțiuni sociale, atunci ele diferă, în primul rând, prin *autoritatea care le stabilește* (în drept – autoritatea externă: alte persoane, determinate strict și împuternicite special); în al doilea rând, conform *ordinii în care se stabilește regula* (în morală de exemplu – perceperea individuală și formularea vocii conștiinței date fiecăruia special; în drept – parcurgerea consecutivă a normei prin toate etapele de elaborare stabilite strict, la care participă multe persoane); în al treilea rând, după *faptul cui îi este adresată dispoziția* (în morală – persoana care a recunoscut benevol cerințele conștiinței; în drept – oricărui membru al societății indicat în norma de drept, indiferent de acordul și recunoașterea lui); în al patrulea rând, conform *comportamentului care este prevăzut de normă* (în morală – comportamentul intern exprimat și în faptele exterioare; în drept – comportamentul extern care, însă, poate conduce și la examinarea stării sufletești); și în final, în al cincilea rând, conform *conținutului sancțiunii* (în morală – remușcările de conștiință și sentimentul de vinovăție, ori mândria pentru fapta sa; în drept – amenințarea sau aplicarea măsurilor de constrângere negative sau de stimulare).

Referințe bibliografice:

1. Banciu D. Sociologie juridică (ipostaze și funcții sociale ale dreptului). București, Hyperion XXI, 1995. 166 p.
2. Bostan I. Legal sanction in the social punishment system. În Proceedings of the International Conference European Union's History, Culture and Citizenship 6th edition, Bucharest, Publishing House, 2013. 257-262 p.
3. Bloch M. La societate feudale, citat de M. Bădescu. Torino, Einaudi, 1976. 513 p.
4. Pratt J. Punishment and civilization. London, Sage publications, 2002. 213 p.
5. Popa N. Teoria generală a dreptului. București, Actami, 1998. 336 p.
6. Radcliffe-Brown A. R. Social Sanction. Volume 13. In: Encyclopaedia of the Social Sciences. New York, Macmillan, 1934. p. 531-534.
7. Ralea M., Hariton T. Sociologia succesului. București, Editura Științifică, 1962. 568 p.
8. <http://www.justice.md/md/dic/> (vizitat la 20.06.2016).

RENUNȚAREA PROCURORULUI LA ÎNVINUIRE ÎN INSTANȚA DE APEL

CALENDARI DUMITRU

Universitatea Academiei de Științe a Moldovei

La ora actuală procesul judiciar penal servește drept garanție pentru stabilirea adevărului, datorită principiului contradictorialității, adică al confruntării a două părți opuse prin polemică, argumente când fiecare circumstanță se examinează, iar fiecare probă se verifică atât prin prisma acuzării, cât și a apărării [1]. Potrivit art. 53 alin. (1) pct. 1) și 8) Cod de procedură penală [2], la examinarea cauzei penale în instanța de judecată, procurorul reprezintă învinuirea în numele statului și prezintă în ședința de judecată probele acuzării, își expune părerea în dezbaterile judiciare asupra faptei infracționale săvârșite de inculpat, încadrării ei în baza legii penale și pedepsei care urmează a fi aplicată. Reprezentarea învinuirii în instanțele judecătorești constituie o atribuție constituțională de bază a procurorului [3].

Această activitate urmează a fi desfășurată la un înalt nivel profesional, contribuind real și eficient la justa examinare a cauzelor penale, în scopul protejării persoanei, societății și statului de atentatele criminale, astfel ca orice persoană care a săvârșit o infracțiune să fie pedepsită potrivit vinovăției sale și nici o persoană nevinovată să nu fie condamnată.

Reprezentând învinuirea de stat, procurorul se călăuzește de dispozițiile legii și de propria sa convingere bazată pe probele cercetate în ședința de judecată, inclusiv și în cadrul ședinței în instanța de apel.

Procurorul care participă la judecarea cauzei penale, trebuie să susțină învinuire în măsura în care este dovedită. Poziția acuzatorului nu trebuie să fie legată de concluziile indicate în rechizitoriu sau actului de învinuire. Orice poziție a procurorului trebuie să corespundă legii și să fie întemeiată. În caz contrar procurorul trebuie să renunțe la învinuire.

În anumite situații procuror este obligat să renunțe la acuzare de stat, în virtutea principiului autonomiei procesuale, or scopul procesului penal – este pedepsirea persoanei vinovate, și inadmisibilitatea tragerii la răspunderea penală și condamnarea persoanei nevinovate.

Trebuie de menționat, că procurorul poate renunța la învinuire nu numai în situația când probele, chiar și cele suplimentare, nu confirmă învinuirea, dar și atunci când probe nu sunt destule pentru a face concluzia despre comiterea infracțiunii de către inculpatul și vinovăției lui.

Studierea practicii renunțării procurorului la învinuire de până la 2003 ne demonstrează că acuzatorii de stat realizau această prerogativă, materializând-o prin cerere de renunțare la învinuire, demers privind renunțarea la

învinuire. Din reglementările în vigoare deducem că renunțarea la învinuire trebuie materializată printr-o ordonanță motivată a acuzatorului de stat [4].

Renunțarea procurorului la învinuire atrage adoptarea de către instanța de judecată a unei sentințe de achitare sau de încetare a procesului penal.

Însă, ce trebuie de făcut în cazul, când în urma examinării cauzei penale în instanța de apel procurorul participant în cadrul ședinței, a ajuns la concluzia, precum că instanța de fond a adoptat o sentință de condamnare neîntemeiată, și probele cercetate în cadrul ședinței instanței de apel nu dovedesc vinovăția persoanei inculpate. Ce poziție ar trebui să ocupe procurorul în această situație – să renunțe la învinuire sau continuă să insiste asupra învinuirii de stat?

În prezent Codul de procedură penală al Republicii Moldova nu oferă un răspuns clar la această întrebare.

În conformitate cu art. 414 alin. (1) și (2) Codul de procedură penală, instanța de apel, judecând apelul, verifică legalitatea și temeinicia hotărârii atacate în baza probelor examinate de prima instanță, conform materialelor din cauza penală, și în baza oricăror probe noi prezentate instanței de apel. Instanța de apel verifică declarațiile și probele materiale examinate de prima instanță prin citirea lor în ședința de judecată, cu consemnarea în procesul-verbal. Astfel, conform legii procesual-penale, obiectul judecării cauzei penale în ordinea de apel constituie legalitatea sentinței instanței de fond și a încheierilor date în prima instanță, adică nu însăși învinuire, afirmație despre comiterea faptei infracționale de către o persoană, ci hotărârea privind învinuire. Legislația, în mod teoretic, nu prevede reglementări privind renunțul de la învinuire în instanța de apel, deoarece, în primul rând, Codul de procedură penală, prevede renunțul acuzatorului de stat la învinuire în instanța de fond, iar în al doilea rând, prevede renunțul procurorului la învinuire, însă nu la sentință de condamnare.

Articolul 320 alin.(5) Codul de procedură penală stipulează, că dacă, în procesul judecării cauzei, ansamblul de probe cercetate de instanța de judecată nu confirmă învinuirea adusă inculpatului, procurorul este obligat să renunțe parțial sau integral la învinuire. Renunțarea procurorului la învinuire se face prin ordonanță motivată și atrage adoptarea de către instanța de judecată a unei sentințe de achitare sau de încetare a procesului penal.

Însă, cu toate aceste, procurorul este în drept să renunțe la învinuire și în instanța de apel, deoarece la judecarea apelului se aplică regulile generale pentru judecarea cauzelor în primă instanță, cu excepțiile prevăzute în Codul de procedură penală, Partea specială, titlul II, capitolul IV, secțiunea 1, adică – „Căile ordinare de atac. Apelul” [2].

În cadrul procesului penal pot fi schimbate atât baza faptică, în temeiul căreia a apărut o anumită convingere subiectivă a procurorului despre învinuire, cât și aprecierea probelor deja cunoscute. Atunci în locul convingerii ferme despre vinovăție, pot apărea dubii sau chiar o stare psihologică contradictorie

– convingere despre nevinovăție a învinutului (inculpatului) în instanța de apel. În asemenea situații, acuzatorul este nevoit să renunțe total sau parțial la învinuirea în cadrul instanței de apel. Mai mult ca atât, în cazul renunțului la învinuire pot fi anumite riscuri, cum ar fi: dublarea de către procuror a atribuțiilor judecătorului și apărătorului, motivația coruperii procurorului, limitarea dreptului părții vătămate la accesul la un proces echitabil și repararea prejudiciului cauzat [5].

Într-un caz examinat la 12 iunie 2016 la Curtea de Apel Cahul, dosarul nr. 05-1a-1217-11092015, în urma judecării cauzei penale în ordine de apel la apelul procurorului împotriva sentinței Judecătoriei Cahul din 5 august 2015 de achitare a inculpatului din lipsa în acțiunilor acestuia a elementelor infracțiunii, procurorul participant la instanța de apel, a solicitat pronunțarea unei decizii de achitare a inculpatului, dar din alt motiv decât cel pronunțat de instanța de fond, din motivul că nu inculpatul comis infracțiunea, în temeiul art. 390 alin.(1) pct. 2) Cod de procedură penală. Însă, instanța de apel a pronunțat o decizie prin care a recunoscut vinovat pe inculpatul cu stabilirea pedepsei penale [6].

Pe acest caz procurorul a declarat recursul ordinar împotriva deciziei instanței de apel, solicitând casarea acesteia și pronunțarea unei hotărâri de achitare a inculpatului din motivul că nu inculpatul comis infracțiunea.

Instanța de recurs, judecând recursurile declarate, a procurorului și al apărării, a stabilit că în cadrul judecării cauzei penale în ordine de apel, în urma dezbaterilor judiciare, procurorul participant în ședința de judecată a instanței de apel a declarat că poziția procurorului la urmărirea penală și în prima instanță prin care s-a pledat în sensul susținerii învinuirii înaintate persoanei în comiterea infracțiunii incriminate, a fost una greșită, invocând argumentat în discursul său că învinuirea adusă nu a fost confirmată prin probele cercetate în ședințele de judecată, însă instanța de apel a respins această constatare a procurorului participant la judecarea apelului, fără a ține cont de faptul că prin discursul său procurorul prezent în ședința instanței de apel a renunțat la învinuire, solicitând achitarea inculpatului, caz în care instanța de apel, în temeiul art. 320 alin. (5) Cod de procedură penală, din moment ce învinuirea nu a mai fost susținută de procuror, urma să adopte o sentință de achitare a inculpatului.

În continuare, Colegiul penal lărgit al Curții Supreme de Justiție a reținut că procurorul și-a menținut poziția din ședința instanței de apel și în recursul ordinar declarat, solicitând achitarea inculpatului de sub învinuirea de comitere a infracțiunii incriminate, din motiv că fapta nu a fost săvârșită de inculpat, fapt ce denotă că din moment ce procurorul care în temeiul art. 53 alin.(1) Cod de procedură penală, reprezintă învinuirea în numele statului, renunță la învinuirea formulată, chiar și în lipsa unei ordonanțe motivate, această renunțare va produce efecte juridice, iar instanța de judecată va fi

obligată să pronunțe o sentință de achitare sau de încetare a procesului penal, or, potrivit art. 24 alin.(3) Cod de procedură penală, instanța judecătorească nu este organ de urmărire penală, nu se manifestă în favoarea acuzării sau a apărării și nu exprimă alte interese decât interesele legii. În rezultat, la 14 martie 2017 Colegiul penal lărgit al Curții Supreme de Justiție a decis admiterea recursurilor ordinare declarate de către procurorul și de către avocatul în numele inculpatului, casarea totală a sentinței Judecătoriei Cahul din 5 august 2015 și decizia Curții de Apel Cahul din 12 mai 2016, cu dispunerea achitării inculpatului de sub învinuirea de comitere a infracțiunii incriminate, din motiv că fapta nu a fost săvârșită de inculpat [7].

Astfel, renunțarea procurorului la învinuire în instanța de apel este posibilă, și, cum rezultă din practica judiciară, nu doar printr-o ordonanță motivată procurorul poate să renunțe la învinuire, dar și prin discursul bine argumentat și folosirea căilor de atac.

Însă, legea procesual penală prevede un singur act procedural prin care procurorul poate să renunțe la învinuire – ordonanță motivată, care trebuie să fie anexată la dosarul penal.

Referințe bibliografice:

1. Serbinov Igor ș.a. Ghidul acuzatorului de stat. Chișinău, Cartier, 2005, p.11.
2. Codul de procedură penală al Republicii Moldova nr. 122-XV din 14.03.2003. Republicat în: Monitorul Oficial al R. Moldova nr. 248-251/699 din 05.11.2013, art. 400-419¹.
3. Constituția Republicii Moldova din 29.07.1994. În Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 1 din 12.08.1994, art.124.
4. Poalelungi Mihai ș.a. Manualul Judecătorului pentru cauze penale. Chișinău, Tipografia Centrală, 2013, p. 316.
5. Calendari Dumitru. Renunțul procurorului la învinuire la instanța de apel. Buletinul Științific al Universității de Stat „Bogdan Petriceicu Hasdeu”. Ediție semestrială, Seria „Științe sociale”, nr. 2(4), 2016, Cahul: „CentroGrafic” SRL, p. 149-154.
6. Hotărârile Curții de Apel Cahul. https://cach.instante.justice.md/apps/pdf_generator/base64/create_pdf.php (vizitat la 23.05.2017).
7. Baza de date a hotărârilor Colegiului Penal al Curții Supreme de Justiție. http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=8432 (vizitat la 23.05.2017).

COUPLE SATISFACTION INDEX 16. PROPRIETĂȚI PSIHOMETRICE ȘI DIFERENȚE DE GEN ÎN MĂSURAREA SATISFACȚIEI DIADICE

OCTAV SORIN CANDEL

Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași

Aspecte teoretice ale satisfacției idiadice. Orice persoană are nevoie de iubire și această nevoie poate să fie îndeplinită printr-o relație de cuplu. În aceste condiții însă, cum se explică atât relațiile extraconjugale, cât și divorțurile a numeroase cupluri, chiar și după perioade în care partenerii considerau că sunt îndrăgostiți unul de celălalt?

Realitatea ne spune clar că formarea relației nu asigură un final fericit. Așadar, partenerii nu vor trăi “fericiți până la adânci bătrâneți”, cel puțin, nu în toate cuplurile. Asta pentru că nivelul de satisfacție relațională diferă de la cuplu la cuplu. Unii sunt mai fericiți și rămân mai mult timp împreună, alții ajung să fie profund nesatisfăcuți și totuși nu se despart, în timp ce multe cupluri aleg această variantă când unul sau ambii parteneri nu mai este mulțumit de relație. Deși satisfacția diadică, în relațiile de cuplu, reprezintă un concept des utilizat în psihologia cuplului și a familiei, dar nu numai, un proces de definire a acestuia este unul dificil. Fiecare cuplu și fiecare familie trăiește satisfacția în felul său și ceea ce poate să fie mulțumit or pentru unii are șanse să fie nesatisfăcător pentru alții. Așadar, “nu se poate vorbi despre o normă aplicabilă tuturor, ci despre un echilibru subtil și (relativ) precar, construit lent în fiecare cuplu” (7, p. 197).

De-a lungul timpului, cercetătorii din domeniul relațiilor de cuplu și familie au încercat să prezinte variabilele care conduc la apariția și menținerea satisfacției idiadice. Numărul mare al acestora face însă dificilă prezentarea lor într-un mod exhaustiv. De aceea, am ales clasificarea oferită de Brandbury, Fincham și Beach (2000) ca fiind una dintre cele mai bune și cele mai complete. Autorii propun împărțirea variabilelor în unele care țin de procesul interpersonal și de context (la nivel micro sau macro). Printre variabilele care țin de procesul interpersonal se numără condițiile, afectele, pattern-urile de comunicare sau suportul social. De cealaltă parte, contextul constă în prezența sau absența copiilor, relațiile anterioare și cele cu părinții, factorii stresori (la nivelul micro-contextului) sau în condițiile socio-economice sau politice din țara unde locuiesc cuplurile (la nivelul macro-contextului).

Măsurarea satisfacției idiadice. În condițiile în care studiile asupra satisfacției diadice au crescut semnificativ în ultimii ani, nevoia de scale de măsură a devenit și ea mult mai stringentă. Multe dintre scalele mai vechi au primit însă un număr important de critici, în special în ceea ce privește

posibilitatea ca itemii lor să măsoare de mai multe ori aceleași aspecte ale satisfacției. Astfel, unii autori au încercat să creeze metode noi de evaluare a satisfacției, metode care să ofere un insight satisfăcător și complet asupra tuturor aspectelor care definesc satisfacția.

Una dintre aceste scale este Couple Satisfaction Index (2). Pentru crearea acestei scale, autorii au folosit Teoria Răspunsului la Item. Aceasta presupune, ca prim pas, analiza separată a fiecărui item și determinarea preciziei aduse de acesta în evaluarea conceptului studiat, urmată de analiza preciziei întregii scale. Autorii au pornit de la un număr de 180 de itemi (aparținând unor scale consacrate din domeniu) aplicați unui lot de peste 5 000 de participanți. În urma analizelor, au fost păstrați 32 de itemi care au format o structură unidimensională de măsurare a satisfacției diadice. Scala astfel obținută poate să fie folosită în măsurarea gradului de satisfacție al partenerilor dintr-un cuplu într-o varietate de contexte. Autorii recomandă folosirea scalei complete, de 32 de itemi atunci când satisfacția este măsurată pentru o intervenție în context familial, a celei scurte, de 4 itemi, atunci când ea este administrată împreună cu o serie de alte măsuratori (pentru a se evita epuizarea respondenților) și a versiunii cu 16 itemi atunci când se consideră că varianta cu 32 de itemi nu este necesară.

Obiective ale cercetării. Cum scala CSI devine din ce în ce mai populară în cercetarea cuplului și a familiei, studiul de față își propune să verifice proprietățile psihometrice ale acesteia în condițiile aplicării pe o populație românească tânără. Am ales investigarea scalei care conține 16 itemi deoarece aceasta poate să fie folosită în cercetări mai ample, fără însă a necesita reducerea numărului de itemi la minimumul de 4. De asemenea, varianta de 32 de itemi a fost deja folosită într-o serie de studii în România (5, 6), însă nu am găsit niciun studiu publicat în care să fi fost utilizată scala cu 16 itemi.

Pe lângă verificarea proprietăților psihometrice ale scalei CSI 16 (indice de validitate internă, structură factorială), au realizat și un demers exploratoriu în vederea investigării diferențelor de gen la nivelul satisfacției. Dată fiind natura exploratorie a acestui obiectiv, nu am formulat ipoteze specifice lui.

Populație. Studiul a fost realizat pe un lot de 204 persoane aflate într-o relație de cuplu de cel puțin șase luni. Eșantionarea a fost una de conveniență, lotul fiind format din studenții de la mai multe facultăți ale Universității Alexandru Ioan Cuza din Iași. Dintre acestea, 146 au fost de genul feminin și 58 de genul masculin. 23 dintre respondenți erau căsătoriți la momentul realizării studiului. Vârsta medie a respondenților a fost de 22.92 de ani, în timp ce durata medie a relației de cuplu a fost de 43,7 luni.

Procedură. Scala a fost aplicată în forma creion-hârtie, aceasta făcând parte dintr-un demers mai amplu de adaptare și validare a unor scale pe populația românească.

Couple Satisfaction Index 16 este o scală care măsoară modul în care respondenții se simt în cadrul relației lor de cuplu. Fiecare item este evaluat pe o scala Likert, fie cu șapte trepte (pentru primul item), fie cu șase trepte. Deoarece scala a fost formată prin combinarea itemilor de la alte instrumente, scorurile oferite de respondent pot varia de la un item la altul. Fiecare variază însă de la negativ la pozitiv, așa ca un scor mai mare la întreaga scală demonstrează un nivel de satisfacție diadică mai ridicat.

Rezultate. Pentru început, am evaluat consistența internă a scalei, evaluată prin indicatorul Alpha Cronbach. Scala demonstrează o validitate internă foarte bună, indicele fiind de 0.961. Ulterior, am împărțit lotul pe genuri și am obținut următoarele rezultate: pentru femei, Alpha Cronbach = 0,962; pentru bărbați, Alpha Cronbach = 0.958. Rezultate obținute sunt asemănătoare cu cele raportate de cercetătorii care au folosit scala cu 32 de itemi (5, 6).

Întrucât autorii scalei au afirmat că instrumentul este unul unidimensional, am dorit să vedem dacă structura se păstrează și când el este aplicat pe populație românească. Pentru aceasta am utilizat Analiza Factorială Confirmatorie (CFA). În urma unei prime analize, am obținut următoarele rezultate: $\chi^2 = 337,40$, $p < 0,01$ $df = 103$, $GFI = 0,813$, $AGFI = 0,756$, $RMSEA = 0,105$. Așa cum arată și indicatorii, acest model nu a putut fi acceptat ca fiind unul bun. În urma verificării indicilor de schimbare și a corelării erorilor pentru unii itemi, modelul obținut a arătat niște indicatori mult îmbunătățiți; $\chi^2 = 167,645$, $p < 0,01$, $df = 95$, $GFI = 0.903$, $AGFI = 0,862$, $RMSEA = 0.061$. În condițiile în care raportul dintre χ^2 și gradele de libertate este mai mic de doi, GFI și $AGFI$ depășesc nivelul de 0.8 sau chiar 0.9 și $RMSEA$ este mai mic decât 0.08, putem spune că modelul cu un singur factor este unul acceptabil.

În final, pentru a verifica dacă există diferențe între genuri, am utilizat testul t pentru eșantioane independente. Deși femeile raportează o medie mai mare la satisfacție (61.18) față de bărbați (58.10), diferența nu este una semnificativă ($t = -1,72$, $p = 0.088$). Astfel, putem spune că nu există diferențe semnificative între genuri în privința nivelului de satisfacție în cuplu.

Discuții și concluzii. Principalul obiectiv al acestui studiu a fost acela de a verifica proprietățile psihometrice ale scalei CSI 16 (2) pe populație românească. Chestionarul a demonstrat un coeficient de consistență internă foarte bun, asemănător celui raportat în studiul original cât și în alte cercetări ulterioare (0.98 în (2), 0,97 în (4)), . În aceste condiții, recomandăm utilizarea acestei forme pentru verificarea nivelului satisfacției partenerilor dintr-un cuplu romantic în studiile în care este important ca numărul de itemi să fie unul mediu sau în care scala este utilizată în paralel cu alte instrumente

În plus, structura factorială cu un singur factor a fost păstrată și pentru această versiune a chestionarului. Din păcate, nu există încă un studiu care să valideze această structură și pentru versiunea cu 32 de itemi. Cu toate acestea, datele autorilor scalei ne arată ca ambele versiuni demonstrează aceeași

structură factorială. Un alt obiectiv al cercetării a fost verificarea diferențelor dintre genuri în ceea ce privește satisfacția diadică. Faptul că nu au fost găsite diferențe semnificative confirmă rezultatele cercetărilor recente care afirmă același lucru (3).

Totuși, trebuie să notăm și o serie de limite ale cercetării. În primul rând, proporția genurilor a fost dezechilibrată în acest lot, așa că rezultatele pot să apară și ca o consecință a acestui fapt. În al doilea rând, cercetarea a avut ca participanți persoane care făceau parte dintr-un cuplu, dar nu din același cuplu. Un studiu realizat pe cupluri ar putea spori nivelul de înțelegere al acestei probleme și ar oferi noi interpretări în cazul validării scalei.

Referințe bibliografice

1. Bradbury T., Fincham F., & Beach S. (2000). Research on the Nature and Determinants of Marital Satisfaction: A Decade in Review. *Journal Of Marriage And Family*, 62(4), 964-980. <http://dx.doi.org/10.1111/j.1741-3737.2000.00964.x>
2. Funk J., & Rogge R. (2007). Testing the ruler with item response theory: Increasing precision of measurement for relationship satisfaction with the Couples Satisfaction Index. *Journal Of Family Psychology*, 21(4), 572-583. <http://dx.doi.org/10.1037/0893-3200.21.4.572>
3. Jackson J., Miller R., Oka M., & Henry R. (2014). Gender Differences in Marital Satisfaction: A Meta-analysis. *Journal Of Marriage And Family*, 76(1), 105-129. <http://dx.doi.org/10.1111/jomf.12077>
4. McCullough K., M. and Levant R., F. Time Spent in the Military as a Moderator of Endorsement of Traditional Masculinity Ideology Predicting Relationship Satisfaction (2015). Honors Research Projects. 189. http://ideaexchange.uakron.edu/honors_research_projects/189
5. Rusu P., Hilpert P., Beach S., Turliuc M., & Bodenmann G. (2015). Dyadic coping mediates the association of sanctification with marital satisfaction and well-being. *Journal Of Family Psychology*, 29(6), 843-849. <http://dx.doi.org/10.1037/fam0000108>
6. Rusu P., Hilpert P., Turliuc M., & Bodenmann G. (2016). Dyadic Coping in an Eastern European Context: Validity and Measurement Invariance of the Romanian Version of Dyadic Coping Inventory. *Measurement And Evaluation In Counseling And Development*, 49(4), 274-285. <http://dx.doi.org/10.1177/0748175616664009>
7. Turliuc M. (2004). Psihologia cuplului și a familiei (1st ed.). Iași, Performantica.

Tabel 1. Itemii chestionarului CSI-16

Itemii	Corrected Item Total Correlation
1. Luând în considerare toate aspectele sale, te rog să indicii gradul de fericire din relația ta.	,718

2. În general, cât de des te gândești că lucrurile merg bine între tine și partenerul tău/partenera ta?	,477
3. Relația noastră este puternică.	,835
4. Relația cu partenerul meu/partenera mea mă face fericit/ă.	,836
5. Am o relație caldă și confortabilă cu partenerul meu/partenera mea.	,867
6. Simt cu adevărat că eu și partenerul meu/partenera mea facem totul împreună.	,823
7. Cât de benefică este pentru tine relația cu partenerul/partenera?	,813
8. Cât de bine reușește partenerul tău/partenera ta să îți îndeplinească nevoile?	,828
9. În ce măsură relația ta corespunde așteptărilor tale inițiale?	,793
10. În general, cât de satisfăcut ești de relația ta?	,881
11. Pentru fiecare dintre următorii itemi, selectează răspunsul care descrie cel mai bine cum te simți în legătură cu relația ta. Încercuiește primul răspuns care îți vine în minte: Plin de interes - Plictisit	,757
12. ...Rău - Bine	,698
13. ...Împlinit - Neîmplinit	,846
14. ...Puternic - Fragil	,688
15. ...Descurajant - Încrezător	,688
16. ...Agreabil - Deplorabil	,666

SEPARATISMUL - PRINCIPALA AMENINȚARE LA ADRESA SECURITĂȚII NAȚIONALE

CARA EVGHENI

Universitatea Academiei de Științe a Moldovei

Astăzi, când oriunde în lume există o mișcare care pledează pentru separarea teritorială de la un stat unitar, pericolul separatismului a devenit o adevărată provocare pentru mediul național și internațional de securitate. Republica Moldova nu este o excepție, unde în anii 90 ai secolului trecut teritoriul din stânga Nistrului prin secesiune a fost scos de sub controlul constituțional al Chișinăului, iar din alte regiuni ale țării tot mai des se conturează intenții de sorginte separatistă. Însă, cu regret constatăm, că regiunea transnistreană nu este unicul izvor de pericol în adresa integrității și suveranității Republica Moldova, atare vulnerabilități persistă atât în sudul țării, cât și în nord, unele

exteriorizându-se mai activ, altele într-o formă latentă. Pentru a evalua dinamica acestor manifestări, dar și impactul negativ asupra mediului național de securitate, ne propunem analiză fiecare caz în parte. **Conflictul transnistrean** fără echivoc este identificat drept o amenințare permanentă la adresa securității naționale. Nefiind un conflict interetnic sau interconfesional, dar bucurându-se de un sprijin considerabil din exterior [5, p. 16], a generat o confruntare armată în anul 1992, care s-a soldat cu moartea a peste 1000 de oameni, iar procesul de reglementare a acestuia se derulează de peste 25 de ani. Pierderea de către autoritățile centrale a controlului asupra raioanelor de est ale țării a cauzat insecuritate pe mai multe ramuri importante ale statului și anume [6, p. 47]:

Economică - odată cu destrămarea uniunii sovietice, și pierderea controlului de către Chișinău în regiune, conducerea de la Tiraspol a intrat în posesia unui potențial economic impunător. Având acces nelimitat la resurse energetice și furnizori de materie primă stabili, exportul regiunii, care avea un volum cu mult mai mare decât cel de pe malul drept al Nistrului, se eschiva de orice contribuție la bugetul central cauzând pierderi considerabile economiei naționale. Nevalorificarea adecvată a potențialului uman, fragmentarea ramurii industriale, subminarea capacităților de asigurare cu resurse energetice, împiedicarea dezvoltării mediului investițional, favorizarea economiei tenebre prezintă doar o parte ale consecințelor unei economii dezintegrate. Autoritățile de la Chișinău au întreprins mai multe măsuri pentru a atrage întreprinderile din regiunea transnistreană în câmpul legal moldovenesc. Una dintre cele mai importante acțiuni fiind înregistrarea gratuită la Camera de Înregistrări de Stat a peste 2500 de agenți economici din regiune cu scutirea acestora de plata contribuțiilor la bugetul național [10]. Totodată, un rol important în vederea securizării economiei, precum și a altor domenii de importanță națională îl are demararea Controlului în comun pe segmentul central al frontierei moldo-ucrainene. Acesta urmează a fi implementat etapizat la toate punctele de trecere ale frontierei abordate. **Militară** - consolidarea continuă de către Tiraspol a diferitor structuri paramilitare ca așa-numita armată transnistreană, miliție, trupe de grăniceri, formațiuni de cazaci [3, p. 86] etc., prezența ilegală a Grupului Operativ al Trupelor Ruse în stânga Nistrului cu un efectiv de circa 1300 militari, stocul de arme și muniții de aproximativ 20 mii tone amplasat în localitatea Cobasna din regiune, precum și accesul structurilor sus-nominalizate la aceste bunuri vulnerabilizează considerabil securitatea militară a Republica Moldova [4, p. 128]. Intensificarea exercițiilor militare în Zona de Securitate cu participarea trupelor Federației Ruse, precum și înrolarea localnicilor în forțele armate ale Federației Ruse prezintă alte vulnerabilități care țin de capacitatea militară națională. Prezența unor zone gri, necontrolate de către autorități constituționale cum ar fi de exemplu regiunea transnistreană afectează considerabil nu doar mediul intern de secu-

ritate dar și cel regional. **Energetică** - resursele energetice controlate de către regimul separatist sunt folosite drept instrument politic de presiune asupra Chișinăului [1, p. 166]. După cum este cunoscut, Chișinăul achiziționează circa 80% din energia electrică din stânga Nistrului, or, administrația de la Tiraspol nu doar s-a limitat la amenințări, dar și a debransat în repetate rânduri consumatorii de pe malul drept al Nistrului de la energia electrică produsă în regiune.

Informațională - utilizarea intensă și permanentă de către reprezentanții pretinselor structuri de la Tiraspol a instrumentelor de propagandă și manipulare informațională, cu prezența elementelor de război mediatic, interpretare eronată a evenimentelor, retorici agresive și acuzații la adresa autorităților moldovenești, vociferarea frecventă de către reprezentanții Tiraspolului a mesajelor de separare a celor două maluri, a pretențiilor teritoriale față de unele localități aflate sub jurisdicția Republicii Moldova, ș.a. Este de menționat că separatismul transnistrean are efecte negative și asupra regiunilor limitrofe controlate de către Chișinău, or, autorităților moldovenești deseori li s-au condiționat soluționarea unor probleme cu care se confruntă locuitorii din aceste zone, în caz contrar aceștia au comunicat că își rezervă dreptul de a examina posibilitatea organizării unui referendum de aderare la regiunea transnistreană. În pofida faptului că Republica Moldova garantează prin lege constituțională, dar și angajamentele internaționale la care este parte dreptul tuturor cetățenilor la păstrarea, la dezvoltarea și la exprimarea identității lor etnice, culturale, lingvistice și religioase, cu regret constatăm că există în interiorul țării și tensiuni de natură etnică.

Unitatea Teritorială Autonomă Găgăuzia populată compact de găgăuzi, un popor turcic de confesiune creștină ortodoxă. Odată cu destrămarea Uniunii Sovietice pe fonul unor curente propagandistice, care semănau zizanie în rândurile populației, dar și a unor acțiuni în forță a locuitorilor din regiune cu reprezentanții Chișinăului, la 19 august 1991 și-a autoproclamat independența. Intențiile Comratului erau inacceptabile pentru Chișinău, cu atât mai mult că și regimul separatist de la Tiraspol era în prag să-și autoprocleme independența. Drept urmare, la 23 decembrie 1994, Parlamentul Republicii Moldova a prevăzut prin Lege organică statutul juridic special al Găgăuziei (Gagauz-Yeri). În scopul satisfacerii necesităților naționale și păstrării identității naționale a găgăuzilor, dezvoltării lor plene și multilaterale, prosperării limbii și culturii naționale, asigurării sinestatorniciei politice și economice, dar și pentru a rezolva problema găgăuză pe cale pașnică Chișinăul a oferit regiunii o autonomie largă. Legea privind statutul special al Găgăuziei are la bază principiul etnic, potrivit căruia în componența Găgăuziei intră localitățile în care grupul etnic găgăuz constituie mai mult de 50% din numărul populației locale din aceste localități, dar și acele localități unde găgăuzii constituie mai puțin de 50% din populație, cu condiția unui referendum lo-

cal. O atare abordare a principiului etnic potrivit unor autori constituie un precedent juridic periculos nu doar pentru statul Republica Moldova, cât și pentru întreaga ordine juridică internațională [8]. Astfel, autoritățile centrale trebuie să manifeste maximă prudență când examinează posibilitatea oferirii unui statut juridic special regiunii transnistrene pe baza celui din UTA Găgăuzia. **Raionul Taraclia** - este cea de a doua regiune după UTA Găgăuzia din Republica Moldova populată compact de o minoritate etnică străină [7, p. 21], de bulgari. Deși, Taraclia este un raion mic, iar bulgarii sunt cu mult mai puțini la număr decât etnicii găgăuzi, ideea oferirii unei forme speciale de autonomie regiunii nu este deloc străină [9]. Chiar în pofida faptului că evenimentele anilor 1990 din Transnistria și Găgăuzia au lăsat amprente și în relația dintre Taraclia și Chișinău, primele tensiuni accentuate în acest sens au apărut în anul 1998 [2, p. 203], în contextul divizării administrativ-teritoriale a Republicii Moldova în județe, orașe și sate. În ianuarie 1999 după ce *Legea privind organizarea administrativ-teritorială a Republicii Moldova* a fost votată de către Parlament, ca reacție de nemulțumire în Taraclia, contrar prevederilor Constituției a fost organizat un referendum, unde s-a abordat dacă locuitorii doresc păstrarea raionului (sub denumirea de județ) sau nu. Majoritatea sau pronunțat în favoarea păstrării acestuia [11]. Referendumul a fost declarat ilegal de către Parlament. Totuși, la 22 octombrie 1999 legislativul a modificat legea nominalizată și a creat un nou județ și anume județul Taraclia.

Regiunea de Nord a Republicii Moldova la fel este o zonă sensibilă în contextul mediului național de securitate. Extinderea autonomiei locale a municipiului Bălți este un deziderat promovat activ de mai mult timp în regiune. Este de remarcat că mun. Bălți este a doua regiune în funcție de nivelul de dezvoltare din țară după Chișinău. Aici sunt amplasate cele mai competitive zone industriale [12]. Această stare de fapt, încurajează mult adepții separatismului, care potrivit precedentelor mondiale tind să obțină mai multă autonomie în regiuni dezvoltate. Destabilizarea situației în această regiune ar vulnerabiliza securitatea națională considerabil.

Concluzii: În Republica Moldova părerile sunt împărțite vis a vis de riscurile și amenințările la adresa securității naționale care izvorăsc din regiunea transnistreană și alte raioane ale țării. Unele voci consideră că acțiunile provocatoare care trezesc anumite îngrijorări au drept scop promovarea descentralizării puterii și asigurarea autonomiei locale. Însă, este de remarcat că într-un stat unitar descentralizarea este determinată în mare măsură de tradițiile juridice existente și nicidecum nu poate fi realizată contrar prevederilor acestora. Diferendul transnistrean pe bună dreptate este calificat drept o amenințare permanentă la adresa securității naționale, însă nu trebuie neglijat faptul că acesta poartă un caracter exclusiv politic, pe când tensiunile din sudul țării reliefează revindecări de ordin etnic. Or, istoria omenirii a demonstrat cu lux de amănunte pericolul conflictelor interetnice. Totuși, în zilele noastre tendințele de

separatism deseori sunt realizate prin metode *soft-power* decât prin aplicarea violenței, cum ar fi organizarea referendumurilor, propaganda sau chemările publice la acțiuni de separatism, distribuirea unor materiale cu acest conținut etc. Însă, în comparație cu alte state, mai mult sau mai puțin afectate de separatism ca Ucraina, Federația Rusă, Georgia, Kazahstan ș.a., în Republica Moldova nu există un cadru incriminatoriu pentru atare fapte. În fine, desprindem ideea principală a lucrării de față, și anume că separatismul constituie o manifestare de un pericol sporit la adresa securității naționale, iar prevenirea și combaterea acestui fenomen periculos poate avea loc doar prin reevaluarea actualului sistem de protecție penală a suveranității și integrității teritoriale naționale, cu preluarea experienței pozitive ale altor state în acest sens.

Referințe bibliografice:

1. Valeriu Prohnițchi. Securitatea economică a unui stat mic. Note de reper pentru Republica Moldova. Securitatea și apărarea națională a R. Moldova. Chișinău, Arc 2002-292 p.
2. Reintegrarea Moldveii. Soluții și Modele / Ion Creangă, Victor Popa. Chișinău, Tipograf. Centrală, 360 p.
3. Mihai Gribincea. Trupele ruse în Republica Moldova? Factor stabilizator sau sursă de pericol. Chișinău, CAVITAS, 1998, 143 p.
4. Mihai Gribincea. Politica Rusă a Bazelor Militare, Moldova și Georgia. Chișinău, CAVITAS, 1999, 206 p.
5. Oleg Serebrian. Perspectivele geostrategice ale Republicii Moldova. Securitatea și apărarea națională a Republicii Moldova. Inst. de Politici. Arc, Chișinău, 2002.
6. Alexandru Simionov. Securitatea națională în condițiile noilor schimbări globale. 11 Septembrie 2001: Noul concept de securitate Internațională, Mat-lele Conf. Int., Chișinău, 2002.
7. Spațiul post-sovietic: în căutarea identității. Chifu Iulian, București, Politeia-SNSPA, 2005, 288 p.
8. Organizarea administrativă a teritoriului Republicii Moldova: probleme și sugestii. Tudor Pașcaneanu. În: Legea și Viața, nr. 2 (302) 2017.
9. Etnicii bulgari din Republica Moldova cer statut special pentru raionul Taraclia <http://www.mediafax.ro/externe/etnicii-bulgari-din-republica-moldova-cer-statut-special-pentru-raionul-taraclia-12438402>
10. Greu de înțeles, dar ADEVĂRAT! Transnistria exportă mai mult în România decât în Rusia. http://www.publika.md/greu-de-inteles-dar-adevarat-transnistria-exporta-mai-mult-in-romania-decat-in-rusia_2917451.html#ixzz4bfpmkpQw
11. Bulgarii din sudul Republicii Moldova au organizat un referendum considerat ilegal de autorități. <http://www.xn--ziaruldeiai-s9d.ro/chisinau/bulgarii-din-sudul-republicii-moldova-au-organizat-un-referendum-considerat-ilegal-de-autoritati-nims9>
12. Popul celor mai competitive raioane din Moldova. Chișinăul și Bălțiul – lideri la capitolul economic. <http://www.viitorul.org/ro/content/topul-celor-mai-competitive-raioane-din-moldova-chi%C8%99in%C4%83ul-%C8%99i-b%C4%83i%C8%9Biu-%E2%80%93lideri-la-capitolul>

UNELE ASPECTE PRIVIND INSTITUȚIA RĂSPUNDERII JURIDICE CIVILE

CASTRAVEȚ DIANA

Institutul de Cercetări Juridice și Politice AȘM

Răspunderea există și va exista în orice activitate caracteristică ființei umane. Omul privit ca individ cu drepturi și obligații trebuie să fie conștient de întinderea faptelor și actelor sale, de consecințele ce pot surveni și de necesitatea reparării prejudiciului cauzat în cazul survenirii acestora.

Ordinea de drept și legalitatea sunt pilonii de bază ale unui stat, iar răspunderea are sarcina de instaurare, menținere și edificare a acestora. Astfel, răspunderea vine să asigure respectarea normelor de conduită general recunoscute și sancționează încălcarea acestora, având și rolul de prevenire a săvârșirii unor alte fapte ce pot atrage aplicarea unui tip de răspundere sau altul. După cum bine menționează prof. Dumitru Baltag: „răspunderea juridică – instituție prezentă în toate ramurile dreptului – constituie o temă ce interesează toate științele juridice având o importanță practică deosebită, deoarece ea asigură eficiența normei de drept, stimulează atitudinea de respectare a legii, stabilirea și menținerea ordinii sociale” [1].

Răspunderea juridică reprezintă un element fundamental în dezvoltarea culturii juridice, respectarea drepturilor și libertăților consacrate și responsabilizarea persoanei prin educare în sensul că fapta ilicită să nu mai fie săvârșită repetat. O analiză etimologică suplimentară a verbului „respondere” permite o întoarcere la originile sale, „spondere” – care se găsește în sponsio (angajament) și sponsa (logodnică). În acest „spondere”, întâlnim ideea de promisiune, de a se angaja, de a se pune garant. O persoană responsabilă, este deci o persoană care poate fi de încredere, pentru că este capabilă să domine situația, pentru a garanta, pentru că deține controlul asupra acțiunilor sale [2].

Autorul Costin M. subliniază faptul că răspunderea juridică este asigurată de “norme de conduită, adică de prescripții cu caracter reglator, care protejează interesul general al societății, organizând în acest sens acțiunile și forțele umane, reglând, așadar, comportamentul individual în consonanță cu interesele generale, ale societății în care individul respectiv există. Neconformarea individului la aceste reguli generează un conflict între acesta și societate, ale cărui limite, proporții și remedii sunt stabilite întotdeauna de aceasta din urmă pe baza mai multor factori de natură obiectivă și subiectivă, între care – desigur – particularitățile și semnificația acțiunii ostile prescripțiilor normelor sociale, privite în raport cu natura și conținutul acestora, ocupă un loc central. În acest fel se ajunge la problema răspunderii, care nu reprezintă altceva decât cadrul de rezolvare a acestui conflict” [3].

Într-o altă opinie, răspunderea juridică nu există separat de celelalte forme ale răspunderii sociale, ci dimpotrivă se află într-o strânsă legătură cu acestea. Astfel, “răspunderea juridică nu se manifestă independent, ci este într-o continuă interdependență și influențare cu toate formele răspunderii sociale. Fiecare formă a răspunderii sociale acționează asupra tuturor celorlalte forme și, ca rezultat al acțiunii lor, se formează nivelul general al răspunderii sociale” [4].

Răspunderea, după cum menționasem inițial se află într-o strânsă legătură cu activitatea umană, de fapt aceasta existând, indiferent de forma acesteia în orice domeniu în care este prezentă ființa umană. Răspunderea poate fi morală, politică, penală, contravențională, civilă ș.a.

Instituția răspunderii în general și cea a răspunderii civile în particular își au originea în principiile de dreptate și echitate socială, fiind consacrate din cele mai vechi timpuri de societatea omenească [5].

Răspunderea juridică vine să asigure realizarea forței de constrângere a statului, atunci când în mod întemeiat aplicarea acesteia e obiectivă.

Lidia Barac consideră răspunderea juridică ca fiind „instituția juridică ce cuprinde ansamblul normelor juridice, care vizează raporturile juridice ce se nasc în sfera activității specifice, desfășurată de autoritățile publice, în temeiul legii, împotriva tuturor celor care încalcă sau ignoră ordinea de drept, în scopul asigurării respectării și promovării ordinii juridice și binele public” [6]. Nu putem să nu fim de acord cu definiția răspunderii juridice propusă de d-na Lidia Barac or, cu certitudine răspunderea juridică reprezintă un mecanism de constrângere din parte statului menit să asigure echitatea și ordinea socială. Această definiție, axându-se pe obligația autorităților publice de a interveni întru respectarea legii, subliniază cum nu se poate mai bine scopul răspunderii juridice („asigurării respectării și promovării ordinii juridice și binele public”).

Toma Mircea oferă următoarea definiție răspunderii civile: „o formă a răspunderii juridice, o sancțiune specifică, aplicată în scop reparator, în cadrul raportului juridic născut în virtutea legii, prin săvârșirea unei fapte ilicite și culpabile, cauzatoare de prejudicii” [7]. Definiția propusă de d-nul Toma Mircea, care este una justă și concisă, cuprinde toate condițiile răspunderii civile (fapta ilicită, prejudiciul, raportul de cauzalitate, vinovăția).

După eminentul profesor Liviu Pop răspunderea civilă este „o instituție juridică alcătuită din totalitatea normelor de drept prin care se reglementează obligația oricărei persoane de a repara prejudiciul cauzat altuia prin fapta sa extracontractuală sau contractuală ori pentru care este chemat de lege să răspundă” [8]. Ne raliem la opinia prof. Liviu Pop și reiterăm că scopul răspunderii civile este repararea prejudiciului cauzat altuia, cu alte cuvinte repunerea în situația anterioară săvârșirii faptei contractuale sau a delictului civil.

Menționăm că răspunderea civilă nu trebuie privită doar sub aspectul aplicării unor consecințe patrimoniale negative, deoarece de fapt, prin atragerea răspunderii civile se urmărește restabilirea echității sociale: de a repune persoana în situația anterioară survenirii fapte ilicite (restabilirea totală a drepturilor sale încălcate).

În ansamblu, răspunderea juridică civilă comportă atât o importanță teoretică cât și una practică, or anume această formă de răspundere juridică are menirea de a asigura desfășurarea circuitului civil, derularea activității economice și menținerea securității raportului juridic civil.

Astfel, răspunderea juridică civilă vine să instaureze echitatea prin repunerea persoanei care a suferit un prejudiciu în situația anterioară survenirii acestuia, adică restabilirea în totalitate a drepturilor acesteia.

Răspunderea juridică civilă cunoaște doua forme distincte: răspunderea civilă contractuală și răspunderea civilă delictuală.

Atât răspunderii civile contractuale cât și celei delictuale le sunt caracteristice aceleași condiții (fapta ilicită, prejudiciul, legătura de cauzalitate între fapta ilicită și prejudiciu, vinovăția). Totuși, în cazul răspunderii civile contractuale vorbim despre nerespectarea unei obligații concrete, stabilită într-un contract, adică prin acordul de voință al părților, pe când în cazul răspunderii civile delictuale are lor încălcarea obligației legale, stabilite în normele legale, prin care se interzice tuturor de a nu aduce atingere drepturilor altora. Deci, ori de câte ori ne aflăm în situația unei încălcări a unei clauze contractuale sunt aplicabile regulile răspunderii civile contractuale. Astfel, în cazul răspunderii civile contractuale suntem în prezența unei obligații active, care derivă dint-un contract concret, răspunderea putând fi invocată doar de părțile contractuale. Iar în cazul răspunderii civile delictuale atestăm existența unei obligații pasive, cu caracter general, de a nu leza drepturile altor persoane, acțiunea în acest sens putând fi invocată atât de partea căreia propriu-zis i-au fost încălcate drepturile cât și de terți.

În literatura de specialitate un subiect controversat îl reprezintă faptul dacă cele două forme de răspundere juridică civilă (contractuală și delictuală) aparțin unei singure instituții juridice sau pot fi privite în mod separat cu deosebiri esențiale una față de cealaltă. Astfel, s-a conturat teoria dualității (potrivit căreia între răspunderea civilă delictuală și răspunderea civilă contractuală există deosebiri certe și fundamentale) și teoria unității răspunderii juridice civile (prin care se argumentează lipsa unor deosebiri esențiale între cele două forme de răspundere civilă).

Prin urmare, răspunderea civilă delictuală este considerată a fi dreptul comun în materia răspunderii civile. Deci, de fiecare dată când nu este o răspundere civilă contractuală se aplică normele legale privind răspunderea civilă delictuală.

Ne raliem la susținerea teoriei dualității răspunderii juridice civile, or după cum au fost prezentate supra între răspunderea civilă contractuală și cea delictuală cu certitudine există deosebiri, una din cele mai evidente deosebiri reprezintă originea faptei ilicite.

Pe când, răspunderea civilă delictuală este definită ca constituind: „o sancțiune specifică dreptului civil, care survine în situația în care este săvârșită o faptă ilicită cauzatoare de prejudicii, adică un delict civil” [9].

Într-o altă opinie, “răspunderea delictuală este o sancțiune civilă, cu caracter reparator, fără a fi în același timp o pedeapsă” [10]. De asemenea, răspunderea civilă delictuală este privită ca “o instituție juridică de drept privat care are ca pilon central noțiunea de faptă juridică ilicită” [11].

Definițiile răspunderii civile delictuale propuse de diferiți autori au drept scop de fapt conturarea aceleași idei, că răspunderea civilă delictuală reprezintă o instituție juridică aplicarea căreia este posibilă în cazul existenței unei fapte ilicite (delict civil) în vederea reparării prejudiciului cauzat de aceasta.

Just se evidențiază că “obligățiile delictuale sânt un instrument de bază de apărare a drepturilor și intereselor legale ale persoanelor, având ca scop restabilirea stării materiale ale persoanei vătămate” [12]. Mai mult ca atât, putem completa prin menționarea faptului că obligațiile delictuale sânt un mecanism de promovare a valorilor fundamentale ale societății, de apărare a drepturilor și intereselor legitime ale persoanelor, necesitatea existenței căruia este incontestabilă.

În literatura de specialitate este analizată delimitarea răspunderii civile delictuale de răspunderea penală. În această ordine de idei, reținem următoarea opinie: “în cazul în care printr-o hotărâre penală definitivă s-a constatat că o persoană a săvârșit o faptă cauzatoare de prejudicii (care, prin ipoteză, îmbracă și elementele constitutive ale unei fapte penale), această hotărâre va deveni obligatorie pentru instanța civilă (instanță în care se judecă, în mod firesc, doar latura civilă a faptei cauzatoare de prejudicii). Devenind obligatorie, instanța civilă va fi nevoită să-l oblige pe autorul faptei ilicite (persoana condamnată în procesul penal) să plătească prejudiciul cauzat prin fapta sa, pe tărâmul răspunderii civile delictuale” [13]. În concluzie, evidențiem faptul că rolul instituției răspunderii juridice civile, atât a celei contractuale cât și delictuale este unul covârșitor, reprezentând condiția esențială de sancționare și prevenire a faptelor ilicite – prin dezvoltare funcției educative, fapt ce promovează cultura juridică a societății.

Referințe bibliografice:

1. Baltag D. Teoria răspunderii și responsabilității juridice. Chișinău, Tipografia Centrală, 2007, p. 122.
2. Verdeș E.-C. Răspunderea juridică : relația dintre răspunderea civilă delictuală și răspunderea penală. București, Universul Juridic, 2011, p. 22.

3. Costin M. O încercare de definire a noțiunii răspunderii juridice. În: RRD, nr. 5/1970, p. 75.
4. Mangu F. Răspunderea civilă: constantele răspunderii civile. București, Universul Juridic, 2014, p. 9.
5. Florescu D. Drept civil. Teoria general a obligațiilor. Vol. I., București, Editura Universității Titu Maiorescu, 2002, p. 233.
6. Barac L. Răspunderea și sancțiunea juridică. Chișinău, Lumina Lex, 1997, p. 40.
7. Toma M. Drept civil. Teoria generală a obligațiilor. București, Argument, 2000, p. 141.
8. Pop L. Drept civil român. Teoria generală a obligațiilor. București, Lumina Lex, 2000, p. 164.
9. Ciutacu F., Jora C. Drept civil. Teoria generală a obligațiilor. București, THE-MIS CART, 2003, p. 155.
10. Stătescu C., Bîrsan C. Drept civil. Teoria generală a obligațiilor. Ediția a III-a, București, ALL BECK, 2000, p. 123.
11. Țița-Nicolescu G. Câteva delimitări necesare între răspunderea civilă delictuală și răspunderea contractuală în dreptul privat român. Revista Universul Juridic, nr. 11, noiembrie 2016, p. 31.
12. Bloșenco A. Răspunderea civilă delictuală. Chișinău, ARC, 2002, p. 12.
13. Țița-Nicolescu G. Delimitări ale răspunderii civile delictuale în raport cu alte forme de răspundere juridică în dreptul roman. <http://revista.universuljuridic.ro/delimitari-ale-raspunderii-civile-delictuale-raport-cu-alte-forme-de-raspundere-juridica-dreptul-roman/>

ROLUL AMBIVALENT AL FAMILIEI ÎN MANIFESTAREA DELINCVENȚEI JUVENILE

CIOBANU ELVIRA

Institutul de Cercetări Juridice și Politice AȘM

Situația în domeniul delincvenței juvenile reflectă starea de „sănătate” a societății contemporane moldovenești. Multiplele probleme sociale, economice și politice au influențat mai mult negativ decât pozitiv generațiile în creștere. Sărăcia și emigrarea părinților la muncă peste hotare a agravat mult situația copiilor, care, rămași nesupravegheați și fără un model familial constructiv, ajung să-și petreacă timpul în stradă, să experimenteze „libertatea” de care dispun până la situații care pun în pericol viața, integritatea lor și a altor persoane. Situația copiilor implicați în acțiuni criminale este una care poate fi catalogată ca „deplorabilă” din mai multe considerente: politici și legi cu lacune și curențe în aplicarea acestora în practică; cadru instituțional în reformare; spectru de servicii care este la început de cale; deficiențe bugetare și de

resurse materiale și umane. Familia este factorul primordial al formării și socializării copilului, reprezentând în viziunea structural-funcționalistă “cureau de transmisie a normelor culturale din generație în generație” (R. Merton). Ca prim factor educativ, familia oferă copilului aproximativ 90% din cunoștințele uzuale. Familia se preocupă și de dezvoltarea proceselor intelectuale ale copiilor. Ea le dezvoltă spiritul de observație, memoria și gândirea. În familie se formează cele mai importante deprinderi de comportament: respectul, politețea, cinstea, sinceritatea, decența în vorbire și atitudini, ordinea, cumpăta-re, grija față de lucrurile încredințate.

Copilul își petrece cea mai mare parte din timp în familie. Personalitatea în formare a copilului este strict influențată de modelul oferit de părinți. Familia își pregătește copilul pentru viață, ea poate fi mediu educativ sau dimpotrivă, guvernator de deviații comportamentale până la forma gravă a delincvenței juvenile. Familia își exercită influența asupra copilului prin structura sa și nivelul de trai material și cultural, prin stilul de viață ce o caracterizează. Delincvența juvenilă apare de cele mai multe ori, atunci când copilul sau adolescentul, aflat sub influența unor factori, este frustrat de suportul formativ și de ambianța afectiv – maturizantă a unei familii armonioase. Disfuncțiile sistemului familial, constituie cauza principală a comportamentului deviant la copii. Reconstituirea unei familii din văduvi sau divorțați, cu copii rezultați din familii anterioare poate exercita o influență negativă asupra copilului. Un copil crescut într-un asemenea mediu va fi cu ușurință expus influențelor nocive antisociale ale mediului și va trece ușor la săvârșirea de delikte. Pentru o dezvoltare psihică normală, minorul trebuie să aibă un sentiment de siguranță, necesar dezvoltării sale echilibrate. Acest sentiment depinde de următoarele condiții: protecție împotriva lovirilor din afară, satisfacerea trebuințelor elementare, coerența și stabilitatea cadrului de dezvoltare, sentimentul de a fi acceptat de ai săi. Copilul trebuie să fie iubit, să dăruiască dragoste, să fie condus și îndrumat, dobândind încetul cu încetul o experiență afectivă și socială complexă.

Carențele educaționale manifestate la nivelul familiei pot fi cauze ale delincvenței juvenile. Astfel de carențe sunt: lipsa unui climat de calm și înțelegere în familie, nivelul profesional sau cultural scăzut al părinților, schimbarea frecventă a mediului familial, regimul educativ familial deficitar.

Procesul de influențare al copilului de către familie este posibil mai ales prin intermediul funcțiilor îndeplinite de aceasta. Cu privire la natura și rolul acestor funcții ale familiei au existat diferite opinii, dar cea mai complexă și completa caracterizare a lor a fost făcută de către Henri H. STAHL [3, p. 26].

Funcțiile interne. Prin intermediul acestora se realizează, între toți membrii familiei, o viață intimă care să le asigure tuturor un climat de securitate și protecție afectivă. În această categorie sunt incluse următoarele funcții: funcțiile biologice-sanitare (ce asigură realizarea unei vieți sexuale normale

a partenerilor, procrearea copiilor, necesitățile igienico-sanitare pentru dezvoltarea biologică normală a tuturor membrilor familiei); funcția economică (prin intermediul cărora se acumulează venituri suficiente pentru satisfacerea nevoilor familiale și pentru organizarea unei gospodării pe baza unui buget comun de venituri și cheltuieli.); funcția de solidaritate familială; funcțiile pedagogice educative și morale.

Funcțiile externe. Acestea sunt o prelungire, în plan social, a celor interne și asigură, în principal, dezvoltarea firească a personalității fiecărui membru al familiei și integrarea optimă a acestuia în viața socială.

Dintre aceste funcții, câteva prezintă o importanță deosebită în prevenirea apariției unor conduite delincvente juvenile. În primul rând *funcția de coeziune și solidaritate familială* este importantă deoarece dereglarea ei duce la perturbarea celorlalte funcții și la apariția unor comportamente deviate la membrii familiei.

Manifestarea solidarității și unității familiale începe încă din familia de origine a partenerilor și, în funcție de modul în care au fost ei pregătiți și educați pentru viața în doi, depinde, în mare măsură, asigurarea echilibrului familial. Acest echilibru implică raporturi de complementaritate între rolurile și sarcinile familiale, comunitate și unitate de scopuri ale grupului familial și provine din conduitele armonioase și atașamentul emoțional al membrilor familiei. Dacă solidaritatea afectivă dispare, familia va funcționa numai în virtutea unor interese individuale care nu-i vor asigura îndeplinirea cu succes a tuturor funcțiilor sale.

Unitatea și coeziunea familiei pot fi erodate prin nepotrivirile dintre caracterul, aspirațiile și ambițiile partenerilor, prin imposibilitatea adaptării acestora, unul la celălalt, din punct de vedere sentimental ori sexual, printr-o serie de dificultăți de ordin material, prin divergente legate de distribuția rolurilor în familie, de creșterea și educarea copiilor etc. Aceste familii în care apar disfuncții ale funcției de coeziune și solidaritate familială se confruntă cu o serie de tensiuni, conflicte, dezechilibre psihosociale ce pot duce la apariția, în cadrul lor, a unor conduite delincvente.

A doua categorie importantă o reprezintă *funcțiile pedagogico - educative și morale*. Sarcinile educative ale familiei sunt multiple și complexe. Ele presupun o acțiune conștientă, consecvență, sistematică și convergentă a ambilor părinți. O cerință fundamentală a oricărei activități educaționale o reprezintă realizarea unei personalități multilateral și armonios dezvoltate. De aceea, părinții trebuie să aibă clar conturată finalitatea activității educative și să aibă timpul necesar, precum și metodele și mijloacele adecvate pentru atingerea acestora.

Studiul delincvenței juvenile solicită o evaluare complexă a interacțiunilor între toți membrii grupului familial și a conflictelor dintre aceștia, mai ales în situații de criză. Organizarea familiei influențează, mai ales, modelele de

identificare și motivațiile tânărului, dezorganizarea ei generând o serie de tensiuni și conflicte pe care adolescentul le va interioriza profund în structura personalității sale. Circumstanțele care antrenează dezagregarea familiei provoacă, de fapt, o recrudescență a fenomenului de delincvență juvenilă.

Conform cercetărilor în domeniu, aproximativ jumătate dintre adolescenții delincvenți aparțin familiilor dezorganizate, copilul fiind expresia cea mai acută a dificultăților familiale, în care se reflectă orice neînțelegere între părinți, orice conflict care strică anomia grupului conjugal. Eșecul unității familiale antrenează un eșec al educației morale. Deoarece grupul familial nu este caracterizat doar de structuri, ci și de comportamente și relații ale membrilor săi, traduse în atitudini morale, crizele de scurtă sau lungă durată care afectează stabilitatea familiei au o influență profundă asupra amplificării “crizei de originalitate” adolescente, care dobândește aspecte dramatice din punct de vedere al manifestărilor exterioare (violența, agresivitate, delincvența). Modelele de conduită oferite de ambii părinți și calitățile afective și instrumentale ale căminului familial reprezintă premise fundamentale ale căminului, reprezintă premise fundamentale pentru stabilirea unei personalități morale bine structurate, motivată de convingeri adecvate asupra necesității respectării normelor.

Familia reprezintă cea mai importantă “școală” a relațiilor interpersonale, fiind în același timp și un loc de individualizare a personalității viitorului adult. După cum arată P. Osterrieth “familia îi dă copilului cele mai mari șanse de a se defini pe sine, punându-i în același timp la dispoziție modelele la care sa se poată referi. Datorită apropierii dintre ființele care o compun, familia este favorabilă, mai mult decât oricare alt mediu, jocului căutării conformității cu altul, dar este favorabilă și deosebirii de altul, iar toate acestea asigură realizarea socializării copilului” [1, p. 41].

Dezorganizarea familiei (prin deces, abandon sau divorț) constituie, de asemenea, una din cele mai frecvente explicații ale apariției comportamentului delinvent, în condițiile în care, în familiile dezorganizate există o serie de condiții negative, printre care lipsa supravegherii timpului liber și a anturajului minorilor, absența identificării fie cu modele paternale, fie cu cele materne, frustrarea resimțită ca urmare a lipsei din cămin a unuia dintre părinți etc. Totuși, considerăm că se abuzează prea mult de asemenea explicații, care pun accentul pe dezorganizarea familiei, ca variabilă independentă, deoarece pot exista familii dezorganizate în care climatul educațional este adecvat, iar părintele (de obicei, mama) poate asigura minorului o bună educație morală. Din acest punct de vedere, mai importantă decât dezorganizarea familiei este lipsa de funcționalitate a familiei. Pot exista, astfel familii organizate, unde lipsesc funcțiile principale de subzistență, protecție, ocrotire și socializare morală adecvată a copilului. În aceste familii, există conflicte acute între părinți, violență, alcoolism, modele parentale negative pentru copii.

Studiile vizând delincvența juvenilă [2, p. 108] au arătat că, în mare măsură, atmosfera în familiile dezorganizate, lipsa autorității părintești, a controlului, precum și a afecțiunilor acestora, ca urmare a divorțului, i-au determinat pe copii la adoptarea unor acte sociale și antisociale. Profesorul Juan Me Cord, într-un studiu prezentat la Boston ce viza relația între familiile care au suferit pierderea (din diverse motive) a tatălui și comiterea de mai târziu de către copiii lor a unor delictse severe, a ajuns la concluzia că băieții ce provin din asemenea familii comit circa 60% din delictsele juvenile, în timp ce acei care provin din familiile unde stările conflictuale sunt acutizate, fără însă ca părinții să se fi despărțit, comit 52% din aceste delictse. Comiterea delictselor este semnificativ mai redusă în familiile unite (22%) sau în acele familii în care tatăl este lipsă, iar mama are o atitudine afectuoasă.

În concluzie, dezorganizarea familiei nu este o cauză, ci o condiție favorizantă pentru delincvența minorilor. Îndeplinirea în bune condiții a tuturor funcțiilor familiei și în special a celor de socializare și educație morală, va permite o formare și dezvoltare optimă a personalității tânărului și integrarea sa cu succes în viața socială. In caz contrar, este posibilă structurarea unei personalități dizarmonice și alunecarea pe panta delincvenței juvenile.

Referințe bibliografice:

1. Preda V. Profilaxia delincvenței și reintegrarea socială. Bucuresti, Editura Științifică și Enciclopedică, 1981.
2. Rotari O. Delincvența juvenilă: Probleme și căi de soluționare. Chișinău, 2010.
3. Voinea M. Sociologia familiei. București, 1993.

PREMISELE ISTORICE ALE CONFLICTULUI TRANSNISTREAN

CORMAN CORNELIU

Academia Militară a Forțelor Armate „Alexandru cel Bun”

Conflictul din raioanele de est ale Republicii Moldova continuă să fie un factor destabilizant al mediului regional de securitate și un impediment al parcursului european al statului. Totodată, prezența trupelor străine pe teritoriul din stânga Nistrului, fără acordul statului gazdă, reprezintă un factor de sfidare la adresa statutului de neutralitate al Republicii Moldova prevăzut în Constituție și conform deciziei Curții Constituționale nr. 14 din 2.05.2017 – este neconstituțională [6]. Privit într-un context mai larg, conflictul transnistrean este considerat de mai mulți cercetători precum A. Lavric, O. Nantoi, V. Cibotaru, S. Cebotari, drept un fragment al unei confruntări geopolitice

mai extinse pe axa Est-Vest, unde statele Occidentale (UE, SUA) se află într-o competiție cu Federația Rusă pentru atragerea în sfera lor de influență statele est-europene, în special fostele republici sovietice, formate după implozia Uniunii Sovietice în anul 1991.

În prezentul studiu ne-am propus să identificăm existența sau lipsa unor premise istorice ce au contribuit la izbucnirea conflictului din stânga Nistrului și care ne-ar permite să înțelegem mai exact complexitatea acestui conflict, care rămâne a fi nesoluționat în pofida eforturilor depuse până acum de conducerea statului și comunitatea internațională. Actualitatea subiectului este determinată și de interpretarea diferită a evenimentelor din trecut de către istoriografi și personalități politice, care încearcă în acest fel să critice sau justifice careva realități social-politice, cum ar fi secesionismul transnistrean. Subiectul trecutului regiunii transnistrene continuă să reprezinte obiectul unor dispute dintre cercetătorii de la Chișinău pe de o parte și cei de la Tiraspol și Moscova pe de alta, care polemizează asupra originilor și legăturilor regiunii date cu spațiul românesc sau „lumea rusă”. Autori precum I. Chirtoagă, D. Dragnev, I. Jarcuțchi, E. Negru consideră că istoria populației transnistrene este comună cu cea a băștinașilor nu numai din fosta țară a Moldovei, ci și dintr-un spațiu mai larg, care se întinde de la malurile Tisei până la malurile Bugului, din Carpați și până la Dunăre și Marea Neagră. Pe întreg acest spațiu a viețuit neîntrerupt același neam cu toate trăsăturile comune: origine, limbă, spiritualitate, datini, obiceiuri, creație orală, norme juridice etc. Străinii numeau acest popor vlahi, volohi, blahi, iar ei se autodeterminau ca munteni, ardeleni (sau transilvăneni), olteni, bănățeni, maramureșeni, moldoveni (după numele statului medieval Țara Moldovei). Populația dintre Prut și Nistru se considera moldoveni, iar graiul lor îl numeau „limba moldovenească”. Asemenea momente din istoria neamului prezintă un element caracteristic nu numai pentru acest popor, ci și pentru majoritatea popoarelor Europei. Astfel, până în secolul XIX (iar în popor până la momentul actual) germanii se mai numesc prusieni, bavarezi, saxoni, austrieci, etc. Chiar și bulgarii până la sfârșitul secolului XVIII preferau să se numească după regiuni istorice – rumelioti, vidineni, gabroveni, etc.

Autori precum I. Chirtoagă consideră că spre deosebire de alte popoare, neamul românesc a avut ghinionul de a fi expus unei expansiuni nu numai militare, ci și ideologice [4]. Rusia țaristă, apoi Uniunea Sovietică, care au anexat Moldova de la est de râul Prut, au avut drept scop major rusificarea populației din acest teritoriu. În opinia autorului, s-a recurs la procedura dezbinării artificiale a unuia și aceluiași popor pentru a putea stăpâni și deznaționaliza partea anexată. Astfel, moldovenii din stânga Nistrului au fost atribuiți unei națiuni (moldovenești), iar cei din dreapta Prutului – altei națiuni (române). Concomitent, drept acoperire ideologică a acestei politici antinaționale era rescrierea istoriei, lansarea diverselor fobii la adresa neamului românesc.

În același timp, unii istorici de la Tiraspol precum I. Galinschii, cât și reprezentanții conducerii secesioniste din stânga Nistrului precum Ig. Smirnov, Ev. Șevciuc, V. Crasnoselischii, au ajuns chiar și la contrapunerea moldovenilor de pe malul stâng al Nistrului celor de pe malul drept. Ei susțin că în Transnistria s-a format o comunitate etnică distinctă de cea de pe malul drept. De asemenea, ei pretind că teritoriul transnistrean (la est de râul Nistru), a făcut parte istoricește din Imperiul Rus începând cu sfârșitul secolului XVIII, când trupele ruse conduse de mareșalul rus Suvorov sau confruntat în regiunea dată cu trupele otomane. Asemenea afirmații fac dificilă conștientizarea adevărului istoric de către persoane neinițiate, pot induce în eroare cititorul neavizat, pot forma unele stereotipuri de gândire eronată sau chiar ostile la adresa statului Republica Moldova și integritatea sa teritorială.

Analizând datele istorice referitoare la regiunea transnistreană am determinat că în **perioada preistorică și istoriei antice** teritoriul dat a fost populat de comunități umane vechi, organizate în gîntă, urmele activității cărora au o vechime de 250000–200000 ani (perioada Paleoliticul timpuriu). În perioada respectivă, reieșind din nivelul civilizațional slab de dezvoltare, nu se consideră relevant diferențierea pe criterii naționale a populației puțin numeroasă din teritoriul dat. Totuși, ținem să evidențiem că în epoca neolitică, care începe în spațiul din stânga Nistrului prin mileniiile VII–VI înainte de Hristos, aici s-au perindat câteva culturi arheologice (Bugo-Nistreană, apoi din mileniul V î.H – cea a ceramicii cu panglici liniare). În mileniiile IV–III î.H se produce tranziția de la neolitic la epoca aramei și pietrei – eneolitul, reprezentată de *civilizația Cucuteni-Tripolie*. Pe teritoriul din stânga Nistrului urme ale civilizației Cucuteni au fost descoperite în apropierea satelor Ghidirim, Jura, Ofatinți, Parcani, Popenchi, Sucleia, Harmața. În perioada respectivă crește considerabil densitatea populației, până la 13 oameni pe km². Cea mai mare concentrație a fost atestată în zona de nord a teritoriului din stânga Nistrului. Astfel, datele respective din perioada preistorică și istoriei antice demonstrează apartenența teritoriului de la est de Nistru la spațiul geto-dacic, existând chiar unele date care indică că acest teritoriu a fost inclus în componența regatului geto-dacic al lui Burebista, fiind populat de tyrageți la gurile Bugului, care stăpâneau Olbia (teritoriu în sudul Ucrainei actuale). Continuitatea urmașilor geto-dacilor în spațiul transnistrean este demonstrată prin prezența timpurie a populației romanice pe acest teritoriu, unde ea a creat în secolul al XIII-lea o formațiune statală – cea a bolohovenilor, adică a volohivenilor (volohi este denumirea dată de slavi românilor). Deja la începutul **Evlui Mediu** găsim mai multe referiri la popularea regiunii transnistrene de către moldoveni. Una din ele ar fi faptul că slavii de răsărit îi numeau pe români (inclusiv moldoveni) „volohi”. În anul 1150 este atestat în analele rusești poporul slavo-român al Bolohovenilor, în timp ce o iconă din Liov menționa existența unui voievod „voloh”, Ioan de Onut, prin preajma

Hotinului (Onut este o presupusă formațiune statală vlahă existentă în Evul Mediu timpuriu în nord-vestul Basarabiei și nordul Bucovinei (actualmente în nord-estul României, nord-vestul Republicii Moldova și regiunea Cernăuți din Ucraina) [15].

Istoricul rus Nicolai Karamzin scria în anul 1892 în volumul al IV-lea al Istoriei Imperiului Rus, că orașul „Bolohov”, menționat în cronica lui Nestor Cronicarul, se afla în guvernământul Podoliei, pe drumul de la Liev la Halici [3].

În anul 1587, domnitorul Petru Șchiopul a trimis în pașalâcul turcesc Edsanului (care includea și partea central-sudică a Transnistriei), peste 15.000 de salahori și 3.000 de care pentru ridicarea cetății Oceacului, situată la extremitatea nordică a râului Nipru (în a cărui bifurcație se varsă râul Bug). Mulți dintre acești lucrători au rămas în Edisan (viitoarea Transnistria). Totodată, datele istorice indică că domnitorul celor trei provincii românești Mihai Viteazul cerea, în tratativele purtate cu regele Sigismund al III-lea al Poloniei, în martie 1600 la Brașov, să i se recunoască stăpânirea asupra „Oceacului de peste Nistru” [12].

Expansiunea Ducatului Lituanian, apoi a Regatului Polono-Lituanian în direcția Mării Negre în secolele XV–XVII, a divizat politic populația băștinașă din stânga Nistrului de restul neamului românesc. Totuși, reieșind din faptul că stăpânirea polono-lituaniană aici nu era efectivă, domniii Moldovei au continuat să-și exercite autoritatea lor peste aceste pământuri, iar domnul Moldovei Duca Vodă, numit de otomani și hatman al Ucrainei de pe malul drept al râului Nipru în anul 1680, a unit administrativ, pentru o anumită perioadă, teritoriile din stânga și dreapta Nistrului [5].

Astfel, în anul 1681 o parte din Transnistria a intrat în stăpânirea domnului Moldovei, Gheorghe Duca. Târgurile de aici au fost atunci organizate ca și orașele moldovenești, fiind conduse de șoltuzi și pârgari. Stăpânirea domnilor Moldovei, dovedită de condicile de socoteli și biruri ale acestora, a durat până în 1713. Centrele mai importante erau Movilăul ridicat de voievodul Ieremia Movilă pe moșia Cantacuzineștilor și Dubăsari ridicat în apropierea podului construit de moldoveni cu numele precum Silimbria, Iampol, Jaruga, Rașcău, Vasilcău.

Perioada războaielor ruso-turce de la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea s-a soldat cu importante consecințe pentru locuitorii din stânga Nistrului. Moldovenii transnistreni au fost primii care s-au confruntat cu realitățile stării de supuși ai Imperiului Rus. În anul 1792, teritoriul Transnistriei este ocupat de ruși, în urma războiului Ruso-Austro-Turc din anii 1787–1792. Din acest moment, regiunea cunoaște o influență puternică rusească promovată în detrimentul populației băștinașe, care a dus la sporirea prezenței factorului rus în regiunea transnistreană.

Considerăm deosebit de important să ne referim la datele care reflectau starea reală a situației demografice din teritoriul din stânga Nistrului la acel moment, care indica în mod evident la dominația populației moldo-române în acest teritoriu. Astfel, în urma desfășurării unui recensământ în anul 1793 în teritoriul dintre râurile Nistru și Bug, din 67 de sate, 49 erau exclusiv românești [10]. În anul 1796 la Dubăsari sau Movilău (nu se cunoaște exact) s-a tipărit primul volum de versuri în limba română (versuri originale și traduceri de I. Cantacuzino) [16]. Totodată, în anul 1799, rusul Pavel Sumarkov notează că în Ovidiopol, Tiraspol, Grigoriopol, Dubăsari, Mălăiești majoritatea locuitorilor sunt moldoveni [7]. Un alt aspect important din punctul nostru de vedere ține și de spiritualitatea care domina în această perioadă în teritoriul transnistrean. Datele existente la acest capitol ne indică că în secolul al XVIII-lea, populația autohtonă din teritoriul transnistrean era unită spiritual cu cea de pe malul drept al Nistrului, deoarece făcea parte din Mitropolia Proilaviei (Brăilei).

În secolul XIX se fac evidente efectele politicii de colonizare și rusificare, promovate de Imperiul Țarist în teritoriul dintre Prut și Nistru (Basarabia) și cel din stânga Nistrului. În același timp, sau atestat relațiile de bună

vecinătate între moldoveni și populația stabilită pe acest teritoriu în procesul colonizării lui. Relațiile cu ucrainenii, rușii, polonezii, nemții și-au lăsat amprenta în viața cotidiană și mentalitatea acestui grup al moldovenilor care locuiau pe malurile râului Nistru. După anexarea Basarabiei de către Rusia Țaristă (16/28 mai 1812) populația locală a fost supusă unui proces continuu de rusificare și de modificare a componenței etnice în defavoarea populației autohtone majoritare – moldoveni, care a durat până în anul 1917. Politica de rusificare, promovată de Rusia Țaristă a fost abordată de specialiști în domeniu, precum Alexandru Boldur [1], Petre Cazacu [2], reprezentantul de vază al istoriografiei sovietice – V. S. Zelenciuc [17], Dinu Poștarencu [14], Gheorghe Negru [11] etc. În istoriografia moldovenească anul 1812 este considerat începutul perioadei contemporane. În 1812 Moldova de Est (dintre Prut și Nistru, numită mai târziu *Basarabia*) a trecut din spațiul geopolitic otoman/turcesc în spațiul geopolitic rus. Potrivit cercetătorului A. Lavric, evoluția Basarabiei în spațiul geopolitic rus și-a lăsat amprenta asupra conștiinței populației sale, fapt ce trebuie luat în considerare atunci când studiem evoluția Republicii Moldova în context geopolitic. Cercetătorul subliniază că chiar dacă factorul turcesc nu se mai manifestă nici în Moldova de Vest (România), nici în Moldova de Est (Republica Moldova cu regiunea ei transnistreană), factorul rusesc este prezent și se manifestă activ în zona noastră geografică, conducerea Federației Ruse declarând deschis că are interese în Republica Moldova [8]. După 1812, Basarabia a început să fie populată masiv de bulgari și găgăuzi, care, din 29 decembrie 1819, au obținut drepturi de coloniști: fiecare familie primea de la Statul rus în folosință 60 deseatine de pământ, era scutită de impozite de la 3 la 7 ani. Bărbații erau scutiți de serviciul militar, ceea ce însemna foarte mult în acele timpuri etc. În 1813, țarul Alexandru I a permis și germanilor să se stabilească cu traiul în centrul și sudul Basarabiei, oferindu-le mari privilegii. De rând cu etniile nominalizate mai sus, a sporit numărul ucrainenilor, polonezilor, evreilor etc. Pe lângă politica statului de strămutare a populației alogene, în Basarabia își găseau refugiu țărani ruși (ucraineni) ce fugeau de iobăgie, desființată în Imperiul rus abia în anul 1861. Tot aici și-au găsit locul de trai rușii creștini de rit vechi, persecutați de autoritățile țariste. Istoricul Alexandru Boldur evidențiază în studiile sale și alți factori, care au stimulat procesul de rusificare: stăpânind zeci de popoare neruse, monarhia a fost nevoită să promoveze un mod comun de conviețuire, un fel comun de a trăi, o „egalitate” a naționalităților; de aceea, supușii țarului nu se divizau în clase superioare și inferioare potrivit criteriului originii naționale [1, p.18]. Ca și pentru alți minoritari, pentru moldovenii care locuiau între râurile Prut și Nistru și regiunea transnistreană problema principală din acea perioadă a fost nu lupta pentru emanciparea politică națională, ci lupta cu absolutismul, pentru libertăți politice. Progresul economic, atragerea Basarabiei

în piața unică rusească au contribuit, de asemenea, la rusificarea unei părți a populației băștinașe. În opinia lui A. Boldur s-a deznaționalizat în majoritatea sa covârșitoare (sau s-a asimilat regimului rusesc) numai clasa stăpânitoare a Basarabiei [1, p. 24]. În anul 1812, când teritoriul dintre Prut și Nistru a fost anexat de Imperiul rus, aici locuiau aproximativ 256.000 persoane. Până la începutul secolului al XIX-lea, componența etnică a populației se schimba lent, totuși majoritatea – peste 95 % - continuau a fi moldoveni/români. După anexarea Basarabiei la Imperiul țarist, numărul populației a început să sporească, iar componența etnică să se schimbe în defavoarea populației băștinașe. Conform recensământului din 1897, primul recensământ realizat în întregul Imperiul rus, în Basarabia locuiau 1,8 milioane de persoane, dintre care moldoveni/români – doar 47,6 % [13].

În concluzie putem menționa că în Perioada Antică teritoriul din stânga Nistrului era slab populat de comunități umane, a căror nivel de dezvoltare era redus și nu ne permite să facem careva distincții pe criteriu național, dar atestăm prezența *civilizației Cucuteni-Tripolie*, care este specifică spațiului românesc. În Epoca Medievală atestăm mai multe referiri, care indică la apartenența populației majoritare din stânga Nistrului la spațiul moldovenesc/românesc (până la 95 la sută). Prima divizare administrativă a locuitorilor de pe cele două maluri ale Nistrului are loc în secolele XV–XVII, în perioada expansiunii Ducatului Lituanian și apoi a Regatului Polono-Lituanian în direcția Mării Negre. Schimbări majore în componența etnică și lingvistică din regiunea transnistreană încep odată cu perioada războaielor ruso-turce de la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea, care s-a soldat cu sporirea prezenței populației nevăștinașă. După anexarea Basarabiei de către Imperiul Rus în 1812, se fac evidente efectele politicii de colonizare și rusificare în teritoriul dintre Prut și Nistru (Basarabia) și cel din stânga Nistrului (Transnistria), atestându-se totodată relațiile de bună vecinătate între moldoveni și populația stabilită pe acest teritoriu în procesul colonizării lui. Ca rezultat, la începutul secolului XIX, numărul moldovenilor din stânga Nistrului s-a redus sub 50 la sută. Astfel, constatăm că până la războaiele ruso-turce de la sfârșitul secolului al XVIII – începutul secolului XIX populația majoritară din arealul transnistrean era constituită de moldoveni. Consolidarea factorului rus în regiunea respectivă a determinat reducerea numărului etnicilor moldoveni care au fost treptat rusificați sau înlocuiți cu alte naționalități. Tendința respectivă a continuat pe parcursul secolului XX soldându-se cu o reducere drastică a numărului populației moldovene din stânga Nistrului [9].

Referințe bibliografice:

1. Boldur A. Contribuții la studiul Istoriei Românilor. Istoria Basarabiei, vol. III. Sub dominațiunea rusească (1812–1918). Chișinău, Tipografia „Tiparul moldovenesc”, 1940, p. 13-24
2. Cazacu P. O suta de ani de robie. Iași, 1912, p. 62-69
3. Cronica vremurilor trecute, pagină electronică https://ro.wikipedia.org/wiki/Cronica_vremurilor_trecute, accesat la 05.12.2016
4. Dragnev D, Jarcuțchii I, Chirtoaga I, Negru E. „Din istoria Transnistriei”, Chișinău, Civitas, 2001, p. 4-5.
5. Fotografia Regatului Polono-Lituanian din sec. XVI. https://ro.wiki.pedia.org/wiki/Fi%C8%99ier:Lithuanian_state_in_13-15th_centuries.png, accesat la 19.05.2017
6. Hotărârea Curții Constituționale a RM nr. 14 din 02.05.2017, p. 35-36.
7. Iorga N. „Istoria românilor prin călători”. București, 1981, p. 445.
8. Lavric A. Factorul politicii rusești în evoluția Republicii Moldova. Materiale conferința științifice Int., Chișinău, 5.04.2012, p. 181-186
9. Lavric A. Conflictul din Zona Nistreană a Republicii Moldova: cauze și soluții. Universitatea de Stat „Alecru Russo” din Bălți, Anuala Catedrei de științe socio-umane 2011/2012, p. 15-26
10. Lozovan E. Românii orientali..., „Neamul Românesc”, nr. 1/1991, p. 32.
11. Negru E. Politica etnoculturală în RASS Moldovenească. Chișinău, Editura Prut Internațional, 2003, p. 43-48.
12. Nestor I. Istoria românilor din Transnistria. Ed. Eminescu, 1995, p. 54-57
13. Politica naționalismului în Basarabia, pagină electronică http://www.historia.ro/exclusiv_web/general/articol/politica-na-ional-arismului-n-basarabia, accesată la 25.11.2016
14. Poștarencu D. Anexarea Basarabiei la Imperiul Rus. Chișinău, Editura Prut Internațional, 2006, p. 22-27
15. Țara Onutului, pagină electronică https://ro.wikipedia.org/wiki/%C8%9Aara_Onutului, accesat la 02.12.2016
16. ***Istoria României în date. Chișinău, 1992, p. 156
17. Zelenciuc V. Naselenie Bessarabii i Podnestrovia v XIX veche [Populația Basarabiei și regiunii de-a lungul Nistrului în secolul al XIX-lea], Chișinău, 1979, p. 72-75.

LEGALITATEA – PRINCIPIU FUNDAMENTAL DE ORGANIZARE ȘI FUNCȚIONARE A PUTERII JUDECĂTOREȘTI

COZMA DANIELA

Universitatea Academiei de Științe a Moldovei

În prezent, este de necontestat faptul că pentru asigurarea caracterului unitar și coerența actului de justiție și, mai ales, pentru realizarea drepturilor și intereselor legitime ale celor implicați în actul de justiție, este absolut necesar ca activitatea jurisdicțională să se întemeieze pe anumite principii de drept, consacrate nu doar în dispozițiile constituționale, în diferite acte legislative și normative, dar și în actele internaționale și comunitare.

Vorbind nemijlocit de *principiile ce guvernează organizarea și funcționarea puterii judecătorești*, notăm că în doctrină nu există o viziune unică asupra acestui subiect, numărul principiilor variind de la un cercetător la altul [16, p. 284]. În accepțiunea cea mai largă, se susține că există principii aplicabile în-tregului sistem statal-juridic și care, firește, sunt aplicabile și justiției, și anume: principiul asigurării bazelor legale de funcționare a statului; principiul libertății și egalității; principiul responsabilității; principiul echității și al justiției etc. [16, p. 286]. În ansamblul lor, aceste principii conturează ceea ce se numește „spiritul legii”, menit să orienteze raționamentul practicianului dreptului, în opoziție cu „litera legii”, obligatoriu subordonată celui dintâi [6, p. 20].

Privind justiția, ca activitate și sistem de autorități, precizăm că aceasta funcționează în baza unor principii generale proprii și a unor principii specifice diferitor categorii de jurisdicții, care în ansamblul lor au un rol determinant pentru calitatea și eficiența actului de justiție. Cele mai importante din categoria acestor principii sunt: *principiul independenței, principiul legalității, principiul imparțialității, principiul integrității etc.* [16, p. 290]. Fără a diminua semnificația celorlalte principii, în cele ce urmează ne vom opri doar la *principiul legalității*.

Întreaga activitate desfășurată de instanțele judecătorești are ca finalitate întărirea *legalității*, prevenirea săvârșirii faptelor antisociale, dar și educarea cetățenilor în spiritul respectării legilor și a normelor de conviețuire socială [7, p. 42]. Astfel, înțelegem în general ca modalitate de realizare și promovare a ordinii juridice, garanție pentru situarea normei juridice pe o poziție supremă în viața socială, *legalitatea* este, înainte de toate, *un principiu fundamental al dreptului*.

Fiind inerentă activității jurisdicționale, *legalitatea* ca principiu este fundamentată expres în Republica Moldova și România în câteva importante prevederi constituționale și legislative în vigoare, și anume:

- *Constituția Republicii Moldova* [2]: **art. 114**: „Justiția se înfăptuiește în numele legii numai de instanțele judecătorești”.
- *Constituția României* [4]: **art. 124**: „(1) Justiția se înfăptuiește în numele legii”; „(3) Judecătorii sunt independenți și se supun numai legii”.
- *Legea RM privind organizarea judecătorească* [12]: **art. 1 alin. (1)** - „Puterea judecătorească este independentă, separată de puterea legislativă și puterea executivă, are atribuții proprii, exercitate prin instanțele judecătorești, în conformitate cu principiile și dispozițiile prevăzute de Constituție și de alte legi”; **art. 1 alin. (2)** - „Justiția se înfăptuiește în numele legii”; **art. 5 alin. (1)**: „Justiția se înfăptuiește în conformitate cu legislația”;
- *Legea României nr. 304 din 28 iunie 2004 privind organizarea judiciară* [13]: **art. 2 alin. (1)**: „Justiția se înfăptuiește în numele legii, este unică, imparțială și egală pentru toți”.
- *Legea Republicii Moldova cu privire la statutul judecătorului* [10]: **art. 1 alin. (2)**: „Judecătorul este persoana învestită constituțional cu atribuții de înfăptuire a justiției, pe care le execută în baza legii”; **art. 1 alin. (3)**: „Judecătorii (...) sînt independenți, imparțiali și inamovibili și se supun numai legii”; **art. 14 alin. (1)**: „Pentru înfăptuirea justiției judecătorii au împuterniciri stabilite de legislație”; **art. 15 alin. (1)**: „Judecătorii sînt obligați să execute întocmai cerințele legii la înfăptuirea justiției” etc.
- *Legea României nr. 303/2004 privind statutul judecătorilor și procurorilor* [11]: **art. 2 alin. (3)**: „Judecătorii sunt independenți, se supun numai legii și trebuie să fie imparțiali”.
- *Codul de procedură civilă al Republicii Moldova* [1]: **art. 20 alin. (2)**: „La înfăptuirea justiției în pricini civile, judecătorii sînt independenți și se supun numai legii. Orice imixtiune în activitatea de judecată este inadmisibilă și atrage răspunderea prevăzută de lege”.
- *Codul de procedură civilă al României* [9]: **art. 1 alin. (2)**: „În înfăptuirea justiției, instanțele judecătorești îndeplinesc un serviciu de interes public, asigurînd respectarea ordinii de drept, a libertăților fundamentale, a drepturilor și intereselor legitime ale persoanelor fizice și persoanelor juridice, aplicarea legii și garantarea supremației acesteia”; **art. 7 alin. (2)**: „Judecătorul are îndatorirea de a asigura respectarea dispozițiilor legii privind realizarea drepturilor și îndeplinirea obligațiilor părților din proces”.

Un specific al principiului legalității, identificat în literatura de specialitate, ține de caracterul său realist, ceea ce presupune că traducerea sa în viață se poate realiza numai prin măsuri concrete efective. În esență, principiul exprimă cerința ca, atât în organizarea justiției, cît și la înfăptuirea ei, să se respecte cu strictețe și de către toate subiectele de drept, legea fundamentală și celelalte acte normative, subordonate ei [6, p. 23].

În același context, se poate susține că aflarea adevărului în cauzele supuse examinării în instanțe, indiferent dacă acestea sunt de natură civilă, penală,

comercială, administrativă sau de altă natură, nu se poate realiza decât în măsura în care procesul examinării se desfășoară potrivit reglementărilor legale, în toate fazele și etapele pe care acesta le parcurge [6, p. 23]. Deci, în activitatea de soluționare a cauzelor (...), judecătorii trebuie să urmărească respectarea tuturor dispozițiilor legale, începând de la cele de drept substanțial, care au incidență asupra raportului juridic litigios, continuând cu cele referitoare la organizarea, constituirea, compunerea și atribuțiile instanței, precum și cu cele referitoare la formele de procedură [15, p. 126-127].

Sub aspect procesual, enunțul care consacră legalitatea ca principiu formulează și o îndatorire pentru judecător, aceea de a veghea la respectarea dispozițiilor legii privind realizarea drepturilor și îndeplinirea obligațiilor părților din proces [8, p. 139]. Deci, judecătorul nu este obligat doar să respecte legea în calitate de membru al unui organ de judecată, dar în importanța sa calitate judecătorul este obligat să impună respectarea legii și celorlalți subiecți procesuali [14, p. 57].

Indiferent de materia judecătii, *înfăptuirea justiției în numele legii* înseamnă că justiția este autoritatea prin care sunt aduse la îndeplinire, în caz de nevoie, comandamentele legii. Acest moment implică următoarele dimensiuni [8, p. 76]: doar *legea* stabilește autoritățile care înfăptuiesc justiția; judecata se realizează doar pe baza procedurii stabilite de lege; acțiunile aplicabile sunt doar cele prevăzute de *lege*; hotărârile prin care se pronunță justiția sunt date doar în considerarea *legii* și tot astfel se pun în executare.

Pornind de la cele expuse, conchidem că legalitatea este atât o trăsătură a puterii judecătorești, cât și o cerință fundamentală a activității acesteia. Principiul legalității este un principiu-cadru ce înglobează toate celelalte principii după care se desfășoară activitatea procesuală jurisdicțională. Într-un sens mai larg, respectarea legii de către instanța de judecată prezumă nu doar aplicarea justă a normelor de drept procesual, dar și caracterul legal al instanței judecătorești, independența ei, independența și imparțialitatea judecătorilor și supunerea acestora față de lege [3, p. 413].

În contextul dat, cercetătoarea S. Ionescu precizează că principiul legalității se realizează sub următoarele aspecte [8, p. 75]: legalitatea instituirii instanțelor judecătorești și legalitatea activității propriu-zise de judecată.

Referitor la *legalitatea instanței*, precizăm că aceasta se realizează prin respectarea următoarelor cerințe [6, p. 22-23]: – instanța să fie creată prin lege și conform acesteia; – instanța să fie organizată ca o instituție cu caracter permanent și cu un sediu stabil și cunoscut; – instanța să aibă competența să judece pricina ce i-a fost încredințată; – instanța să judece în compunerea completului de judecată prevăzută de lege; – împotriva hotărârilor judecătorești să fie exercitate căile legale de atac; – să nu fie înființate instanțe extraordinare.

Dincolo de aceste momente, subliniem că un rol important în asigurarea legalității revine instanțelor judecătorești superioare, care verifică legalitatea

și temeinicia hotărârilor pronunțate de instanțele inferioare [6, p. 22-23]. Este vorba de exercitarea de către instanțele ierarhic superioare a unui *control judiciar* asupra hotărârilor emise de instanțele ierarhic inferioare.

După cum corect precizează prof. I. Leș, existența unui control judiciar adecvat în statele contemporane, sub forma instituției *căilor de atac*, este de natură să asigure respectarea legalității și să garanteze independența judecătorilor. Important este că controlul judiciar nu constituie o imixtiune în activitatea de judecată întrucât acesta intervine după pronunțarea hotărârii [14, p. 59-60]. În esența lor, căile de atac reprezintă mijloace sau remedii juridice procesuale prin intermediul cărora se poate solicita verificarea legalității și temeiniciei hotărârilor judecătorești și, în final, remedierea erorilor săvârșite. Ele sunt indispensabile în orice sistem procesual, pentru remedierea eventualelor greșeli de judecată [14, p. 308].

Soluționarea cauzei de către o instanță superioară oferă garanții pentru pronunțarea unei soluții juste. Chiar dacă și instanța superioară poate cădea într-o nouă eroare, calea de atac trebuie să reprezinte un remediu pentru corectarea greșelilor de judecată. Fără existența unei căi de atac, de reformare și cu caracter devolutiv, o justiție democratică este de neconceput.

Așadar, se poate susține că existența căilor legale de atac constituie pentru părți o garanție a respectării drepturilor lor fundamentale și le conferă posibilitatea de a solicita remedierea eventualelor erori judiciare. În același timp, existența căilor legale de atac este de natură să garanteze și calitatea actului de justiție, judecătorii fiind obligați să-și respecte îndatoririle lor, îndeosebi cele privitoare la imparțialitatea lor. În temeiul principiului legalității, judecătorii sunt obligați să urmărească în activitatea lor respectarea tuturor dispozițiilor legale, fie ele de procedură (privind organizarea, constituirea, compunerea și atribuțiile instanței ori cele referitoare la formele de procedură propriu-zise) sau de drept material, adică să respecte legea și să impună respectarea ei tuturor subiecților procesuali. Important e ca în interpretarea legii, judecătorul să aibă în vedere litera și spiritul acesteia, iar nu preferințele sale subiective [14, p. 323].

În același timp, înfăptuirea justiției sub semnul legalității înseamnă, totodată, și preocuparea pentru sistemul judiciar de a asigura interpretarea și aplicarea unitară a legii, atribut care, deși pus cu precădere în sarcina instanței supreme, nu trebuie limitat doar la nivelul acesteia, ci conștientizat și la nivelul instanțelor inferioare, întrucât în absența eficienței sale [8, p. 76-77], *principiul legalității* riscă să fie compromis. Dincolo de obligația legală de a respecta legea în activitatea desfășurată și de a impune respectarea ei în sarcina tuturor participanților la actul de justiție, totuși nu trebuie uitat că judecătorii, fiind oameni și ei (la fel de vulnerabili în fața ispitelor), sunt predispuși la comiterea de abateri, ceea ce, sincer vorbind, contravine substanțial statutului lor juridic și social. Mai mult, în condițiile unei asemenea conduite, judecătorul subminează practic imaginea și prestigiul justiției pe care o reprezintă, atentând grav

și la eficiența acesteia. Unica măsură de restabilire și menținere a imaginii și eficienței justiției (în pofida tuturor atentatelor de știrbire a acestora), în opinia noastră [5, p. 192-193], constă în consolidarea instituției răspunderii juridice a judecătorilor, care de asemenea trebuie să fie guvernată de principiul legalității.

Referințe bibliografice:

1. Codul de procedură civilă al RM, nr. 225 din 30.05.2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 12.06.2003, nr. 111-115.
2. Constituția Republicii Moldova din 29 iulie 1994. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 1 din 12.08.1994.
3. Constituția Republicii Moldova. Comentariu. Chișinău, Arc, 2012.
4. Constituția României, adoptată în ședința Adunării Constituante din 21.11.1991. Republicată în Monitorul oficial nr. 767 din 31.10.2003.
5. Cozma D. Legalitatea și eficiența puterii judecătorești – exigențe indis-pensabile respectării și protecției drepturilor omului în statul de drept. În: Обучение в области прав человека. Сборник статей. Ch., 2017.
6. Ghid de integritate în administrarea sistemului judiciar. București, 2008. [resurs electronic]: <http://www.transparency.org.ro/publicatii/publicatii/2008/GhidManagementInstanteTI.pdf>. (accesat la: 29.11.2016).
7. Goriuc S. Puterea judecătorească în sistemul separației puterii în stat. În: Mecanisme naționale și internaționale de protecție a drepturilor omului, Materialele mesei rotunde cu participare internațională din 11.12.2013. Chișinău, Academia de Administrare Publică, 2014.
8. Ionescu S. Principiile procedurii judiciare în reglementarea actuală și în Noile Coduri de procedură. București: Universul Juridic, 2010.
9. Legea 134/2010 privind Codul de procedura Civilă. Republicat în Monitorul Oficial al României, Partea I nr. 247 din 10 aprilie 2015.
10. Legea cu privire la statutul judecătorului, nr. 544 din 20.07.1995. Republicată în Monitorul Oficial al RM nr. 117-119 din 15.08.2002.
11. Legea nr. 303 din 28 iunie 2004 privind statutul judecătorilor și procurorilor. Republicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 653 din 22 iulie 2005.
12. Legea privind organizarea judecătorească, nr. 514 din 06.07.1995. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 58 din 19.10.1995.
13. Legea României nr. 304 din 28 iunie 2004 privind organizarea judiciară. Republicată în MO al României, Partea I, nr. 653 din 22 iulie 2005.
14. Leș I. Principii și instituții de drept procesual civil. Vol. I. București: Lumina Lex, 1998.
15. Neculaescu S., Matei D. Dispoziții de drept procesual în Constituția României (I). În: Studii de Drept Românesc, 1994.
16. Railean P. Mecanismul jurisdicțional de asigurare a legalității în statul de drept. Chișinău, S.n., 2015.

**ABORDĂRI CONCEPTUALE PRIVIND OPORTUNITATEA
CONSACRĂRII LEGALE A CONDIȚIILOR
DE REPREZENTATIVITATE PENTRU ORGANIZAȚIILE
PATRONALE ÎN REPUBLICA MOLDOVA**

DRUMEA IULIA

Universitatea Academiei de Științe a Moldovei

Instituția juridică a patronatului în Republica Moldova a apărut în contextul unor transformări social-economice și politice profunde, odată cu lansarea unui regim democratic, încă în proces de consolidare, dar și cu trecerea la economia de piață și apariția unui partener social nou, inexistent până atunci – patronul.[1, p. 4]. Primele forme de organizare patronală apar după 1992 ca urmare a trei factori principali și anume: lichidarea întreprinderilor de stat cu pierderi mari, apariția noilor întreprinderi, precum și privatizarea întreprinderilor de stat.[2, p. 167]

Definiția legală a noțiunii de patronat este consacrată în Legea Patronatelor nr. 976-XIV/2000 care stabilește că *patronatele* sunt organizații necomerciale, neguvernamentale, independente și apolitice, constituite în baza liberei asocieri și egalității în drepturi a patronilor din diverse domenii de activitate. [3]. Patronatele se constituie în scopul asistării membrilor acestora în capacitatea lor de patroni prin acordarea de servicii și consultații, protecția drepturilor și reprezentarea intereselor membrilor lor în relațiile cu autoritățile publice, cu sindicatele, precum și cu oricare alte organizații neguvernamentale pe plan național și internațional, în conformitate cu prevederile statutelor proprii și ale Legii nr. 976-XIV/2000.

Patronatele, în calitate de partener social, participă la realizarea obiectivelor parteneriatului social și la stabilirea bazelor de reglementare a relațiilor social-economice și de muncă, nemijlocit prin intermediul organelor de parteneriat social (comisiile pentru consultări și negocieri colective). Așadar, rolul patronatului în orice societate fondată pe economia de piață constă, în primul rând, în calitatea de negociator, de parte în contractele și convențiile colective de muncă. [4, p. 49]

La modul practic, cultura negocierii colective nu este suficient de bine dezvoltată în Republica Moldova, aceasta fiind percepută, în condițiile actuale, mai degrabă ca o povară pentru angajatori, or tocmai partea patronală, urmare a negocierilor purtate, va oferi înlesniri și avantaje pentru salariați, precum și condiții de muncă mai favorabile în raport cu cele prevăzute de legislația muncii în vigoare.

Cu referire la negocierea colectivă, instrumentele Organizației Internaționale a Muncii (OIM), în special, Recomandarea nr. 163/1981 preci-

zează că partenerii sociali participanți la negocierea colectivă se stabilesc în funcție de specificul fiecărui stat potrivit următoarelor criterii: 1) la negociere participă acei parteneri sociali – patroni sau asociații patronale, pe de o parte, și reprezentanții salariaților, organizați sau nu în sindicate de orice fel, pe de altă parte, a căror reprezentativitate este stabilită de cei pe care îi reprezintă și este recunoscută de partenerul de negociere; 2) la negociere participă numai partenerii sociali reprezentativi, reprezentativitate ce este stabilită pe baza unor criterii obiective consacrate printr-un act normativ. [5]

Așadar, reprezentativitatea este un atribut al organizațiilor patronale și sindicale, care le conferă statutul de partener social abilitat să-și reprezinte membrii în cadrul parteneriatului social instituționalizat.

Prevederile cuprinse în Titlul al II-lea din Codul Muncii al RM (CM al RM) nu consacră nici un criteriu de reprezentativitate operat în privința partenerilor sociali. Cu referire la organizațiile patronale, art. 23 al CM al RM prevede că reprezentanți ai angajatorului – la negocierile colective, la încheierea, modificarea sau completarea contractului colectiv de muncă – sunt conducătorul unității sau persoanele împuternicite de acesta în conformitate cu prezentul cod, cu alte acte normative și cu documentele de constituire a unității. La negocierile colective, la încheierea, modificarea sau completarea convențiilor colective, precum și la soluționarea conflictelor colective de muncă ce țin de încheierea, modificarea sau completarea acestora, interesele angajatorilor sunt reprezentate de patronate, după caz. [6]

Problema reprezentativității partenerilor sociali a fost tangențial abordată în doctrina de specialitate națională de cercetătoarea A. Lipciu, care propune un șir de direcții de perfecționare a dialogului social în RM, printre care se regăsește propunerea de elaborarea legii/revizuirea Codului Muncii privind criteriile de reprezentativitate a partenerilor sociali în dialogul social, care să stabilească legitimitatea lor de participare la negocieri, argumentând această direcție prin faptul că actualmente criteriile sunt foarte necesare la nivel de ramură, unde sindicatele se confruntă cu o fragmentare organizațională și structurală vădită [7, p. 151]. Totodată, cercetătoarea susține că în pofida faptului că în Moldova mișcarea sindicală este reprezentată de o singură confederație de nivel național și organizațiile patronatele sunt constituite într-o singură confederație națională, acest lucru nu vine să justifice absența unei reprezentativități care din perspectiva OIM este una crucială pentru stabilirea legitimității actului de negociere propriu-zis și a responsabilității de executare a normelor generate de contractele colective negociate. [8, p.110 -111]

Același subiect a fost abordat de cercetătorul E. Boișteanu, care propune transpunerea în CM al RM a condițiilor de reprezentativitate și a dovezii de reprezentativitate, înaintând un șir de propuneri *de lege ferenda* privind condițiile în care o organizație sindicală obține statutul de organ sindical legal constituit și reprezentativ. [9, p. 326-328]. Constatăm că ambele abordări

privind necesitatea amendării și completării cadrului legal țin de contextul strict al negocierilor colective, fiind orientate și argumentate în special din perspectiva provocărilor cu care se confruntă organizațiile sindicale.

Considerăm că consacrarea pe cale legală a criteriilor de reprezentativitate, nemijlocit și în privința organizațiilor patronale, ar spori calitatea dialogului social, oferind totodată o mai mare legitimitate și forță organizației patronale reprezentative.

Cu titlu de exemplu, Codul transporturilor rutiere nr. 150 din 17.07.2014 operează cu noțiunea de *organizație patronală reprezentativă*, definită drept asociație obștească înregistrată conform prevederilor legii patronatelor sau federație corespunzătoare, ai cărei membri activează preponderent în domeniul transporturilor rutiere de mărfuri sau în domeniul transporturilor rutiere de persoane și care, cumulativ, au prestat în decurs de un an un volum de servicii mai mare de 10% din volumul total de servicii în unul din domeniile menționate. [10]

Necesitatea acestei concretizări în legislație a apărut urmare a promovării insistente de către organizațiile patronale din domeniul transporturilor a criteriilor de reprezentativitate în vederea anihilării practicilor abuzive și netransparente ale autorității publice de profil privind promovarea actelor normative și politicilor publice în domeniul vizat prin consultarea formală a unor asociații patronale convenabile.

Precizăm că aceste criterii se aplică nu doar în cadrul negocierilor colective la nivel de ramură, ci în procesul de administrare a transporturilor rutiere per ansamblu, inclusiv consultarea în vederea stabilirii politicilor și strategiilor de dezvoltare a transportului rutier și a activităților conexe acestuia, nominalizarea în cadrul Consiliului consultativ în domeniul transporturilor rutiere și comisiilor privind atribuirea prin concurs a serviciilor regulate de transport rutier ș.a. În acest context, optăm pentru introducerea criteriilor de reprezentativitate nu doar în cadrul strict al negocierilor colective, ci nemijlocit ca o condiție de legitimitate pentru participarea în structurile tripartite de parteneriat social instituționalizat, inclusiv în organismele consultative abilitate cu elaborarea și implementarea cadrului normativ și de politici în domeniul economic și social. Evoluția evenimentelor din ultima perioadă indică o diminuare a calității dialogului social, nemijlocit prin neglijarea rolului partenerilor sociali naționali. Drept exemplu, destul de elocvent în acest sens, ar putea servi activitatea grupului de lucru pentru modificarea Codului Muncii, creat prin Dispoziția Guvernului nr. 01-04-167/L.I. din 27 iulie 2016 sub egida Consiliului Economic pe lângă Prim-Ministrul RM. [11]

Este cert că reglementările legale ce țin de relațiile de muncă, nu sunt încă suficient de flexibile având un efect negativ asupra performanței și competitivității întreprinderilor. În același timp, componența nominală a acestui grup de lucru indică asupra faptului că există o privilegiere și mai

mare deschidere a guvernului față de asociațiile de business care promovează interesul investitorilor străini.

Nu putem nega faptul că au existat un șir de premize care au dus la această situație. Negocierile asupra modificării Codului Muncii în format tripartit sub egida Ministerului Muncii, Protecției Sociale și Familiei nu au atins efectul scontat, amendamentele în vederea unei flexibilizări echilibrate a relațiilor de muncă fiind promovate cu dificultate de partea patronală, urmare a abordării conservatoare a reprezentanților sindicatelor.

Pentru a consolida legitimitatea și credibilitatea partenerilor sociali, Republica Moldova ar putea prelua practica statelor din regiune - România, Ucraina, Bulgaria, Polonia, Ungaria, statele din Balcanii de Vest (ne referim în special la spațiul Europei Centrale și de Est), care au consacrat pe cale legală criteriile de reprezentativitate pentru organizațiile patronale și sindicale. [12]

Cu referire la patronate, de exemplu, în România, conform prevederilor art. 72 a Legii Dialogului Social nr. 62 din 2011, sunt reprezentative la nivel național organizațiile patronale care îndeplinesc cumulativ următoarele condiții: a) au statut legal de confederație patronală; b) au independență organizatorică și patrimonială; c) au ca membri patroni ale căror unități cuprind cel puțin 7% din angajații din economia națională, cu excepția angajaților din sectorul bugetar; d) au structuri teritoriale în cel puțin jumătate plus unu din județele României, inclusiv în municipiul București.

În aceeași ordine de idei, la nivel de sector de activitate sunt reprezentative organizațiile patronale care îndeplinesc cumulativ următoarele condiții: a) au statut legal de federație patronală; b) au independență organizatorică și patrimonială; c) au ca membri patroni ale căror unități cuprind cel puțin 10% din efectivul angajaților sectorului de activitate, cu excepția angajaților din sectorul bugetar. Considerăm oportun consacrarea pe cale normativă a criteriilor de reprezentativitate pentru organizațiile patronale de nivel național, ramural și teritorial în Republica Moldova.

Cu titlu de recomandare, condițiile cumulative pentru stabilirea reprezentativității organizațiilor patronale ar putea include: a) statutul legal de organizație patronală de nivel național, ramural, teritorial, după caz; b) independență organizatorică și patrimonială; c) prag de reprezentativitate, raportat la numărul salariaților cuprinși în unitățile membre ale organizației patronale, sau la volumul serviciilor prestate de unitățile membre ale organizației patronale de nivelul respectiv; e) numărul minim obligatoriu de membri în unitățile teritorial-administrative, aplicabil în cazul confederației patronale. Este important ca aceste condiții să fie ajustate contextului național și nivelului de dezvoltare a partenerilor sociali, ținând cont totodată și de faptul că rata de asociere al patronilor diferă semnificativ în ramurile economiei naționale, iar la nivel de teritoriu, organizațiile patronale sunt încă în curs de formare.

Referințe bibliografice:

1. Drumea I., Boișteanu E. Rolul patronatelor în Republica Moldova. Chisinau, Sofart Studio, 2013.33 p.
2. Boișteanu E., Fundamente teoretico-practice privind instituția juridică a parteneriatului social în sfera muncii. Teză de doctor habilitat în drept. Chișinău, 2015. 342 p.
3. Legea patronatelor nr. 976-XIV din 11.05.2000, Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 141-143/1013 din 09.11.2000.
4. Ștefănescu I.T., Dreptul muncii. București, Lumina Lex, 1997. 400p
5. Recommendation concerning the promotion of collective bargaining, 1981(No.163).http://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_ILO_CODE:R163 (accesat 01.06.2017)
6. Codul muncii al Republicii Moldova. Nr. 154-XV din 28 martie 2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 29.07.2003, nr. 159-162.
7. Lipciu A., Dezvoltarea dialogului social și impactul lui asupra relațiilor industriale din Republica Moldova. Teză de doctor în economie. Chișinău, 2012. 197 p.
8. Lipciu A., *op. cit.*
9. Boișteanu E., *op. cit.*
10. Codul transporturilor rutiere nr. 150 din 17.07.2014, Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 247-248 din 15.08.2014.
11. Proiectul de Lege pentru modificarea și completarea Codului muncii al Republicii Moldova nr.154-XV din 28 martie 2003.<http://www.particip.gov.md/proiect-view.php?l=ro&idd=4090>(accesat 01.06.2017)
12. CEELex. <http://www.ilo.org/dyn/ceelex/en/f?p=14100> (accesat 01.06.2017)
13. Legea României nr. 62/2011 a dialogului social. În: Codul muncii. Codul dialogului social și 5 legi uzuale. București, Hamangiu, 2011.

**ANALIZA ÎN PLAN COMPARAT A REGLEMENTĂRILOR
DIN SPAȚIUL UNIUNII EUROPENE ȘI AL REPUBLICII MOLDOVA
PRIVIND TRANSPORTUL AUTO DE PASAGERI ȘI BAGAJE**

GORE DOINIȚA

Institutul de Cercetări Juridice și Politice AȘM

Legislația comunitară se bazează pe sistemul legislativ al fiecărui stat membru și, în anumite cazuri, și pe cadrul legislativ internațional. Aplicarea legislației comunitare și executarea sa depind de existența unui mecanism administrativ și judiciar corespunzător în cadrul statelor membre.

Transporturile reprezintă una din cheile succesului deoarece contribuie la concretizarea a două din obiectivele fundamentale ale acesteia: libera circulație a persoanelor și libera circulație a bunurilor.

Politica Comună a Transporturilor a necesitat mult timp pentru a se contura, primele progrese semnificative fiind înregistrate abia după 1985. Aceasta

se explică printr-un număr de factori, în special diferențele importante din structura acestei activități de la un stat la altul și de la un tip de transport la altul; existența monopolurilor de stat; structurile tradiționale ale pieței; dispariția regulilor fiscale, administrative și comerciale; încrederea generală în politicile naționale cu orientare modală, o multitudine de reguli tehnice diferite; grupări de interese puternice [6 p. 1]. Una din realizările de bază a Uniunii Europene în domeniul transportului rutier este faptul că între 1992 și 2010, numărul accidentelor rutiere mortale survenite în Europa s-a înjumătățit, scăzând de la 70 000 la 31 000. Între 2010 și 2013, cifrele au scăzut cu încă 17%. Aceasta înseamnă că UE își va putea atinge, cel mai probabil, obiectivul strategic pe care și l-a stabilit pentru anul 2020, acela de a reduce cu încă 50% numărul deceselor cauzate de accidente rutiere [9].

Dezvoltarea transportului auto de pasageri și bagaje apelează la reguli esențiale. Diversele convenții internaționale vizează în principal să protejeze companiile de transport de reclamațiile pasagerilor și să evite ca un caz inopinat să facă să dispară o activitate încă fragilă din punct de vedere juridic. Această legislație protectoare este inspirată din politica de consumerism [7 p. 199].

Relația dintre legislația națională și cea comunitară a devenit și mai apropiată în urma semnării Acordului de Asociere între Republica Moldova, pe de o parte, și Uniunea Europeană și Comunitatea Europeană a Energiei Atomice și statele membre ale acesteia, pe de altă parte [1]. Adaptarea legislațiilor la *acquis*-ul comunitar constituie un element central și permite realizarea unei dezvoltări asigurate și coordonate precum și liberalizarea transporturilor între părțile implicate. Efectiv, prin semnarea acordului menționat, părțile recunosc necesitatea armonizării legislației interne a Republicii Moldova cu cea a UE, ca factor esențial pentru eficientizarea și consolidarea relațiilor dintre părți din toate domeniile. Dat fiind faptul că, legislația națională este insuficientă și neconcordantă, Republica Moldova are obligația de a asigura creșterea graduală a compatibilității legislației sale cu cea comunitară. Armonizarea legislației Republicii Moldova cu *acquis*-ul comunitar, precum prevăzut de acord, nu vizează doar legislația națională viitoare, dar și legislația existentă.

Grație faptului că, cursul european spre care tinde Republica Moldova, progresează într-un mod armonios, se observă o tendință generală de uniformizare a normelor referitoare la transporturi. Aceasta rezultă din faptul că Republica Moldova este parte la diferite convenții multilaterale sau organizații atât europene, cât și internaționale.

În comparație cu transportul de mărfuri, regulile privind contractul de transport de pasageri se supun dreptului comun, având în vedere puținele reglementări cu referire la acest contract. În acest sens, a fost semnată Convenția cu privire la contractul de transport rutier internațional de pasageri (CVR), de la Geneva la 1 martie 1973 (în vigoare la 12 aprilie 1994) [3] la

inițiativa Comisiei Economice pentru Europa de la Organizația Națiunilor Unite. În ciuda faptului că sunt destule state care au semnat, totuși această convenție rămâne a fi o „scrisoare moartă”. Prin urmare, convenția aparține cocontractanților care își aleg ei însuși legea națională care intenționează să le guverneze raporturile juridice. Principiul fundamental al libertății contractuale în raport cu economia contemporană permite actorilor dreptului internațional privat să beneficieze de legea comunitară în cazul conflictului legilor naționale [8 p. 117].

Din motive de încredere reciprocă, deseori, părțile neglijează clauza prin care se precizează legea națională aplicabilă în caz de litigiu. Astfel, ca efect al conflictului de legi a fost semnată Convenția de la Roma privind legea aplicabilă obligațiilor contractuale, din 19 iunie 1980. În lipsa indiciilor contrarii, Convenția de la Roma preferă a fi aplicată legea națională a transportatorului cu care pasagerul a contractat. Aceasta din urmă prezintă un risc de a se confrunța cu careva dificultăți în cazul pluralității de transportatori succesivi pentru aceeași călătorie [8 p. 118]. În cadrul aceleiași convenții, contractul de transport cunoaște un regim derogatoriu, întrucât dispoziția referitoare la protecția consumatorului care apare drepturile pasagerului, art. 5 din convenție, nu se aplică decât în cazul unui contract în care pentru un preț inclusiv este prevăzută o combinație a călătoriei și a cazării [7 p. 200], în acest caz pasagerul având un statut dublu de consumator.

Pe de altă parte, Regulamentul (CE) nr. 44/2001 al Consiliului privind competența judiciară, recunoașterea și executarea hotărârilor judecătorești în materie civilă și comercială [5], a confirmat, în general, regula de bază prin care persoanele (transportatorii) ar trebuie să fie acționate în judecată de la locul unde își au rezidența permanentă, precum și faptul că drept excepție de la această regulă ar fi eventuală în limitele prevederilor legale speciale și legislația care sprijină părțile defavorizate în cazul materiilor speciale cum ar fi asigurările. În acest sens, hotărârea cauzei nr. C-463-06, FBTO Schadeverzekeringen NV împotriva lui Jack Odenbreit face trimitere la articolul 11 alineatul (2) din Regulamentul nr. 44/2001 privind competența judiciară, recunoașterea și executarea hotărârilor în materie civilă și comercială la articolul 9 alineatul (1) litera (b) din aceste regulamente trebuie interpretată în sensul că persoana vătămată poate intenta o acțiune direct împotriva asiguratorului, în fața instanței de la locul unde aceasta este domiciliată într-un stat membru, atunci când o astfel de acțiune directă este posibilă, iar asiguratorul este domiciliat pe teritoriul unui stat membru. Astfel, respectiva trimitere conduce la extinderea domeniului de aplicare al normei de competență a domiciliului reclamantului prevăzute la articolul 9 alineatul (1) litera (b) din regulamentul menționat la categorii de reclamanți care acționează împotriva asiguratorului, alții decât deținătorul poliței de asigurare, asiguratul sau beneficiarul contractului de asigurare, fără însă ca natura acțiunii directe a

persoanei vătămate împotriva asigurătorului în dreptul național să aibă vreo relevanță pentru o astfel de aplicare. Această interpretare este de asemenea întemeiată pe finalitatea regulamentului, care urmărește garantarea unei protecții mai favorabile a părților defavorizate decât aceea pe care o permit normele generale de competență prevăzute de Regulamentul nr. 44/2001.

Regulamentul (CEE), nr. 684/92, al Consiliului, din 16 martie 1992 [22] stabilește reguli comune pentru transporturile internaționale de călători, efectuate cu autocarul și autobusul. Acest regulament vizează definirea unor reguli comune aplicabile transportului internațional de călători, libertatea de a furniza servicii ca principiu fundamental în domeniul transportului, garantarea accesului la piețele de transporturi internaționale fără discriminare pe bază de proveniență și loc de stabilire. De asemenea, prevederile acestui act normativ supune transportatorii să realizeze aranjamente flexibile în baza unor condiții pentru serviciile de navetă cu cazare, serviciile regulate și anumite servicii ocazionale, pentru a satisface cererea pieței [4].

La realizarea acordurilor bilaterale și convențiilor multilaterale menționate, au fost încheiate sub auspiciile mai multor organisme naționale și internaționale.

Organizația Națiunilor Unite (ONU) și structurile sale care activează pe teritoriul Republicii Moldova au scopul de a aborda principalele provocări de dezvoltare națională și de a atinge obiectivele de dezvoltare pe plan internațional ale țării și angajamentele în domeniul drepturilor omului.

La solicitarea Guvernului Republicii Moldova, ONU adoptă abordarea “Delivering as One” pentru anul 2013–2017 ce presupune o mai bună coerență și coordonare, în special, spre o economie eficientă și durabilă în toate sectoarele. Dat fiind faptul că unul din obiectivele ONU este protejarea absolută a drepturilor omului, cu desăvârșire acest fapt a pus temelia la adoptarea tuturor actelor normative internaționale ce reglementează drepturile pasagerului și consumatorului. Mai mult decât atât, în cadrul aceleiași organizații, în componența Comitetului pentru Transportul Intern (CTI) al Comisiei Economice Europene (CEE) intră examinarea și soluționarea problemelor existente din domeniul transportului în spațiul comunitar.

Comisia Națiunilor Unite pentru Drept Comercial Internațional (UNCITRAL) organizează de două ori pe an sesiuni ordinare, la New York și Viena, în cadrul dezbaterilor substantive al Comisiei ce țin de dreptul transportului.

Printre organizațiile internaționale neguvernamentale este Uniunea Internațională a Transportului Rutier (I.R.U.) care, nemijlocit, are ca obiectiv soluționarea problemelor ce țin de organizarea și modernizarea transportului auto internațional de pasageri. Articolul 2 din Statutul I.R.U., prevede protecția, dezvoltarea și prosperarea transportului rutier național și internațional în toate țările, apărarea intereselor transportatorilor internaționali și ușurarea muncilor.

Asociația Internațională a Transporturilor auto din Moldova (AITA), fiind o organizație neguvernamentală și care activează din 1992, reprezintă interesele membrilor săi și ale transportatorilor internaționali în organele de stat și în alte organizații publice sau private, interne sau internaționale. De asemenea, contribuind semnificativ la dezvoltarea transportului rutier în Republica Moldova, asigură o trecere simplificată a mijloacelor de transport pe teritoriul altor state, oferă suport practic transportatorilor în activitatea lor etc.

Referințe bibliografice:

1. Acordul de Asociere între Republica Moldova, pe de o parte, și Uniunea Europeană și Comunitatea Europeană a Energiei Atomice și statele membre ale acesteia, pe de altă parte semnat la 27.06.2014. În: Jurnalul Oficial al Uniunii Europene, 2014, L260/4.
2. Acordul privind transportul internațional ocazional de călători cu autocarul și autobuzul numit pe scurt (Acordul INTERBUS), semnat la Bruxelles la 28 septembrie 2000, aprobat prin Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr.456 din 24.04.2007. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 11.05.2007, nr. 64.
3. Convenția cu privire la contractul de transport rutier internațional de pasageri, CVR, semnată la Geneva la 1 martie 1973 și care intră în vigoare la 12 aprilie 1994. Republica Moldova a aderat prin Legea nr. 308 din 26.10.2006, publicată în Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 174-177 din 10.11.2006.
4. Regulamentul (CEE), nr. 684/92, al Consiliului, din 16 martie 1992, publicat în Jurnalul Oficial al Uniunii Europene, L 251 din 29.08.1992.
5. Regulamentul (CE) nr. 44/2001 al Consiliului din 22 decembrie 2000 privind competența judiciară, recunoașterea și executarea hotărârilor în materie civilă și comercială. În: Jurnalul Oficial al Uniunii Europene, 16.01.2001, L12.
6. Cartea Albă a Uniunii Europene și Republica Moldova, Implementarea Acordului de Parteneriat și Cooperare, „Armonizarea legislației în sectorul transportului”, volumul 7, iulie 2000.
7. Christophe Paulin. Droit des transports. Ed. Litec, Paris 2005, 313 p.
8. Denis Broussolle. Le droit des transports de personnes. Presses Universitaires de France, Paris, 1995, 127 p.
9. https://europa.eu/european-union/topics/transport_ro [22.05.2017].

VARIAȚIUNI DE FORME A RĂSPUNDERII ÎN CADRUL ÎNCĂLCĂRII CADRULUI LEGAL FISCAL

ILIINSCAIA EVGHENIA

Institutul de Cercetări Juridice și Politice AȘM

Relevanța subiectului se datorează atât lipsei de acoperire a acestui subiect în literatura juridică, cit și a schimbărilor semnificative în ceea ce privește le-

gile care reglementează răspunderea administrativă cât și neajunsurile grave ale unor norme legale.

În special, Legea Republicii Moldova №208 din 17.11.2016, care a intrat în vigoare pe 03.16.2017, a schimbat capitolul (1) al articolului 34 din Codul contravențional al RM: «amenda este o sancțiune pecuniară, care se aplică în cazurile și în limitele prevăzute de prezentul cod. Amendă se stabilește în unități convenționale. O unitate convențională este egală cu 50 lei.» Prin Legea №208 din 17.11.2016 mărimea unității convenționale a crescut de la 20 lei la 50 lei. [8].

Răspunderea administrativă pentru încălcarea legislației fiscale este stabilită în articolele 272, 287, 287¹, 287², 293¹, 297, 301, 301¹-311 Codului contravențional al Republicii Moldova [CC RM] № 218-XVI din 24.10.2008 [7] și în articolele 253, 254, 254¹, 255, 256, 257, 257¹, 259, 260, 260¹, 261, 262, 262¹, 263, 263¹ din Codul fiscal [CF] RM № 1163-XIII din 24.04.1997. [1] [10, p. 215]. Unii specialiști în domeniul juridic considera că denumirea Codului contravențional al Republicii Moldova ar trebui să fie schimbată în Codul Republicii Moldova cu privire la contravențiile administrative. [9, p. 16]. Răspunderea administrativă ca instituție de drept este un set de norme juridice care stabilesc motivele, condițiile, ordinea și condițiile de aplicare a sancțiunilor administrative pentru încălcarea legislației fiscale, precum și procedura și termenele de atac împotriva acestor sancțiuni. Răspunderea juridică este o noțiune care are o bază reală și ocupă un loc central în fiecare din ramurile de drept. [11, p. 104]

Încălcarea legislației fiscale, în funcție de gradul de pericol social atrage după sine răspunderea administrativă sau penală.

Baza de aplicare a răspunderii administrative este o contravenție cu un grad mai mic de pericol social decât o crimă.

Răspunderea administrativă a Republicii Moldova este reglementată de următoarele legi: Codul Fiscal RM și Codul Contravențional RM, între care există diferențe semnificative.

1. Codul Contravențional RM prevede următoarele tipuri de sancțiuni administrative pentru încălcarea legislației fiscale:

- a) o penalizare (amendă), care este stabilită în unități convenționale,
- b) munca neremunerată în folosul societății,
- c) arest până la 15 zile (alineatul (2) din 287² CC RM)
- d) retragerea dreptului (privarea de drept) de a desfășura anumite activități.

Codul Fiscal al RM prevede următoarele tipuri de sancțiuni administrative pentru încălcarea legislației fiscale:

- a) sancțiuni (articolul 228 din Codul fiscal al Republicii Moldova);
- b) o penalizare, care este stabilită în sume concrete de bani;
- c) confiscarea.

2. Codul Contravențional RM dă instanței dreptul de a înlocui amen-

da neachitată cu alt tip de pedeapsă administrativă, inclusiv arestarea pentru contravenție. În conformitate cu alineatul (4) al articolului 34 Codul Contravențional RM «dacă persoana fizică sau juridică nu a achitat amenda în decursul a 30 de zile de la data stabilirii acesteia, se va proceda conform reglementărilor Codului de executare. În cazul în care achitarea amenzii nu este posibilă din cauza lipsei ori a insuficienței bunurilor sau din cauza eschivării cu rea-voință a contravenientului de la achitarea acesteia, instanța de judecată poate înlocui suma neachitată a amenzii, după caz, cu:

a) amendă în mărime dublă, care însă nu poate depăși limita maximă a sancțiunii cu amenda prevăzută de norma materială contravențională sau de prezentul articol;

b) privarea de dreptul de a desfășura o anumită activitate pe un termen de la 6 luni la un an;

c) muncă neremunerată în folosul comunității, calculându-se o oră de muncă pentru o unitate convențională, durata muncii fiind de cel mult 60 de ore;

d) arest contravențional, calculându-se o zi de arest pentru 2 unități convenționale, durata arestului fiind de cel mult 30 de zile. În acest caz, se va ține cont de restricțiile prevăzute la art. 38 alin.(4).»

3. Alineatul (2) al articolului 30 Codul Contravențional RM a stabilit un termen de prescripție de 12 luni pentru aplicarea de sancțiuni administrative pentru încălcarea legislației fiscale.

În conformitate cu alineatul (4) al articolului 30 Codul Contravențional RM «termenul de prescripție a răspunderii contravenționale se reduce la jumătate pentru persoanele care la data săvârșirii contravenției erau minore.»

Codul Fiscal RM stabilește termenul de prescripție 6 ani. În conformitate cu alineatul (1) din articolul 265 al Codului Fiscal al Republicii Moldova «dacă determinarea obligației fiscale a avut loc în termen sau în perioada stabilită la art. 264, ea poate fi stinsă prin executare silită de către Serviciul Fiscal de Stat în conformitate cu prezentul titlu sau de către instanța judecătorească, însă numai în cazul în care acțiunile Serviciului Fiscal de Stat sau sesizarea instanței judecătorești au avut loc pe parcursul a 6 ani după determinarea obligației fiscale.»

4. Codul Contravențional RM consacră principiul prezumției de nevinovăție a persoanei atrase la răspundere administrativă pentru încălcarea legislației fiscale, și, Codul Fiscal RM stabilește principiul prezumției de vinovăție a contribuabilului, atras la răspundere administrativă pentru încălcarea legislației fiscale.

Așadar, articolul 375 din Codul Contravențional RM prevede:

« (1) Persoana acuzată de săvârșirea unei contravenții se consideră nevinovată atâta timp cit vinovăția sa nu este dovedită în modul prevăzut de prezentul cod.

(2) Nimeni nu este obligat să dovedească nevinovăția sa.

(3) Concluziile despre vinovăția persoanei în săvârșirea contravenției nu pot fi întemeiate pe presupuneri. Toate dubiile în probarea învinuirii care nu pot fi înlăturate în condițiile prezentului cod se interpretează în favoarea persoanei în a cărei privință a fost pornit proces contravențional.»

În conformitate cu alineatul (3) articolului 267 din Codul fiscal al Republicii Moldova, « obligația de a dovedi incorectitudinea deciziei emise de Serviciul Fiscal de Stat se atribuie persoanei care contestează. «

Alineatul (3) articolului 267 din Codul Fiscal al Republicii Moldova, contrazice alineatului (1) articolului 11 din Codul fiscal al Republicii Moldova, potrivit căruia «apărarea drepturilor și intereselor contribuabilului se face pe cale judiciară sau pe alte căi prevăzute de prezentul cod și de alte acte ale legislației. Toate îndoielile apărute la aplicarea legislației fiscale se vor interpreta în favoarea contribuabilului.»

5. În conformitate cu Codul Contravențional RM plângerile la procesele verbale privind aplicarea de sancțiuni administrative pentru încălcarea legislației fiscale se examinează de către judecătorii de primă instanță. Deciziile judecătorilor de primă instanță sunt contestate cu cererea de recurs la Curtea de apel competentă. Decizia Curții de apel pronunțată în recurs, sunt considerate în vigoare și nu sunt supuse contestării.

Deciziile autorităților fiscale cu privire la aplicarea de sancțiuni administrative pentru încălcarea legislației fiscale pot fi atacate în conformitate cu articolele 267-274 Codului Fiscal RM, Legea „Contenciosului administrativ” № 793-XIV din 10.02.2000, [2] și Codul de procedură civilă al Republicii Moldova № 225-XV din 30.05.2003. [4]

Cererea de chemare în judecată pentru anularea pedepsei administrative se examinează de către primă instanța la locul sediului pârâtului – autoritatea fiscală în conformitate cu normele stabilite de Legea RM „Contenciosului administrativ” și Codul de procedură civilă, luând în considerare Legea Republicii Moldova „Cu privire la actele legislative» № 780-XV din 27.12.2001. [3]

Cu toate acestea, în conformitate cu alineatul (3) al articolului 24 din Legea Republicii Moldova „Contenciosului administrativ”, «la examinarea în instanța de contencios administrativ a cererii în anulare, sarcina probațiunii este pusă pe seama pârâtului, iar în materie de despăgubire, sarcina probațiunii revine ambelor părți.»

Hotărârea primei instanțe de judecată poate fi atacată de către părțile în ordinea de apel în conformitate cu articolele 357, 358, 360-390 CPC RM în Republica Moldova curțile de apel după competență.

Deciziile curților de apel emise după examinarea pot fi atacate cu recurs (în ordinea de recurs) direct la Curtea Supremă de Justiție a Republicii Moldova, în conformitate cu articolele 429-445 CPC PM.

Decizii Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova intră în vigoare din data emiterii lor.

În opinia noastră, este necesar să fie anulat capitolul (4) al articolului 34 Codul Contravențional RM, care permite instanței să înlocuiască amenda neachitată cu alte tipuri de sancțiune administrativă, inclusiv arestarea.

În cazul neexecutării pedepsei în forma de amendă executor judecătoresc în conformitate cu articolele 36-38 din Codul executiv al Republicii Moldova № 443-XV din 24.12.2004 (Legea RM №143 din 02.07.2010) va colecta de la debitor la bugetul, amenda neachitată la timp și, în plus, taxele de executor judecătoresc în valoare de 10% din cuantumul amenzii, dar nu mai puțin de 200 de lei, precum și alte costuri de executare. [5]

Neexecutarea documentului executiv atrage după sine și răspunderea administrativă prevăzută în articolul 318 Codul Contravențional RM.

În opinia noastră, este necesar să se modifice alineatul (3) articolului 267 din Codul Fiscal al Republicii Moldova, înlocuind principiul prezumției de vinovăție a contribuabilului cu principiul de nevinovăție a acestuia.

Ar fi de dorit, de asemenea, să fie stabilită o procedură uniformă de aplicare a sancțiunilor administrative pentru încălcarea legislației fiscale, excluzând din CF RM articolele de stabilire a responsabilității administrative pentru a le include în Codul Contravențional RM. De asemenea, trebuie remarcat faptul că răspunderea pentru încălcarea legislației vamale este stabilită nu numai în articolele 287, 287¹, 287² Codului fiscal al Republicii Moldova, dar, de asemenea, și în Codul Vamal al Republicii Moldova № 1149-XIV din 20.07.2000. [6]

Referințe bibliografice:

1. Codul fiscal al Republicii Moldova [Legea nr 1163: a adoptat Parlamentul de legislatura a treisprezecea din data de 24.04.1997] [republicat] // Monitorul oficial. 2007, ediția specială din 08.02.2007.

2. Legea contenciosului administrativ”, nr. 793/2000 [Legea RM nr 793: a adoptat Parlamentul de legislatura a paisprezecea din 10.02.2000] // Monitorul oficial, № 57-58 din 18.05.2000.

3. Legea Republicii Moldova privind actele legislative [Legea nr. 780: a adoptat Parlamentul de legislatura a cincisprezecea din 27.12.2001 // Monitorul oficial, nr. 36-38/210 din 14.03.2002.

4. Codul de procedură civilă al Republicii Moldova [Legea nr 225: a adoptat Parlamentul de legislatura a cincisprezecea din 30.05.2003] // Monitorul oficial, 2003, № 111-115.

5. Codul executiv al Republicii Moldova №443-XV din 24.12.2004 (Legea RM №143 din 02.07.2010) // Republicat: Monitorul Oficial al R Moldova nr. 214-220/704 din 05.11.2010.

6. Codul vamal al Republicii Moldova [Legea nr. 1149: a adoptat Parlamentul de legislatura a paisprezecea din 20.07.2000] // Republicat: Monitorul Oficial al R. Moldova ediție specială din 01.01.2007, p. 103.

7. Codul contravențional al Republicii Moldova [Legea №218: a adoptat Parlamentul de legislatura a șaisprezecea din 24.10.2008] // Monitorul oficial, 2009, 3-6, 16 ianuarie 2009, articolul 15.

8. Legea Republicii Moldova nr. 208 din 17.11.2016 // Monitorul oficial, 2016, Nr. 441-451 din 16.12.2016.

9. В. Гуцуляк, Е. Комарницкая, В. Черба. «О несовершенстве Кодекса «О правонарушениях» или ещё раз о наболевшем», «Закон и жизнь», октябрь, 2015, с. 16.

10. Drept fiscal: Suport didactic/Alexandru Armeanic, Lilia Șargu, Ana Ilana; Univ. de Studii Europene din Moldova, Chișinău, S.n., 2016 (Tipogr. Adriland), 236 p.

11. Drept contravențional/ Victor Guțuleac; Univ. Liberă Int. din Moldova, Ch, ULIM, 2006 (Tipogr. Bons Offices).

ABORDĂRI TEORETICE ALE IMPLICĂRII SECTORULUI ASOCIATIV ÎN DEZVOLTAREA ÎNVĂȚĂMÂNTULUI PREUNIVERSITAR ÎN REPUBLICA MOLDOVA

IURAȘCO ELENA

Universitatea de Stat din Moldova

Prezentul articol tinde să releve potențialul organizațiilor neguvernamentale din Moldova și vulnerabilitățile acestora în tentativele acestora de a influența politicile publice în domeniul educației, analizând totodată starea actuală a sectorului, dificultățile existente și direcțiile prioritare de dezvoltare. În același timp, formulăm concluzii și recomandări pentru careva dimensiuni de dezvoltare a sectorului neguvernamental implicat în domeniul educațional și tineret: de la capacitățile și acțiunile advocacy ale ONG-urilor, dezvoltarea financiară durabilă și oportunitățile de prestare a serviciilor de către organizațiile neguvernamentale, până la parteneriate educaționale cu administrația publică. Scopul articolului de față rezidă în identificarea capacităților ONG-urilor din Republica Moldova în ceea ce privește aportul lor în dezvoltarea sistemului educațional moldovenesc. Am depus efort în identificarea gradului actual de participare a ONG-urilor din Republica Moldova în promovarea reformelor și politicilor publice în domeniul învățământului preuniversitar; în determinarea capacităților ONG-urilor din Republica Moldova de a funcționa eficient, precum și identificarea condițiilor esențiale ce urmează a fi satisfăcute pentru ca ONG-urile să funcționeze eficient.

Termenul de „organizație non-guvernamentală” a apărut pentru prima oară în 1945, fiind folosit de către ONU. Totuși, ONG-urile existau în formă organizată încă din secolul al XVII-lea, fiind catalizatori ai multor schimbări de-a lungul istoriei. Uneori autoritățile guvernamentale deviază de la rolul lor

de protejare a intereselor cetățenilor, iar ONG-urile au un rol critic pentru a semnaliza aceste derapaje în mod public și pentru a mobiliza cetățenii pentru soluționarea problemei. Lucrând direct în comunitate, ONG-urile sunt uneori printre cele mai abilitate să vorbească în numele celor pe care îi reprezintă. Astfel, în timp, cei care lucrează în aceste ONG-uri acumulează expertiză importantă, pe care ulterior o folosesc pentru schimbarea de politici publice. ONG-urile influențează politicile publice în 2 moduri principale: 1. Rareori, atunci când acestea sunt consultate în mod autentic de către autorități. În aceste cazuri, ONG-urile prezintă opiniile experților acestora ori rapoartele/studiile realizate de-a lungul timpului pe subiectul în cauză; 2. Advocacy, când ONG-urile își propun în mod direct să schimbe o politică publică sau o lege și depun eforturi intense în acest sens pe lângă autoritățile competente. De regulă, este necesară o coaliție formată din mai multe ONG-uri pentru a avea succes în acest demers.

Dezvoltarea societății civile are o importanță cheie pentru valorile fundamentale, democratice și pluraliste a oricărei țări, dar și pentru încurajarea implicării sociale a cetățenilor în procesele de dezvoltare. Dezvoltarea sectorului asociativ reafirmă drepturile constituționale ale cetățenilor, inclusiv dreptul la libertatea de asociere, libertatea întrunirilor, libertatea de exprimare. Actualmente în Republica Moldova sunt înregistrate peste 8200 de organizații ale societății civile (OSC). Prin urmare, existența și activitatea unui număr mare de ONG-uri este o dovadă a realizării dreptului la libertatea pentru asocieri și întruniri de către membrii acestora, demonstrând faptul că ONG-urile se conduc după principiile democrației participative. Conform estimărilor făcute de cei mai importanți donatori în Republica Moldova, doar în jur de 200 de ONG-uri sunt active. În linii generale, statul protejează drepturile sectorului civil. Acestea se bucură de condiții relativ simple de înregistrare și nu se confruntă cu presiuni excesive din partea autorităților.

Majoritatea OSC înregistrate (aprox. 65%) sunt localizate în mun. Chișinău, deși această unitate teritorial administrativă reprezintă doar aproximativ 25% din populația totală a țării. Conform estimărilor, în regiunea Transnistreană a Republicii Moldova sunt înregistrate peste 1000 de OSC, care contribuie, într-o anumită măsură, atât la reprezentarea intereselor cetățenilor din regiune, cât și la stabilirea de contacte între cele două maluri ale Nistrului. Republica Moldova are aproximativ 1,9 de OSC raportat la 1000 de locuitori, ceea ce reprezintă un anumit progres comparativ cu Ucraina (1,2) și Federația Rusă (1,6). Însă acest număr este excesiv de mic în comparație cu alte țări din regiune, inclusiv România (2,9), Macedonia (5,6), Ungaria (6,6), Croația (9,6). Conform estimărilor, circa 25% din numărul total al OSC sunt suficient de active și dezvoltă diferite proiecte și inițiative. Una din cauzele numărului redus de ONG active este lipsa surselor de finanțare din interior țării prin intermediul finanțărilor publice și private și lipsa mecanismelor pentru

generarea de venit prin prestarea de servicii. În Republica Moldova a lipsit ca atare și o politică clară de susținere și dezvoltare a sectorului asociativ. În prezent, OSC din Moldova activează în domenii foarte variate și sunt implicate în diverse domenii. Analizând situația în termeni cantitativi, constatăm că aproape jumătate dintre organizații lucrează fie în domeniul social, fie în cel al educației. Fiecare a zecea organizație neguvernamentală lucrează în domeniul drepturilor omului, iar alte 7,4% – în sectorul de tineret. Preocupările față de mediul ambiant reprezintă domeniul de activitate pentru 6,5% din organizații, iar 4,3% sunt interesate de dezvoltarea economică. Mass-media constituie o preocupare pentru 3,4% din organizații. O evoluție spectaculoasă, în termeni cantitativi, au înregistrat organizațiile din domeniul dezvoltării comunitare. În linii generale, OSC din Moldova activează pentru toate categoriile de cetățeni. Totuși, acestea desfășoară activități orientate preponderent în beneficiul copiilor și tinerilor (60,3%). Persoanele în etate (bătrâni, pensionari, veterani) și grupurile profesionale beneficiază de susținerea a 17,8% și, respectiv, 17,0% dintre organizații. În serviciul femeilor activează 4,6% dintre OSC-uri, iar fiecare a zecea organizație neguvernamentală a declarat că instituțiile de stat sunt principalii lor beneficiari. De asemenea, o organizație din zece activează în beneficiul persoanelor socialmente defavorizate, iar 7,8% activează în folosul altor OSC-uri. Asociațiile acordă o atenție mai mică categoriilor defavorizate. Astfel, doar 4,6% dintre organizații lucrează pentru persoane cu dizabilități, 3% – pentru minorități și 2,7% – pentru victime. În același timp, 7,8% dintre organizații activează pentru toți cetățenii.

Conform Sondajului realizat de Centrul CONTACT (Centrul Național pentru ONG-urile din Moldova) cea mai răspândită formă de organizare a organizațiilor neguvernamentale din Moldova este organizația obștească (91%). Cea mai mare parte a organizațiilor neguvernamentale activează de 1-3 ani (37%) și de 1 an (19%), fapt ce demonstrează o tradiție redusă de activism civic în Moldova. Peste 59% din organizațiile neguvernamentale abordate în sondaj nu au niciun angajat. Organizațiilor cu un număr de 5 angajați le revine un procent de 24%. Organizațiile neguvernamentale beneficiare ale unor granturi pentru proiecte educaționale și de reformare a sistemului de învățământ și a infrastructurii acestuia, menționează printre cei mai importanți donatori Fundația Soros – Moldova (24%), USIS și Ambasada SUA (11%), UNICEF (8%), Banca Mondială (6%), USAID (6%), PNUD (5%) etc. Printre principalele instituții cu care organizațiile neguvernamentale preferă să colaboreze se numără ONG-urile (93%), APL și statul (87%), mass-media (78%) și business-ul (59%). În cazul relațiilor de colaborare cu instituțiile de stat, aproximativ 42% din organizații le califică drept nesatisfăcătoare, iar alte 9% drept negative. O conotație negativă persistă, de asemenea, și în raporturile acestor organizații cu reprezentanții mediului de afaceri (circa 47% – nu sunt prea satisfăcuți de acestea, iar 6% – total nemulțumiți). Republica Moldova

se caracterizează prin existența unei societăți civile cu capacități destul de reduse având în vedere lipsa de capacități instituționale eficiente.

Cadrul juridic pentru OSC, non-profit din Republica Moldova recunoaște trei forme distincte de organizare: asociații obștești, fundații și instituții private. Legislația de bază include Legea nr. 837 din 17.05.1996 cu privire la Asociațiile Obștești, Legea cu privire la fundații (1999), Codul civil (2002). Majoritatea copleșitoare a OSC-urilor din Moldova sunt înregistrate în calitate de asociații obștești. Legea cu privire la Asociațiile obștești a fost modificată în 2007 și, respectiv 2010, pentru a aduce Legea în conformitate cu Codul Civil și a de a stabili reguli mai permissive pentru asociațiile obștești de a obține statutul de utilitate publică. În total 670 de OSC au deținut statul de utilitate publică în diferite perioade și doar aproximativ 40% din acestea organizații revendică permanent statutul de utilitate publică.

Dezvoltarea potențialului uman este una din prioritățile de bază ale procesului de modernizarea a sistemului educațional din Europa, iar valorificarea potențialului uman este necesară în dezvoltarea economiei bazată pe cunoștințe, deoarece în prezent situația pe piața mondială arată că numai economiile bazate pe cunoștințe și înalte tehnologii sunt competitive. În sistemul educațional, inevitabil au fost stabilite măsuri necesare pentru asigurarea calității, unde implicarea organizațiilor societății civile este cea mai activă și productivă. Aceste măsuri pot fi clasificate în felul următor:

1. Sporirea calității educației în vederea consolidării capacităților de aplicare practică a cunoștințelor:

§ Consolidarea managementului instituțiilor educative;

§ Dezvoltarea sistemului național de asigurare a calității în educație;

§ Dezvoltarea resurselor umane și menținerea cadrelor didactice în sistemul educațional;

§ Modernizarea programelor de studii formale și non-formale. Sporirea pregătirii profesionale a forței de muncă pentru o economie competitivă;

§ Dotarea tehnică și didactică.

2. Sporirea accesului copiilor din familii sărace și al copiilor cu nevoi speciale la diferite nivele ale sistemului public de educație:

§ Cartografierea fenomenului de acces limitat la educație;

§ Combaterea fenomenului de muncă a copiilor;

§ Susținerea financiară și materială directă a copiilor proveniți din familii sărace și copiilor cu nevoi speciale;

§ Optimizarea rețelei instituțiilor de învățământ și dezvoltarea infrastructurii de acces;

§ Dezvoltarea mecanismului comunitar de asistență socială;

La nivel național pot fi menționate următoarele documente, care sunt îndreptate spre îmbunătățirea calității în sistemul educațional, așa ca Pro-

gramul de modernizare a sistemului educațional în Republica Moldova (Hotărârea Guvernului Nr. 863 din 16 august 2005), Strategia Națională „Educației pentru toți” (Hotărârea Guvernului Nr. 410 din 2003) și Planul de acțiuni (Hotărârea Guvernului Nr. 527 din 21 mai 2004), Strategia pentru tineret (Hotărârea Guvernului Nr. 1541 din 22 decembrie 2003), care stipulează parteneriatul intersectorial public–privat–nonasociativ (ONG-urile sau organizațiile societății civile)

Considerăm că trei vectori sunt definatorii pentru viitorul organizațiilor neguvernamentale din Republica Moldova, în efortul lor de a participa la elaborarea, dezbateră și implementarea de politici publice de tineret și educaționale:

□ coeziunea celor trei sectoare ce presupune un demers complex și de durată, noi relații inter-sectoriale și intrasectoriale, în vederea asigurării sustenabilității financiare prin surse interne și responsabilizării sectorului asociativ, sectorului public și sectorului privat.

□ Eficiența este importantă pe două dimensiuni. Prima ține de capacitatea de a formula idei noi și de a presta servicii sociale de calitate, când este nevoie de acțiuni rapide și foarte specializate.

□ Imaginea publică a organizațiilor neguvernamentale este evident denaturată în Republica Moldova, iar îmbunătățirea acesteia nu înseamnă doar îndreptarea unei neînțelegeri, dar și dovada creșterii legitimității acestor instituții.

În general, proiectele implementate de ONG- uri în sistemul educațional și de tineret pot fi divizate în 5 categorii: 1. Servicii pentru copii cu dizabilități; 2. Dezvoltare comunitară, consolidarea parteneriatelor ONG- APL pentru dezvoltare durabilă, creșterea activismului civic în rândurile elevilor, cadrelor didactice, lucrătorilor publici; 3. Dezvoltarea artizanatului, meșteșugului popular în rândul elevilor și tinerilor; 4. Educație timpurie pentru toți copiii; 5. Consiliere și asistență psihologică pentru copii și familii și asistența școlară.

Concluzii: În anii de după obținerea independenței, sistemul educațional din Republica Moldova a trecut prin mai multe reforme, care au avut drept scop modernizarea și democratizarea învățământului, crearea condițiilor pentru valorificarea potențialului fiecărui copil, indiferent de starea materială a familiei, mediul de reședință, apartenența etnică, limba vorbită sau opțiunile religioase ale părinților. Principalele domenii de intervenție ale OSC- urilor au fost reformarea doctrinei sistemului educațional, reformarea structurii sistemului de învățământ, reformarea curriculei scrise, curriculei predate și curriculei învățate, reformarea conceptelor și metodelor de evaluare, administrării și finanțării învățământului. Lecțiile învățate pe parcursul ultimului deceniu în procesul de reformare a învățământului general relevă faptul că politicile educaționale din Republica Moldova necesită o orientare într-o

măsură mult mai mare spre obținerea unor rezultate ce ar fi relevante pentru beneficiarii direcți și indirecti ai educației, în special al celorla de creștere a competențelor absolvenților învățământului primar, gimnazial și liceal.

Propuneri: Evaluarea posibilităților de lansare a unor activități generatoare de venit în regiunea unde își desfășoară activitatea ONG (evaluarea potențialilor clienți); evaluarea necesităților de instruire a membrilor ONG în acest domeniu. Promovarea produselor și a serviciilor organizațiilor neguvernamentale care ar desfășura activități generatoare de venit. Constituirea unor parteneriate public–privat, la nivel local, regional, național, în scopul identificării serviciilor generatoare de venit. E necesar de a întări rolul ONG în a răspunde nevoilor și intereselor sistemului educațional moldovenesc prin: accentul pe programe axate pe nevoile prioritare ale educației; creșterea capacității de influențare a politicilor publice; înființarea de organizații care să se ocupe de dezvoltarea și elaborarea politicilor publice; inițierea de strategii eficiente și realiste pentru sprijinul și dezvoltarea ONG din localitățile mici.

Bibliografie selectivă:

1. Hotărâre Nr. 373 din 29.12.2005 pentru aprobarea Concepției privind cooperarea dintre Parlament și societatea civilă.: <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=314906>. Accesat: 21.03.2017
2. Legea cu privire la administrația publică locală nr. 436-XVI din 28 decembrie 2006. Disponibil: http://lex.justice.md/document_rom.php?id=C8E304A4:037190E8. Accesat: 01.02.2017.
3. Legea cu privire la asociațiile obștești nr. 837-XIII din 17 mai 1996. Disponibil: <http://lex.justice.md/md/335431/>. Accesat: 02.02.2017
4. Strategia de dezvoltare a societății civile pentru perioada 2012-2015. Disponibil: <http://www.consiliulong.md/wp-content/uploads/2015/04/Strategia-de-Dezvoltare-a-Societ---ii-Civile-din-Republica-Moldova-2012-2015.pdf>. Accesat 02.02.2017.
5. Brighidin Andrei. Studiu privind dezvoltarea organizațiilor neguvernamentale din Republica Moldova. Chișinău, Casa Editorial-Poligrafică «Bons Offices», 2007. 142 p.
6. Chiriac Liubomir, Mocanu Victor. Dezvoltarea ONG-urilor prin activități generatoare de venit : Studiu de Evaluare a capacităților de dezvoltare a ONG-urilor prin activități generatoare de venit: Programul curricular de instruire. Chișinău, Ed. Policolor, 2012. 44 p.
7. Garaba Vladimir. Managementul ONG-urilor de Mediu. Chișinău, Ed. Reclama, 2004. 168 p.
8. Gorbunenko Piotr. Pentru ce și cum se creează asociațiile obștești. Chișinău, Ed. Biotica, 2001. 119 p.

PARTENERIAT ȘCOALĂ – FAMILIE ÎN EDUCAȚIA FIZICĂ A ELEVILOR DE VÂRSTĂ ȘCOLARĂ MICĂ

LEȘCO VICTORIA

Universitatea de Stat de Educație Fizică și Sport

Actualitatea temei. Parteneriatul școală – familie reprezintă o problemă actuală importantă, reliefată de diferite documente de politică educațională la nivel național și internațional și de cercetările în domeniul educației. Valorile pe care sportul le transmite sunt profund consistente, cu scopul de a întemeia societăți incluzive, acest lucru concentrându-se pe responsabilitatea creării unei atmosfere care promovează sportul ca un mijloc de incluziune socială și luarea în considerare a celor două principale instituții educaționale : școala și familia.[1] Este necesar ca școala și părinții să lucreze împreună pentru a-și atinge scopul: trebuie să devină aliați și să învețe elevii cele mai importante valori civice și sociale. Dialogul este cheia, dar nu este întotdeauna ușor să găsești cea mai eficientă formă de comunicare din cauza unor factori precum: lipsa pregătirii profesorilor, lipsa timpului, lipsa strategiilor corespunzătoare. Scopul acestui studiu constă în analiza a diferitor strategii conduse de profesorii de educație fizică în parteneriat cu părinții. Printre acestea menționăm: faima, sport și incluziune socială; importanța comunicării; construirea unor “parteneriate” cu părinții; crearea unui mediu incluziv; evaluarea competențelor sociale și implicarea părinților; promovarea oportunităților sportului în familie; folosirea unor abordări bazate pe nevoile elevului; combinarea școlilor; “minte sănătoasă în corp sănătos”; crearea unui parteneriat între o școală de oraș și o școală de la sat. O problemă a sportului este faptul că, de unii oameni, încă este considerat un obstacol pentru reușita în studii. Cum am auzit de la unii elevi, părinții lor le interzic să practice activități sportive pentru că ei cred că sportul nu este important, sau cel puțin, nu la fel de important ca alte materii. În orice caz, experiența ne-a arătat că sportul, ca și alte activități precum muzica, pictura..., sunt folositoare și vitale pentru mulți elevi. În primul rând, pentru că lor le plac aceste activități; în al doilea rând, pentru că este, de asemenea, un mod de a învăța cu plăcere și, în cele din urmă, deoarece creierul și corpul elevilor au nevoie de ele.

Școlile, sub îndrumarea profesorilor de educație fizică, trebuie să organizeze conferințe pentru copii și părinți pentru a le explica importanța sportului. Dar pentru a-i aduna pe fiecare dintre ei, atleți faimoși care pot vorbi despre experiențele și poveștile lor ar trebui invitați. Faima ar putea fi o cale de a implica părinții și copiii în activități sportive. *Această activitate ar putea evidenția părerile reciproce ale părinților și copiilor legate de activitățile sportive și ar face, de asemenea, părinții să realizeze că sportul este*

important. După conferință, profesorii de educație fizică trebuie să profite de prezența părinților pentru a crea comunicare și pentru a iniția un proiect sportiv comun. Ideea este să fie evidențiate preferințele și dorințele atât ale părinților cât și ale copiilor și să fie creată o zonă de încredere și comunicare între școli și familii. Scopul învățării este de a crea o strânsă și încrezătoare legătură între școli și familii și de a implica părinții în viața de elev a copilului lor. Compoziția socială de școli și clase se schimbă mult și de aceea este foarte important să fie creat un mediu optim de învățare astfel încât toți elevii să poată învăța bine. Conceptul de educație completă a devenit din ce în ce mai important în ultimii ani. Printr-o educație completă, profesorii, părinții și toate materiile implicate în sistemul educațional ținesc să creeze un cult diferit în rândul elevilor pentru a obține egalitate socială și de a institui societăți complete. Succesul creării educației complete stă în înțelegerea dintre părinți și profesori asupra unei viziuni comune, astfel încât părinții și profesorii să poată fi resurse în suportul incluziunii. [4] *A susține procesul de incluziune înseamnă acceptarea diversității și preluarea unui rol important în viețile elevilor. De aceea parteneriatele sunt foarte importante.*

Aceste parteneriate ar trebui: să îmbunătățească oferta școlară; să fie bazate pe respect și încredere; să facă toate familiile participanți activi în viața școlară. Parteneriate efective pot fi duse la bun sfârșit prin:

- Verificarea practicilor existente;
- Stabilirea scopurilor;
- Asigurarea comunicării efective. [5]

Inițiativele de parteneriat trebuie să vină din partea școlii. Din cauza particularității materiei învățate, profesorii de educație fizică pot lua legătura cu elevii într-o atmosferă mai puțin „formală” care ar putea fi perfect potrivită pentru motivul ei ar putea înființa o comunicare semnificativă pentru a manifesta conștientizare a conceptului de „incluziune socială” prin sport. Motivul poate fi atins prin programarea unei întâlniri cel puțin o dată pe an. *Acest pas tinde la promovarea conștientizării conceptului de incluziune socială.*

Actualmente există o multitudine de rapoarte naționale cât și internaționale asupra vastului rol al educației care accentuează faptul că educația contribuie la prezervarea și reînnoirea fundalului cultural comun în societate și la învățarea esențialelor valori sociale și civice precum: cetățenia, egalitatea, toleranța și respectul, și este în special importantă la un moment dat când toate instituțiile sunt nedumerite de cum să acționeze în privința diversității sociale și culturale în creștere. Mai mult decât atât, permițând oamenilor să intre și să rămână în viața profesională este o parte importantă a rolului educației în întărirea coeziunii sociale.

Activități sportive incluzive pot ajuta tinerii să obțină valori civice și sociale, și să promoveze următorii factori sociali: comportament adecvat; ascultarea docilă; limitarea la sarcină; respectarea regulilor; alternativitatea; joc

cooperative. Toate materiile implicate în sistemul educațional împărtășesc responsabilitatea pentru realizarea rezultatelor mai sus menționate: profesorii de educație fizică sunt responsabili de oferirea entuziasmului, revizuirea practicilor curente cu scopul de a îmbunătăți predarea și învățarea și diseminarea informației relevante despre programe și rezultate despre educație fizică. Odată dobândite informațiile, părinții sunt responsabili pentru susținerea programelor, încurajarea elevilor de a participa regulat la lecțiile de educație fizică și de a își împărtăși ideile, arătând interes pentru munca și progresul elevilor. Rapoartele de activitate și e-mail-uri pot asigura comunicare eficace. *Activitățile conduse în această etapă ținesc să motiveze elevii să fie responsabili în ceea ce privește învățatul.*

Termenul de „evaluare”, de obicei, se referă la varietatea de metode și instrumente pe care profesorii le folosesc să evalueze progresul de învățare, dobândirea aptitudinilor sau nevoile educaționale ale elevilor. Profesorii, de obicei, evaluează pentru diferite motive: studiul elevilor; îmbunătățirea învățării; comunicarea; motivația elevilor. Sunt multe instrumente ce trebuie folosite pentru obținerea diferitor scopuri, precum: 1. Pre-evaluarea este folosită, de obicei, pentru a crea o bază cu ajutorul căreia profesorii măsoară progresul de învățare pe o durată de un curs. 2. Evaluarea formativă este evaluarea în progres a învățării elevilor, aici principalul motiv fiind de a da profesorilor răspunsuri în progres. Evaluarea formativă este considerată a fi „pro învățare” deoarece, potrivit rezultatelor, profesorii își pot modifica metoda de predare. 3. Evaluarea sumativă este folosită pentru a evalua cunoștințele elevilor la sfârșitul fiecărei ore de curs. Astfel, pe de o parte, evaluarea eficace poate ajuta elevii să-și înțeleagă rezultatele și profesorii să își îmbunătățească metoda de predare, și pe de altă parte, servește ca mijloc de comunicare între profesori și părinți: prin ea, părinții pot dobândi o înțelegere mai bună a progresului de învățare a copiilor lor și să ofere suport și sfaturi. [3] Planul sportiv anual include, de obicei, mai multe secții: ținte școlare, ținte-obiect, rezultate așteptate, evaluare, subiect profesor, facilități, alocarea timpului etc. Când își fac planuri, profesorii de educație fizică ar trebui să ia în considerare rolul sportului ca scop de incluziune socială și, întotdeauna, să includă factori sociali și poziții precum nivelul la care elevii sunt capabili să respecte regulile, să joace cooperativ, să arate respect pentru ceilalți etc. în secțiunea „rezultate așteptate”. Aceste rezultate așteptate trebui să fie clar stabilite și comunicate părinților pe parcursul ședințelor cu părinții. *Această activitate dorește ca elevii să înțeleagă valorile incluzive pe care școala intenționează să le transmită și să faciliteze cooperarea dintre profesori și părinți.* Profesorii de educație fizică, în colaborare cu organizațiile comunitare, ar trebui să organizeze și să promoveze oportunitățile de a face sport în familie. *Această activitate are ca scop oferirea oportunității de a împărtăși valorile sociale pe care școala dorește să le transmită și să mobilizeze părinții.* Părinții

pot fi invitați printr-o mulțime de metode de comunicare precum buletinul informativ, e-mail-uri și calendare lunare ale activităților. Aceste tipuri de activități au loc, de obicei, la sfârșit de săptămână, profesorii de educație fizică fiind responsabili de coordonarea problemelor ce țin de activități. *Aceste activități ținesc să promoveze armonia și incluziunea în societate.* Când se plănuiește un program incluziv, profesorii de educație fizică ar trebui, în primul rând, să ia în considerare nevoile elevilor și motivația, apoi în conformitate cu structura socială a clasei, ei ar trebui să propună activități adecvate. Pentru a satisface nevoile elevilor, profesorii ar trebui să: ofere o largă gamă de activități; fie flexibili și cordiali; să schimbe strategiile instructionale dacă este cazul; să ajusteze instrucțiunea când elevii trebuie să se reconcentreze; să ofere păreri și liste de verificare pentru a susține părerile.

Pentru a întreține incluziunea socială, profesorii de educație fizică ar trebui să permită elevilor să dezvolte respect pentru alți elevi și pentru performanțele celorlalți elevi și să ajute elevii să-și împărtășească ideile. Părinții ar trebui implicați în programa educațională și să sprijine programele. Părerile de vedere ale părinților ar putea fi examinate printr-un studiu de caz. [2] *Activitățile propuse în această etapă au ca scop angajarea și încurajarea elevilor să reflecte ceea ce ei învață...* O idee ar fi să punem două școli în contact și să organizăm turnee între ele. Turneele ar trebui să fie direcționate de profesorii de educație fizică și, de asemenea, de părinții ce vor să ia parte. Ar putea lua forma unui târg și școala ar putea propune părinților organizarea unei gustări și să facă prăjituri, să aducă băuturi. *Încă o dată, este o cale de a implica părinții în viața copiilor lor și de a crea legături sociale. Sportul nu se referă numai la efort, are, de asemenea, o clară dimensiune socială.* În acest sens prezentul articol se vrea o aducere aminte a ceea ce ar trebui să însemne disciplina educație fizică școlară și importanța profesorului și a familiei în demersul lor de a realiza sarcinile și obiectivele fundamentale ale disciplinei – realizarea modelului elevului și nu în ultimul rând un semnal că aceste lucruri ar trebui tratate cu mai multă seriozitate și responsabilitate din partea tuturor factorilor implicați în educație. Consider imperios necesar ca toți părinții cât și profesorii să sprijine orice inițiativă care vizează îmbunătățirea programului de educație fizică și sport din școală și mai ales modificarea planurilor de învățământ, care nu pot aduce decât deservicii și greutăți inutile generațiilor de elevi și profesori.

Referințe bibliografice:

1. Dragomir P., Scarlat E. „Educația fizică școlară”, București, Editura Didactică și Pedagogică, 2004
2. Cuznețov L. Tratat de educație pentru familie. Pedagogia familiei. Chișinău, CEP USM, 2008. 624 p.
3. Telleri F. Pedagogia familiei. București, EDPRA, 2003. 98 p.

4. Epstein J.L. and Associates (2009). School, Family, and Community Partnerships. Your Handbook for Action. Corwin Press, a SAGE Company.

5. Polovina N. (2007). Family - school cooperation in the context of traumatic transition in Serbian society. International Journal about Parents in Education, 1 (0), 230-236.

PRINCIPIUL RESPONSABILITĂȚII ÎN DREPTUL PUBLIC

MICU VICTOR

Universitatea Academiei de Științe a Moldovei

O abordare destul de complexă și relevantă a acestui subiect regăsim în studiile semnate de savantul autohton, prof. Gh. Costachi, ideile căruia ne-au servit ca un reper științific inestimabil. Iată de ce, în prezenta cercetare ne vom prevala frecvent de teoria conturată de domnia sa în materia răspunderii și responsabilității puterii publice.

Pentru început, este important a reitera faptul că angajarea activă a statului în realizarea și promovarea valorilor democratice și intereselor societății recunoscute la nivel constituțional se manifestă sub diferite forme, la diferite nivele, cu diferit grad de intensitate. Aceasta are loc prin intermediul funcționării organelor statului și nemijlocit, a activității funcționarilor publici, care trebuie să-și asume o *responsabilitate* corespunzătoare competențelor și sarcinilor cu care au fost învestiți [17, p. 89].

În general, trebuie recunoscut că esențială pentru democrație este responsabilitatea proprie tuturor celor care dispun de autoritate publică, indiferent dacă sunt sau nu aleși, și tuturor organelor autorităților publice, fără excepție. Anume aceasta determină existența unui drept de acces liber la informația privind activitățile conducerii, dreptul de a înainta cereri conducerii și de a încerca redresarea prin intermediul unor mecanisme administrative și judiciare imparțiale.

În teoria dreptului administrativ, un accent deosebit a fost pus pe necesitatea unei *responsabilități sociale* a funcționarilor publici, care să constea în raportarea conștientă a acestora la nevoile sociale, la sarcinile pe care le au și pe care le consideră îndatoriri de prim ordin. Astfel, în comportamentul funcționarului public trebuie să primeze *responsabilitatea*, acesta trebuie să fie convins că slujirea cu credință a interesului public este baza comportamentului său profesional și moral [8, p. 331-332]. De aici, se poate deduce că pentru *funcționarii responsabili social*, realizarea sarcinilor de serviciu, rezolvarea cu promptitudine și seriozitate a problemelor cetățenilor reprezintă felul de a fi și scopul existenței lor sociale [1, p. 452].

Responsabilitatea în cazul funcționarilor publici/demnitărilor publici înseamnă existența unei atitudini pline de solicitudine față de problemele

cetățenilor, implicarea lor cu obiectivitate și profesionalism în realizarea sarcinilor funcțiilor lor, funcții înțelese ca adevărate misiuni sociale. Pentru un funcționar public cu un înalt spirit de *responsabilitate* nu există o valoare mai importantă decât îndeplinirea, cu o convingere reieșită din înțelegerea rațională a fenomenelor, a sarcinilor funcției sale. Un asemenea tip de funcționar este stăpânit de un sentiment de vinovăție când ceva nu a fost în ordine în munca sa, chiar dacă e vorba de un aspect mai puțin important, care pentru un ochi neavizat nu este sesizabil. Desigur, un asemenea tip de funcționari trebuie „creat”, atât prin intermediul valorilor sociale recunoscute la nivel de societate, cât și prin recunoașterea responsabilității ca o calitate indispensabilă unui funcționar public și un criteriu important pentru recrutarea acestora.

Formarea unor asemenea funcționari/demnitari în condițiile societății moderne trebuie să constituie o preocupare permanentă nu numai a teoreticienilor, dar și a legiuitorului și a guvernanților [6, p. 212], deosebit de utilă fiind conturarea unui adevărat cult pentru funcția publică și funcționarul public.

Un moment semnificativ la acest capitol, rezidă în consacrarea legală a *responsabilității* ca principiu de conduită a funcționarului public. Importante în sensul dat sunt dispozițiile *Constituției Republicii Moldova* [3], în care este prevăzută expres atât responsabilitatea autorităților publice (responsabilitatea administrației publice centrale de specialitate pentru activitatea desfășurată – art. 107 alin. (1)), cât și a funcționarilor publici (potrivit art. 56: „Cetățenii cărora le sunt încredințate funcții publice, precum și militarii, răspund de îndeplinirea cu credință a obligațiilor ce le revin ...”).

Relevantă în context este *Legea cu privire la funcția publică și statutul funcționarului public* [10], care stipulează:

- în art. 5 – „Serviciul public se bazează pe principiile legalității, profesionalismului, transparenței imparțialității, independenței, *responsabilității*, stabilității și loialității”;
- în art. 22 alin. (1) – obligațiile generale ale funcționarului public de a îndeplini cu *responsabilitate*, obiectivitate și promptitudine toate atribuțiile de serviciu [1].

Un alt act normativ ce dezvoltă subiectul este *Codul de conduită a funcționarului public*[2], care în Capitolul II, fixează următoarele principii de conduită a funcționarului public:

- *Legalitatea*, adică obligația de a respecta Constituția Republicii Moldova, legislația în vigoare și tratatele internaționale la care Republica Moldova este parte;
- *Imparțialitatea* – obligația să ia decizii și să întreprindă acțiuni în mod imparțial, nediscriminatoriu și echitabil, fără a acorda prioritate unor persoane sau grupuri în funcție de rasă, naționalitate, origine etnică, limbă, religie, sex, opinie, apartenență politică, avere sau origine socială; obligativitatea unui comportament bazat pe respect, exigență, corectitudine și amabili-

tate în relațiile sale cu publicul, precum și în relațiile cu conducătorii, colegii și subordonații;

- *Profesionalismul* – obligația să-și îndeplinească atribuțiile de serviciu cu responsabilitate, competență, eficiență, promptitudine și corectitudine;
- *Loialitatea* – obligația de a servi cu bună-credință autoritatea publică în care activează, precum și interesele legitime ale cetățenilor etc.

După cum se poate observa *Codul de conduită a funcționarului public* diminuează semnificația responsabilității în activitatea acestuia, **înglobându-l** în conceptul de profesionalism, fapt ce este nu doar incorect, dar și în contradicție cu Legea-cadru în domeniul administrației publice (citată) și chiar Constituția. Or, logic reflectând, lipsa profesionalismului (mai ales în cazul tinerilor specialiști, în ipoteza în care profesionalismul este condiționat de experiența în domeniu) ar justifica lipsa responsabilității, ceea ce este practic inacceptabil [17, p. 93].

Potrivit cercetătorilor, un moment decisiv în asumarea de către funcționarul public a responsabilității îl constituie *depunerea jurământului de credință* în momentul investirii în funcție. Este important de remarcat în context că depunerea jurământului nu trebuie să marcheze însuși momentul nașterii responsabilității funcționarului public/demnitarului, ci recunoașterea acceptării acestor valori ca fiind fundamentale, exteriorizarea convingerii și atitudinii respectuoase față de acestea, angajarea activă a funcționarului, în baza propriei convingeri și nu a unei obligații externe, în promovarea și protecția acestora[6, p. 210].

Potrivit art. 32 alin. (1) din *Legea cu privire la funcția publică și statutul funcționarului public*, funcționarul public depune jurământ de credință cu următorul cuprins: „Jur solemn să respect Constituția Republicii Moldova, drepturile și libertățile fundamentale ale omului, să apăr suveranitatea, independența și integritatea teritorială a Republicii Moldova, să execut în mod obiectiv și imparțial legile țării, să îndeplinesc conștiincios obligațiile ce îmi revin în exercitarea funcției publice și să respect normele de conduită profesională”.

După cum se poate observa, un asemenea jurământ este comun pentru toți funcționarii publici. În același timp însă, nu trebuie uitată existența unei categorii distincte de funcționari publici, și anume *demnitarii*, adică persoanele care dețin funcții de demnitate publică (din categoria cărora fac parte și parlamentarii). Potrivit art. 2 din *Legea cu privire la statutul persoanelor cu funcții de demnitate publică* [14]: „Funcția de demnitate publică este o funcție publică ce se ocupă prin mandat obținut direct, în urma alegerilor, sau indirect, prin numire în condițiile legii. (3) Demnitarii sunt persoane care exercită funcții de demnitate publică în temeiul Constituției, al prezentei legi și al altor acte legislative”.

În literatura de specialitate [18, p. 26], funcția de demnitate publică este văzută ca o funcție publică ce se exercită fie ca urmare a dobândirii unui mandat în mod direct, în urma alegerilor, prin exercitarea dreptului de vot al cetățenilor, fie indirect, prin numire de către cei dintâi. În același timp, sunt reținute următoarele caracteristici ale funcției de demnitate publică [18, p. 26-27]:

- se dobândește prin alegeri libere sau numire, și nu prin concurs, ca în cazul funcției publice *stricto sensu*;
- se exercită pe o perioadă limitată în timp; de regulă, durata exercitării funcției de demnitate publică este egală cu durata unui mandat sau, precum în cazul membrilor Guvernului, poate să depindă și de durata mandatului persoanei care a emis actul de numire;
- puterea discreționară a autorității care a emis actul de numire este mai largă decât în cazul funcțiilor publice *stricto sensu* datorită relațiilor de încredere care trebuie să existe între demnitarul public și autorul numirii în funcție; cu toate acestea, nu este vorba de o putere discreționară absolută, însă oportunitatea emiterii actului de eliberare din funcție poate avea o pondere mai ridicată decât legalitatea, prevalând caracterul politic al actului.

La fel ca și toți funcționarii publici, demnitarii trebuie să-și exercite funcția respectând **câteva** principii importante, care conform *Legii cu privire la statutul persoanelor cu funcții de demnitate publică* [14], art. 4, sunt principiile: legalității, liberului consimțământ, transparenței, exemplului personal, *responsabilității* și al loialității.

În ceea ce privește jurământul (ca formă de asumare a responsabilității), potrivit aceleiași Legi (art. 6 alin. (6)): „Demnitarul depune jurământ în cazul în care această obligație este prevăzută de legea specială ce reglementează activitatea acestui demnitar”. Bunăoară:

- *judecătorii Curții Constituționale*, potrivit art. 12 alin. (1) din *Legea cu privire la Curtea Constituțională*^[9] depun următorul jurământ: „Jur să îndeplinesc cinstit și conștiincios obligațiile de judecător al Curții Constituționale, să apar orânduirea constituțională a Republicii Moldova, să mă supun în exercitarea funcției numai și numai Constituției”;

- *judecătorii*, potrivit art. 12 alin. (1) din *Legea cu privire la statutul judecătorului* ^[13], depun următorul jurământ: „Jur să respect Constituția și legile țării, drepturile și libertățile omului, să-mi îndeplinesc cu onoare, conștiință și fără părtinire atribuțiile ce-mi revin”;

- *procurorii*, potrivit art. 22 alin. (3) din *Legea cu privire la Procuratură* ^[12]: „Jur să respect cu strictețe Constituția, legile Republicii Moldova, să apar ordinea de drept, drepturile și libertățile omului, interesele generale ale societății, să îndeplinesc conștiincios obligațiile ce îmi revin” etc.

Ca excepție, pentru *Președintele Republicii Moldova* însăși *Constituția Republicii Moldova* stabilește, la art. 79 alin. (2), următorul jurământ: „Jur

să-mi dăruiesc toată puterea și priceperea propășirii Republicii Moldova, să respect Constituția și legile țării, să apăr democrația, drepturile și libertățile fundamentale ale omului, suveranitatea, independența, unitatea și integritatea teritorială a Moldovei”.

În același timp, potrivit art. 4 din *Legea cu privire la Guvern* [11]: „În termen de trei zile de la data numirii Guvernului, Prim-ministrul, viceprim-ministrul, miniștrii și ceilalți membri ai Guvernului vor depune individual, în fața Președintelui Republicii Moldova, jurământul al cărui text este prevăzut la art. 79 alin.(2) din Constituție”.

Cât n-ar fi de straniu, însă, pe fonul celor expuse, unica categorie de demnitari publici care nu sunt obligați la depunerea jurământului, potrivit legislației Republicii Moldova, sunt deputații/parlamentarii.

Sub aspect comparativ, menționăm că potrivit art. 70 alin. (1) din *Constituția României* revizuită [4]: „(1) Deputații și senatorii intră în exercițiul mandatului la data întrunirii legale a Camerei din care fac parte, sub condiția validării alegerii și a depunerii jurământului. Jurământul se stabilește prin lege organică”.

În același timp, *Legea nr. 96 din 21 aprilie 2006 privind Statutul deputaților și al senatorilor* [15] stabilește în art. 3 următoarele:

„(1) După constituirea legală a Camerei Deputaților și a Senatului, fiecare deputat și fiecare senator depune în fața plenului Camerei din care face parte, întrunită în ședință solemnă, jurământul de credință față de țară și popor:

„Jur credință patriei mele România;

Jur să respect Constituția și legile țării;

Jur să apăr democrația, drepturile și libertățile fundamentale ale cetățenilor, suveranitatea, independența, unitatea și integritatea teritorială a României;

Jur să-mi îndeplinesc cu onoare și fidelitate mandatul încredințat de popor;

Așa să mă ajute Dumnezeu.”

(2) Jurământul de credință se poate depune și fără formula religioasă, care se înlocuiește cu formula:

«Jur pe onoare și conștiință» și aceasta prefațează jurământul.

(3) Jurământul scris se rostește solemn, se semnează de fiecare deputat sau senator și se încredințează spre păstrare președintelui Camerei.

(4) Refuzul de a depune jurământul de credință atrage de drept invalidarea mandatului, de care plenul Camerei ia act.

(5) Deputații și senatorii aleși ca urmare a organizării unor alegeri parțiale pentru ocuparea locurilor vacante pe parcursul unei legislaturi vor depune jurământul de credință după validarea mandatelor, potrivit aceleiași proceduri și cu aceleași consecințe juridice”.

Dispoziția dată a fost consacrată în textul *Constituției României* cu ocazia revizuirii acesteia în anul 2003. Specialiștii constituționaliști au interpretat acest moment ca fiind o soluție dictată de împrejurări în care era nefiresc ca Președintele României, membrii Guvernului, magistrații și toți funcționarii publici să fie obligați să depună jurământul de credință, iar parlamentarii, care sunt aleși direct de cetățeni, nu. Prin modificarea Constituției s-a realizat astfel și corespondența logică între operațiunea de intrare în exercițiul mandatului, pe de o parte, și operațiunea de depunere a jurământului, pe de altă parte, în sensul că intrarea în exercițiul mandatului de parlamentar este condiționată și de depunerea jurământului [5, p. 6].

După cum se poate observa, legiuitorul român a consacrat constituțional rolul jurământului ca formă de asumare a responsabilității de către deputați și senatori la investirea în funcție, stabilind chiar și răspunderea pentru refuzul de a-l depune – *invalidarea mandatului*.

În viziunea noastră, un asemenea moment este unul esențial în activitatea unor asemenea funcționari publici (cum sunt demnitarii parlamentari), mai ales că anume ei sunt cei care decid în mare parte soarta țării, a societății și a fiecăruia dintre noi. Mai mult, ținând cont de faptul că ei își obțin mandatul direct de la popor, prin intermediul alegerilor, considerăm că este absolut necesară depunerea unui jurământ în fața poporului, prin care să-și asume responsabilitatea pentru misiunea importantă asumată – reprezentarea și realizarea intereselor generale ale societății (mai ales că mandatul parlamentar este unul reprezentativ, deputații nefiind obligați „să dea seama” în fața electoratului pentru activitatea desfășurată) [17, p. 93].

Dată fiind obligativitatea jurământului de credință pentru funcționarul public, responsabilitatea constituie un principiu, o obligație și o condiție indispensabilă funcționării administrației publice, a autorităților statului, deci și a statului în ansamblu. În acest context, considerăm că demnitarii parlamentari nu trebuie să constituie o excepție, dar la fel ca și toți funcționarii publici și ceilalți demnitari publici să-și asume responsabilitatea în calitatea sa de principiu, obligație și condiție indispensabilă funcționării legislativului în cadrul unui stat de drept [17, p. 93].

Un alt subiect important al responsabilității, care merită o atenție distinctă la, este *statul*. În legătură cu acesta, în doctrină s-a opinat că, privită în general, responsabilitatea statului implică și decurge din rațiunea existenței sale, din scopul său general, din obligațiile asumate față de individ și societatea pe care o organizează și o conduce [7, p. 307].

Responsabilitatea poate fi atribuită statului în virtutea faptului că statul, prin esență, sunt guvernanții, adică persoane cărora le este inerentă responsabilitatea. Mai mult, activitatea pe care o desfășoară aceste persoane implică o responsabilitate deosebită, complexă, cu pronunțate conotații sociale, morale, politice și juridice. Sub acest aspect, este relevant faptul că responsabilitatea

statului față de cetățean este recunoscută la nivel constituțional, fiind garantată, potrivit art. 134 alin. (3) din *Constituția Republicii Moldova* [3], de către Curtea Constituțională.

Astfel, fiind o entitate, uneori considerată abstractă, statul comportă o responsabilitate distinctă față de cea a individului, semnificația căreia determină coeziunea dintre stat și societate. În viziunea prof. Gh. Costachi, anume responsabilitatea statului constituie acea legătură necesară între acesta și societate, menită să le apropie și integreze într-un sistem socio-statal unic și armonios. Este o situație ideală în care statul funcționează pentru societate, realizând interesele acesteia, iar societatea, la rândul său, creându-l ca instrument pentru atingerea obiectivelor sale, contribuie la funcționarea eficientă a statului [6, p. 206; 7, p. 308].

În ceea ce privește „conținutul” responsabilității statului, domnia sa consideră că aceasta se poate manifesta în special prin:

- recunoașterea și aderarea statului la interesele și idealurile cetățenilor și a societății;
- manifestarea unei preocupări permanente pentru bunăstarea membrilor societății;
- acțiuni concrete în vederea dezvoltării multilaterale a societății și persoanei;
- promovarea progresului social;
- protejarea, garantarea, asigurarea, realizarea valorilor sociale fundamentale etc.

Rezultatul nemijlocit al responsabilității statului astfel, s-ar materializa în nivelul înalt de dezvoltare economică a societății (ce presupune un trai decent și bunăstarea tuturor cetățenilor etc.), ordinea socială și juridică din cadrul ei, nivelul înalt de cultură generală, juridică și politică a membrilor societății, și într-un final – consolidarea unui real stat democratic de drept [7, p. 308].

Pe fonul acestor raționamente perfect logice, apar inevitabil o serie de întrebări legate de aprecierea responsabilității statului în condițiile în care societatea „geme” practic sub greutatea problemelor sociale, economice, politice și de altă natură, care nu doar îi împiedică dezvoltarea, ci atentează grav la însăși existența acesteia și viața membrilor ei. În asemenea condiții, s-ar putea oare vorbi în general despre o responsabilitate a statului sau, mai curând, de o manifestare evidentă a iresponsabilității?

Pe cale de consecință, ne întrebăm: merită oare iresponsabilitatea statului de a fi tolerată în speranța că „crizele vor fi depășite cu timpul” or stringența problemei impune luarea de măsuri concrete și eficiente la moment? Sunt întrebări la care societatea și membrii ei trebuie nu doar să dea răspuns, dar și să acționeze, chibzuit și echilibrat [16, p. 42].

Unul din remediile propuse pentru asemenea probleme cu caracter general (și nu doar) este *instituția răspunderii statului*, care mai mult ca oricând a

devenit necesară și actuală pentru societatea noastră. Desigur, a vorbi la general despre necesitatea și importanța acesteia este oarecum ușor. În schimb, cu mult mai dificil e să-i pătrunzi în esență, să-i identifice temeiurile concrete, să-i schițezi structura și mecanismul de funcționare [16, p. 42], momente de care ne vom preocupa în studiile viitoare.

Referințe bibliografice:

1. Alexandru I. Drept administrativ. București, Lumina Lex, 2005.
2. Codul de conduită a funcționarului public, adoptat prin Legea nr. 25-XVI din 22.02.2008 // Monitorul Oficial nr. 74-75/243 din 11.04.2008.
3. Constituția Republicii Moldova, adoptată la 29.07.1994, în vigoare din 27.08.1994. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 12.08.1994, nr. 1 (cu modificări și completări până la 20 septembrie 2006).
4. Constituția României, adoptată în ședința Adunării Constituante din 21 noiembrie 1991, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 233 din 21 noiembrie 1991, intrată în vigoare în urma aprobării prin referendumul național din 8 decembrie 1991. Republicată în Monitorul Oficial al României nr. 767 din 31 octombrie 2003.
5. Constituția României: Comentariu pe articole. Coord. Muraru I., Tănăsescu E.S. București, C.H. Beck, 2008.
6. Costachi Gh. Direcții prioritare ale edificării statului de drept în Republica Moldova. Chișinău, Institutul de Istorie, Stat și Drept, 2009 (Î. S. F.E.-P „Tipografia Centrală”).
7. Costachi Gh. Prin știință spre un stat de drept. Monografie. Chișinău, S.n., 2011 (Î.S. F.E.-P „Tipografia Centrală”).
8. Iorgovan A. Tratat de drept administrativ. Vol. II. București, All Beck, 2002.
9. Legea cu privire la Curtea Constituțională, nr. 317 din 13.12.1994. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 8 din 07.02.1995.
10. Legea cu privire la funcția publică și statutul funcționarului public, nr. 158 din 04.07.2008. În: Monitorul Oficial nr. 230-232 din 23.12.2008.
11. Legea cu privire la Guvern, nr. 64 din 31.05.1990. Republicată în: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 131-133 din 26.09.2002 (cu modificări și completări până în 04.11.2016).
12. Legea cu privire la procuratură, nr. 118 din 14.03.2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 73-75 din 18.04.2003.
13. Legea cu privire la statutul judecătorului, nr. 544 din 20.07.1995. Republicată în: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 117-119 din 15.08.2002.
14. Legea cu privire la statutul persoanelor cu funcții de demnitate publică nr. 199 din 16.07.2010. În: Monitorul Oficial Nr. 194-196 din 05.10.2010.
15. Legea nr. 96/2006 privind Statutul deputaților și al senatorilor. Republicată în Monitorul Oficial al României, Partea I nr. 49 din 22 ianuarie 2016. [resurs electronic]: http://www.cdep.ro/pls/dic/site.page?den=act3_1&parl=0.
16. Micu V. Privire generală asupra răspunderii statului contemporan. În: Legea și Viața, 2016, nr. 10.

17. Micu V. Răspunderea parlamentară: teorie și practică. Monografie. Chișinău, 2017.

18. Mocanu-Suciu A. Răspunderea funcționarilor publici. București, C.H. Beck, 2015.

Notă:

1. Potrivit art. 22 alin. (1) din *Legea RM cu privire la funcția publică și statutul funcționarului public*, funcționarul public este obligat: a) să respecte Constituția, legislația în vigoare, precum și tratatele internaționale la care Republica Moldova este parte; b) să respecte cu strictețe drepturile și libertățile cetățenilor; c) să fie loial autorității publice în care activează; d) să îndeplinească cu responsabilitate, obiectivitate și promptitudine, în spirit de inițiativă și colegialitate toate atribuțiile de serviciu; e) să păstreze, în conformitate cu legea, secretul de stat, precum și confidențialitatea în legătură cu faptele, informațiile sau documentele de care ia cunoștință în exercițiul funcției publice, cu excepția informațiilor considerate de interes public; f) să respecte normele de conduită profesională prevăzute de lege; f¹) să respecte prevederile art. 6 alin. (2) din *Legea nr. 325 din 23 decembrie 2013 privind evaluarea integrității instituționale*; g) să respecte regulamentul intern.

ASPECTE INTRODUCATIVE PRIVIND ISTORICUL APARIȚIEI ȘI EVOLUȚIA NOȚIUNII DE PROVOCARE ÎN PROCESUL PENAL

MOREI NICOLAE

Universitatea Academiei de Științe a Moldovei

Istoricul noțiunii de „provocare”, are legături adânci în Atena, Grecia antică, și anume la momentul implementării reformelor de către Solon (anii 640–559 î.e.n.), cu referire la reglementarea procesului social, care nemijlocit era afectat desăvârșirea infracțiunilor judiciare și perioada dominației așa numitor – „lingușitori” [1]. Literar vorbind, termenul de „lingușitor” se referea la smochin, adică la arborele ce face parte din specia *Ficus carica*, genul *Ficus*. În perioada dată, era interzis exportul din Atena a smochinului, având în vedere faptul că era considerat copac sacru și, plus la asta, mereu era nevoie de o aprovizionare constantă de fructe în cazuri de asediu și foame. Pentru a preveni încălcările frecvente ale acestui obicei, au fost numiți persoane cu funcții de supraveghere, „lingușitori”, care erau obligați să informeze despre orice persoană, care va exporta smochinul din Atena. Ulterior, aceste persoane informau conducerea cetății despre crime în general, nu doar legate de exportul de smochin. Conform regulilor stabilite, „lingușitorii” primeau ca recompensă o parte din bunurile confiscate ale persoanelor condamnate. Victimele „lingușitorilor”, deveneau oameni bogați sau celebri. În acest mod, printre victimele „lingușitorilor”, a fost provocat și renumitul gânditor, filosof Socrate, ultimul făcând declarații revoltătoare la adresa conducerii și

fiind condamnat cu pedeapsa cu moartea în anul 399 î.e.n. [2]. În perioada medievală, provocarea apare în a doua jumătate a secolului al XII-lea în Franța, care este exprimată prin verificarea corectitudinii activării funcționarilor publici, prin oferirea unor avantaje necuvenite și pentru prima dată a început a fi utilizată pe scară largă în lupta cu criminalitatea. Însă, chiar din acea perioadă, cu toate că era convingerea în eficacitatea sporită a acesteia, latura morală și juridică a metodei trezeau totuși dubii. Astfel, cu referire la această idee, Hugo Grotius considera că „cel care dă motiv altei persoane să comită un delict, singur este infractor”. [3].

Avocatul Tudor Suveică susține că urmează să distingem „provocarea” ca metodă de contracarare a infracțiunilor: „Metoda de „provocare”, care poate fi numită operațiune de tip „înțepătură” sau „testul de integritate”, „experiment de integritate”, presupune crearea unei situații artificiale sau a unei împrejurări, care are drept scop verificarea integrității (onestității) subiectului testat. Subiectul are libertatea completă de a acționa sau de a omite acțiunea, în conformitate cu prevederile legii. Simpla oferire subiectului anchetei a posibilității de a săvârși infracțiunea nu reprezintă determinarea la săvârșirea infracțiunii. Inducerea sau încurajarea la săvârșirea infracțiunii presupune inducerea sau încurajarea activă. Conduita care oferă doar posibilitatea persoanei de a săvârși infracțiunea constituie o metodă de verificare a onestității funcționarului”. [4].

Vexațiunile, inclusiv provocările la care poate fi supus provocatorul de către persoana cu funcție de răspundere, nu sunt acte de constrângere, așa încât ele nu anihilează libertatea de voință a provocatorului, chiar dacă acesta, dând avantaje necuvenite, acționează pentru a găsi o ieșire dintr-o situație neconvenabilă. Păstrându-și libertatea de voință, provocatorul, nefiind constrâns – să dea avantajele necuvenite, acționează cu vinovăție, astfel încât fapta lui constituie infracțiune. [5].

Potrivit DEX-ului, prin provocare urmează a se înțelege acțiunea de ațâțare, incitare, determinare, cauzare, pricinuire, prilejuire, producerea intenționată a unui eveniment sau de a aduce persoana la starea de surescitare favorabilă comiterii unei infracțiuni.

Provocarea, din limba latină provine de la cuvântul „provocatio” ce semnifică apel și poate fi definit ca incitare, motivarea unui individ sau a unui grup de persoane la săvârșirea acțiunilor care implică consecințe grave.

Consider oportun de a defini provocarea ca o acțiune sau o totalitate de acțiuni, săvârșite cu intenție, care întrunesc elemente de incitare sau determinare asupra unei sau a mai multor persoane, de a realiza anumite acțiuni sau de a inacționa, în scopul producerii unui eveniment sau declanșării unui fenomen.

Pentru prima dată, în legislația Republicii Moldova, noțiunea de provocare a fost introdusă în Codul de procedură penală, prin pct. (11) la alin. (1)

art. 94, prin Legea pentru modificarea și completarea Codului de procedură penală al Republicii Moldova nr. 66 din 05 aprilie 2012, unde se menționează că „în procesul penal nu pot fi admise ca probe, și prin urmare, se exclud din dosar, nu pot fi prezentate în instanța de judecată și nu pot fi puse la baza sentinței sau a altor hotărâri judecătorești datele care au fost obținute prin provocarea, facilitarea sau încurajarea persoanei la săvârșirea infracțiunii”.

În legislația României, noțiunea de provocare este stipulată în alin. (3) art. 101 (Principiul loialității administrării probelor) al Noului Codul penal român, precum că „este interzis organelor judiciare penale sau altor persoane care acționează pentru acestea, să provoace o persoană să săvârșească ori să continue săvârșirea unei fapte penale, în scopul obținerii unei probe”. Se reglementează pentru prima oară în mod expres principiul loialității procedurilor în administrarea probelor, în scopul protejării demnității persoanei, precum și a dreptului acesteia la un proces echitabil și la viață privată, fiind interzisă utilizarea oricăror mijloace ce ar putea avea ca scop administrarea cu rea-credință a unui mijloc de probă sau ca efect provocarea comiterii unei infracțiuni. Această regulă, care prevede sancțiunea excluderii probelor nelegale sau neloiale, va determina creșterea profesionalismului organelor judiciare în obținerea probelor, iar pe de altă parte, va garanta respectarea fermă a dreptului părților la un proces echitabil.

Tudor Nuț stabilește că în momentul în care o probă a fost obținută prin provocare, atunci se întâlnesc două interese contrare: interesul societății ca persoana care a săvârșit o infracțiune să fie identificată, judecată, condamnată și să-și execute pedeapsa și interesele individuale ale persoanelor, ca niciunul dintre drepturile lor să nu fie încălcat prin conduita abuzivă a persoanelor însărcinate cu ancheta penală. În multe sisteme de drept sancțiunea excluderii probelor obținute prin provocare a fost găsită ca cel mai eficient mijloc de „împăcare” al acestor interese. [6].

Proiectul Legii pentru modificarea și completarea Codului de procedură penală nr. 2581 din 24 noiembrie 2011 reglementează pentru prima oară în mod expres principiul loialității procedurilor în administrarea probelor, în vederea evitării utilizării oricăror mijloace ce ar putea avea ca scop administrarea cu reacredință a unui mijloc de probă sau care ar putea avea ca efect provocarea comiterii unei infracțiuni, în scopul protejării demnității persoanei, precum și a dreptului acesteia la un proces echitabil și la viață privată.

Instituția excluderii probelor nelegal sau neloial administrate cunoaște o reglementare detaliată, fiind însușită teoria legitimității, care plasează dezbaterea într-un context mai larg, având în vedere funcțiile procesului penal și ale hotărârii judecătorești cu care acesta se finalizează.

Având în vedere natura acestei instituții (preluată în sistemul de drept continental din tradiția common-law), precum și jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului, mijloacele de probă administrate cu încălcarea

dispozițiilor legale pot fi în mod excepțional folosite dacă prin aceasta nu se aduce atingere caracterului echitabil al procesului penal în ansamblu.

Prin aceasta se va asigura principiul egalității armelor și al dreptului la apărare. Este, din păcate, o realitate faptul că cererile părții apărării privind administrarea de probe înaintate la faza urmăririi penale sunt în marea majoritate a cazurilor respinse neîntemeiat, fără a fi aduse argumentele de rigoare. Acest lucru își lasă amprenta asupra obligației organului de urmărire penală de a cerceta sub toate aspectele, complet și obiectiv toate circumstanțele cauzei, determină caracterul unilateral al urmăririi penale, duce la transmiterea în instanța de judecată a unor cauze penale cu un probatoriu administrat doar în favoarea acuzării. CtEDO în numeroase cauze a statuat asupra importanței pe care o are principiul egalității armelor în procedura penală, dar și asupra faptului că acesta trebuie să se manifeste mult mai devreme de momentul transmiterii cauzei în instanța de judecată. [7].

Provocarea din partea agenților statului poate avea loc prin desfășurarea măsurilor speciale de investigații, care sunt compatibile cu dreptul la un proces echitabil. Totuși, jurisprudența CtEDO subliniază obligativitatea utilizării acestor tehnici în limite clare, iar când un inculpat susține că a fost provocat, se impune ca instanțele să verifice atent materialul probator de la dosar.

Se comite o provocare ori de câte ori organele de urmărire penală nu se limitează la cercetarea în mod pasiv a activității infracționale, ci exercită o asemenea influență asupra persoanei vizate, încât determină săvârșirea unei fapte penale care fără aceasta intervenție nu ar fi fost săvârșită, având scopul de a constata o infracțiune, respectiv de a obține probe și de a declanșa urmărirea penală. De cele mai dese ori, provocarea are scopuri meschine și ilegale, altele decât obținerea datelor faptice pentru procesul penal.

Jurisprudența CtEDO reține existența provocării la infracțiune, dacă sunt îndeplinite următoarele condiții:

1. situația presupus infracțională tinde să fie probată prin solicitare, emanând de la o persoană ce avea sarcina să descopere infracțiunea sau când există o invitație directă la comiterea unei infracțiuni din partea unui denunțator sau a unui martor anonim.
2. lipsa oricărui indiciu că fapta ar fi fost săvârșită fără această intervenție.

În acest articol, autorul, a reușit să definească provocarea, ca fiind o acțiune sau o totalitate de acțiuni, săvârșite cu intenție, care întrunesc elemente de incitare sau determinare asupra unei sau a mai multor persoane, de a realiza anumite acțiuni sau de a inacționa, în scopul producerii unui eveniment sau declanșării unui fenomen. A fost expus istoricul apariției fenomenului de provocare și reglementarea fenomenului în legislația actuală a Republicii Moldova. Totodată, s-a susținut ideea Procuraturii Generale, de a introduce pct. 11) al alin. (1) art. 94 Cod procedură penală cu conținutul ase-

mănător celui inclus în Noul Cod de procedură penală român, adică: „11) prin provocarea persoanei la săvârșirea ori continuarea săvârșirii unei infracțiuni”, ceea ce de fapt exclude triplarea acțiunilor prin care se obțin probe inadmisibile (provocare, facilitare, încurajare) și oferă organelor de drept un câmp de lucru mai concret.

Varianta actuală a pct. 11) creează neclarități pe parcursul acumulării probelor, fiind foarte complicat de a delimita domeniul provocării de cel al facilitării sau încurajării și impune organele judiciare de a califica constant faptele ca fiind săvârșite prin provocare ca metodă inadmisibilă de obținere a probelor, neexistând o practică judiciară privind invocarea acumulării probelor prin facilitarea sau încurajare, or se invocă pct. 11) ca temei general de neadmitere a anumitor date faptice.

Nu în ultimul rând, sunt specificate principiile de bază pentru efectuarea măsurilor speciale de investigație și acțiunilor de urmărire penală, cu respectarea strictă a loialității administrării probelor, dreptului la apărare, egalitatea armelor și procesului echitabil, pentru a exclude încălcarea drepturilor și libertăților persoanei.

Referințe bibliografice:

1. Колодкин Л. Я умру, когда яд дойдет до сердца. Человек и закон. 1993, № 8, p. 87.
2. Назаров А. Д. Провокации в оперативно-розыскной деятельности. Москва, Юрлитинформ, 2010, p. 6.
3. Рыжова О. Ретроспективный анализ проблемы ответственности за провокацию взятки либо коммерческого подкупа. Российский судья, 2004, nr. 7, p. 29.
4. Suveică T. Rolul și locul Procuraturii în activitatea de combatere a corupției. În: Materialele Conferinței Internaționale „Realizarea măsurilor în vederea prevenirii și combaterii mai eficiente a corupției”, 2004, p. 326.
5. Diaconescu H. Infracțiunile de corupție și cele asimilate sau în legătură cu acestea. București: ALL Beck, 2004, p. 86.
6. Nuț Tudor. Scurtă introducere în problema excluderii probelor. București, 2014, p. 5.
7. Expunerea de motive la Proiectul de lege cu privire la modificarea și completarea Codului de procedură penală nr. 2581 din 24 noiembrie 2011, p. 33.

PARTICIPAREA PERSOANELOR CU DIZABILITĂȚI LA VIAȚA SOCIALĂ ȘI POLITICĂ

MUNTEANU PARASCOVIA

Institutul de Cercetări Juridice și Politice, AȘM

În acest articol sunt prezentate rezultatele unei cercetări calitative ale opiniilor experților din domeniul protecției sociale despre gradul de participare a persoanelor cu dizabilități la viața socială și politică. Cercetarea calitativă a fost realizată în baza discuțiilor focus grup și interviuri aprofundate. Conform datelor Biroului Național de Statistică [1], numărul estimat al persoanelor cu dizabilități în Republica Moldova la 1 ianuarie 2015 era de 184,5 mii persoane. Persoanele cu dizabilități constituie aproximativ 5% din populația țării.

Potrivit opiniilor experților, participarea persoanelor cu dizabilități la viața socială și politică depinde foarte mult de motivația personală de a fi un membru activ al comunității, de valorile personale, de gradul de severitate al dizabilității și de mediul în care locuiește persoana.

Motivația personală este interdependentă de abilitățile și interesele persoanelor cu dizabilități. Interesele persoanelor sunt urmate dacă persoanele cu dizabilități sau familiile acestora au posibilități financiare, oportunități de participare în diferite activități la nivel de comunitate, sau dacă sunt interesate să producă careva schimbări la nivel de comunitate în vederea îmbunătățirii politicilor de incluziune și de promovare a drepturilor persoanelor. Absența persoanelor cu dizabilități din viața comunității subminează dreptul acestora de a participa la viața publică și politică și consolidează imaginea lor ca membri pasivi ai societății. În plus, neimplicarea și pasivitatea persoanelor cu dizabilități favorizează indiferența autorităților față de persoanele cu dizabilități și abordarea superficială a problemelor cu care se confruntă acest grup de persoane.

În funcție de valorile care le împărtășesc persoanele cu dizabilități, participanții la focus-grupuri și interviuri au menționat că ”participarea și integrarea în comunitate” este percepută și înțeleasă diferit. O persoană poate să se considere integrată în comunitate, deoarece poate să iasă la poartă și poate discuta cu vecinii sau trecătorii din sat. Pentru aceste persoane comunicarea și relaționarea cu vecinii și membrii comunității înseamnă participare și integrare în comunitate. Pentru alții, ”participarea și integrarea în comunitate” înseamnă - cetățean de rând, care are o gospodărie, o familie și un loc de muncă”. Cu cât mai puțin sunt evidente diferențele dintre modul și stilul de trai al persoanelor cu dizabilități comparativ cu populația generală, cu atât mai înalt este gradul de participare al persoanelor cu dizabilități la

viața comunității. Potrivit opiniilor experților sunt și persoane cu dizabilități pentru care participarea la viața comunității înseamnă mai mult decât a fi cetățean de rând. Aceștia din urmă înțeleg participarea ca implicare activă în viața comunității ca membru cu putere de decizie la nivel local, ca membru al comunități care poate influența schimbarea.

La fel, participarea persoanelor cu dizabilități este direct influențată și de valorile culturale pe care le are persoana. Persoanele cu valori înalt culturale investesc în anumite aptitudini de creație și abilități sportive. Acest grup de persoane este mai mic, în opinia participanților la cercetare, însă ei au posibilități mai mari de a participa la diferite evenimente culturale organizate la nivel de comunitate sau la nivel național, internațional (festivaluri, expoziții cu vânzare, concursuri, para olimpiade etc.). Pe lângă aceste exemple pozitive de participare, experții au menționat că există și alte extreme, atunci când persoana cu dizabilități consideră că nu poate contribui în nici un fel la viața comunității, statul fiind "dator" să-i ofere tot suportul pentru a duce o viață mai bună. Acest grup de persoane, de regulă, se auto exclude, au un nivel foarte scăzut de încredere în sine și abordează dizabilitatea pe care o au pentru a obține "milă" și "beneficii" din partea membrilor comunității și din partea instituțiilor de stat.

Potrivit opinii experților implicați în cercetare, participarea persoanelor cu dizabilități la viața socială și politică depinde foarte mult de *gradul de severitate, tipul dizabilități* și adaptarea mediului în funcție de acestea. Astfel, în vederea sporirii participării persoanelor cu dizabilități senzoriale, experții au subliniat importanța mijloacelor asistive și a tehnologiilor adaptate la nevoile acestui grup de persoane. În cazul persoanelor cu dizabilități locomotorii este necesară asigurarea condițiilor de accesibilitate în instituțiile publice și la infrastructura drumurilor și transporturilor. În cazul persoanelor cu dizabilități intelectuale și psihosociale, conform opiniilor experților, sunt necesare de adaptat mesajele și conținutul informațional al documentelor care vizează persoanele cu dizabilități în limbaj ușor de citit, ușor de înțeles. Conform opiniilor experților, cu cât mai mult Guvernul Republicii Moldova, organizațiile societății civile și instituțiile private vor investi în tehnologii adaptate, în condiții de accesibilitate la nevoile persoanelor cu diverse tipuri de dizabilități, cu atât mai mult va spori gradul de participare al acestor persoane la viața comunității prin diverse metode: prin angajare, prin participare la discuții dezbateri, prin implicare și prin influențarea luării anumitor decizii.

Un moment foarte important menționat de participanții la focus grupuri este faptul că gradul de participare și implicare al persoanelor cu dizabilități în viața comunității depinde de *mediul social în care locuiește persoana*. Astfel, dacă persoanele cu dizabilități locuiesc împreună cu familiile lor, iar membrii familiilor sunt cetățeni activi, integrați în comunitate, atunci și persoanele cu dizabilități vor fi implicate mai mult în viața comunității. Famili-

ile le vor oferi suportul necesar și vor încuraja participarea. Dacă persoanele cu dizabilități locuiesc într-un serviciu social, atunci gradul de participare depinde foarte mult de statutul serviciului (rezidențial/izolat de comunitate sau serviciu de plasament în comunitate), de gradul de pregătire al personalului de a oferi suport în incluziune persoanelor cu dizabilități și de modalitatea de abordare a drepturilor persoanelor plasate în serviciu. La fel, potrivit opiniei experților în domeniul social participanți la cercetare, gradul de participare al persoanelor cu dizabilități la viața comunității depinde dacă în acea comunitate sau regiune există sau nu vreo organizație neguvernamentală în domeniul drepturilor persoanelor cu dizabilități. Asocierea persoanelor în grupuri de interese și implicarea lor ca membri activi fie ca membri ai grupurilor de interese sau ai organizațiilor neguvernamentale sporește simțitor nivelul de informare despre drepturi, nivelul de conștientizare a problemelor cu care se confruntă persoanele cu dizabilități și nivelul de implicare alături de alți actori comunitari în eliminarea barierelor de incluziune și promovarea drepturilor. Conform opiniilor experților la cercetare, *participarea la viața politică a persoanelor cu dizabilități poate fi abordată din două perspective*: participarea la vot a persoanelor cu dizabilități și participarea persoanelor cu dizabilități în politică în calitate de aleși locali sau demnitari cu funcții politice. Rezultatele cercetării reflectă numai prima perspectivă, deoarece a doua nu a fost studiată. Astfel, în conformitate cu articolul 29 din Convenție, persoanele cu dizabilități au dreptul de a participa la viața politică, iar guvernele sunt obligate să asigure accesibilitatea tuturor procedurilor de vot, facilități și materiale.

Experții au menționat că în timpul alegerilor parlamentare din 2014 și a celor prezidențiale din 2016, Comisia Electorală Centrală a pilotat o serie de măsuri pentru a face procedurile de vot accesibile persoanelor cu dizabilități, de exemplu prin instalarea de rampe la secțiunile de votare, disponibilitatea buletinelor de vot Braille, precum și angajarea persoanelor cu dizabilități ca membri ai echipelor de monitorizare a alegerilor. Sprijinul a fost furnizat, de asemenea, pentru a face alegerile generale locale accesibile persoanelor cu dizabilități, precum instalarea unor cabine de vot private. Cu toate acestea, participanții la cercetare au menționat că aceste măsuri de accesibilizare a secțiilor de votare și a procedurilor de vot ar trebui să fie extinse pentru toate tipurile de alegeri și pentru toate secțiunile de votare, deoarece ele constituie o condiție prealabilă pentru ca persoanele cu dizabilități să-și exercite dreptul la vot. În plus, sunt necesare eforturi suplimentare pentru a asigura persoanelor cu dizabilități senzoriale, intelectuale și psihosociale informații accesibile prin tehnologii adaptate despre procesul electoral, candidații electorali și drepturile de a alege și de a fi ales. De asemenea, sunt necesare acțiuni de înlăturare a barierelor de participare la viața politică a persoanelor lipsite de capacitatea juridică.

În vederea sporirii gradului de participare a persoanelor cu dizabilități la viața comunitară, experții au venit cu următoarele recomandări:

- Implicarea persoanelor cu dizabilități în diferite activități organizate la nivel de comunitate nu numai în calitate de spectatori sau participanți pasivi, dar și în calitate de organizatori ai evenimentelor, participanți activi cu discursuri, numere artistice, în calitate de membri sau observatori ai comisiilor electorale, etc.
- Consultarea opiniilor persoanelor cu dizabilități în elaborarea documentelor de politici socio-economice și bugetare la nivel de comunitate, raion sau la nivel național. Opiniile persoanelor pot contribui la îmbunătățirea politicilor din perspectiva integrării drepturilor persoanelor cu dizabilități pentru a spori incluziunea socială și la creșterea gradului de responsabilitate socială a ale autorităților publice locale față de nevoile persoanelor cu dizabilități.
- Instruire și informarea persoanelor cu dizabilități despre importanța implicării și participării lor la viața publică, politică și culturală pentru a sensibiliza membrii comunității și autoritățile publice despre barierele care împiedică participarea și identificarea în comun a soluțiilor.
- Asigurarea accesibilității fizice a persoanelor la infrastructura socio-economică și culturală și accesibilității informațională utilizând tehnologii asistive adaptate la nevoile persoanelor în funcție de tipul și severitatea dizabilității.
- Elaborarea unui mecanism accesibil de repunere a capacității juridice a persoanelor lipsite de acest drept și recunoașterea *patronajului* ca o măsură de sprijin în exercitarea capacității juridice a persoanelor cu dizabilități intelectuale și psihosociale.

Referințe bibliografice:

1. Datele Biroului Național de Statistică disponibile pe <http://www.statistica.md/newsview.php?l=ro&idc=168&id=5434> (accesat la 03.05.2017)
2. Drepturile omului pentru persoanele cu deficiențe mintale sau intelectuale în Republica Moldova: o evaluare a aspectelor principale a cadrului legislativ național și de politici din perspectiva Convenției ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități, Chișinău, 2015
3. Codul civil al Republicii Moldova

PREMIUL NOBEL PENTRU PACE – APRECIEREA REZULTATELOR ÎN CONSTRUCȚIA PĂCII MONDIALE

MURSA ELENA

Universitatea de Stat din Moldova

La 27 noiembrie 1895, Alfred Bemard Nobel a semnat ultimul său testament, oferind cea mai mare parte din averea sa la o serie de premii – „Premiile Nobel”. După cum este descris în testamentul lui Nobel, o parte a fost dedicată „persoanei care va face cel mai bun lucru pentru fraternitate între națiuni, pentru eliminarea sau reducerea armatelor permanente și pentru organizarea și promovarea păcii”. [1]

Alfred Nobel, în cea mai mare parte a vieții sale, a fost preocupat, în special, de producerea lucrurilor cu un caracter cât se poate de „pașnic” cum ar fi mașinile cu abur și piesele pentru locomotive. Paradoxal, însă, celebritatea de care s-a bucurat în timpul vieții sale a fost determinată de descoperirea celei mai puternice substanțe explozive de la acea vreme – dinamita, ale cărei destinații funcționale s-au dovedit a fi diametral opuse. Dacă despre prima se poate spune că a fost o descoperire absolut constructivă deoarece datorită acesteia a fost posibilă realizarea unei serii de proiecte importante din domeniul construcțiilor, atunci despre cea de a doua putem spune, din păcate, că a avut un caracter distructiv, militar. Armamentul, creat pe baza dinamitei, aducea omenirii doar moarte, suferințe și distrugereri. Desigur, acest aspect nu a putut să nu reprezinte o influență negativă asupra stării psihico-morale a celui care a creat dinamita, și, probabil, tocmai acesta a și fost motivul pentru care el și-a întocmit un testament atât de neobișnuit. [2]

Dorința lui Alfred Nobel a devenit cunoscută lumii după moartea sa, pe 10 decembrie 1896, și stabilea următoarele: „Toată averea realizată de mine ce rămâne se repartizează în felul următor. Tot capitalul trebuie să fie depus de executorii testamentari într-un depozit sigur, cu garanție și trebuie să fie destinat unui fond care ar avea ca scop recompensarea anuală cu premii bănești a acelor persoane care, pe parcursul anului anterior, au reușit să aducă un beneficiu semnificativ omenirii. Referitor la destinația acestui fond se prevede că fondul de premiere trebuie să fie divizat în cinci părți egale acordate în felul următor: o parte îi va reveni persoanei care va realiza cea mai mare descoperire sau invenție din domeniul fizicii; cea de a doua parte – persoanei care va reuși cea mai importantă îmbunătățire sau va realiza o descoperire în domeniul chimiei; cea de a treia parte persoanei care va realiza cea mai importantă descoperire în domeniul fiziologiei sau medicinei; cea de a patra parte – persoanei care va crea o operă remarcabilă aparținând curentului idealist din domeniul literaturii și, în cele din urmă, a cincea parte – persoanei

care va avea o contribuție importantă la consolidarea comunității popoarelor, la înlăturarea și la diminuarea tensiunilor dintre forțele armate, dar și la organizarea congreselor de pace”. [1]

Între 1901 și 2016, premiile Nobel și Premiul în Științe Economice au fost acordate 579 de ori la 911 de persoane și organizații. Premiul Nobel pentru Pace devine unul dintre cele cinci premii Nobel instituite prin testament de către celebrul suedez, fiind singurul care se decernează în Norvegia, la Oslo, de către un comitet ales de Parlamentul Norvegiei. Primele premii au fost acordate în decembrie 1901, la cinci ani de la trecerea în neființă a creatorului acestora, și de atunci, cu excepția a câtorva ani, se acordă constant.

Motivul pentru care acest premiu este decernat în Norvegia și nu în Suedia este următorul: la moartea lui Alfred Nobel (10 decembrie 1896), Norvegia era încă într-o uniune cu Suedia, aceasta din urmă având rolul conducător în politica externă. Nobel a crezut de aceea că șansa unei corupții politice ar fi mai mică dacă Norvegia s-ar ocupa de decernare.

În testament, Nobel a cerut ca cei cărora li se decernează premiul pentru pace să îndeplinească cel puțin una din următoarele trei cerințe: să lucreze pentru „reducerea forțelor militare”, pentru „organizarea de congrese ale păcii” și pentru „înfrățirea între popoare”.

Premiul a fost acordat pentru prima oară în anul 1901 și apoi anual, cu două perioade de întrerupere, în timpul celor două Războaie Mondiale între anii 1914 – 1916 și 1939 – 1943, precum și în anii 1918, 1923, 1924, 1928, 1932, 1948, 1955, 1956, 1966, 1967, 1972 [3]. Este de remarcat faptul că, spre sfârșitul fiecărui Război Mondial, Premiul Nobel pentru Pace a fost decernat Comitetului Internațional de Cruce Roșie în ani 1917 și 1944.

În istoria premiului s-a marcat și cazul de refuz la decernarea – Le Duc Tho a avut o experiență îndelungată în lupta împotriva marilor puteri atunci când a negociat cu Henry Kissinger pentru un repază în Vietnam între 1969 și 1973. Tânăr a devenit comunist, iar autoritățile coloniale franceze l-au condamnat de mai mulți ani. El a câștigat un loc în conducerea Partidului Comunist în timpul ocupației Japoniei a Vietnamului în cel de-al Doilea Război Mondial. Ho Chi Minh a declarat independența Vietnamului după înfrângerea Japoniei în 1945, dar francezul sa întors, iar Le Duc Tho a devenit unul dintre liderii militari ai rezistenței împotriva francezilor.

După înfrângerea francezilor, Vietnamul a fost împărțit. Statele Unite au susținut un guvern în Vietnamul de Sud, pe care comuniștii din nord au considerat guvernul american de păpuși. Când Statele Unite au decis să negocieze după 1968, Le Duc Tho a fost numit negociator-șef al nord-vietnamezului, confruntându-se cu Henry Kissinger. Când Hanoi a fost bombardat la Crăciun pe ordinele lui Kissinger, Le Duc Tho a fost de acord cu un armistițiu. Dar când a primit Premiul Păcii împreună cu Kissinger în toamna anului 1973, a refuzat să o accepte, pe motiv că s-a încălcat armistițiul. Trei Laureații Pre-

miului pentru Pace au fost sub arest la data atribuirii: pacifist german și jurnalistul Carl von Ossietzky, birmanez politician Aung San Suu Kyi și chinez activist pentru drepturile omului Liu Xiaobo. [4]

Barack Obama este laureatul Premiului pe anul 2009, ca noul președinte al statului care, fiind cel mai puternic de pe planetă, are și cea mai mare responsabilitate în a arăta calea de parcurs în aceste vremuri tulburi ale începutului de secol XXI. Uniunea Europeană este laureata Premiului pentru anul 2012, fiind entitatea care a permis menținerea păcii pe continent și are desfășurate, începând cu anul 2003, peste douăzeci de misiuni de menținere a păcii în toată lumea, în timp ce modelul democratic european este etalon pentru multe state și regiuni ale lumii. Dintre personalitățile ruse doar Andrei Saharov (1975) și Mihail Gorbaciov (1990) sunt Laureați ai Premiului Nobel.

În ultimii ani Premiul Nobel a fost acordat – Organizației pentru Interzicerea Armelor Chimice (2013); Premiul Nobel pentru pace 2014 a fost acordat în comun lui Kailash Satyarthi și Malala Yousafzai „pentru lupta lor împotriva suprimării copiilor și a tinerilor și pentru dreptul tuturor copiilor la educație”; 2015 – Cvartetul pentru Dialog Național – „Pentru contribuția decisivă la construirea unei democrații pluraliste în Tunisia în urma revoluției de iasomie din 2011”; Premiul Nobel pentru Pace 2016 a fost acordat lui Juan Manuel Santos „pentru eforturile sale ferme de a pune capăt războiului civil de peste 50 de ani”.

Existența Premiului Nobel pentru Pace se datorează în mare măsură baronei Bertha von Suttner, scriitoare austriacă, militantă pacifistă și prima femeie laureat al Premiului Nobel pentru Pace, anul 1905. Apropiată a lui Alfred Nobel, autoarea romanului „Jos armele!” l-a inspirat pe inventatorul dinamitei să instituie premiul. [5]

Timp de mai bine de un secol de când se decernează au fost și Laureați care au suscitât discuții, în timp ce alții, cum este cazul lui Mahatma Gandhi, nu l-au luat din rațiuni pe care doar comitetul care decernează Premiul le cunoaște, dar Premiul Nobel pentru Pace rămâne a fi unul dintre cele mai prestigioase premii recunoscute de către comunitatea internațională.

Una dintre particularitățile Premiului Nobel pentru Pace este că Laureații se anunță în fiecare an, dar este nevoie să treacă o jumătate de secol pentru ca lista integrală a candidaturilor să fie dată publicității. Doar mai târziu s-a aflat că în anul 1939 Adolf Hitler a fost nominalizat pentru Premiul Nobel pentru Pace de către un parlamentar suedez, o propunere retrasă ulterior, după care Iosif Stalin a fost nominalizat în două rânduri, în anii 1945 și 1948, propunere respinsă de către Comitetul norvegian.

Premiul Nobel pentru Pace este un exemplu bun de mișcare lentă, dar semnificativă în promovarea păcii și securității internaționale, în dezvoltarea relațiilor prietenești între națiuni, în realizarea cooperării internaționale pentru asigurarea păcii durabile.

Referințe bibliografice:

1. Full Text of Alfred Nobel's Will, http://www.nobelprize.org/alfred_nobel/will/will-full.html
2. 100 laureați ai Premiului Nobel/Serghei Musskii; Aura Christi, Andrei Potlog; trad. de Mariana Streșna. București, EuroPress Group, 2008
3. Nobel Prize. The Official web site <http://www.nobelprize.org/>
4. Abrams Irwin The Nobel Peace Prize and the Laureates. Watson Publishing International.
5. Feldman Burton The Nobel prize: a history of genius, controversy, and prestige. Arcade Publishing.
6. Levinovitz Agneta Wallin Nils Ringertz, ed. The Nobel Prize: The First 100 Years. Imperial College Press and World Scientific Publishing, 2001

CONDIȚIILE EXERCITĂRII RESTRÂNGERII DREPTULUI LA PROPRIETATE

*OJOGA (CEBAN) Mariana
Institutul de Cercetări Juridice și Politice AȘM*

Consacrarea și garantarea dreptului la proprietate prin reglementări interne și internaționale nu exclude posibilitatea limitării acestuia. De altfel, existența unor drepturi necondiționate, teoretic, nu poate fi admisă într-un sistem constituțional democratic. Absența limitelor și a condițiilor de exercitare, prevăzute de lege, constituții sau instrumente juridice internaționale poate să ducă la arbitrarul sau la abuz de drept, deoarece nu ar permite diferențierea comportamentului legal de cel ilegal. De asemenea, doctrina juridică a reținut că în raporturile dintre titularii de drepturi „libertatea unuia se oprește acolo unde începe a celuiilalt, deoarece condiția inerentă persoanei este relația ei cu alții” [1].

Proprietatea constituie un domeniu deosebit de important al sferei libertății individuale, exclusă de la ingerințele nejustificate ale statului. Libertatea individului în societate depinde în foarte mare măsură de capacitatea acestuia de a deveni proprietar și de a exercita prerogativele proprietății. Însă, exercitarea dreptului la proprietate poate fi limitată în măsura în care protecția dreptului fundamental la proprietate ar intra în conflict cu protecția altor drepturi fundamentale sau cu alte principii generale de drept, fiind necesară asigurarea unui just echilibru între diferitele drepturi fundamentale protejate [2] sau între dreptul la proprietate și interesul general.

Posibilitatea restrângerii exercițiului dreptului la proprietate se fundamentează în plan internațional în art. 29 alin. (2) Declarația Universală a Drepturilor Omului, art. 1 Protocol adițional nr. 1 al Convenției, iar în plan

național în art. 54 alin. (2) și (4) din Legea supremă, limitarea acestui drept fiind expres prevăzută în art. 315 alin. (3) Codul civil.

Așadar, Constituția Republicii Moldova consacră că nu pot fi adoptate legi care ar suprima sau ar diminua drepturile și libertățile fundamentale ale omului, însă în același timp legislatorul constituant a fixat că exercițiul drepturilor și libertăților fundamentale poate fi restrâns în anumite condiții strict prevăzute chiar în Constituție [3]. Din acest considerent Constituției i se atribuie funcția de limitare a puterii de stat, care implică și limitarea puterii acestuia în raport cu cetățenii [4].

Prin urmare, limitarea sau restrângerea dreptului la proprietate este ca o excepție de la inviolabilitatea constituțională și urmează a fi subsumată unor condiții stricte: să fie prevăzută de lege; să fie necesară într-o societate democratică; să fie proporțională cu situațiile care au determinat-o și să nu aducă atingere existenței dreptului sau libertății.

Ingerința în dreptul la proprietate cade sub rezerva exigenței securității juridice sau legalității, care presupune îndeplinirea a 2 cerințe: mai întâi, trebuie să existe o lege în temeiul căreia să fie efectuată ingerința în dreptul la proprietate, iar în al doilea rând legea însăși trebuie să îndeplinească acele calități pe care i le-a determinat Curtea Europeană în jurisprudența sa, adică să fie accesibilă, precisă și previzibilă. Noțiunea de „lege” este o noțiune autonomă, proprie Convenției, fapt ce presupune că nu trebuie luată doar accepțiunea ei formală: normele juridice cuprinse în actele normative adoptate de Parlament. În sensul Convenției, legea reprezintă orice normă obligatorie și generală, oricare i-ar fi izvorul formal, care ordonează obligatoriu conduita individului [5]. Așadar, pentru ca restrângerea dreptului la proprietate să îndeplinească condiția legalității este necesar ca statul să prevadă prin lege limitarea acestuia, iar legea trebuie să îndeplinească criteriile accesibilității și previzibilității [6].

În afară de aceasta, orice ingerință în dreptul la proprietate poate fi justificată numai dacă este necesară într-o societate democratică. Potrivit jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului, termenul *necesar* implică existența unei nevoi sociale imperioase. Întrucât statele au îndatorirea de a garanta respectarea drepturilor și libertăților, acestora li se recunoaște și o anumită marjă de apreciere, fie că este vorba despre legislatorul național, fie de alte organe ale statului, inclusiv de instanțele judecătorești, chemate să interpreteze și să aplice prevederile legislației în vigoare [7].

Proportionalitatea, ca condiție a limitării dreptului la proprietate presupune că orice restrângere trebuie stabilită și aplicată numai în scopul pentru care a fost prevăzută și în limitele strict necesare, în funcție de situația care o justifică. Proportionalitatea implică existența unui just echilibru între interesele aflate în conflict: cel public și cel privat. Linia de echilibru presupune preocuparea ca nici unul dintre interesele implicate în speță să nu beneficieze

de o protecție absolută, prin negarea generală a protecției celuilalt. În orice moment trebuie să existe anumite limite de protecție pentru fiecare interes implicat în parte, chiar dacă limitele respective sunt diferite ca și întindere și conținut [8].

În contextul dreptului la proprietate, principiul proporționalității joacă un rol deosebit de important, în cazul în care se pune problema prevalenței unui drept legal față de un alt drept legal, sau în care disputa privește protecția unui drept privat în contrapondere cu protecția interesului public. În asemenea situații, principiul proporționalității este acea regulă conflictuală care determină înclinarea balanței în favoarea uneia din părți, fiindu-i premergătoare o veritabilă procedură analitică ce nu afectează substanțial aplicarea normelor de drept. Pentru a fi proporțională, măsura trebuie să fie necesară, în sens că nu există o altă alternativă [9].

Totodată, ca condiție a ingerinței în dreptul la proprietate este necesar ca această să nu aducă atingere existenței dreptului. Dacă exercițiul dreptului este doar restrâns, în afara limitelor respective exercițiul este liber, prin urmare, substanța dreptului rămâne neatinsă. Pe de altă parte, acest principiu interzice pierderea unor drepturi dobândite anterior și reconsiderarea beneficiului produs prin dobândirea lor, deoarece un drept dobândit este întotdeauna rezultatul direct al unor factori obiectivi, iar pierderea sau reconsiderarea lui trebuie să aibă suporturi obiective și legale, explicite [10]. Preeminența dreptului este unul dintre principiile fundamentale ale unei societăți democratice, prin urmare, ingerința autorității publice în ceea ce privește dreptul la respectarea bunurilor trebuie să fie legală.

Remarcăm că România a prevăzut în legea supremă ca condiție pentru restrângerea drepturilor omului și respectarea principiului non-discriminării. Un asemenea principiu nu poate fi citit în art. 54 din Constituția Republicii Moldova, din care motiv considerăm oportun de a revizui legea supremă a statului nostru în vederea înserării principiului non-discriminării în situațiile de restrângere a drepturile omului. Această modificare ar susține și consolida eforturile forului legislativ cu privire la adoptarea la 25 mai 2015 a Legii cu privire la asigurarea egalității. Or, aplicarea restrângerii dreptului la proprietate în mod non-discriminatoriu ar corespunde exigențelor unui stat de drept.

Legislația Republicii Moldova instituie mai multe limite ale exercitării dreptului la proprietate, pe care le putem clasifica așa:

1. Limitări privitoare la exercițiul dreptului de dispoziție juridică asupra unor categorii de bunuri. În funcția de regimul circulației juridice, bunurile se clasifică în: bunuri aflate în circuitul civil, bunuri scoase din circuitul civil și bunuri cu regim juridic special de circulație. Regula constituie alienabilitatea, excepția - inalienabilitatea. Sunt scoase din circuitul civil: a) bunurile din domeniul public (art. 296 alin. (4) Codul civil, art. 75 alin. (3) Legea cu privire la administrația publică locală nr. 436-XVI din 28 decembrie 2006; b)

corpul uman; c) lucrurile nesusceptibile de apropiere privată: aerul, lumina soarelui etc.

În unele situații legea reglementează dreptul de preemțiune, care reprezintă o derogare de la principiul liberei circulații a bunurilor și de la principiul potrivit căruia proprietarul dispune liber de bunul său [11]. Mai există bunuri care sunt în circuitul civil, dar nu pot fi dobândite sau înstrăinate decât cu respectarea unor condiții speciale cum ar fi: armele și munițiile (Legea privind regimul armelor și al munițiilor cu destinație civilă nr. 130 din 08 iunie 2012); produsele și substanțele stupefiante (Legea cu privire la circulația substanțelor stupefiante, psihotrope și a precursorilor nr. 382-XIV din 06 iunie 1999), produsele alcoolice (Legea cu privire la fabricarea și circulația alcoolului etilic și a producției alcoolice nr. 1100-XIV din 30 iunie 2000 etc.

2. Limitări ale dreptului la proprietate ce decurg din raporturile de vecinătate. Despre limitarea dreptului de proprietate prin instituția vecinătății este statuat în art. 46 alin. (5) Constituția Republicii Moldova, prin care se impune proprietarului obligația de a asigura buna vecinătate. Aici avem în vedere servituțile naturale și legale, despre care se spune că sunt limitări normale ale exercițiului dreptului la proprietate, impuse de nevoia colaborării cu ceilalți coproprietari, precum și alte instituții stabilite în Codul civil și alte acte legislative.

3. Limitări ale exercițiului dreptului de folosință. Exemplificăm rechiziția de bunuri, care este obiect de reglementare în Legea cu privire la rechizițiile de bunuri și prestările de servicii în interes public nr. 1384-XV din 11.10.2002. Totodată, restrângerea exercițiului dreptului la folosință este instituită în unele acte legislative, cum ar fi art. 12 Legea cu privire la combaterea terorismului nr. 539-XV din 12.10.2001, art. 25 Legea cu privire la activitatea Poliției și statutul polițistului nr. 320 din 27.12.2012, Legea privind activitatea specială de investigații nr. 59 din 29.03.2012 etc., care admit limitarea dreptului de folosință de către persoanelor care desfășoară anumite activități operative de investigație în interesul statului, fiindu-le acordat dreptul de a folosi bunurile necesare în cadrul acestor operațiuni și care sunt absolvite de orice răspundere.

4. Limitări care duc în condițiile legii la pierderea dreptului de proprietate privată și ne referim aici la instituția exproprierii pentru lucrări de interes public, naționalizarea.

În doctrina juridică s-a statuat că restrângerea exercițiului dreptului la proprietate se poate manifesta sub forma unor privări de proprietate (exproprierea, naționalizarea, confiscarea), care presupun transferul dreptului la proprietate, sau măsuri de control al folosinței proprietății, care nu presupun un astfel de transfer. În opinia altor doctrinari [12], limitările dreptului la proprietate privată se clasifică: în limitări *in rem* (referitoare la bunuri: ex-

proprierea, naționalizarea, confiscarea) și limitări *in personam* (referitoare la persoane-obligației proprietarului de a asigura buna vecinătate, protecția mediului înconjurător; interdicția comercializării substanțelor alcoolice de către persoanele sub vârsta de 18 ani, etc.).

Realizarea unui echilibru între interesul general și cel individual, în materia dreptului la proprietate, sub aspect legislativ, presupune înțelepciune din partea legiuitorului [13]. Pentru evitarea arbitrarului sau a excesului de putere din partea autorităților statale care adoptă asemenea măsuri, este necesar să existe garanții asigurate de stat, care să fie adecvate la finalitatea constituțională urmărită, aceea de protecție a dreptului la proprietate, în situațiile concrete în care li s-ar putea aduce atingere.

Remediul împotriva ingerințelor arbitrare ale statului în materia dreptului la proprietate și a oricărui drept fundamental constă în declararea neconstituționalității legii prin care a fost instituită această ingerință. În acest sens este recomandabilă o doză consistentă de „activism judiciar” în favoarea libertății individului. Or, fără îndoială Curții Constituționale îi este recunoscut rolul de garant al drepturilor omului, inclusiv a dreptului la proprietate.

Referințe bibliografice:

1. Andreescu M. Aplicarea principiului proporționalității în cazul restrângerii exercițiului unor drepturi [http://www.universuljuridic.ro/aplicarea-principiului-proportionalitatii-cazul-restrangerii-exercitiului-unor-drepturi/4/\(citat 22.05.2017\)](http://www.universuljuridic.ro/aplicarea-principiului-proportionalitatii-cazul-restrangerii-exercitiului-unor-drepturi/4/(citat%2022.05.2017))
2. Gheorghiu C. L. Unele aspecte privind dreptul de proprietate în Jurisprudența Curții de Justiție a Uniunii Europene. În: Revista Universul Juridic, nr. 9, 2015, p. 37.
3. Guceac I. Curs elementar de drept constituțional. Vol. II, Tipografia Centrală, Chișinău, 2004, p. 121-122.
4. Costachi Gh. Funcțiile constituției-factor important de configurare a regimului constituțional contemporan. În: Legea și viața, nr. 7, 2016, p. 5.
5. Bîrsan C. Convenția europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole. Ediția 2. București: C.H. Beck, 2010, p. 1712-1713.
6. Olteanu I. Drept european al drepturilor omului. Vol. I. Drept european material al drepturilor omului. Ediția IV-a. București, Editura Fundației „România de mâine”, 2007, p. 134.
7. Negru B., Osmochescu N. și alții. Constituția Republicii Moldova. Comentariu. Chișinău, Arc, 2012, p. 218.
8. Morărescu A. Principiul proporționalității și protecția proprietății în spețele Curții Europene a Drepturilor Omului contra Moldovei. În: Materiale Conferinței științifice internaționale anuale a tinerilor cercetători „Tendințe contemporane ale dezvoltării științei în contextul valorificării opțiunii europene: viziuni ale tinerilor cercetători” ediția a VII-a, 30 mai 2013, Chișinău, p. 233-234.
9. Selejan-Guțan B. Drept constituțional și instituții politice, vol. I, ediția a III-a revăzută și adăugită. București, Hamangiu, 2015, p. 132.
10. Curpăn Vasile-Sorin. Tratat de drept constituțional român. Vol. II. Bacău, Rovimed Publishers, 2011, p. 39.

11. Dogaru I. Unele considerațiuni privind exercitarea dreptului de proprietate în limitele determinate de lege. În: *Texte Juridice*. București, Universul Juridic, 2011, p. 401-406.

12. Vieriu Eu., Vieriu D. Drept constituțional și instituții politice. Chișinău, Universitatea de Studii Europene, 2012, p. 459-460.

13. Lupulescu D. Drept civil. Drepturile reale principale. București, LuminaLex, 1997, p. 28.

PROTECȚIA JURIDICO-PENALĂ A GENETICII UMANE ÎN UNELE STATE EUROPENE

PÎSLARU LILIA

Institutul de Cercetări Juridice și Politice AȘM

Introducere. Biotehnologia și ingineria genetică joacă un rol din ce în ce mai important într-o gamă largă de sectoare, iar protecția invențiilor biotehnologice este cu siguranță de importanță fundamentală pentru dezvoltarea economică națională și comunitară. În același timp, ingineria genetică, pe lângă rezultatele pozitive și inovatoare, poate duce, de asemenea, la abuzuri sau chiar la crime.

Importanța valorilor sociale a căror protecție penală este obținută prin incriminarea faptelor de manipulare genetică cu efecte negative, anume identitatea genetică a speciei umane și a rasei umane în diversitatea, unicitatea, integritatea și sănătatea acestora, precum și selecția naturală, justifică adoptarea măsurilor necesare pentru prevenirea și combaterea criminalității în acest domeniu. Protecția penală împotriva consecințelor infracțiunilor de manipulare genetică a omului devine astfel o protecție a unicității și irepetabilității speciei umane, în întregul său.

Scopul lucrării: Analiza legislației unor state străine care asigură protecția juridico-penală a geneticii umane.

Analiza surselor bibliografice în domeniul cercetării. Tema selectată „Protecția juridico-penală a geneticii umane. Aspecte comparate” este un subiect puțin cercetat în literatura de specialitate.

În literatura autohtonă, în absența studiilor monografice și a tezelor de doctorat, investigarea și abordarea tematicii prezentei lucrări se reflectă în articole științifice, manuale și comentarii științifico-practice. În acest sens, am putea menționa lucrările lui Teodor N. Țirdea „Elemente de bioetică” (2005), „Bioetica și biojustiția din Europa de Vest – a patra cale în dezvoltarea eticii biologice: analiza teoretico-metodologică” (2011).

Unele aspecte ale subiectului cercetat se reflectă în lucrările lui Brînză S.: „Infracțiuni care pun în pericol viața și sănătatea persoanei (articolul 160-163

CP RM) (2014), «Legalizarea actului de eutanasiere : Argumente pro și contra» (2006), «Asistența medicală a reproducerii umane în atenția legii penale» (2006); în lucrările lui Boaghi V. «Reflecții juridico-penale asupra infracțiunii de clonare» (2007), «Clonarea ființelor umane: problemă etică, morală și juridică» (2004); în lucrările lui Midrișan V.-S. «Cercetarea și experimentul biomedical ca varietate-tip a riscului medical profesional: expunerea condițiilor de legalitate» (2011), Apărarea juridico-penală a embrionului uman *versus* progresul științific: unele propuneri de lege ferenda (2013).

În literatura din România pot fi scoase în evidență lucrările următorilor cercetători: Vlaic, A. „Ingenieria genetică: realizări, speranță și anxietate” (1997), Vasiu I. ”Manipularea genetică, implicații penale” (2004); Stoian D. „Protecția penală a moștenirii genetice non-patologice a umanității” (2009), Scripcaru, Gh. „Manipulările genetice și implicațiile lor legale” și ”Principii de bioetică, deontologie și drept medical” (1994), Maximilian C. ”Fascinația imposibilului” (1994), Deleanu I. ”Biologie și drept” (1983), etc.

Din literatura străină pot fi menționate următoarele lucrări: «Omul o aventură genetică» de Wells Spencer (2009), «Proiectul genomului uman și implicațiile sale etice, juridice și sociale» de Tim Williams, ”Corpul și banii” de R. Ogien, (2010) etc.

Materiale utilizate și metode aplicate. La elaborarea prezentei lucrări au fost studiat și utilizat cadrul normativ internațional, regional și național a unor state europene ce asigură protecția juridică a genetica umane, precum și un vast cadru doctrinar în domeniul genetica și a dreptului penal. Au fost folosite metodele: logică, comparativă, a analizei și sintezei, sistemică.

Rezultate obținute și discuții. Problemele ridicate de biotehnoologia și medicina au condus la necesitatea protecției juridico-penale a genetica umane. În acest sens, au fost adoptate un șir de acte normative la nivel internațional și național. Aceste reglementări sunt de o valoare incontestabilă, atât timp cât asemenea practici pot prezenta eventuale riscuri pentru viață, sănătate sau pot pune în discuție viitorul speciei, mai ales atunci când vorbim despre experimente asupra genomului uman. Aceste practici redefinesc noțiunea dreptului la viață, aducând în aria sa de protecție datele genetice ale persoanei și viața intrauterină, în lumina acestor noi evoluții, se poate pune problema dacă dreptul la viață își va lărgi conținutul și devine mult mai dificilă trasarea limitelor între dreptul la viață și dreptul la integritate fizică [2; 6; 7].

La nivel național, protecția juridică a genetica umane este asigurată de legile supreme ale statelor, legile penale, precum și de legi speciale. E de menționat faptul că domeniile de reglementare diferă, la fel și spectrul acțiunilor incriminate. Sunt reglementate diferit astfel de aspecte ca: statutul embrionilor și al fetilor, poziția mamelor de substituție, conceptul de moarte și avort, situația donatorilor de țesuturi și de organe, eutanasia activă și pasivă etc.

Actualmente, a început activ să se încrimineze procesele de manipulare genetică. În particular, astfel de componente de infracțiune sunt incluse în codurile penale ale Franței – 1994, Spaniei – 1995, Estoniei – 2001, Sloveniei – 2002, Slovaciei – 2003 etc.

În anumite state (Germania, Marea Britanie), răspunderea penală pentru clonare a fost introdusă prin legi speciale.

Elveția a reglementat domeniul geneticai umane prin Legea supremă, asigurându-i astfel o protecție la cel mai înalt nivel. [8].

Constituția federală a Confederației Elvețiene din 18 aprilie 1999 (la situația la 11 martie 2012) reglementează protecția juridică a geneticai umane prin textele constituționale prevăzute la art. 118-120.

Conform art. 118 din Constituție, Confederația ia măsuri pentru a proteja sănătatea. [8].

Conform art. 118a52 din Constituție, se asigură libertatea de cercetare și se ia în considerare importanța cercetării pentru sănătate și societate. Conform alin. 2), la cercetările biologice și medicale ce implică persoane, urmează a fi respectate următoarele principii:

a. un proiect de cercetare poate fi realizat, numai dacă persoana care participă sau persoana desemnată prin lege și-a dat consimțământul în urma informării prealabile; legea poate să prevadă excepții; un refuz este posibil în orice caz;

b. riscurile și constrângerile suportate de persoanele care participă la un proiect de cercetare nu trebuie să fie disproporționate în raport cu utilitatea proiectului;

c. un proiect de cercetare nu poate fi realizat pe persoane fără discernământ, decât dacă astfel de rezultate echivalente nu pot fi obținute de la persoanele cu discernământ; riscurile și constrângerile trebuie să fie minime;

d. o expertiză independentă a proiectului de cercetare trebuie să stabilească că protecția persoanelor participante la acest proiect este garantată. [8].

În articolul 119, Constituția Confederației reglementează procrearea asistată medical și ingineria genetică în sfera umanului. Textul constituțional prevede că ființa umană trebuie să fie protejată împotriva abuzurilor în materie de procreare asistată medical și inginerie genetică. Confederația legiferează domeniul cu privire la utilizarea patrimoniului germinal și genetic uman. Astfel, ea veghează la protejarea demnității umane, a personalității și a familiei și respectă cu precădere următoarele principii:

a. orice formă de clonare și orice intervenție asupra patrimoniului genetic de gameți și embrioni umani sunt interzise;

b. moștenirea genetică și germinală neumană nu poate fi nici transferată patrimoniului germinal uman, nici nu poate fi fuzionată cu acesta;

c. utilizarea unor metode de procreare asistată medical nu este autorizată decât atunci când sterilitatea sau pericolul transmiterii unei boli grave nu pot

fi îndepărtate în alt mod, și nu pentru a dezvolta la copii anumite calități sau pentru a face cercetare; fecundarea de ovule umane în afara corpului femeii nu este permisă decât în condițiile prevăzute de lege; totodată pot fi dezvoltate în afara corpului femeii până la stadiul de embrioni numai numărul de ovule umane care pot fi reimplantate imediat;

d. donarea de embrioni și orice formă de maternitate surogat sunt interzise; e. nu se poate face comerț nici cu materialul germinal uman și nici cu produsele rezultate din embrioni;

f. moștenirea genetică a unei persoane nu poate fi analizată, înregistrată și comunicată decât cu acordul acesteia sau în virtutea unei legi;

g. orice persoană are acces la datele referitoare la genealogia sa.

În articolul 119a54, Confederația adoptă dispoziții în domeniul transplantelor de organe, de țesuturi și de celule. În acest mod asigură protejarea demnității umane, a personalității și a sănătății. Totodată asigură o repartizare echitabilă a organelor. Donarea de organe, de țesuturi și de celule umane este gratuită. Comerțul cu organe umane este interzis.

În conformitate cu prevederile art. 120 se reglementează ingineria genetică în sfera neumană, stabilind că ființa umană și mediul înconjurător trebuie să fie protejate împotriva abuzurilor în materie de inginerie genetică. Confederația legiferează utilizarea patrimoniului germinal și genetic al animalelor, plantelor și a altor organisme. Prin aceasta ea asigură respectarea integrității organismelor vii și siguranței ființei umane, a animalelor și a mediului înconjurător, respectiv protejează diversitatea genetică a speciilor animale și vegetale. [8].

Codul penal francez din 1994 cuprinde în cartea II "Crime și delictе contra persoanei", Titlul I "Crime contra umanității și speciei umane", un capitol intitulat „Despre crimele de eugenism și clonaj reproductiv” (articolele 214-1 pîna la 215-4). [9].

În articolul 214-1 din Codul Penal francez se incriminează punerea în aplicare a practicilor eugenice care vizează organizarea selecției persoanelor, faptă care se pedepsește cu treizeci de ani închisoare și 7,5 milioane de euro amendă.

În conformitate cu prevederile art. 214-2 din Codul Penal francez se incriminează efectuarea intervențiilor în scopul obținerii unui copil genetic identic cu alte ființe vii sau decedate, faptă care se pedepsește cu treizeci de ani închisoare și 7,5 milioane de euro amendă.[9].

Codul penal spaniol din 1995 cuprinde un capitol intitulat „Delictе privitoare la manipularea genetică” [12]. Conform art. 159 din Codul penal spaniol se incriminează manipulările genetice, care duc la modificarea genotipului uman, cu excepția acelor realizate în scopul eliminării sau reducerii defecțelor sau tratării bolilor grave. Aceste fapte sunt pedepsite cu închisoare de la doi la șase ani și cu interzicerea ocupării unei funcții publice, profesii sau

ocupații de la șapte până la zece ani. În cazul în care modificarea genotipului a fost realizată prin neglijență gravă, această faptă se pedepsește cu amendă de la șase la cincisprezece luni și cu interzicerea ocupării unei funcții publice, profesii sau ocupații de la unu la trei ani. Conform art. 160 din Codul penal spaniol se incriminează utilizarea ingineriei genetice pentru a produce arme biologice sau de exterminare în masă a speciei umane, faptă care se pedepsește cu închisoare de la trei la șapte ani și cu interzicerea ocupării unei funcții publice, profesii sau ocupații de la șapte până la zece ani. [12].

În conformitate cu alin. 2) art. 160 din Codul Penal Spaniol se incriminează crearea ilegală de embrioni umani în alte scopuri decât decât scopul procreației umane, care se pedepsește cu închisoare de la unu la 5 ani și cu interzicerea ocupării unei funcții publice, profesii sau ocupații de la șase până la zece ani.

În conformitate cu alin. 3) art. 160 se incriminează crearea ființelor umane identice prin clonare sau prin alte proceduri de selecție a speciei (rasei) va fi pedepsit.

În conformitate cu art. 161 din Codul Penal Spaniol se incriminează practica de reproducere asistată a femeii, fără consimțământul ei, faptă care se pedepsește cu închisoare de la doi la șase ani, și cu interzicerea ocupării unei funcții publice, profesii sau ocupații de la unu până la patru ani. Pentru a începe procedura penală în această crimă, trebuie să fie o plângere a persoanei vătămate sau a reprezentantului legal al acestuia. În cazul în care este vorba despre o persoană minoră sau cu handicap, care au nevoie de o protecție specială ar putea să inițieze, de asemenea, urmărirea penală Ministerul fiscal. [12].

În Marea Britanie, există două legi speciale în domeniu: Legea despre clonarea reproductivă a omului din 2001, precum și Legea despre fertilizarea umană și embrionologie din 2008. [5; 13].

Legea despre clonarea reproductivă a omului din 2001 conține norme penale privind interzicerea introducerii în uterul femeii a unui embrion, creat prin clonare sau prin alte metode cu excepția fertilizării. Pedepsa pentru aceste acțiuni constituie 10 ani privațiune de libertate pentru clonare. Conform art. 1 alin. 3) din Legea respectivă nu poate fi începută nici o procedură în legătură cu această crimă fără acordul procurorului general. [13]. Această Lege a fost abrogată prin Legea despre fertilizarea umană și embrionologie din 2008. [5].

Legea despre fertilizarea umană și embrionologie din 2008 este una dintre cele mai democratice legi din lume. Legea conține dispoziții concrete, certe și amănunțite referitor la ceea ce este permis și interzis în domeniul fertilizării și embrionologiei. În partea I sunt reglementate noțiunile de "embrion", "gameți", "ADN" și "fertilizare în vitro", precum și spectrul de activități care cad sub incidența legii în cauză.

Conform pct. 3 din partea I, se interzic următoarele activități: introducerea în uterul femeii a unui embrion sau gameți, cu excepția celor permisi. Legea explică noțiunea de "embrion permis", care semnifică doar "embriionul format dintr-un ou permis și un spermatozoid permis", noțiunea de "ou permis", care semnifică: "oul produs de sau extras din ovarul unei femei și al cărui ADN nu este alterat" și noțiunea de "spermatozoid permis", care semnifică spermatozoidul produs de sau extras din testiculele unui bărbat și a cărui ADN nu a fost alterat".

Conform pct. 4 se interzice de a introduce în uterul femeii embrioni combinați genetic, embrioni care nu sunt umani și gameți de la animale. Totodată, se interzice de a amesteca gameți umani cu gameți de animale, să producă embrioni umani în amestec, sau să păstreze și să folosească un embrion uman amestecat, decât în temeiul unei licențe. O licență nu poate autoriza: păstrarea sau utilizarea unui embrion uman alterat după apariția liniei primitive, sau la sfârșitul perioadei de 14 de zile, începând cu ziua în care a început procesul de creare a embrionului uman amestecat; introducerea unui embrion uman amestecat într-un animal; păstrarea sau utilizarea unui embrion uman în orice amestecat circumstanțe în care regulamentele interzic păstrarea sau utilizarea acestuia. [4].

În Germania domeniul cercetat este reglementat prin două legi speciale: Actul despre protecția embrionului din 13.12.1990, cu modificările ulterioare și Actul despre celulele stem din anul 2002 [10, 11].

Actul despre protecția embrionului din 13.12.1990 stabilește în Secțiunea I "Utilizarea improprie a tehnologiei de reproducere" pedepse penale pentru următoarele acțiuni ilegale: transferul în uterul femeii a unei celule ou nefecundat produs de o altă femeie, încercările de fertilizare artificială a unei celule ou în alte scopuri decât însămânțarea femeii de la care provine celula ou; încercările de a transfera mai mult de trei embrioni într-o femeie, în cadrul unui ciclu de tratament; încercările de a fertiliza mai mult de trei celule de ou într-un ciclu de tratament prin transfer intrafalopian a gameților; încercările de a fertiliza un număr mai mare de celule ou de la o femeie decât posibilitatea reală de transferare a acestora în uterul ei într-un ciclu de tratament; îndepărtarea unui embrion de la o femeie înainte de finalizarea implantării în uter, pentru transferul acestuia la o altă femeie sau să-l folosească în alte scopuri care nu servesc conservării sale, sau încercările de a efectua o fertilizare artificială a unei femei care are intenția să renunțe la copil definitiv după naștere (mama surogat) sau pentru a transfera un embrion uman în ea. Pentru acțiunile sus-menționate se stabilește o pedeapsă de 3 ani închisoare sau amendă.

Actul în cauză reglementează, de asemenea, cazurile de fertilizare neautorizată, transfer de embrioni neautorizat, precum și efectuarea fertilizării după moarte (secțiunea 4); alterarea artificială a genomului uman, fiind pedepsită

cu închisoare până la 5 ani, orice persoană care modifică în mod artificial informația genetică a unei celule germinale umane, precum și care utilizează o celulă germinativă umană alterată în mod artificial în scop de fertilizare; (secțiunea 5); clonarea umană: orice persoană care creează în mod artificial un embrion uman cu aceleași informații genetice ca și un alt embrion, fetus, ființă umană sau persoană decedată sau care transferă într-o femeie un asemenea embrion, va fi pedepsită cu închisoare de până la cinci ani sau o amendă. Orice tentativă în acest sens este pedepsită (secțiunea 6)

Cu toate că Federația Rusă nu a ratificat Convențiile și Protocolul, ea a adoptat la 20 mai 2002 Legea temporară № 54-ФЗ privind interzicerea clonării. Interdicția se stabilea pe un termen de 5 ani. Însă, la finele lunii martie 2010, acțiunea legii a fost prelungită pe un termen nedeterminat, până la intrarea în vigoare a unei legi speciale în domeniul biotehnologiilor.

În România, Legea 301/2004 de modificare a Codului penal, sau Codul lui Macovei, cum a fost supranumită, avea un capitol special dedicat domeniului genetic, intitulat „Crime și delictе privind manipularea genetică „Astfel, articolul 193 reglementa delictul de alterare a genomului uman, articolul 194 prevedea „utilizarea ingineriei genetice pentru a produce arme biologice sau alte arme de exterminare în masa se pedepsește cu detențiune severă de la 15 la 25 de ani și interzicerea unor drepturi”. De asemenea, la articolul 195, se preciza: „(1) Crearea de embrioni umani în alte scopuri decât procreația se pedepsește cu închisoare stricta de la 3 la 10 ani și interzicerea unor drepturi. (2) Cu aceeași pedeapsă se sancționează și crearea, prin clonare, a unei ființe umane genetic identice unei alte ființe umane, vii sau moarte”. Actualmente, spre deosebire de codurile penale moderne din Europa, noul Cod penal român nu acordă nici o atenție combaterii faptelor periculoase din domeniul ingineriei genetice, cum ar fi clonarea umană sau producerea de arme biologice. [14].

În același timp, în urma inițiativelor mai multor deputați și senatori aparținând tuturor grupurilor parlamentare, a fost adoptată Legea specială privind interzicerea clonării și a aplicațiilor biomedicinii care încalcă drepturile omului și demnitatea umană.

Legea interzice clonarea umană, definită ca reproducere asexuată, realizată prin introducerea de nuclee ale unor celule somatice într-un ovocit fertilizat sau nefertilizat al cărui nucleu a fost îndepărtat sau inactivat, în vederea producerii unui organism viu, aflat în orice stadiu de dezvoltare, care are o constituție genetică umană sau un genom uman predominant. Celula somatică este definită ca celulă diploidă (care are un set complet de cromozomi) obținută sau derivată dintr-un corp uman viu sau mort, aflată în orice stadiu de dezvoltare. Legea interzice, de asemenea, implantarea embrionului uman în corpul unei femele de animal, creșterea și dezvoltarea unui embrion uman creat în alt mod decât fertilizarea in vitro și creșterea și dezvoltarea unui em-

brion uman în exteriorul corpului unei femei pentru o perioadă mai mare de 14 zile. Sunt interzise și plasarea unui embrion obținut ilegal în corpul unei mame purtătoare, comerțul cu embrioni umani, precum și comerțul cu gameți umani, pentru obținerea unui folos patrimonial injust. Clonarea umană se pedepsește cu închisoare de la 3 la 7 ani.

Celelalte aplicații ale medicinei interzise de lege se pedepsesc cu închisoare de la 6 luni la 2 ani, iar când în cauză sunt implicați și medici și asistenți medicali acestora li se va interzice exercitarea profesiei respective.

În alinierea legislației Republicii Moldova la cea internațională, a fost ratificată Convenția Europeană pentru protecția drepturilor omului și a demnității ființei umane față de aplicațiile biologiei și medicinei, Convenția privind drepturile omului și biomedicina și Protocolul la această convenție—Legea nr. 17/2001

În rezultatul ratificării actelor normative menționate, legiuitorul nostru nu a incriminat infracțiunile privind alterarea genotipului uman și clonarea într-o lege specială, soluția aleasă fiind doar de a introduce componența de infracțiune ”clonarea” în noul Cod Penal.

Totodată, considerăm că țara noastră se află într-un vid legislativ în domeniu, faptele de manipulare genetică neavând o acoperire corespunzătoare din punct de vedere al protecției penale a acestor valori sociale.

Spre deosebire de codurile penale moderne din Europa, Codul penal al RM nu protejează suficient genetica umană, nu acordă atenția cuvenită combaterii faptelor periculoase din domeniul ingineriei genetice. Nu există nici o lege specială în domeniul ingineriei genetice și nici nu este introdus un capitol special în Codul Penal destinat reglementărilor infracțiunilor în acest domeniu.

Partea specială a CP al RM instituie răspunderea penală pentru faptele ilicite printr-un cadru variat și, în același timp, ordonat de incriminări. Ansamblul faptelor care aduc atingere geneticii umane au fost încriminate în legea penală într-un titlu anume al Codului Penal sub denumirea: “Infracțiuni contra vieții și sănătății persoanei” (Capitolul II, Partea Specială a CP al RM, ele formând grupul infracțiunilor contra persoanei, cu excepția componenței de infracțiune „Clonarea”, care este inclusă în categoria de infracțiuni contra „**Infracțiuni contra păcii și securității omenirii, infracțiuni de război**”. (Capitolul I, Partea Specială a CP al RM).

E de menționat faptul că Codul Penal al RM nu conține dispoziții speciale referitoare la crearea ilegală de embrioni umani. Însă infracțiunea care atentează direct și nemijlocit asupra geneticii umane este clonarea de ființe umane reglementată de art. 144 CP al RM, infracțiune pedepsită cu închisoare de la 7 la 15 ani.

Codul penal al RM reglementează în art. 160 CP al RM ”Efectuarea ilegală a sterilizării chirurgicale”. [1] Efectuarea ilegală a sterilizării chirurgicale

întrerupe linia genetică a persoanei sterilizate, ceea ce poate fi interpretat nu doar sub aspectul periclitării vieții sau sănătății acelei persoane, dar și sub aspectul întreruperii dezvoltării embriogenetice a persoanei sterilizate.

În conformitate cu prevederile art. 161 CP al RM se reglementează ”Efectuarea fecundării artificiale sau a implantării embrionului fără consimțământul pacientei”. [CP]. Norma penală respectivă a fost adoptată pornind de la necesitatea dezvoltării și păstrării potențialului uman, fapt ce condiționează necesitatea de a pune în atenție problemele ce țin de tehnologiile de asistare medicală a reproducerii umane, mai ales aspectele juridico-penale ale acestor probleme. [1].

În privința reproducerii asistate, în Republica Moldova există două legi speciale, Legea nr. 185 din 24.05.2001 ”Cu privire la ocrotirea sănătății reproductive și planificarea familială” [3] și Legea Nr. 138 din 15.06.2012 ”Privind sănătatea reproducerii” [42]. România, spre exemplu, nu dispune de reglementări legislative, deși în condițiile reglementării faptelor de manipulare genetică se impunea elaborarea unor norme juridice referitoare la reproducerea medical asistată și fertilizarea in vitro – IVF, aceste proceduri fiind folosite ca o parte integrantă a acțiunilor de clonare și producere de embrioni umani.

Este de menționat faptul că conform art. 11 alin. 10) din Legea Nr.138 din 15.06.2012 ”Privind sănătatea reproducerii”, se interzice crearea de embrioni umani exclusiv pentru cercetări științifice și pentru folosirea celulelor sexuale și a embrionilor în scopuri de clonare a ființei umane. [4]

Codul Penal al Republicii Moldova urmează a fi ajustat la cerințele timpului. În acest sens, consider oportun de a include un capitol nou în Codul Penal, după capitolul I, după cum urmează:”Capitolul I¹ – *Infrațiuni contra genetica umane*”, începând cu art. 144. [1]

Includerea acestor infrațiuni într-un capitol aparte este necesară, deoarece la moment ele sunt împrăștiate prin diferite capitole, articole și aliniate din Codul Penal. În același timp, faptele antisociale în domeniul genetica umane au un impact major pentru umanitate și specia umană, iar manipularile genetice sunt direct proporționale cu dezvoltarea științei. Din aceste considerente, dată fiind importanța valorilor sociale ocrotite, aceste infrațiuni urmează a fi incluse imediat după Capitolul I, partea specială.

Noile componente de infrațiuni propuse sunt:”Alterarea genotipului”, ”Utilizarea periculoasă a ingineriei genetice”, ”Crearea ilegală de embrioni umani si clonarea”.

Propunerile de lege ferenda înaintate ar conține soluții pentru prevenirea și sancționarea cercetărilor și experimentelor cu utilizarea ingineriei genetice pentru a produce arme biologice sau arme de exterminare în masă a ființei.

Se impune modificarea esențială și a textului penal care reglementează infrațiunea de clonare, introducând răspunderea penală pentru ”crearea unei

ființe umane identice altei ființe umane, vii sau moarte, importul sau exportul în/din Republica Moldova a materialului genetic clonat al ființelor umane, aceleași acțiuni săvârșite de două sau mai multe persoane, cu folosirea situației de serviciu”.

Concluzii. În condițiile asigurării unei protecții juridice internaționale a geneticai umane în general și genomului uman în particular, a început activ să se încrimineze în legislațiile naționale europene faptele care atentează la genetica umană. La nivel național umane protecția juridică a geneticai umane este asigurată de legile supreme ale statelor, legile penale, precum și de legi speciale. E de menționat faptul că domeniile de reglementare diferă, la fel și spectrul acțiunilor incriminate. Sunt reglementate diferit astfel de aspecte ca: clonarea umană, statutul embrionilor și al feților, poziția mamelor de substituție, conceptul de moarte și avort, situația donatorilor de țesuturi și de organe, eutanasia activă și pasivă, etc.

Totodată, considerăm că țara noastră se află într-un vid legislativ în domeniu, faptele de manipulare genetică neavând o acoperire corespunzătoare din punct de vedere al protecției penale a acestor valori sociale. Spre deosebire de codurile penale moderne din Europa, Codul penal al RM nu protejează suficient genetica umană, nu acordă atenția cuvenită combaterii faptelor periculoase din domeniul ingineriei genetice. Nu există nici o lege specială în domeniul ingineriei genetice și nici nu este introdus un capitol special în Codul Penal destinat reglementărilor infracțiunilor în acest domeniu.

Codul Penal al Republicii Moldova urmează a fi ajustat la cerințele timpului. În acest sens, consider oportun de a include un capitol nou în Codul Penal, după capitolul I, după cum urmează:”Capitolul I¹ – *Infrațiuni contra geneticai umane*”, începând cu art. 144. Noile componente de infracțiuni propuse sunt:”Alterarea genotipului”, ”Utilizarea periculoasă a ingineriei genetice”, ”Crearea ilegală de embrioni umani și clonarea”.

Referințe bibliografice:

1. Codul Penal al Republicii Moldova. Nr. 985 din 18.04.2002. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 14.04.2009, nr. 72-74.
2. Ciochină L., Iftime C. O viziune asupra vieții. PR Vita Media, București, 2003, p. 87.
3. Legea nr. 185 din 24.05.2001 ”Cu privire la ocrotirea sănătății reproductive și planificarea familială”. Publicat în Monitorul Oficial Nr. 90-91 din 02.08.2001;
4. Legea Nr. 138 din 15.06.2012 ”Privind sănătatea reproducerii”. Publicat în Monitorul Oficial Nr. 205-207 din 28.09.2012.
5. Law on Human Fertilization and Embryology of 2008. http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2008/22/pdfs/ukpga_20080022_en.pdf (accesat 25.10.16)
6. Olaru Nicoleta. O provocare străină principiilor și valorilor Bisericii noastre. 31.01.2013 <http://ziarullumina.ro/78720.html>. (vizitat 18.10.2015).

7. Scripcaru Gh., Ciucă A., Astărăstoae V., Scripcaru C. Bioetica, științele vieții și drepturile omului. București, Editura Polirom, 1998, p. 74-78.

8. The Federal Constitution of the Swiss Confederation of April 18, 1999 (as of March 11, 2012) <http://blog.inmures.ro/wp-content/uploads/2012/12/Constitu%C5%A3ia-federal%C4%83-a-Confedera%C5%A3iei-Elve%C5%A3iene-Romanian-v11.pdf> (accesat la 25.10.16)

9. The French Criminal Code of 1994. <https://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do;jsessionid=FEB701F3B18EEE973E2837FCB7D7F8C1.tpdila> (accesat 23.10.16)

10. The German Act on Embryo Protection of 13.12.1990, as amended <http://www.Auswaertiges-amt.de/cae/servlet/contentblob/480804/publicationFile/5162/EmbryoProtectionAct.pdf> (accesat 25.10.16);

11. The German Stem Cell Act of 2002 <http://www.gesetze-im-internet.de/stzg/index.html>. (accesat 23.10.16);

12. The Spanish Penal Code of 1995 <http://penale.ro/resurse-de-legislatie.html>. (accesat 24.10.16)

13. The UK Human Reproductive Cloning Act 2001 <Http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2001/23/section/1/enacted> (accesat la 25.10.16);

14. Topala Andi. Clonarea umana nu este pedepsita de noul Cod penal. 09.09.2009 <http://ziarero.antena3.ro/artico>, (accesat la 09.09.15).

NATURA JURIDICĂ A AVIZELOR LA PROIECTELE DE LEGI CONSTITUȚIONALE

RUSU DOREL

Universitatea de Stat din Moldova

Printre cele mai importante calități ale constituției este stabilitatea acesteia, ce oferă posibilitatea formării unui sistem de drept durabil pentru funcționarea statului și societății respective. Totodată, nu trebuie să uităm că relațiile politice și social-economice sunt în permanentă dinamică, iar dreptul este chemat să prevadă și să fie într-un pas cu transformările care intervin în viața societății [1, p. 119].

Ca principiu, orice constituție nu poate dura numai dacă se adaptează la evoluțiile și transformările politice, economice și sociale ale țării pe care o guvernează. Atâta timp cât, pe diverse căi juridico-politice, ea se dovedește aptă să perceapă și să facă față exigențelor evoluțiilor economico-sociale, își conservă forma de exprimare; dimpotrivă, depășirea capacității de a corespunde modificărilor profunde ale societății presupune revizuirea sa, cu amploarea și modalitățile ce se impun.

O dată cu scurgerea timpului și dezvoltarea relațiilor sociale, Constituția își poate pierde din valoare ei de instituție conducătoare și organizatoare a societății, fapt care ar duce la stagnarea dezvoltării unui stat [2, p. 536]. Re-

spectiv, apare necesitatea schimbării constituționale generată de imperativul adaptării normelor legii fundamentale la evoluțiile majore ale societății.

Din categoria relațiilor sociale fundamentale reglementate de Legea Fundamentală se înscriu și cele care țin de procedura legislativă, concepută, ca totalitate de norme și principii ce au putere juridică supremă, pentru sistematizarea procesului legislativ.

Literatura de specialitate ne oferă o diversitate de viziuni asupra etapelor care formează procedura legislativă. Profesorul I. Guceac împarte procedura legislativă în 3 etape fundamentale, care au la rândul lor propriile faze complementare [3, p. 358-370]:

1. Etapa preparlamentară, care poate cuprinde:
 - Inițiativa legislativă, care în funcție de subiectul cu drept de inițiativă legislativă diferă (guvernamentală, parlamentară, populară și specială);
 - Fundamentarea, avizarea și expertiza proiectului de lege;
2. Etapa concomitentă a adoptării legii, ce cuprinde:
 - Depunerea proiectului de lege în parlament;
 - Avizarea proiectului de lege de organele interne ale Parlamentului;
 - Avizarea proiectului de lege de către Guvern;
 - Includerea proiectului de lege pe ordinea de zi;
 - Dezbaterea proiectului de lege în ședința Parlamentului;
 - Adoptarea proiectului de lege.
3. Etapa postparlamentară, ce cuprinde:
 - Promulgarea legii;
 - Publicarea legii.

Respectiv, și procedura de modificare a Constituției parcurge aceste etape de adoptare a legilor constituționale.

În Raportul privind amendamentele constituționale nr. CDL-AD(2010)001 din 19 ianuarie 2010 [4], Comisia Europeană pentru Democrație prin Drept a Consiliului Europei (Comisia de la Veneția) menționează următoarele: „Existența unor proceduri rigide pentru revizuirea Constituției este un principiu important al constituționalismului democratic, care încurajează stabilitatea politică, eficiența, legitimitatea, calitatea procesului decizional, precum și protecția drepturilor și intereselor non-majorității.”

Condițiile și modurile concrete de adoptare a legilor constituționale variază după conținutul normativ al constituțiilor care le enunță. Se consideră că inițiativa constituțională privitor la adoptarea constituției aparține unui organism social, statal sau politic, care ocupă locul de frunte în sistemul politic al unei societăți. Făcând o analiză a constituțiilor actuale, sesizăm că unele prevăd în mod expres organul care poate iniția procesul de elaborare și adoptare a constituției, altele însă nu conțin asemenea reglementări, această prerogativă rezultând din sistemul normativ care reglementează tehnica de elaborare a legilor [1, p. 97].

Conform art. 72 din Constituția Republicii Moldova [5], (1) *Parlamentul adoptă legi constituționale, legi organice și legi ordinare.* (2) *Legile constituționale sînt cele de revizuire a Constituției.* Aceste prevederi și-au găsit reflectare și în Legea nr. 780/2001 privind actele legislative [6], care, în articolul 8 alin. (2) prevede că *Legi constituționale sînt legile de modificare și/sau completare (revizuire) a Constituției, care se adoptă cu votul a două treimi din deputați, precum și cele aprobate prin referendum republican.*

Titlul VI din Constituție [1]: „Revizuirea Constituției”, este compus din 3 articole:

1. Art. 141 – Inițiativa revizuirii, care prevede cine poate iniția un proiect de revizuire a Constituției;

2. Art. 142 – Limitele revizuirii, care prevede interdicții de revizuire a Constituției, care are ca rezultat suprimarea drepturilor și libertăților fundamentale ale cetățenilor sau a garanțiilor acestora; interdicția de revizuire a Constituției pe durata stării de urgență, de asediu și de război; precum și prevederi speciale de revizuire a dispozițiilor constituționale privitor la caracterul suveran, independent și unitar al statului, precum și la neutralitatea statului.

3. Art. 143 – Legea privind modificarea Constituției, care prevede termenii și cvorumul de participare a deputaților la adoptarea legii constituționale.

Articolul 141 alin. (2) din Constituția Republicii Moldova prevede că proiectele de legi constituționale vor fi prezentate Parlamentului numai împreună cu avizul Curții Constituționale, adoptat cu votul a cel puțin 4 judecători. Iar art. 135 alin. (1) lit. c) din Constituție prevede că Curtea Constituțională se pronunță asupra inițiativelor de revizuire a Constituției.

La fel, art. 4 alin. (1) lit. c) din Legea cu privire la Curtea Constituțională nr. 317/1994 [7] prevede unul din atribuțiile Curții Constituționale de a se pronunța asupra inițiativelor de revizuire a Constituției.

Conform Dicționarului explicativ al limbii române[8, p. 493], termenul de „inițiativă” semnifică faptul de a propune, de a organiza sau de a începe o acțiune, antrenând după sine și pe alții; însușirea celui care îndrăznește sau este dispus să întreprindă cel dintâi ceva, din îndemn propriu.

În această ordine de idei, în opinia autorului D.Pulbere [2, p. 537-538], Curtea Constituțională efectuează controlul *a priori* al inițiativei de revizuire a Legii Supreme și verifică dacă proiectul de revizuire a Constituției provine de la subiecții expres prevăzuți de lege, dacă s-au respectat limitele revizuirii fixate de Constituție, emițând, în acest sens, avize. Iar controlul posterior al constituționalității legilor privind modificarea și completarea Constituției este inadmisibil pentru că acesta introduce modificări și sunt parte componentă a Constituției, iar reglementările Constituției nu cad sub incidența controlului constituționalității.

În opinia autorului V. Zaporozan [9, p. 568], avizul adoptat de Curtea Constituțională pe marginea proiectului de revizuire a Constituției comportă, pentru constituanta legislativă, un caracter consultativ.

Art. 78 alin. (1) din Regulamentul Parlamentului, aprobat prin Legea nr. 797/1996 [10], prevede că pentru dezbateră proiectelor de legi constituționale, se cer, în mod obligatoriu, avizele tuturor comisiilor permanente, avizul Direcției juridice a Secretariatului Parlamentului, precum și cel al Guvernului în cazul când inițiativa nu-i aparține.

În conformitate cu art. 21 din Legea nr. 780/2001 privind actele legislative [6], proiectul de act legislativ, însoțit de nota informativă, se transmite spre avizare autorităților și instituțiilor interne și externe interesate și se supune procedurii de consultare publică, în modul stabilit de lege. Grupul de lucru studiază propunerile și obiecțiile din avize, recomandările recepționate în cadrul consultării publice și decide luarea în considerare la îmbunătățirea proiectului de act legislativ sau respingerea lor.

După primirea avizelor, a recomandărilor recepționate în cadrul consultării publice și efectuarea expertizei proiectului de act legislativ, membrii grupului de lucru întocmesc varianta finală a proiectului și dosarul lui de însoțire. Dosarul de însoțire a variantei finale a proiectului de act legislativ va cuprinde, inclusiv, avizele, sinteza recomandărilor recepționate în cadrul consultării publice și rezultatele expertizelor.

În Dicționarul explicativ al limbii române [8, p. 77-78], termenul de „aviz” semnifică părere, apreciere competență emisă de cineva (din afară) asupra unei probleme aflate în dezbateră; rezoluție a unei autorități competente; iar termenul de „a aviza” semnifică a-și exprima părerea autorizată într-o chestiune în care a fost solicitat.

Totodată, prin Hotărârea Curții Constituționale nr. 7 nr. din 04.03.2016 privind controlul constituționalității unor prevederi ale Legii nr. 1115-XIV din 5 iulie 2000 cu privire la modificarea și completarea Constituției (modul de alegere a Președintelui) [11], Curtea a constatat că, în sensul articolului 135 alin. (1) lit. c) coroborat cu prevederile articolului 141 alin. (2) din Constituție, după pronunțarea avizului de către Curtea Constituțională, nu se admit intervenții în textul proiectului legii de revizuire a Constituției, iar ignorarea sau depășirea acestuia pot servi drept temei pentru nulitatea modificărilor astfel operate. Iar în cazul amendamentelor deputaților acceptate de Parlament în lectura a doua la un proiect de lege privind revizuirea Constituției, este obligatorie avizarea repetată de către Curtea Constituțională.

Curtea Constituțională consideră că o altă interpretare a textului constituțional, în sensul atribuirii unui rol pur formal Curții Constituționale în cadrul acestei proceduri, respectiv acela de a aviza un proiect de lege privind revizuirea Constituției care să poată fi apoi modificat esențial în Parlament, ar fi de natură să golească de conținut această competență a sa. Or, această competen-

ță i-a fost conferită de legiuitorul constituant tocmai în considerarea rolului și a poziției pe care Curtea Constituțională o ocupă în cadrul sistemului politic și juridic al societății, care îi permite să analizeze amendamentele imparțial, departe de tentația actorilor politici de a lua decizii de conjunctură.

Astfel, Curtea Constituțională a hotărât că după pronunțarea avizului de către Curtea Constituțională, nu se admit intervenții în textul proiectului legii de revizuire a Constituției, iar ignorarea sau depășirea acestuia pot servi drept teme pentru nulitatea modificărilor astfel operate.

În concluzie, putem menționa că avizele Curții Constituționale la proiectele de revizuire a Constituției (proiectele de legi constituționale) au ca scop protejarea valorilor fundamentale ale Constituției de practicile abuzive ale actorilor politici, sociali sau instituționali. Prin urmare, ignorarea sau depășirea acestor avize va putea servi drept teme pentru nulitatea modificărilor operate. În această ordine de idei, pentru a oferi o stabilitate și o claritate normelor constituționale și pentru a exclude lacunele și interpretările abuzive, considerăm oportună modificarea Constituției Republicii Moldova prin identificarea în norma constituțională a naturii avizului la proiectele de legi constituționale.

Referințe bibliografice:

1. Guceac I. Constituția la răscruce de milenii. Chișinău, S.n., 2013 (Î.S. F.E.-P. „Tipografia Centrală”)
2. Pulbere D. Constituția Republicii Moldova: comentariu. Chișinu, Arc, 2012
3. Guceac Ion. Curs elementar de drept constituțional. Vol. II. Chișinu, Tipografia Centrală, 2004
4. [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2010\)001-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2010)001-e), vizitat la 19.05.2017
5. Constituția Republicii Moldova, adoptată la 29.07.1994, publicat în Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 1 din 12.08.1994
6. Legea nr. 780 din 27.12.2001 privind actele legislative, Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 36-38 din 14.03.2002
7. Legea nr. 317 din 13.12.1994 cu privire la Curtea Constituțională, Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 8 din 07.02.1995
8. Dicționarul explicativ al limbii române (ediția a II-a revăzută și adăugită). Academia Română. Institutul de Lingvistică „Iordun Jordan”. Editura Univers Enciclopedic, 1998
9. Zaporojan V. Constituția Republicii Moldova: comentariu. Chișinău, Arc, 2012
10. Legea nr. 797 din 02.04.1996 pentru adoptarea Regulamentului Parlamentului, Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 50 din 07.04.2007
11. Hotărârea Curții Constituționale nr. 7 nr. din 04.03.2016 privind controlul constituționalității unor prevederi ale Legii nr. 1115-XIV din 5 iulie 2000 cu privire la modificarea și completarea Constituției, Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 59-67 din 18.03.2016

**INTERFERENȚA DINTRE DREPTUL CONCURENȚEI
ȘI PROPRIETATEA INTELLECTUALĂ –
O PROVOCARE PENTRU CERCETAREA ȘTIINȚIFICĂ**

SEDLEȚCHI ELENA

Universitatea de Studii Europene din Moldova

În Uniunea Europeană, Federația Rusă, România cu greu am putea găsi în ziua de astăzi un ziar sau o revistă de specialitate în care să nu apară un articol referitor la politicile sau practicile concurențiale, un domeniu de frontieră socio-politico-economică aflat în centrul preocupărilor autorităților naționale de concurență, Comisiei Europene, mass-mediei și bineînțeles a meniului de afaceri [1, p. 41]. Aceste circumstanțe nu sunt specifice încă pentru Republica Moldova.

Politica concurențială este un arbitru necesar care are sarcina de a restabili concurența pe piață, obligând părțile implicate să respecte regulile de concurență și să achite amenzi descurajatoare. În acest sens, în baza temeiurile prevăzute la Capitolul II și procedurii prevăzute la Capitolul VII din Legea concurenței nr. 183 din 11 iulie 2012 [2] se poate iniția investigația asupra presupuselor comportamente anticoncurențiale și/sau fapte de concurență ne-loială.

Legea nr. 183/2012 prevede amenzi mari pentru încălcarea normelor materiale sau procedurale (până la 0,5% din cifra de afaceri realizată de întreprindere în anul anterior sancționării, pentru acte de concurență ne-loială (art. 77 alin. (1) și până la 10% din cifra de afaceri pentru practici anticoncurențiale [3]). Drept temei, din anul 2012, Consiliul Concurenței a aplicat amenzi usturătoare de milioane lei pentru încălcarea normelor concurențiale: 1,653 mln. lei în anii 2012-2013 [4, p. 44]; 38,04 mln. lei în anul 2015 [5, p. 77]. În consecință, reglementările concurențiale devin tot mai cunoscute și luate în seamă de către mediul de afaceri din Moldova.

Republica Moldova a garantat prin dispozițiile prevăzute la art. 33 alin. (2) și art. 126 alin. (2) lit. b) și d) din Constituție[7]: dreptul cetățenilor la proprietatea intelectuală, interesele lor materiale ce apar în legătură cu diverse genuri de creație intelectuală sunt apărute de lege; libertatea comerțului și activității de întreprinzător, protecția concurenței loiale, crearea unui cadru favorabil valorificării tuturor factorilor de producție; stimularea cercetărilor științifice [8, p. 21]. Deci, statul a asigurat o protecție vastă drepturilor de proprietate intelectuală, fapt ce permite titularilor de drepturi să-și valorifice drepturile exclusive în scopul obținerii veniturilor pe perioada limitată a monopolului legal. Dat fiind faptul că lăcomia unor întreprinderi nu are limite și este omenesc de ați dori mai mult decât drepturile tale îți permit, la

paza concurenței loiale pe piață și bunăstarea consumatorilor vine protecția concurenței.

La nivel mondial, interferența dintre dreptul concurenței și dreptul proprietății intelectuale este considerată cea mai dinamică și activă zonă a legislației în materie de concurență, având la bază „lupta pe tărâmul legii concurenței” sau „războiul brevetelor” a marilor giganți ai tehnologiilor informaționale (IT). Cercetarea științifică al acestui segment este importantă și din perspectiva faptelor că cazurile de concurență împotriva întreprinderilor IT împing dreptul concurenței și dreptul de proprietate intelectuală la noi limite. Prin urmare, este absolut necesar de identificat aceste limite, pe de o parte pentru predicția și protecția pe viitor, sau mai precis, către prevenirea și ocolirea, sau atenuarea crizelor de pe urma practicilor anticoncurențiale ale întreprinderilor dominante. Iar pe de altă parte pentru a modifica competențele sau a stabili competențe noi autorităților responsabile de supravegherea mecanismelor pieței libere (protejare și stimularea inovării).

Este clar că cercetarea științifică fundamentală în domeniu este axată pe descoperirea de noi legități și norme specifice și pe îmbunătățirea celor existente și este îndreptată spre găsirea unor strategii cât mai eficiente în vederea luării deciziilor.

În acest sens, îl cităm pe autorul Chircă R. ”Procesul de inovare, corelat cu activitatea de cercetare științifică și dezvoltare tehnologică, reprezintă fundamentul economiei bazate pe cunoaștere. E un factor-cheie ce asigură dezvoltarea social-economică durabilă a unei țări. În acest context, dezvoltarea, competitivitatea și bunăstarea socială depind în mare parte de capacitatea de inovare a statului” [6, p. 26].

Pornind de la aceste idei, remarcăm că cercetarea științifică a problemei interferenței dintre protecția proprietății intelectuale și protecția concurenței devine tot mai actuală și necesară.

Cercetarea temei ”*Aspectele teoretice și practice ale interferenței dintre protecției proprietății intelectuale și protecția concurenței*” constituie o primă încercare din Republica Moldova de a realiza o cercetare juridică fundamental în domeniu. Aceasta își propune să contribuie la dezvoltarea domeniului teoretic, a studiului empiric al acestuia prin intermediul acțiunilor autorităților responsabile și organizațiilor internaționale (Organizația Mondială a Proprietății Intelectuale, Organizația Mondială a Comerțului, ș.a.). În vederea reliefării tuturor aspectelor în care este reglementată sau abordată într-un fel sau altul interferența dintre protecția proprietății intelectuale și protecția concurenței (surse din Republica Moldova, Uniunea Europeană, Statele Unite ale Americii, țări din cadrul Comunității Statelor Independente) este necesară combinarea mai multor metode specifice cercetării: metoda analitică, analiza dinamică, metoda inducției, metoda deducției, sinteza și studii de caz.

De asemenea, în scopul găsirii celor mai bune și eficiente soluții pentru problemă asigurării echilibrului dintre interdicțiile normelor concurențiale și protecția drepturilor de proprietate intelectuală, cercetarea științifică urmează să realizeze următoarele obiective:

- Abordarea aspectelor teoretice privind interferența dintre aceste două drepturi și descrierea evoluției cadrului normativ;
- efectuarea unei sinteze a cadrului normativ național și internațional, explicând dacă este necesară modificarea acestuia spre lărgirea influenței politicii concurențiale asupra drepturilor de proprietate intelectuală sau invers.
- aprecierea viziunii internaționale față de căutarea echilibrului între protecția concurenței și protecția drepturilor de proprietate intelectuală, ilustrând modul în care legea poate funcționa ca instrument-cheie al politicii de inovare;
- stabilirea raportului dintre concurență, inovații și drepturile de proprietate intelectuală;
- interpretarea normelor concurențiale pentru aplicarea corectă pe viitor a legii concurenței în cazul refuzului de acordare a licențelor sau încheierii acordurilor de acordare a licențelor, acordurilor de transfer tehnologic, înțelegerilor de cartel și faptelor de concurență neloială care implică proprietatea intelectuală etc.;
- cercetarea și stabilirea principiilor dreptului concurenței și a modului în care se aplică practicilor monopoliste ce implică drepturile de proprietate intelectuală;
- elucidarea naturii complexe a interacțiunii dintre drepturile de proprietate intelectuală și dreptul concurenței în perioada globalizării comerțului, mai ales pe piața digitală.
- aprecierea rolului autorităților responsabile pe fiecare domeniu în scopul asigurării echilibrului dintre protecția proprietății intelectuale și protecției concurenței;
- identificarea și analiza practicilor anticoncurențiale cu implicarea drepturilor de proprietate intelectuală, de asemenea a faptelor de concurență neloială cu implicarea drepturilor de proprietate intelectuale, altfel spus care sunt posibilitățile de abuz în temeiul dreptului de proprietate intelectuală sau care sunt practicile necinstite ce afectează dreptul de proprietate intelectuală și concurența pe piață;
- aprecierea deciziilor autorităților de concurență de la caz la caz în vederea restabilirii concurenței ca urmare a denaturării acesteia prin comportamentul anticoncurențial al titularilor drepturilor de proprietate intelectuală;
- identificarea constatărilor instanțelor de judecată prin care a fost menținută legalitatea deciziilor autorităților de concurență pe cazurile respective și invers;
- evidențierea lacunelor și formularea recomandărilor de lege ferenda etc.

Considerăm că găsirea unor răspunsuri pertinente, eficiente, la întrebările ce reiese din obiectivele trasate ar constitui o sursă vitală pentru autoritatea de concurență din Republica Moldova în cadrul investigațiilor, dar și pentru evaluarea ex-post a efectelor deciziilor sale. La fel, o provocare a cercetării științifice este aceea de a se identifica metodologiile care să permită diagnosticarea cât mai exactă a consecințelor concurențiale în cazuri de comportament anticoncurențial sau fapte de concurență neloială cu implicarea drepturilor de proprietate intelectuală. În concluzie, menționăm că drepturile de proprietate intelectuală pot schimba comportamentele titularilor de drept, având efecte asupra concurenței pe piețele din aval și amonte. Însă, pentru a prezice consecințele comportamentelor întreprinderilor titulare de drept este necesară cercetarea științifică a aspectelor atât teoretice, cât și practice ale interferenței dintre protecția proprietății intelectuale și protecția concurenței. Cercetarea poate contribui la crearea unui cadru unitar al teoriilor privind interferența dintre aceste două drepturi, al strategiilor titularilor de drepturi, dar și autorităților de concurență la nivel global și sectorial, cu accent pe politicile comune, practicile anticoncurențiale și factorii care denaturează concurența sau limitează drepturile de proprietate intelectuală.

Referințe bibliografice:

1. Gavrilă A., Stan D. O provocare pentru cercetarea științifică universitară. În revista *Concurență. Studii și cercetări privind protecția concurenței economice*. *Buletinul Direcției de monitorizare teritorială Consiliul concurenței – România. Anul II, Nr. 2 (4), decembrie 2007. p. 41-47.*
2. Legea Republicii Moldova a concurenței nr. 183 din 11.07.2012. În *Monitorul Oficial* din 14.09.2012, Nr. 193-197, art. Nr: 667 (Data intrării în vigoare 14.09.2012).
3. Regulamentul (CE) nr. 1/2003 privind punerea în aplicare a normelor de concurență prevăzute la articolele 81 și 82 din Tratat, 16.12.2002. În: *Jurnalul Oficial al Uniunii Europene*, 04.01.2003. <http://eur-lex.europa.eu/legalcontent/RO/TXT/?uri=URISERV%3A126092> (vizitat 22.05.2017).
4. Raportul privind activitatea Consiliului Concurenței pentru anii 2012-2013. Chișinău. 79 p. https://competition.md/public/files/uploads/rapoarte_anuale/Raportul-privind_activitatea_%20Consiliului-Concurenteii_2012-2013.pdf (vizitat la 21.05.2017).
5. Raportul privind activitatea Consiliului Concurenței pentru anul 2015. Chișinău. 77 p. <https://competition.md/public/files/RaportactivitateCons-Concur2015323f6.pdf> (vizitat la 21.05.2017)
6. Chircă R. Stimularea procesului de inovare în Republica Moldova. În revista *AKADEMOS*. 2013. Nr. 3 (30), p. 26-27.
7. Constituția Republicii Moldova. În *Monitorul Oficial* din 12.08.1994, Nr. 1 (Data intrării în vigoare: 27.08.1994).
8. Sedlețchiu E. Punctele de interferență dintre protecția dreptului de proprietate intelectuală și protecția concurenței loiale. În: *Intellectus*. 2015, Nr. 4. p. 21-28. http://agepi.gov.md/sites/default/files/bopi/intellectus_04-2015.pdf

TEMEIURILE RĂSPUNDERII PENALE A ȘEFULUI DE STAT

TATARU GHEORGHI

Universitatea Academiei de Științe a Moldovei

În studiile de specialitate semnate de cercetătorii autohtoni nu poate fi atestată o abordare amplă a răspunderii șefului statului, fapt ce accentuează în mod special actualitatea și oportunitatea unor asemenea demersuri științifice mai ales ținând cont de faptul că nici legislația în vigoare nu conține o reglementare completă în materie. În mare parte, acest moment „compromite” ideea și eforturile țării spre statul de drept, în care legea, pe lângă faptul că acordă imunitate înalților demnitari de stat trebuie și să stabilească clar și concret mecanismul de atragere la răspundere a acestora [15, p. 49].

În doctrină, de cele mai multe ori, răspunderea penală a șefului de stat este una din formele de răspundere juridică cel mai frecvent invocate de către cercetători [11, p. 21; 6, p. 326;16]. Uneori, însăși răspunderea juridică a șefului de stat este redusă exclusiv la răspunderea penală a acestuia [15, p. 49].

În general, trebuie să recunoaștem că răspunderea penală este una răspândită în toate statele lumii, formele sale fiind diferite de la un sistem constituțional la altul. Majoritatea constituțiilor din statele democratice consacră răspunderea penală a Președintelui pentru cazuri de înaltă trădare, pentru infracțiuni de trădare sau alte infracțiuni și delictes sau comiterea de acte ilegale [1, p. 82]. În acest sens, vom cita cu titlu de exemplu:

- art. 107 din *Constituția Republicii Slovacie* [7]: Președintele nu poate fi urmărit penal decât pentru încălcarea intenționată a Constituției sau pentru înaltă trădare;

- art. 90 din *Constituția Republicii Italia* [4]: Președintele Republicii nu răspunde pentru acțiunile întreprinse în exercițiul funcției sale, cu excepția cazurilor de înaltă trădare sau de încălcare a Constituției;

- art. 113 din *Constituția Republicii Finlanda* [3]: Președintele Republicii poate fi pus sub acuzare de către Parlament, dacă se face vinovat de trădare sau înaltă trădare ori de o crimă împotriva umanității;

- art. 65 alin. (2) din *Constituția Republicii Cehe* [2]: Senatul poate, cu acordul Camerei Deputaților, să depună la Curtea Constituțională o plângere constituțională împotriva Președintelui Republicii pentru fapte de înaltă trădare, încălcare gravă a Constituției sau a ordinii constituționale.

În cadrul aceluiași articol este precizat că: „se consideră *act de trădare* orice comportament al Președintelui Republicii îndreptat împotriva suveranității și integralității Republicii, precum și împotriva ordinii democratice a Republicii.” În ceea ce ne privește, nu putem califica această faptă ca fiind de na-

tură penală, întrucât consecința nu este condamnarea penală a Președintelui, ci după cum este stipulat în același text constituțional: „Pe baza plângerii constituționale, Curtea Constituțională poate decide ca Președintele să-și piardă funcția și dreptul ulterior de a mai candida pentru această funcție.”

Vorbind nemijlocit despre instituția *răspunderii penale a Președintelui Republicii Moldova*, ne vom reține atenția inițial la cadrul juridic care o reglementează. Astfel, art. 81 din *Constituția Republicii Moldova* prevede în acest sens [5]:

„(3) *Parlamentul poate hotărî punerea sub acuzare a Președintelui Republicii Moldova, cu votul a cel puțin două treimi din numărul deputaților aleși, în cazul în care săvârșește o infracțiune. Competența de judecată aparține Curții Supreme de Justiție, în condițiile legii. Președintele este demis de drept la data rămânerii definitive a sentinței de condamnare*”.

Referindu-ne la temeiurile pentru care șeful statului poate fi atras la răspundere penală, precizăm că spre deosebire de legislația altor state (România, Federația Rusă, Bulgaria, Republica Cehă, Republica Finlanda etc.), Președintele Republicii Moldova răspunde penal pentru comiterea *oricărei infracțiuni* (nu doar pentru trădarea de patrie) prevăzute de legea penală [12, p. 72; 13, p. 231; 14, p. 24-25].

Trasând o paralelă cu situația din România, precizăm că în cazul acesteia se observă că legea folosește termenul de «înantă trădare» necalificând expres fapta comisă de Președinte ca infracțiune, ceea ce, în opinia cercetătorilor, pune în evidență intenția legiuitorului de a sublinia conotațiile nu numai juridice, ci și politice ale acesteia.

În acest sens, în literatura de specialitate s-a subliniat nefirescul reglementării constituționale în condițiile în care Parlamentul are dreptul de a-l pune sub acuzare pe Președinte pentru săvârșirea faptei de „înantă trădare” fără însă ca ea să fie descrisă de lege [10, p. 20].

Astfel, prof. I Deleanu susține [9, p. 348]: „în condițiile actualei legislații, Înalta Curte de Casație și Justiție se află în ipoteze contradictorii inadmisibile: ea ar urma să califice fapta de înantă trădare, să-i prevadă limitele speciale de pedeapsă și apoi să decidă eventuala condamnare și condițiile exercitării căii de atac”.

Într-o altă viziune se consideră că autoritățile judecătorești competente nu vor face o încadrare a acțiunilor și inacțiunilor Președintelui României în latura obiectivă a infracțiunii de înantă trădare, deoarece aceasta nu este prevăzută de legea penală, ci în cea a celorlalte infracțiuni stabilite de legea penală în vigoare, precum și o determinare a vinovăției și a pedepselor acestora. În ordinea dată de idei, constituționaliștii precizează că infracțiunea de înantă trădare este mult mai complexă decât infracțiunea de *trădare* (prin ajutorarea inamicului sau transmitere de secrete) reglementată de legea penală românească (în art. 155 din Codul penal). Practic, în conținutul infracțiunii

de înaltă trădare poate intra orice faptă pedepsită de codul penal în Titlul I al Părții speciale (art. 155-157) ce are consecințe deosebit de grave asupra statului. Este o infracțiune specială, cu un subiect bine individualizat, Președintele României. Așadar, infracțiunea de înaltă trădare, stipulată în Legea Fundamentală, nu se confundă cu nici una din infracțiunile reglementate în Codul penal sau în alte legi penale. Fiind o faptă cu dublu caracter: atât politic, cât și juridic. În același timp, și procedura folosită cuprinde elemente atât de ordin politic, cât și juridic [8, p. 904].

Dincolo de aceste momente, cercetătorii susțin că sancțiunea juridică aplicabilă de către instanța supremă va fi sancțiunea prevăzută de legea penală pentru infracțiunea stipulată de Codul penal pentru una dintre infracțiunile referitoare la trădare (reglementate în art. 155-157) [8, p. 905].

În pofida acestor argumente, suntem de părerea că în cazul dat se ignoră un principiu fundamental al legii penale, cum este principiul legalității, care interzice expres aplicarea legii penale prin analogie [15, p. 50].

Iată de ce susținem opinia altor cercetători români (bunăoară P. Manta) care sunt de părerea că punerea sub acuzare de către Parlament (și deci înălțurarea imunității) poate fi făcută și pentru săvârșirea oricărei alte infracțiuni reglementată de legea penală, având în vedere dispozițiile din Legea Fundamentală în care se precizează ca «Nimeni nu este mai presus de lege» [10, p. 20]. Din acest punct de vedere, considerăm că legislația Republicii Moldova este cu mult mai reușită, întrucât nu prezintă niciun dubiu în acest sens – Președintele Republicii fiind pasibil de răspundere penală pentru orice infracțiune comisă în exercitarea funcției sale.

Referințe bibliografice:

1. Apostol Tofan D. Instituții administrative europene. București, C.H. Beck, 2006.
2. Constituția Republicii Elene. În: Codex constituțional: constituțiile statelor membre ale Uniunii Europene / prof. univ. dr. Șt. Deaconu, prof. univ. dr. I. Muraru, prof. univ. dr. E. SiminaTănăsescu, conf. univ. dr. S. Gabriel Barbu; prof. univ. dr. Șt. Deaconu (coord.). București, Monitorul Oficial R.A., 2015.
3. Constituția Republicii Finlanda. În: Codex constituțional: constituțiile statelor membre ale Uniunii Europene / prof. univ. dr. Șt. Deaconu, prof. univ. dr. I. Muraru, prof. univ. dr. E. SiminaTănăsescu, conf. univ. dr. S. Gabriel Barbu; prof. univ. dr. Șt. Deaconu (coord.). București, Monitorul Oficial R.A., 2015.
4. Constituția Republicii Italia. În: Codex constituțional: constituțiile statelor membre ale Uniunii Europene / prof. univ. dr. Șt. Deaconu, prof. univ. dr. I. Muraru, prof. univ. dr. E. SiminaTănăsescu, conf. univ. dr. S. Gabriel Barbu; prof. univ. dr. Șt. Deaconu (coord.). București, Monitorul Oficial R.A., 2015.
5. Constituția Republicii Moldova, adoptată la 29.07.1994, în vigoare din 27.08.1994. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 12.08.1994, nr. 1.
6. Constituția Republicii Moldova: comentariu/ coord. de proiect: Klaus Sollfrank; red.: Nina Pîrțac, Lucia Țurcanu. Chișinău, Arc, 2012.

7. Constituția Republicii Slovacă. În: Codex constituțional: constituțiile statelor membre ale Uniunii Europene / prof. univ. dr. Șt. Deaconu, prof. univ. dr. I. Muraru, prof. univ. dr. E. Simina-Tănăsescu, conf. univ. dr. S. Gabriel Barbu; prof. univ. dr. Șt. Deaconu (coord.). București, Monitorul Oficial R.A., 2015.

8. Constituția României: comentariu pe articole. Coord. Muraru I., Tănăsescu E.S. București, C.H. Beck, 2008, p. 904.

9. Deleanu I. Drept constituțional și instituții politice. Tratat. București, Editura Europa Nova, 1996.

10. Manta P. Răspunderea politică și juridică a Președintelui României. În: Analele Universității “Constantin Brâncuși” din Târgu Jiu, Seria Științe juridice, Nr. 1/2008.

11. Slipenski B. Reflecții asupra instituției răspunderii șefului de stat. În: *Legea și Viața*, 2015, nr. 5, p. 29.

12. Tataru Gh. Conceptul și formele răspunderii șefului de stat. În: *SECURITAS*, 2017, nr. 1.

13. Tataru Gh. Formele de răspundere a șefului de stat. În: *Tendențe contemporane ale dezvoltării științei: viziuni ale tinerilor cercetători, materialele conferinței doctoranzilor din 25 mai 2016: Ediția a V-a. Chișinău*, 2016.

14. Tataru Gh. Răspunderea șefului de stat: concept și forme. În: *Supremația dreptului, revistă științifică internațională, Ucraina*, 2016, nr. 3.

15. Tataru Gh. Reflecții asupra răspunderii penale a șefului de stat. În: *Legea și viața*, 2017, nr. 5.

16. Zaporojan V. Demiterea Președintelui Republicii Moldova – varianta a „impeachment-ului” clasic. [resurs electronic]:<http://constitutia.md/demiterea-presedintelui-republicii-moldova-varianta-a-impeachment-ului-clasic/>. (accesat la 23.04.2017).

PRIVACY AND FREEDOM

TOCARENCO VERONICA

Institute of Legal and Political Research ASM

Privacy as Law and Regulation. Privacy is generally protected in two forms of law. *The first* is constitutional and international human rights rules and laws, where privacy is protected as a core individual right, thus affecting all of government’s other activities. *The second form* of privacy law focuses on the specifics of information privacy, and the fair treatment of information by both governments and industry. This is what we call data protection law, which I will mention in a more limited manner here.

Privacy as an Individual’s and Citizen’s Right. One of the earliest constitutional statements on privacy emerged from the French Revolution. The Declaration of the Rights of Man and the Citizen of 1789 [1] declared: Since property is an inviolable and sacred right, no one shall be deprived thereof except where public necessity, legally determined, shall clearly demand it...

Admittedly, this was not a clear declaration of the right to privacy, but when linked with the idea of a man's home is his castle', this placed a limit to the reach of government. And if a man's zone of privacy/property was violated, there was must clear reasons for this. The United States Bill of Rights [2] was a bit more clear on this idea of privacy and property. In the Fourth Amendment, the Constitution of the United States says:

The right of the people to be secure in their persons, houses, papers, and effects, against unreasonable searches and seizures, shall not be violated, and no warrants shall issue, but upon probable cause, supported by oath or affirmation, and particularly describing the place to be searched, and the persons or things to be seized.

Here the violation of an individual's person, home, and effects is given greater protection and more clear grounds to question an intervention (including a warrant, under probable cause, etc.). Neither of these rights, however, are a clear articulation of a legal privacy right. In neither of those historic documents does the word privacy actually appear.

Privacy does appear in other human rights documents, however. Article 12 of the Universal Declaration of Human Rights [3] states that No one should be subjected to arbitrary interference with his privacy, family, home or correspondence, no to attacks on his honor or reputation. Everyone has the right to the protection of the law against such interferences or attacks.

In creating the Universal Declaration of Human Rights, the writers knew that privacy was a foundation to human dignity, but also to political participation, particularly after the atrocities of the 1930s and 1940s. Also, the authors of this document were not just Western legal theorists; countries from around the world collaborated on this document, re-affirming that importance of privacy as a universal right and value. This document, however, is non-binding.

The International Covenant on Civil and Political Rights [4] is slightly more binding upon nations. In Article 17 it states that

1. No one shall be subject to arbitrary or unlawful interference with his privacy, family, home or correspondence, nor to unlawful attacks on his honor and reputation.

2. Everyone has the right to the protection of the law against such interference or attacks.

This treaty not only calls on states to not arbitrarily interfere in the private life of individuals, but the state also has a positive obligation to implement laws to protect this right. But there are no legally binding mechanisms for individuals to enforce their rights under the covenant.

The European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms of 1950 [5] created the first binding treaty on human rights. Article 8 of the European Convention for the Protection of Human Rights establishes within ratified states the right to privacy:

1. Everyone has the right to respect for his private and family life, his home and his correspondence.

2. There shall be no interference by a public authority with the exercise of this right except as in accordance with the law and is necessary in a democratic society in the interests of national security, public safety or the economic well-being of the country, for the prevention of disorder or crime, for the protection of health of morals, or for the protection of the rights and freedoms of others.

Again, not only do states have to abstain from interferences, they have a positive obligation to protect these rights.

Within this very definition in the European Convention for the Protection of Human Rights we see the strains with which European public policy is currently grappling. The protection of the right to privacy is paramount, a constitutional right protected by the European Convention for the Protection of Human Rights Article 8(1). If only it were so simple, the regulatory landscape would be clean and clear. Under Article 8(2) national laws may be created to interfere with this right, in the name of national security, public safety, economic well-being, prevention of crime and disorder, the protection of health and morals, and the protection of rights and freedoms of others; the landscape becomes, in a word, complex.

Data protection rules hinge on the Fair Information Practices. These were developed in the late 1960s in response to the threat of secret databases holding vast amounts of information on individuals. In simple terms the fair information practices place requirements on controllers (collectors of personal information), so that

- personal data should be collected only for specified, explicit and legitimate purposes
- the persons concerned should be informed about such purposes and the identity of the controller
- any person concerned should have a right of access to his/her data and the opportunity to change or delete data which is incorrect and
- if something goes wrong, appropriate remedies should be available to put things right, including compensation of damages through the competent national courts.

In essence, data should be collected with informed consent of the individual; processed fairly and lawfully, for limited purposes and limited use, and retained for a limited period of time. Data must be kept secure and accurate, and not transferred to countries without adequate protection.

In full, the fair information practices as required within a number of international legal documents (for example the Council of Europe Convention of 1981 [6]).

To various extents, these documents require that Data must be processed fairly and lawfully. They must be collected for explicit and legitimate purposes and used accordingly. Data must be relevant and not excessive in relation to the purpose for which they are processed. Data must be accurate and where necessary, kept up to date. Data controllers are required to provide reasonable measures for data subjects to rectify, erase or block incorrect data about them. Data that identifies individuals must not be kept longer than necessary.

The legal definitions, however, come after the feeling and instinct of privacy. The point to understanding privacy as a core feeling, something inexplicable, however, is that it is tightly intertwined with our sense of right and wrong, our moralities. Even beyond morality, however, where we can forever debate the relativist nature of such norms and morals, there is something about human dignity. When we peer into the life of any individual to a large degree we are peering into an area that we know is wrong.

Those in the field of human rights and civil liberties may criticize the notion of privacy as a human right, as they do not believe it is a right in itself. They contend that there are more primary rights, such as the right to liberty, property, and to be free from injury.

This returns to the notion of balance, where individual privacy must be balanced against the right of society to protect the liberty, property, and lives of others, particularly during this war on terrorism. This notion of balance is corrosive to individual rights, however, and in the face of such utilitarian arguments we fall back either to the economic perspective or the weaknesses of communitarians.

Others argue that privacy is secondary to other more important human rights and civil liberties.

They argue that it should always come second to free speech for example. Journalists and free speech advocates who deal with libel and defamation cases believe that the public's need to know takes priority over the individual's secondary right to privacy. Along this line of reasoning, they and others contend that privacy is not a direct constitutional right, but rather is an interpretation of other rights such as the defense from arbitrary search and seizure, and self-incrimination.

This is an almost reasonable interpretation of constitutional law, at least in the United States, but none of these approaches are helpful in understanding what is truly at stake within the Information Society.

Privacy may threaten some world views, and may provide impediments to government authorities or may conflict with the rights of others, or with other rights. But privacy, like other rights, are goods in themselves, and protect human dignity. There are also legal arguments to defend privacy, as I'll describe in the law, but there are also reasons to defend privacy at the same time as we defend other rights such as freedom of expression.

Referințe bibliografice:

1. https://en.wikipedia.org/wiki/Declaration_of_the_Rights_of_Man_and_of_the_Citizen
2. https://en.wikipedia.org/wiki/United_States_Bill_of_Rights
3. https://en.wikipedia.org/wiki/Universal_Declaration_of_Human_Rights
4. https://en.wikipedia.org/wiki/International_Covenant_on_Civil_and_Political_Rights
5. https://en.wikipedia.org/wiki/European_Convention_on_Human_Rights
6. https://en.wikipedia.org/wiki/Convention_for_the_protection_of_individuals_with_regard_to_automatic_processing_of_personal_data

**ANALIZA VINOVĂȚIEI – ELEMENT CONSTITUTIV AL
LATURII SUBIECTIVE ÎN CADRUL RĂSPUNDERII
MATERIALE ÎN DREPTUL MUNCII**

URSU VIORICA

Universitatea Liberă Internațională din Moldova

CHIRIAC NATALIA

Universitatea Tehnică a Moldovei

Potrivit art. 327 alin. (1) C.M., răspunderea materială a uneia dintre părțile contractului individual de muncă față de cealaltă parte intervine numai în cazul în care a fost cauzat un prejudiciu material sau moral, ori în mod cumulativ: material și moral, în dependență de calitatea procesuală a părților și circumstanțele cauzei, în legătură cu exercitarea obligațiilor asumate prin contractul individual de muncă. Răspunderea materială în dreptul muncii este de 2 tipuri: repararea de către angajator a prejudiciului material și a celui moral cauzat salariatului și răspunderea materială a salariatului pentru prejudiciul cauzat angajatorului. Ca trăsătură de bază a răspunderii patrimoniale stă vinovăția (culpa) celui în cauză. Spre deosebire de dreptul civil, unde există cazuri de răspundere fără culpă (răspundere „obiectivă”), răspunderea materială în dreptul muncii este de neconceput dacă nu se face dovada vinovăției celui care a cauzat prejudiciul [11, p. 215]. Pentru ca răspunderea celui care a cauzat prejudiciul să fie angajată este necesar ca fapta să fie imputabilă autorului ei, autorul să fi avut o vină atunci când a săvârșit-o, să fi acționat cu vinovăție. Vinovăția este atitudinea psihică pe care autorul a avut-o în momentul săvârșirii faptei [6]. Aceasta presupune întotdeauna, indiferent de forma ei, un anumit nivel de cunoaștere, de conștiință a semnificației sociale a faptelor [9, p. 196]. Vinovăția constituie elementul subiectiv al răspunderii, toate celelalte condiții având caracter obiectiv; presupune atât discernământul autorului, capacitatea sa de a-și reprezenta legătura dintre faptă și rezul-

tatul negativ, antisocial, ilicit al acesteia, cât și voința liberă în desfășurarea conduitei sale [12, p. 414]. Gravitatea vinovăției nu constituie un criteriu pentru stabilirea cuantumului despăgubirilor. Autorul prejudiciului răspunde integral, chiar și pentru culpa cea mai ușoară. Gravitatea culpei poate fi luată în considerare în stabilirea întinderii despăgubirilor. În situația în care în producerea prejudiciului suferit de victimă se rețin, atât culpa autorului, cât și culpa proprie a victimei. Dacă prejudiciile au fost rezultatul causal al faptei ilicite a autorului, ele vor trebui să fie reparate de acesta integral, indiferent dacă le-a prevăzut sau nu în momentul săvârșirii faptei; autorul răspunde atât pentru prejudiciile previzibile, cât și pentru cele neprevizibile [5, p. 14]. În cazul deteriorării intenționate a bunurilor, partea vinovată nu poate să nu prevadă consecințele comportamentului său ilegal și în mod conștient provoacă dăuna. Prin urmare, cauza rea intenționată a prejudiciului material implică o răspundere mai severă. În funcție de forma vinovăției, legislația stabilește o răspundere diferită – parțială sau totală.

Vinovăția salariatului pentru prejudiciul cauzat angajatorului. Elementul esențial al răspunderii patrimoniale în dreptul muncii îl reprezintă vinovăția, adică atitudinea salariatului față de consecințele negative ale faptei săvârșite. Vinovăția este expresia unei stări subiective, constituind atitudinea psihică a autorului faptei ilicite păgubitoare (în cazul nostru a salariatului), față de acțiunea ori inacțiunea ei și consecințele acesteia, implicând conștiința încălcării unor relații sociale, atitudine existentă în momentul săvârșirii faptei [5, p. 84]. Potrivit Laurei Georgescu, răspunderea patrimonială presupune cu necesitate vinovăția autorului faptei ilicite cauzatoare a prejudiciului. Așadar, lipsa laturii subiective (vinovăția) înlătură răspunderea, chiar dacă fapta, obiectiv, există și a cauzat un prejudiciu [5, p. 84]. În dreptul muncii persistă regulă generală a prezumției de nevinovăție a angajatului pentru daunele provocate angajatorului, din moment ce, obligația de-a demonstra faptul provocării daunelor, precum și prezența celelalte condiții de răspundere (inclusiv vina angajatului) sunt atribuite angajatorului. În prezent, excepția de la această regulă e stabilită numai pentru lucrătorii care poartă responsabilitatea materială deplină, stabilită în baza situațiilor reglementate expres în art. 338, alin. (1) C.M.

Conducătorii unităților și adjuncții lor, șefii serviciilor contabile, contabilii-șefi, șefii de subdiviziuni și adjuncții lor poartă răspundere materială în mărimea prejudiciului cauzat din vina lor dacă acesta este rezultatul: a) consumului ilicit de valori materiale și mijloace bănești; b) irosirii (folosirii nejustificate) a investițiilor, creditelor, granturilor, împrumuturilor acordate unității; c) ținerii incorecte a evidenței contabile sau al păstrării incorecte a valorilor materiale și a mijloacelor bănești; d) altor circumstanțe, în cazurile prevăzute de legislația în vigoare.

Totodată, art. 337 alin. (3) C.M. prevede că salariații în vârstă de până la 18 ani poartă răspundere materială deplină doar pentru cauzarea *intenționată* a prejudiciului material, precum și pentru prejudiciul cauzat în stare de ebrietate alcoolică, narcotică ori toxică, stabilită în modul prevăzut la art. 76 lit. k), sau în urma comiterii unei infracțiuni.

În general, răspunderea patrimonială nu este condiționată în vreun fel de formele vinovăției, regula fiind că salariatul va fi ținut să acopere prejudiciul produs prin fapta sa ilicită chiar și în situația culpei foarte ușoare. Așadar, sub aspectul formei de vinovăție, fapta ilicită poate fi săvârșită cu intenție – atunci când se prevede, în momentul săvârșirii faptei, rezultatul dăunător și fie se urmărește producerea acelui rezultat, fie, deși nu se urmărește, se acceptă posibilitatea producerii lui sau din culpă – când rezultatul dăunător al faptei este prevăzut, dar nu a fost urmărit și nici nu a fost acceptată eventualitatea producerii lui, însă s-a acționat considerându-se fără temei că acel rezultat nu se va produce sau, din contra, rezultatul nu a fost prevăzut, deși trebuia și putea să fie prevăzut [4, p. 179]. Vinovăția sub formă de **intenție** implică atitudinea psihică a făptuitorului rezultând din prevederea rezultatului faptei sale și urmărirea lui, ori prevedere a rezultatului faptei sale, neurmărirea dar acceptarea lui în caz că se produce. De exemplu, angajatorul a fost amendat pentru neprezentarea în termen a dării de seamă contabile sau electricianul a unit incorect cablurile electrice, provocând un scurt circuit, soldat cu arderea mai multor computere.

Neglijența ca o formă de vinovăție apare atunci când autorul prejudiciului nu prevede consecințele actelor sale ilicite sau omisiuni, deși el ar fi putut să le prevadă, sau atunci când el a prevăzut aceste consecințe, dar necugetat a sperat să le prevină [15, p. 396]. De exemplu, să admitem faptul că salariatul lucrează în calitate de șofer. În atribuțiile sale de serviciu nu intră și obligația de a ambala marfa transportată pentru angajator. Însă, dat fiind faptul că marfa transportată de către acesta a fost în mod considerabil avariata, presupunem că salariatul a acționat cu neglijență, din cauză că nu a respectat obligația de a asigura menținerea integrității atât a mijlocului de transport pe care îl conduce, cât și a mărfii transportate (obligație strict prevăzută în fișa postului). Dat fiind faptul că salariatul, în mod culpabil nu a prevăzut consecințele ancorării necorespunzătoare a mărfii transportate, nu poate invoca riscul normal al serviciului drept cauză ce înlătură caracterul ilicit al faptei sale, deci se face vinovat de neglijență.

Există însă și situații de excepție când se impune luarea în considerare a **gradului de vinovăție**. Astfel, art. 340 al C.M. stabilește că la repararea be-nevolă a prejudiciului material, gradul de vinovăție al fiecărui membru al colectivului (brigăzii) se determină prin acordul dintre toți membrii colectivului (brigăzii) și angajator. La stabilirea prejudiciului material de către instanța de judecată, gradul de vinovăție al fiecărui membru al colectivului (brigăzii)

se determină de judecată. Conform art. 344 alin. (1) C.M., ținând cont de gradul și forma vinovăției, de circumstanțele concrete și situația materială a salariatului, instanța de judecată poate să micșoreze mărimea prejudiciului ce urmează a fi reparat de acesta.

Analizând trăsăturile vinovăției salariatului în raporturile de muncă, L. Georgescu menționează că vinovăția presupune discernământul salariatului, deci capacitatea acestuia de a-și reprezenta legătura dintre fapta sa și rezultatul păgubitor și voința liberă a salariatului în momentul săvârșirii faptei; ca și în dreptul civil, răspunderea patrimonială este angajată în egală măsură pentru toate formele vinovăției, fie că sunt săvârșite cu intenție (directă sau indirectă), din imprudență sau neglijență [5, p. 85]. Prin urmare, atitudinea psihică presupune existența unui factor intelectual, dar și volitiv. Factorul intelectual, de conștiință, constă în procesul de cunoaștere a semnificației sociale și consecințelor faptei. Culpă ca atitudine a conștiinței față de rezultatul faptei nu se reduce la un proces psihologic limitat ca obiect la prevederea sau neprevăderea, urmărirea sau neurmărirea rezultatului cu un conținut social [1, p. 67]. Factorul volitiv, este cel al libertății de deliberare și de luarea unei decizii. Așadar, dacă nu este exprimarea unui act deliberat, este înlăturată răspunderea. Prin urmare, factorul intelectual reprezintă premisa factorului volitiv și aceștia aflându-se într-o strânsă legătură și obiectivându-se în săvârșirea unei fapte ilicite, alcătuiesc latura subiectivă a răspunderii, vinovăția (vina, culpă) [2, p. 283].

În practica judiciară s-a statuat că la stabilirea culpei salariatului trebuie să se țină seama atât de sarcinile prevăzute în fișa postului, cât și de existența calității sau a împlinirii de a le realiza. Așadar, salariatul trebuie să fi avut condiții normale de lucru și să fi exercitat în mod real, fără opreliști, atribuțiile din fișa postului său [10, p. 705].

În cadrul raportului juridic de muncă, salariații minori răspund în aceleași condiții ca și persoanele majore, având aceleași drepturi și obligații. Astfel este exclusă răspunderea civilă a părinților pentru pagubele provocate unității de persoane minore aflate în serviciul ei, activitatea acestora din urmă scăpând supravegherii părinților [5, p. 91-92]. Stabilirea vinovăției implică o comparație a modului în care persoana în cauză trebuie să acționeze în raport cu cerințele legii și modul de acțiune efectivă, prin luarea în considerare a tuturor împrejurărilor în care s-a produs fapta păgubitoare, a tuturor factorilor obiectivi și subiectivi care au generat-o. [5, p. 92]. Atunci când paguba a fost cauzată de mai multe persoane, este necesar să se stabilească vinovăția fiecăruia în parte, măsură în care fiecare a contribuit la producerea prejudiciului.

L. Georgescu menționează că printre criteriile de care trebuie să se țină seama în aprecierea gravității faptei, a părții de vină a fiecărui participant și, în consecință, a gradului de contribuție la acoperirea pagubelor cauzate împreună de mai mulți salariați, se enumeră: postul deținut; gradul de subor-

donare al făptuitorului unul față de celălalt; gradul de participare la cauzarea prejudiciului în funcție de atribuțiile ce-i reveneau fiecăruia; măsura în care făptuitorii au luat sau nu măsuri pentru preîntâmpinarea și evitarea pagubei; existența relei-credințe în săvârșirea faptei [5, p. 92-93].

În ceea ce privește proba vinovăției unui salariat, de regulă aceasta se face de către angajator, acesta fiind cel care, pe baza probelor administrate va stabili pe lângă valoarea prejudiciului și vinovăția angajatului, sau cota-parte din vină ce revine fiecărui salariat în cazul unei culpe comune. Pe cale de excepție, în cazul gestionarilor, simplă constatare a unor lipsuri în gestiune creează în sarcina acestora o prezumție relativă de vinovăție, prezumție ce poate fi răsturnată prin orice mijloc de probă care să dovedească inexistența lipsurilor în gestiune sau care să dovedească existența unor cauze obiective care să excludă culpa gestionarului [5, p. 92-93].

Vinovăția angajatorului pentru prejudiciul cauzat salariatului. Pentru tragerea la răspundere a angajatorului este necesară constatarea existenței cumulative a 4 elemente, unul dintre care este existența culpei angajatorului. Aceasta este în mod relativ prezumată, angajatorul având posibilitatea să demonstreze existența unei împrejurări cu caracter de forță majoră, care nu i se impută, conform normelor legale. Trebuie de menționat faptul că obligația de reparare atât a prejudiciului material, cât și a celui moral, cauzat salariatului de către angajator apare doar în cazurile: a) neîndeplinirii de către angajator a obligațiilor asumate prin contractul individual de muncă; b) privarea ilegală a salariatului de posibilitatea de a munci (această obligație survine în cazurile prevăzute de art. 330 alin. (1) C.M. al R. Moldova); c) refuzul neîntemeiat de angajare a persoanei.

Răspunderea patrimonială a angajatorului implică în mod necesar vinovăția organelor de conducere ale acestuia sau a prepușilor săi, prin încălcarea obligațiilor ce le revin din lege, din contractele colective sau individuale de muncă. Fiind în domeniul dreptului privat, nu se pune problema stabilirii unei anume forme de vinovăție, simpla culpă fiind suficientă pentru stabilirea răspunderii [3, p. 592]. De regulă, stabilirea culpei unității implică o comparație cu modul în care unitatea în cauză trebuia să acționeze pentru a răspunde cerințelor legii. În ce privește sarcina probațiunii în conflictele de muncă, inclusiv în cele în care angajatorul a prejudiciat salariatul, acesta trebuie să dovedească legalitatea și temeinicia măsurilor pe care le-a dispus.

Răspunderea patrimonială a angajatorului față de salariat nu este o răspundere personală a celui vinovat de producerea pagubei prin fapta sa. Reglementarea prin lege a răspunderii unității pentru prejudiciul cauzat prin fapta ilicită săvârșită de organele sale constituie o măsură de protecție a salariatului, care are posibilitatea să obțină despăgubiri de la unitatea la care lucrează. Angajatorul are însă posibilitatea de a se îndrepta împotriva propriilor salariați în măsura în care despăgubirile acordate îi diminuează patrimoniul

[3, p. 593]. Conform art. 5 lit. d) CMa R. Moldova, angajatorul este obligat să asigure dreptul fiecărui salariat la condiții echitabile de muncă, inclusiv la condiții de muncă care corespund cerințelor securității și sănătății în muncă. În acest sens, vinovăția angajatorului este prezumată în caz de producere a accidentului de muncă salariatului. Astfel, în conformitate cu art. 18 a Legii securității și sănătății în muncă nr. 186 din 10.07.2008 [8], în caz de deces al lucrătorului în urma unui accident de muncă sau a unei boli profesionale, unitatea care poartă vina pentru accidentul de muncă sau pentru boala profesională repară prejudiciul material persoanelor care au dreptul la aceasta, în modul și în mărimea stabilită de lege, și, în plus, le plătește, din contul mijloacelor proprii, ori îndemnizație unică, luându-se ca bază salariul mediu anual al celui decedat, înmulțit la numărul anilor compleți pe care acesta nu i-a trăit până la vârsta de 62 de ani, dar nu mai puțin de 10 salarii medii anuale. Acțiunea culpabilă (inacțiunea) a angajatorului prin încălcarea drepturilor de muncă ale salariaților, deasemenea, nu trebuie dovedită. La rândul său, angajatorul, în acest caz, poate fi exonerat de plata despăgubirilor pentru prejudiciul moral cauzat salariatului, în cazul în care dovedește că, atingerea integrității morale și (sau) psihice a salariatului au avut loc fără vina să, în special, în cazul în care acestea au apărut ca urmare a cazului de forță majoră sau din vina salariatului.

În legătură cu investigațiile întreprinse în cadrul prezentului articol, propunem unele **recomandări** ce pot fi luate în considerare la perfecționarea Codului Muncii al R. Moldova, după cum urmează:

1. Art. 1. Vinovăția reprezintă elementul subiectiv al răspunderii materiale, constând în atitudinea salariatului sau a angajatorului (prin intermediul organelor de conducere ale acestuia sau a prepușilor săi) față de consecințele negative ale faptei săvârșite în timpul îndeplinirii obligațiilor de serviciu sau în legătură cu serviciul.

2. Recomandăm introducerea termenilor „culpa” sau „vină” la definirea răspunderii materiale a angajatorului sau salariatului.

3. Propunem ca în Codul muncii să fie indicată norma care să prevadă că în cazul suferirii unui prejudiciu de către angajat în activitatea de muncă, vinovăția angajatorului este prezumată:

Art. 329 (3) Culpa angajatorului este prezumată, până la proba contrarie. Angajatorul este absolvit de răspundere dacă demonstrează că a fost împiedicat să-și execute obligațiile rezultate din contractul individual de munca printr-o cauză care nu-i poate fi imputată.

Referințe bibliografice:

1. Boilă L. R. Răspunderea civilă delictuală subiectivă. Ed. a 2-a, București, C.H. Beck, 2009. 496 p.

2. Dogaru Ion, Drăghici P. Bazele dreptului civil, Vol. III, Teoria generală a obligațiilor, București, C.H. Beck, 2009. 704 p.

3. Dorneanu V. Bădica Gh. Dreptul muncii. București, Lumina Lex, 2002. 699 p.
4. Dumitrache Ștefania-Alina. Vinovăția – condiție generală a răspunderii pentru prejudiciile cauzate în exercitarea raporturilor juridice de muncă. În: Revistă de Studii și Cercetări Juridice PRO PATRIA LEX, Volumul XIII, nr. 2, 2014, p. 179-185
5. Georgescu L. Răspunderea patrimonială a lucrătorilor – răspundere civilă contractuală: drept intern și comparat. București, Universul juridic, 2011, 272 p.
6. Ghimpu S. Câteva aspecte ale desfacerii disciplinare a contractului de muncă în lumina legii organizării și disciplinei muncii în unitățile socialiste de stat. În: Revista Română de Drept, nr. 7 din 1970, <http://www.costelgilca.ro/doctrina/document/1/43/> (Vizitat 20.09.2016)
7. Legea securității și sănătății în muncă nr. 186 din 10.07.2008. În: M.O. al R. Moldova, 05.08.2008, nr. 143-144 .
8. Recomandarea nr. 66 a Plenului Curții Supreme de Justiție cu privire la încasarea prejudiciului moral în litigiile de muncă. În: Buletinul Curții Supreme de Justiție al R. Moldova, 08.05.2014.
9. Stătescu C. Bîrsan C. Drept civil. Teoria generală a obligațiilor. București, ALL Beck, 1995. 492 p.
10. Ștefănescu I. Tr. Tratat de dreptul muncii, București, Lumina Lex, 2003. 740 p.
11. Țiclea A. Dreptul muncii. Curs universitar. București, Global Lex, 2007. 533 p.
12. Țiclea A. ș.a. Dreptul public al muncii. București, Wolters Kluwer, 2010. 487 p.
13. Варов В. О типичных нарушениях законодательства о труде. В: Хозяйство и право, 2003, № 6, с. 66-74.

VINOVĂȚIA – CONDIȚIE ESENȚIALĂ A RĂSPUNDERII DISCIPLINARE ÎN DREPTUL MUNCII

URSU VIORICA

Universitatea Liberă Internațională din Moldova

CHIRIAC NATALIA

Universitatea Tehnică a Moldovei

În dreptului muncii, conceptul de vinovăție și formele sale practic nu au fost studiate și acest lucru nu putea să nu afecteze calitatea legislației muncii. T. Ivancova menționează că „este necesar de evidențiat faptul, că în teoria generală a dreptului, dreptul penal, dreptul administrativ, dreptul muncii prin culpă se înțelege săvârșirea unei fapte ilicite fără intenție, adică prin imprudență sau neglijență. În toate aceste ramuri de drept, latura subiectivă a răspunderii juridice este exprimată prin termenul generic de „vinovăție”, noțiune care desemnează, deopotrivă, intenția și culpa propriu-zisă [7, p. 31]. Poate fi remarcat faptul că dreptul muncii nu conține o definiție clară a vinovăției. Cu toate acestea, noțiunea de vinovăție sau culpă este una dintre cele

mai dificile probleme, în ceea ce privește stabilirea condițiilor de răspundere [1, p. 44].

Codul Muncii al R. Moldova nu definește răspunderea disciplinară, dar o reglementează în Titlul VII, Capitolul II Disciplina muncii, articolele 201-211. În doctrina de specialitate, se accepta unanim că răspunderea disciplinară intervine în cazurile în care un salariat săvârșește cu vinovăție o abatere disciplinară [11, p. 190]. Din textele legale, rezultă, însă, elementele esențiale – definitorii, ale răspunderii disciplinare fără a căror existență cumulată nu poate exista o atare răspundere. Acestea sunt:

1. **calitatea de salariat**; Antrenarea răspunderii disciplinare poate avea loc numai dacă fapta socialmente periculoasă a fost săvârșită de o persoană care se afla în raporturi de muncă cu un angajator, în baza unui contract de muncă. În lipsa acestui contract nu poate exista răspunderea disciplinară.

2. **existența unei fapte ilicite**; Fapta ilicită, sub aspect disciplinar, constă în încălcarea normelor legale, regulamentului intern, contractului individual sau contractului colectiv de muncă aplicabil, ordinelor și dispozițiilor legale ale conducătorilor ierarhici.

3. **săvârșirea faptei cu vinovăție**. Vinovăția constă în atitudinea psihică negativă a subiectului răspunderii față de fapta sa. Făcând analogie cu dreptul penal, constatăm că abaterea disciplinară poate fi săvârșită: cu intenție (directă; indirectă); din culpă (cu ușurință; cu nesocotința)[8].

4. **un rezultat dăunător și legătura de cauzalitate între faptă și rezultat** [11, p. 191].

Vinovăția în dreptul muncii, așa cum a scris în timpul său autorul rus A. M. Khvostov, are propriile sale caracteristici. De exemplu în cazul săvârșirii unei abateri disciplinare este mai aproape de vinovăția penală [14, p. 20].

S-ar părea logic ca răspunderea disciplinară ar trebui să se bazeze pe prezumția de nevinovăție, consacrată în dreptul public. Partea care a suferit un prejudiciu trebuie să dovedească vinovăția părții care a cauzat prejudiciul.

Referitor la problema abordată, A. Țiclea menționează că vinovăția constă în atitudinea psihică negativă a subiectului față de fapta sa, în conștiința – mai clară sau mai difuză – a încălcării unor relații sociale [11, p. 194]. Vinovăția implică caracterul deliberat al acțiunii subiectului prin asumarea riscului ce decurge din comportamentul prin care s-a nesocotit prevederea legală [9, p. 109].

În cazul răspunderii disciplinare, potrivit autorilor români [9, p. 110; 4 p. 578], vinovăția poate îmbrăca fie forma intenției – directă sau indirectă, fie forma culpei – cu ușurință sau neglijență. În opinia lui V. I. Mironov [12, p. 525], „vinovăția angajatului care a comis o abatere disciplinară poate fi exprimată sub formă de intenție directă sau indirectă. Aceasta înseamnă că trebuie demonstrat faptul că angajatul a dorit în mod intenționat sau a permis survenirea consecințelor negative pentru angajator. Alte forme de vinovăție

în comiterea unei abateri disciplinare, de regulă, nu există. Astfel, în opinia cercetătorului sus-numit, excepție fac cazurile în care abaterea disciplinară e săvârșită de salariatul a cărei funcție este asociată cu activitatea legată de un izvor de pericol sporit pentru lumea înconjurătoare (exploatarea vehiculelor, a instalațiilor, mecanismelor, folosirea energiei electrice, a substanțelor explozibile, efectuarea lucrărilor de construcții etc.), adică care este un izvor de pericol sporit. Acești salariați pot săvârși o abatere disciplinară sub formă de neglijență sau încredere exagerată, adică, angajatul poate prezice ocurența consecințelor nefavorabile pentru angajator, dar consideră că va fi în măsură să le evite [12, p. 525-526].

În același timp, salariatul nu poate fi considerat vinovat de neexecutarea sau executarea necorespunzătoare a atribuțiilor, din motive independente de voința acestuia (de exemplu, din cauza lipsei de materiale necesare în vederea îndeplinirii atribuțiilor de serviciu, din cauza calificării necorespunzătoare a angajatului, în legătură cu boala lui etc.) [13, p. 383].

Vinovăția intenționată presupune atitudinea psihică a făptuitorului rezultând din prevederea rezultatului faptei sale (acțiune sau inacțiune), îndreptată spre încălcarea regulilor de conduită profesională. Neglijența ca o formă a vinovăției apare atunci când angajatul nu prevede consecințele acțiunii sale ilicite, deși ar fi putut să le prevadă, sau atunci când el a prevăzut aceste consecințe, dar necugetat a sperat că le va preîntâmpina.

I. Sorică, în monografia referitoare la răspunderea disciplinară a salariaților, menționează că „spre deosebire de dreptul penal, în cadrul căruia diferențierea între formele și gradele vinovăției este de mare importanță pentru însăși incriminarea anumitor fapte, în conformitate cu principiul că majoritatea infracțiunilor sunt sancționate numai atunci când sunt săvârșite cu intenție, în materie disciplinară această diferențiere nu produce efecte atât de categorice. Încălcările aduse regulilor de disciplină pot fi sancționate de fiecare dată, orice formă ar îmbrăca vinovăția” [9, p. 110]. Distincția făcută cu privire la formele vinovăției prezintă interes pe planul răspunderii disciplinare numai în ceea ce privește alegerea/dozarea sancțiunii disciplinare ce urmează să se aplice. În acest sens, la momentul individualizării sancțiunii juridice, angajatorul trebuie să aibă în vedere o serie de criterii, printre care și gradul de vinovăție al salariatului [9, p. 110].

Astfel, în opinia doctrinarului român Sanda Ghimpu, gradul de vinovăție a angajatului în săvârșirea unei abateri disciplinare are un rol însemnat, mai ales în cazul desfacerii disciplinare a contractului de muncă. O abatere disciplinară săvârșită de un angajat în condițiile în care el își dă seama de rezultatele periculoase ale faptei sale și de urmările produse sau chiar dacă nu dorește aceste urmări, acceptă eventualitatea lor, va prezenta un grad mai accentuat de pericol social decât cea abatere săvârșită din culpă (de pildă, când angajatul nu prevede urmările faptei sale, deși trebuia sau putea să le

prevadă) [6]. În acest sens, fapta unui angajat, care în mod voit, dându-și seama de consecințele faptei, refuză să lucreze sau, pentru a se răzbuna pe un alt angajat, îi sustrage o piesă spre a-l împiedica să-și înceapă munca, va demonstra un pericol mai grav decât acela a angajatului care, din neatenție, a încălcat disciplina muncii. Dar, chiar în situația acelor angajați care încalcă din culpă (ușurință sau neglijență) disciplina muncii, în stabilirea sancțiunii se va ține seama de gradul culpei: *culpa lată*, *levis* sau *levissima*, fiecare reflectând trepte diferite de gravitate a faptei în raport de poziția subiectivă a angajatului față de consecințele faptei produse. De mare însemnătate este și cercetarea mobilului, precum și a scopului urmărit de angajat prin săvârșirea abaterii [6].

Legislația R. Moldova, spre deosebire de C.M. al României, lasă la discreția angajatorului individualizarea sancțiunii disciplinare: „La aplicarea sancțiunii disciplinare, angajatorul trebuie să țină cont de gravitatea abaterii disciplinare comise și de alte circumstanțe obiective” [2, art. 206, alin. (5)]. Astfel, art. 250 C.M. al României” [3] prevede expres faptul că angajatorul stabilește sancțiunea disciplinară aplicabilă în raport cu gravitatea abaterii disciplinare săvârșite de salariat, avându-se în vedere: a) împrejurările în care fapta a fost săvârșită; b) gradul de vinovăție a salariatului; c) consecințele abaterii disciplinare; d) comportarea generală în serviciu a salariatului; e) eventualele sancțiuni disciplinare suferite anterior de către acesta.

Se pune întrebarea care este capacitatea unei comisii de disciplină constituită la nivelul angajatorului (în situația în care ea poate fi constituită, prin raportare la numărul salariaților unui angajator) de a stabili vinovăția unui salariat în formele și gradele sale (intenția – directă, indirectă; culpa – neglijența, ușurința)? Cu siguranță este foarte limitată, întrucât această capacitate aparține, în general, specialiștilor în drept penal, iar în materie contravențională sancțiunea se aplică în funcție de gradul de pericol social al faptei săvârșite (în timp ce la aplicarea sancțiunilor contravenționale complementare se ia deasemenea în considerare natura și gravitatea faptei). Pentru identitate de rațiune (teoretică și practică), în materia răspunderii disciplinare este suficient să se ia în considerare gradul de pericol produs prin săvârșirea abaterii disciplinare și natura abaterii disciplinare, pentru că este mai ușor de cuantificat consecințele faptei salariatului, decât gradul și forma de vinovăție a acestuia în săvârșirea faptei [5, p. 172].

Proba vinovăției în materia răspunderii disciplinare aparține angajatorului care trebuie să facă dovadă că salariatul a încălcat normele legale, regulamentul intern, contractul individual de muncă, contractul colectiv de muncă aplicabil, ordinea și dispozițiile legale ale conducătorilor ierarhici [10, p. 354].

Practica judiciară a României în materie evidențiază că culpa salariatului trebuie dovedită, și nu prezumată pentru a putea fi îndeplinite condițiile

angajării răspunderii disciplinare. Prin urmare, în cazul în care obligația impusă de angajator – obligație considerată de către acesta a fi fost încălcată cu vinovăție de către salariat și ca urmare, antrenându-se răspunderea disciplinară a acestuia – este abuzivă, nu poate fi reținută culpa salariatului în neîndeplinirea acestei obligații de vreme ce, având în vedere natura abuzivă a obligației, răspunderea disciplinară nu mai poate să-și atingă scopul, culpa salariatului fiind în această ipoteză practic inexistentă [9, p. 126-127].

În opinia autorilor români V. Dorneanu și Gh. Bădica [4, p. 578], vinovăția ca element subiectiv al răspunderii disciplinare, este necesar să fie stabilită pentru a putea spune că o persoană a săvârșit o abatere disciplinară. Este nevoie deci să se stabilească nu numai faptul încălcării unei obligații de serviciu, ci și acela că o persoană a încălcat obligația din vina sa. Salariații au obligația să respecte programul de muncă și să folosească integral și cu maximum de eficiență timpul de muncă. Se pot ivi însă cazuri în care o persoană părăsește locul de muncă mai înainte de sfârșitul programului de muncă, dar după ce anunță în prealabil șeful ierarhic. S-ar putea spune, dacă nu se analizează vina persoanei, că aceasta a săvârșit o abatere disciplinară prin părăsirea locului de muncă. Analizându-se însă motivul plecării, se poate constata că persoana nu are nici o vină, deoarece a plecat pentru un motiv care nu-i poate fi imputabil.

Luând în considerare cele menționate trebuie să facem **următoarele concluzii**:

– în teoria dreptului muncii conceptul de vinovăție și formele sale practic nu au fost studiate și acest lucru nu putea să nu afecteze calitatea legislației muncii;

– gradul de vinovăție a salariatului este important de stabilit întrucât se ia în considerare la aplicarea sancțiunii disciplinare;

– recomandăm următoarea definiție pentru vinovăția ca condiție esențială a răspunderii disciplinare:

Art. 1. *Vinovăția* reprezintă o condiție esențială a răspunderii disciplinare, ce constă în atitudinea psihică negativă a salariatului față de consecințele negative ale faptei săvârșite în timpul îndeplinirii obligațiilor de serviciu sau în legătură cu serviciul.

– soluționarea problemei vinovăției și în această ramură a dreptului va contribui în mare măsură la soluționarea unei alte probleme, nu mai puțin importante, ce ține de instituția răspunderii care, în cele din urmă, va aduce modificări reale în sistemul de valori social-juridice ale societății noastre.

Referințe bibliografice:

1. Baltag D., Stahi T. Raportul dintre răspunderea patrimonială în dreptul civil și răspunderea materială în dreptul muncii. În: Studii Juridice Universitare, U.L.I.M., 2016, nr. 1-2, p. 35-46.

2. Codul muncii al R. Moldova, Nr. 154 din 28.03.2003. În: M.O. al R. Moldova 29.07.2003, nr. 159-162, art. nr: 648.
3. Codul Muncii al României. În M.Of. al României, 2003, în vigoare de la 18.05.2011. <http://lege5.ro/Gratuit/gi2tknjxgq/codul-muncii-din-2003> (vizitat 01.03.2017)
4. Dorneanu V. Bădica Gh. Dreptul muncii. București, Lumina Lex, 2002. 699 p.
5. Dragoș Dacian, Chiciudean Remus, Emrich Gina. Dreptul muncii. Suport de curs. Universitatea Babe-Bolyai Cluj-Napoca. <http://www.apubb.ro/wp-content/uploads/2011/02/Dreptul-muncii-2011.pdf> (vizitat 24.03.2017)
6. Ghimpu S. Câteva aspecte ale desfacerii disciplinare a contractului de muncă în lumina legii organizării și disciplinei muncii în unitățile socialiste de stat. În Revista Română de Drept, nr. 7 din 1970, <http://www.costelgilca.ro/doctrina/document/1/43/> (vizitat 20.09.2016)
7. Ivancova T. Particularitățile vinovăției - condiție a aplicării răspunderii juridice civile contractuale. În: Legea și viața, 2012, nr. 2, p. 31-37
8. Popescu N. I. Răspunderea disciplinară. <http://tribunaeconomica.ro/blog/?p=373> (vizitat 20.04.2017)
9. Sorică I. Răspunderea disciplinară a salariaților. București, Wolters Kluwer, 2010. 256 p.
10. Ștefănescu I. Tr. Tratat de dreptul muncii, București: Lumina Lex, 2003. 740 p.
11. Țiclea A. Dreptul muncii. Curs universitar. București, Global Lex, 2007. 533 p.
12. Миронов В. И. Трудовое право: Учебник для вузов, СПб.: Питер, 2009. 866 с.
13. Орловский Ю. П., Нуртдинова А. Ф. Трудовое право России. Учебник. М, КОНТРАКТ, ИНФРА-М, 2008, p. 383.
14. Хвостов А. М. Вина в советском трудовом праве. Минск, Беларусь, 1970. 120. с.

**ȘCOALA DOCTORALĂ ȘTIINȚE ECONOMICE
ȘI DEMOGRAFICE**

**ROLUL MANAGEMENTULUI VALORII ÎNTREPRINDERII
ÎN DEPĂȘIREA SITUAȚIILOR DE CRIZĂ**

BEȘLIU IURIE

Universitatea Academiei de Științe a Moldovei

Crizele financiare sunt un element indispensabil al vieții economice. Astăzi mai multe regiuni economice, inclusiv și state se confruntă cu crize, inclusiv și Republica Moldova, care înregistrează un declin economic foarte mare. În același timp trebuie de menționat că criza financiară nu este un element nou al vieții economice. Aceasta a perturbat sistemele economice din diferite state de-a lungul istoriei. Secolul al XX-lea a fost ”cel mai bogat” în acest sens: criza lirei sterline și francului francez din anii ’60, căderea sistemului Bretton Woods la începutul anilor ’70 și criza datoriilor din anii ’80. În acest context trebuie de menționat că anii ’90 au venit cu o serie de crize, care au perturbat economiile din diferite regiuni, ca de exemplu: criza în Sistemul European de schimb valutar din anii 1992–1993, crizele din America Latină din anii 1994–1995, la fel crizele din Asia din 1997–1998, care au influențat într-o măsură și criza regională din Federația Rusă din 1998, care a avut și un impact negativ asupra economiei Republicii Moldova. Iar printre recente crize avem criza imobiliară din 2008, care de asemenea a influențat negativ economia autohtonă.

Actualmente criza geopolitică și politica de sancțiuni impusă de partenerii externi ai Republicii Moldova generează o mulțime de probleme ecologice, sociale, economice și de altă natură, care implică utilizarea unei abordări integrate pentru a soluționa problemele existente.

Fără o analiză a legilor crizei financiar-economice mondiale, a noilor riscuri și amenințări globale, fără a lua în considerare particularitățile manifestărilor lor în diverse sisteme social-economice nu poate fi creat cu precizie un model pentru dezvoltarea în continuare a societății.

Impactul negativ al crizei financiar-economice asupra rezultatelor pe termen scurt a întreprinderilor autohtone, se manifestă prin înregistrarea pierderilor financiare, ceea ce duce într-un mod evident la diminuarea valorii întreprinderii. Acest lucru poate fi exemplificat în baza observațiilor crizelor din anii 2008 și 2015, care s-au manifestat atât prin reducerea prețului hârtiilor de valoare a întreprinderilor cotate la Bursa de valori a Moldovei, cât

și prin rezultatele rapoartelor financiare ale întreprinderilor publice, care au recunoscut deprecierea diferitelor tipuri de active.

Cu toate acestea, o problema principală a științei managementului financiar contemporan este de a elabora și propune soluții privind posibilitatea obținerii de beneficii pe termen lung de pe urma crizelor economice.

În vederea soluționării obiectivelor tactice și strategice legate de managementul valorii întreprinderii în situație de criză putem alege între două strategii:

- strategia creșterii organice;
- strategia de fuziuni și achiziții (M&A).

Creșterea organică presupune dezvoltarea întreprinderii în baza resurselor interne, adică din reinvestirea profitului nedistribuit, capacitatea de generare de venituri în viitor și în cele din urmă vom obține creșterea valorii întreprinderii.

În condiții de criză, compania poate efectua o reducere rezonabilă a costurilor (nu în detrimentul obiectivelor strategice și pierderi de imagine în viitor), o creștere a motivării personalului și o coeziunea echipei într-o situație dificilă, a atrage și păstra personal calificat, eliminarea concurenților prin avantaje operaționale și financiare.

În perioada de pre-criză, obiectivul principal al întreprinderilor constituie expansiunea externă, care duce la creșterea veniturilor brute, dar fără a atrage atenție indicatorilor de eficiență și rentabilitate. Cu alte cuvinte, mai multă atenție se acordă creșterii vânzărilor decât controlului cheltuielilor. În timpul crizei, companiile conștientizează necesitatea de a reduce cheltuielile și obțin condiții favorabile pentru aceasta. De exemplu, în baza experienței și a date-

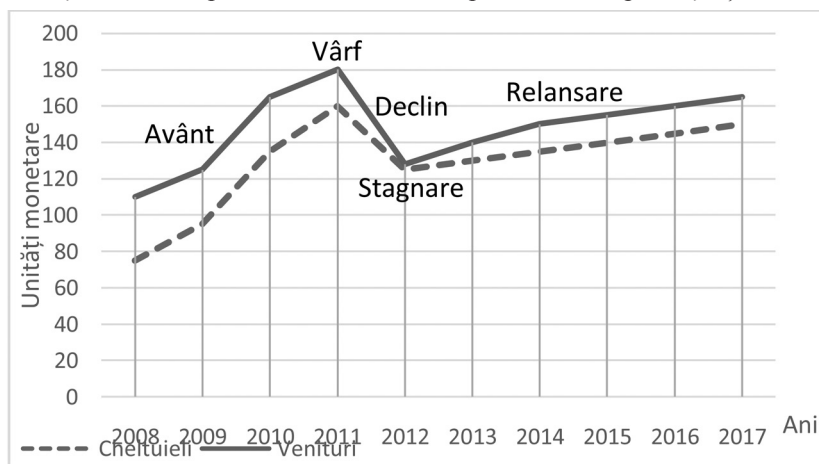

Fig. 1. Veniturile și cheltuielile întreprinderii la diferite etape ale ciclului economic

lor statistice, întreprinderile în mediu ar putea reduce costurile cu 10-25%, în funcție de tipul acestora.

Raportul între veniturile și cheltuielile întreprinderii la diferite etape ale ciclului sunt prezentate în figura nr. 1.

Însă, în conformitate cu cercetarea efectuată de compania de consulting KPMG, în procesul de reducere a cheltuielilor, întreprinderile se confruntă cu mai multe provocări:

- mai puțin de 47% au o idee clară cu privire la structura cheltuielilor proprii;
- nu există o înțelegere clară a delimitării responsabilităților pentru optimizarea costurilor;
- nu există nici un nivel țintă de reducerea costurilor și în principiu o cultură de economisire.

Se poate presupune că reducerea costurilor în cazuri de urgență (cum ar fi reducerea zilei de lucru, disponibilizări etc.) are loc numai până la un punct anumit. În continuare economiile pot fi realizate prin îmbunătățirea sistemelor de control, majorarea eficienței business-proceselor, revizuirea condițiilor de lucru cu furnizorii, reducerea stocurilor de materiale și producției în curs de execuție, selectarea direcțiilor prioritare, și anume abandonarea direcțiilor de dezvoltare mai puțin profitabile. Reducerea costurilor cu personalul este posibilă fără reducerea fondului de salarizare, ci din contul creșterii eficienței și redistribuirii responsabilităților. În caz contrar, această reducere a costurilor va afecta în mod negativ imaginea și dezvoltarea pe termen lung a companiei.

Dacă vorbim despre utilizarea strategiei de fuziuni și achiziții, în special în perioadele de criză, putem distinge următoarele caracteristici:

- îmbunătățirea eficienței managementului prin integrarea, sinergia și punerea în aplicare a unor noi strategii;
- vânzarea activelor neutilizate, ceea ce poate duce la o creștere a rentabilității capitalului propriu, eficienței și eliberarea de resurse pentru creșterea organică sau achiziții;
- achiziționarea de active subevaluate relevante din fondurile obținute din vânzarea activelor neutilizate și economiei cheltuielilor, restructurarea afacerii și datoriilor și realizarea sinergiei din achiziționarea de active noi, care vor asigura dezvoltarea dinamică a companiei după criză și captarea cotei de piață de la concurenți, care din diverse motive nu au reacționat operativ la schimbările din mediul extern;
- concentrarea pe cele mai profitabile activități;
- oferta publică primară a pachetelor de acțiuni minoritare – procedura IPO urmată de refinanțarea sau restructurarea datoriilor existente;
- vânzarea unei cote substanțiale a business-ului către un investitor strategic sau crearea unui joint-venture cu liderii de pe piață.

Un exemplu privind posibilitatea achiziționării de active subevaluate poa-

te servi situația de pe piața de capital la sfârșitul anului 2008 – începutul anului 2009, cu condiția existenței resurselor financiare disponibile. Conform cercetărilor companiei de consulting KPMG realizat în septembrie 2009, capitalizarea celor mai mari companii publice în 2008 a scăzut în mediu cu 69,3%, în timp ce valoarea activelor în conformitate cu situațiile financiare ale companiilor a scăzut cu 4,6% (de la 0,5 la 11% în diferite sectoare ale economiei).

Desigur această diferență poate fi explicată prin dimensiunea insuficientă a deprecierei recunoscute în 2008. Acest lucru a fost confirmat prin rapoartele companiilor pentru anul 2009: unele companii au recunoscut depreciere la 31 decembrie 2009, deoarece probabil, nu au conștientizat pe deplin impactul crizei la testarea activelor la sfârșitul anului 2008. În același timp, scăderea capitalizării la 31 decembrie 2008 a fost excesivă, deoarece a fost cauzată de lipsa de lichidități și reacțiilor de panică pe piață.

Astfel, am constatat că timp de doi ani, capitalizarea companiilor s-a redus cu 28-61%, în funcție de sectorul economiei, în timp ce deprecierea activelor companiilor a variat între 1-18% din capitalizarea de piață de pre-criză, în funcție de sectorul economiei.

În așa mod e evident, că o serie de companii la sfârșitul anului 2008 și în 2009 au fost subestimate, respectiv dobândirea controlului asupra acestora ar crește în mod semnificativ valoarea întreprinderii într-o perspectivă de timp scurtă, cu condiția creșterii valorii acțiunilor în perioada anilor următori.

În ceea ce privește obiectivele pe termen lung ale dezvoltării companiei, este necesar să se ia în considerare aplicarea conceptului gestiunii valorii – VBM (din limba engleză: Value Based Management). Acest concept este relativ nou pentru companiile naționale, dar în ultimii ani a existat un interes sporit față de metodele de gestiune a valorii întreprinderii, iar criza ar putea impulsiona întreprinderile la acțiuni mai active.

Componenta valorii viitoare	Posibilitatea obținerii creșterii	Creștere
Costul afacerii în stare curentă	Posibilitatea majorării eficienței	Eficiență

Fig. 2. Componentele valorii întreprinderii

În figura nr. 2, valoarea întreprinderii în mod convențional este reprezentată ca suma componentelor valorii curente a întreprinderii și valorii viitoare. După cum se poate observa, valoarea viitoare poate fi divizată în mod convențional în componenta asociată cu creșterea așteptărilor și componenta, asociată creșterii eficienței.

În cazul când întreprinderea nu poate influența pe deplin componenta de creștere (care pe timpuri de criză poate avea și valoare negativă), este necesar să se concentreze pe a doua componentă.

Însă cele enunțate mai sus, adesea nu pot fi realizate în practică. Potrivit studiului privind crearea profitului economic al companiilor realizat în 2010 de către compania de consulting KPMG, 28 dintre cele mai mari 70 de companii selectate în mod constant au demonstrat incapacitatea de a crea valoare economică adăugată pozitivă în perioada anilor 2005–2008. Respectiv apare întrebarea: cum poate contribui complexul de măsuri VBM la creșterea valorii întreprinderii și realizarea restructurării? În opinia noastră, întreprinderile progresive pot utiliza modelele financiare și conceptul VBM pentru diferite sarcini, inclusiv:

- monitorizarea activităților curente și impactul asupra rezultatelor operaționale;
- motivarea personalului și top managementului, realizarea programelor de premiere pe termen lung pentru a conecta obiectivele pe termen lung ale companiei cu interesele factorilor de decizie;
- monitorizarea de către acționari și creditori a stării reale a afacerilor și modificarea valorii companiei;
- identificarea tendințelor pe termen lung și măsuri pe termen scurt, corectarea strategiei și tactici întreprinderii;
- interacțiunea cu comunitatea financiar-economică – creșterea transparenței și simplificarea procedurilor de pregătire și furnizare de informații către auditori, acționari existenți și potențiali, agențiile de rating;
- reducerea costurilor capitalului împrumutat și optimizarea structurii capitalului.

În procesul aplicării modelelor financiare și realizării setului de măsuri se va acumula experiență și se vor ajusta metodele de gestiune a întreprinderii la situațiile de criză.

Ca rezultat, întreprinderile vor construi un sistem flexibil de gestiune a afacerii, capabil să facă față provocărilor de reducere a efectelor negative ale crizei pe o perioadă scurtă de timp și să asigure o dezvoltare durabilă și creșterea valorii pe termen lung.

Referințe bibliografice:

1. Black A., Wright Ph., Bachman J. E. In Search of Shareholder Value: Managing the Drivers of Performance. London. Price Waterhouse, 1998.
2. Ciarian Walsh. The key management ratios. – Pitman Publishing, 1996.
3. Copeland T., Koller T., Murrin J. Valuation: Measuring and Managing the Value of Companies. New York. McKinsey&Company, Inc. 2014.
4. Чернозуб Олег. Жизнь после кризиса: Стоимостной подход к управлению частной компанией. Альпина Паблишер, 2010.

RESPONSABILITATEA PROFESORULUI DE EDUCAȚIE FIZICĂ ÎN ECHILIBRAREA RAPORTULUI CONSILIERE-MOTIVAȚIE- PERFORMANȚĂ ÎN PROFILAXIA DEFICIENȚELOR FIZICE LA PREȘCOLARI

BUCIU DANIELA

Universitatea de Stat de Educație Fizică și Sport

Psihologia preșcolarului cu deficiențe fizice. În ortopedie, un punct de vedere foarte interesant este acela al profesorului italian Stephano Negrini, care recomandă în stabilirea diagnosticului a se considera atât boala, cât și bolnavul, respectiv a fi considerate și aspectele psihologice, foarte importante în evaluarea șanselor de recuperare. Negrini spune că evaluarea musculo-scheletală și a vârstei cronologice nu sunt suficiente pentru asigurarea unor șanse mari de reușită a tratamentului kinetoterapic. Nivelul de dezvoltare psiho-socială și cognitivă a pacientului va participa în aceeași măsură la stabilirea schemei de tratament; un pacient care nu înțelege ceea ce i se cere nu va putea niciodată să facă ceea ce i se recomandă.

Privită astfel, examinarea pacientului trebuie să includă atât aspectele patologice, cât și pe cele funcționale, estetice și, mai ales, psihologice. Aici intervine rolul important al profesorului, în cadrul lecțiilor de educație fizică, unde acesta trebuie să aibă nu numai temeinice cunoștințe de specialitate, adică numai cunoștințe de anatomie, fiziologie etc, ci și în domeniul psihologiei și al științelor sociale.

Cunoașterea și aplicarea principiilor psihologiei, a coordonatelor sistemului psihocomportamental al pacientului îl va ajuta să adapteze permanent lecția de educație fizică la schema de profilaxie și tratament și să parcurgă mai repede, cu rezultate mai bune etapele stabilite. Motivația, este considerată de specialiștii domeniului al doilea factor de bază al randamentului. Toate structurile motivaționale, de la trebuințe până la convingeri și idealuri au o rezonanță aparte când vorbim de planificarea schemei de profilaxie și tratament. Nevoia pacientului de siguranță, de protecție (împotriva obiectelor și situațiilor amenințătoare sau doar necunoscute) poate determina comportamente imprevizibile, mai ales când ne referim la copii. Copiii sunt susceptibili la nefamiliar, la necunoscut iar unele experiențe din timpul tratamentului de recuperare pot constitui o amenințare la adresa siguranței lor. Acest fapt le determină de cele mai multe ori refuzul implicării, ceea ce va rezulta în eșecul tratamentului. O altă nevoie bazală a omului, nevoia de apartenență, de afiliere, de a da și primi iubire, activează resurse nebănuite de implicare.

Profesorii de educație fizică pot să producă prin lipsă de afecțiune, sentimente de insecuritate. Aceștia ar trebui să descopere și să încurajeze în fiecare

copil nevoia de dezvoltare a stimei de sine și a autorealizării. Pacienții în general și copiii în special, nu sunt interesați de tratament, de cele mai multe ori ei nu constientizează importanța acestuia și de aceea au nevoie de consiliere și orientare, în ceea ce privește aspecte precum:

- Cunoașterea rezultatelor - transmiterea informației despre reușita activității are un impact motivațional puternic (măsurarea progresului și împărtășirea acestor informații cu pacientul constituie stimulente motivaționale extrem de puternice).

- Recompensa – lauda profesorului funcționează în sensul stimulării achizițiilor. S-a constatat că pentru a fi eficiente, recompensele trebuie să fie simple, directe, fără ambiguitate, scurte și variate. Uneori trebuie premiate chiar și efortul, grija și persistența, poate mai mult decât rezultatele în sine.

- Trezirea curiozității pentru activitate

- Solicitarea fanteziei.

Un factor important care influențează motivația este percepția autoeficienței, cu repercusiuni și în plan emoțional. Informații despre propria eficiență se culeg din performanța atinsă, din experiențele altora. Profesorii de educație fizică trebuie să folosească persuasiunea verbală pentru creșterea încrederii pacientului în propria eficiență dar cu măsură fără să-l determine să-și construiască o imagine nerealistă. Motivația influențează performanța în strânsă legătură cu afectivitatea. Orice structură motivațională satisfăcută produce trăiri afective plăcute iar nesatisfăcută produce frustrare, anxietate, pasivitate, trăiri afective dezagreabile. Pentru utilizarea optimală a resurselor afective ale preșcolarului este necesară cunoașterea unor distorsiuni sau dereglări tranzitorii pe care le poate suferi afectivitatea acestuia în timpul tratamentului. Astfel, pot să apară simple stări de tensiune emoțională sau stări frustrante până la teama de profesor/terapeut și de manevrele de tratament.

Profesorii trebuie să conștientizeze că situațiile noi, nefamiliare (în care nu știe ce are de făcut) ridică nivelul de anxietate al preșcolarului și că nivelul de anxietate influențează nivelul de adaptare și cooperare. Anumite condiții cum sunt presiunea părinților, a terapeutului, complexe apărute ca urmare a defectelor fizice, favorizează apariția stresului la copil iar frica, sentimentul de insecuritate, ca stări emoționale induse printr-o amenințare la adresa stării sale fizice pot provoca perturbări grave de comportament.

După primele zile de tratament, preșcolarul poate manifesta:

1. Diminuarea dorinței de a participa la ședințele de tratament, reclamând stări de oboseală sau scăzând nivelul de concentrare și implicare;

2. Încercarea de a „păcăli”, fie din teama că nu poate face față efortului fizic sau că nu va putea ajunge niciodată la rezultatele dorite;

3. Acceptarea provocării și ambiția de a obține rezultatele așteptate. În acest caz, preșcolarul va avea un consum maxim de energie psihică, ceea ce poate conduce la căderi de tonus atât fizic, cât și moral.

Pentru profesorii de educație fizică în activitatea de consiliere este esențial:

- să observe, să ia act de felul în care preșcolarul răspunde la marea schimbare din viața lui care este angajarea într-un proces de recuperare, de cele mai multe ori de durată îndelungată sau chiar pentru viața întregă;

- să comunice preșcolarului că i-au observat tot comportamentul și că nu le este indiferent;

- să înțeleagă și să își arate interesul pentru rezolvarea problemelor, oricâte ar fi acestea

Procesul de observație, trebuie să fie continuu și să îl conducă pe profesor la cunoașterea stării de spirit a preșcolarilor, a dificultăților pe care aceștia le pot întâmpina în familie, la școală sau în societate.

Dar mai cu seama, acest proces își justifică menirea în măsura în care profesorul de educație fizică trebuie să observe potențialul preșcolarului, să-i observe abilitățile și să le valorifice pentru succesul schemei de tratament.

Consiliere și orientare pe criterii de nevoi și trebuințe. Abordările sociologice, susțin faptul că una dintre principalele trebuințe, la vârsta copilăriei, este aceea de a fi integrat. Trebuința de integrare, la aceasta vârstă, este cu atât mai mare cu cât lipsa ei duce la dezechilibre care în timp pot degenera în adevărate psihoze, de cele mai multe ori, greu de recuperat.

Într-o societate în care valorile adevărate au de suferit în contextul unei permanente înlocuiri a modelelor și idealurilor veritabile, cu imagini, de cele mai multe ori virtuale și care prezintă total distorsionat realitatea, deficiențele fizice apar pentru copii ca nedreptăți atroce ale unei vieți pe care acesta o va accepta doar cu ajutor și sprijin din partea familiei, a apropiaților, dar mai ales a profesorilor, pedagogilor. Preșcolarul nu are încă definitivată identitatea, el este în căutare și se pune acum problema satisfacerii unei alte trebuințe și anume aceea de formare a sinelui. Consilierul îl va ajuta să constientizeze unicitatea sa, să și-o accepte și să și-o asume.

În cadrul orelor de educație fizică, rolul activității de consiliere și al consilierului este acela de a-l stimula pe copilul cu deficiențe fizice să se regăsească prin ceea ce are mai valoros. Consilierul intervine și abilitază pentru ca acesta să-și poată defini identitatea și individualitatea și pentru a deține controlul asupra propriilor acțiuni și limite, ajutându-l să-și definească aceste limite pentru a le putea depăși.

O alta, ar putea fi numită trebuința de a avea un comportament adecvat atât față de activitățile impuse de schema de tratament, cât și față de relațiile interumane. Nu în ultimul rând, ne oprim asupra trebuințelor sociale de comunicare, anturaj și integrare socială, de cooperare, de prietenie pentru ca acestea toate îl definesc ca om și îi asigură succesul.

Referințe bibliografice:

1. Ardelean T. Psihomotricitatea în cadrul motricității umane. Sesiunea Internațională de Comunicări Științifice, ANEFS, București, 2006.
2. Bota C., Prodescu B. Fiziologia educației fizice și sportului, Ergofiziologia, Editura Antim Ivireanu. 1997.
3. Cârstea Gh. Educație fizică – fundamente teoretice și metodice. Casa de Editură Petru Maior, București. 1999.
4. Dragu A., Cristea S. Psihologie și pedagogie școlară. Constanța, 2003.
5. Franz Alexander. Medicina psihosomatică. București, Editura Trei, 2008
6. Simona Glăveanu. Suport de curs “Consiliere și Orientare”. Departamentul de Formare Psihopedagogică, Universitatea Ecologică din București.
7. Jigau M. Consiliere și orientare. Ghid metodologic, București, Editura Sigma, 2001.
8. Ministerul Educației și Cercetării. Institutul de Științe ale Educației. Consiliul Național pentru Curriculum, Aria Curriculară Consiliere și Orientare.
9. Triboi V. Metodologia antrenamentului sportiv. 2014.
10. Șiclovan I. Teoria educației fizice și sportului. București, Ed. Sport-Turism, 1979.

**UNELE ASPECTE TEORETICE PRIVIND ANGAJAREA
ÎN CÂMPUL MUNCII A PERSOANELOR DEZAVANTAJATE**

DELIU NATALIA

Institutul Național de Cercetări Economice AȘM

La nivelul multor state ale lumii printre oamenii de știință și practicieni se țin discuții cu privire la mecanismele de protejare a grupurilor de persoane dezavantajate, vulnerabile, și includerea lor în viața socială și în câmpul muncii. Atenția sporită către această temă se datorează ponderii mari pe care o dețin aceste grupuri de persoane, și necesității de a asigura o anumită calitate a vieții și autorealizarea tuturor categoriilor de persoane.

Pentru definirea persoanelor dezavantajate sunt folosite mai multe caracteristici, cum ar fi: sex, vârstă, etnie, localizare geografică, educație, ocupație etc. De asemenea, există situații exterioare, evenimente la nivel macrosocial care pot transforma anumite persoane în persoane vulnerabile: cutremure, inundații, războaie, crize economice etc. [2].

Definirea persoanelor dezavantajate și a categoriilor de persoane care aparțin acestui grup, variază în rândul comunității științifice. În general, persoană dezavantajată este un termen comun pentru cei care provin din medii cu venituri mai mici. Mai mult decât atât oamenii se percep ca dezavantajați, în măsura în care li se refuză accesul și utilizarea aceluiași instrumente soci-

ale care sunt folosite de către societate. Aceste instrumente de obicei includ în sine: autonomia, stimularea, încurajarea, responsabilitatea, respect de sine, suportul oferit de către comunitate, educație, ocuparea forței de muncă (angajarea în câmpul muncii), capitalul și sprijinul oferit de către sistem [1].

De cele mai multe ori merge vorba de grupuri de persoane cum ar fi:

- ✓ persoanele cu handicap;
- ✓ persoanele de etnie rromă;
- ✓ persoane lipsite de locuințe sau adăpost;
- ✓ femei;
- ✓ șomeri;
- ✓ persoane vârstnice;
- ✓ persoane care au părăsit penitenciarele;
- ✓ familii monoparentale;
- ✓ imigranți;
- ✓ persoane infectate sau bolnave de HIV/SIDA;
- ✓ bolnavi cronici;
- ✓ familii cu mulți copii;
- ✓ refugiații;
- ✓ azilanții;
- ✓ tineri fără experiență în muncă;
- ✓ persoane în vârstă aflate în căutarea unui loc de muncă; ș.a. [5].

Conceptul de persoană dezavantajată are și aplicare practică. La nivelul Uniunii Europene, anul 2010 a fost declarat Anul European pentru Combaterrea Sărăciei și Excluziunii Sociale și a avut drept scop „creșterea gradului de conștientizare asupra dificultăților cu care se confruntă grupurile vulnerabile în societate” [3].

În multe țări europene se consideră că eficiența conducerii țării se poate de apreciat prin rezultatele înregistrate la capitolul folosirea forței de muncă, adică angajarea în câmpul muncii. La momentul de față, luând în considerare efectele crizei economice, problema ocupării forței de muncă trebuie să devină una strategică. Un rol aparte îl are posibilitatea de angajare și includerea în câmpul muncii a persoanelor dezavantajate. Către categoria de persoane dezavantajate pe piața forței de muncă pot fi atribuite următoarele categorii:

- ▲ rromi;
- ▲ persoane cu handicap;
- ▲ femei;
- ▲ tineri;
- ▲ persoane de peste 45 de ani;
- ▲ părinți unici susținători ai familiilor monoparentale;
- ▲ șomeri de lungă durată persoane în vârstă aflate în căutarea unui loc de muncă;
- ▲ persoane eliberate din detenție;

▲ persoane condamnate la măsuri neprivative de libertate [5].

Una dintre cele mai importante grupuri de pe piața forței de muncă sunt șomerii. La nivel de comunitate europeană numărul persoanelor șomere sunt prezentate mai jos.

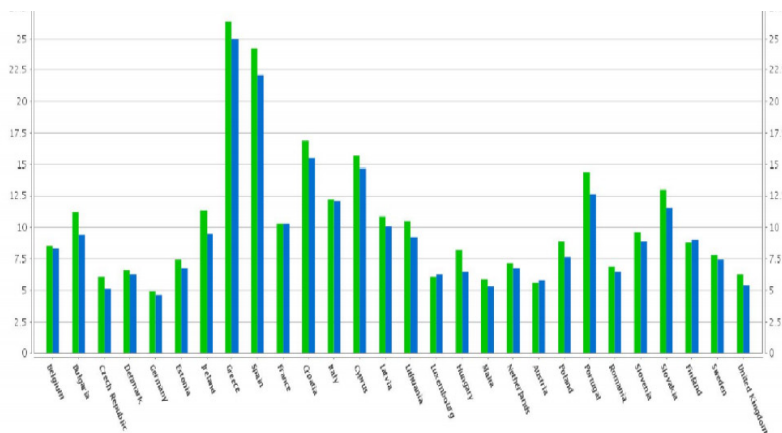

Fig. 1. Rata șomajului în EU în anii 2015–2016, în %
Sursa: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/> (vizitat 22.05.2017)

În majoritatea țărilor acest indicator este în mediu la nivel de 10%, excepție făcând țările care au suferit din urma crizei economice, cum ar fi Grecia, Spania, Croația, Cipru, ș.a. În Grecia acest indicator atinge cota de 25%, Spania – peste 22%, Croația și Cipru – în jur de 15%.

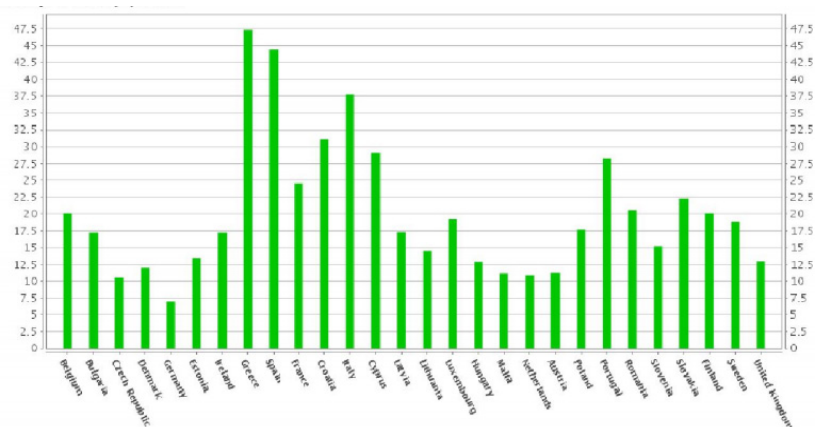

Fig. 2. Rata șomajului pentru tineri în țările UE, categoria de vârstă 15-24 ani, în %
Sursa: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/> (vizitat 22.05.2017)

O categorie aparte sunt tinerii, care doresc să se angajeze. Rata șomajului în rândul tinerilor rămâne a fi cea mai înaltă în comparație cu alte categorii de vârstă și este în creștere în ultimii ani. În cadrul țărilor europene există variații mari referitor la acest indicator. Astfel în Germania, Austria acest indicator este în jur de 10%. Pe când pentru așa țări ca Grecia, Spania – este de peste 40%.

Tinerii constituie un grup social foarte important și în Moldova, din perspectiva dezvoltării sociale, dar mai ales a dezvoltării economice a țării. Tinerii de astăzi sunt baza populației active în perspectivă. Soluționarea problemei privind angajarea tinerilor în câmpul muncii este o problemă majoră pentru Republica Moldova. Și este o problemă evidentă atât pentru mediul rural, cât și pentru cel urban.

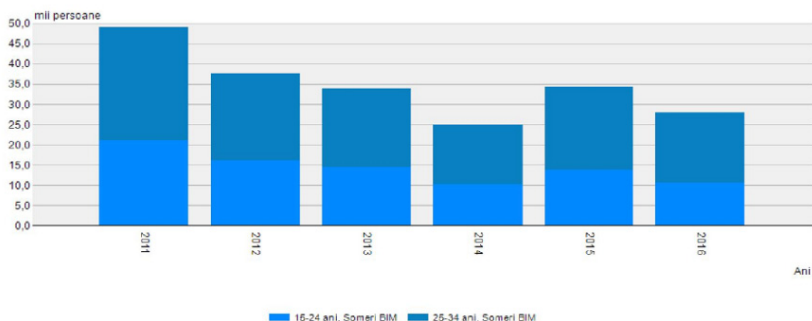

Fig. 3. Numărul de tineri șomeri în Republica Moldova
Sursa www.statistica.md (vizitat 22.05.2017)

Cauzele ratei înalte a șomajului în rândurile tinerilor sunt următoarele:

- nedorința angajatorului de a angaja tineri absolvenți;
- informarea scăzută a tinerilor despre oportunitățile pieței de muncă;
- problema lipsei locurilor de muncă suficiente și atractivitatea scăzută a locurilor de muncă vacante existente;
- sunt tineri care preferă să se angajeze la ”negru”;
- mulți tineri preferă să emigreze în statele UE;
- nedorința unor tineri de a se angaja.

Pentru reducerea șomajului în rândul tinerilor în Moldova este recomandat să se acționeze în următoarele direcții:

1. aplicarea măsurilor de stimulare a angajatorilor pentru încadrarea în muncă a absolvenților instituțiilor de învățământ;
2. oferirea de consiliere profesională, cursuri de formare profesională, consultanță pentru înființarea de mici afaceri;
3. dezvoltarea de oportunităților și abilităților de lucru: oferire tinerilor experiență practică prin facilitarea învățării prin muncă.

Referințe bibliografice:

1. Mayer Steven E., What is a “Disadvantaged Group?”, Effective Communities Project Minneapolis, November 13, 2003, <http://www.effectivecommunities.com/>
2. Popescu Raluca. Grupurile vulnerabile și economia socială. romi și femeii în dificultate Manual de intervenție Editura Expert, București.
3. European Comission, <http://ec.europa.eu/social/main>.
4. <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/graph.do?tab=graph&plugin=1&language=en&pcode=tipsun10&toolbox=type>
5. <https://crrphcisnadie.wordpress.com>
6. www.statistica.md

**INTERNATIONAL FINANCIAL REPORTING STANDARDS
AND THE QUALITY OF FINANCIAL INFORMATION**

GARGALIS PANAYIOTIS

“Alexandru Ioan Cuza” University, Iasi

The adoption of IFRS represents an example of accounting standardization among countries with different institutional frame works and enforcement rules. As a result, the main questions addressed by the researchers in the accounting field is whether the new accounting regulations affected the quality of financial information provided by companies and truly increased the convergence of financial reporting. In fact, these two aspects are the main reasons invoked by IASB – the issuer of IAS / IFRS.

The idea of issuing some international accounting standards respected by companies from every country around the globe aroused in the late 1950s as a response to post World War II economic integration. After 20 years, the idea has materialized with the forming of International Accounting Standards Committee (1973), which became International Accounting Standards Board (2001), an independent international standard setter, responsible for the issuance of International Accounting Standards (IASs) in the previous years and, later, of the International Financial Reporting Standards (IFRSs).

As a result, the relationship between IFRS and the quality and usefulness of financial information have become a “hot topic” among financial analysts, investors, national regulation bodies, governments etc. from several countries. In what concerns the European Union, the subject became more debated along with the adoption of the European Regulation 1606/2002 which imposed, starting from 2005, IAS / IFRS in all EU countries in order to “increase transparency in financial reporting (European Regulation 1606/2002)”. The adoption of IAS / IFRS required by European Regulation 1606/2002 for all

listed companies in the European have been pursued in several studies by researchers, and, in the late period, the subject of IFRS adoption has become a study subject for researchers from other countries.

1. Defining the context of the research problem. In the last 15 years, a vast literature on the impact of IAS / IFRS has been created, mainly empirical research on the mandatory adoption of IASB regulation within EU countries. A brief systematization of the most significant studied on this subject has been done by Palea (2013) which identified 18 papers with value-relevance on IAS / IFRS adoption.

After analyzing the 18 papers included in Palea's study, we found out that most researchers had addressed some specific aspects of the topic, mainly:

1. The adoption mode, mandatory and / or voluntary;
2. The single or multi country setting;
3. The period taken into consideration was usually before and after the adoption of the IAS / IFRS;
4. The accounting measures varied across studies, the most used being: book value of equity, earnings per share, book value of assets, book value of liabilities;
5. The methodology used included a quantitative approach of data, regression models being applied as well as different comparisons between book-to-market ratio before and after IAS / IFRS adoption.
6. The results obtained cannot allow generalization. From the eighteen studies taken into consideration, eight shows a positive effect of IAS / IFRS, five indicated no difference after the adoption of the new regulation, three revealed mixed evidence, while two stated minor improvements in the quality of financial information after the adoption of IFRS by several countries.

As a consequence, the mixed results from the financial literature regarding the impact of IAS / IFRS adoption on financial reporting within countries consists the main motive of our research. While we noticed that there are significant differences between the findings of the researchers we considered that a new study which takes into account an approach more qualitative can be useful in finding new opinions and connections between specific concepts of IFRS.

2. Research aim and objectives. IASB, the issuer of IFRS, has a hierarchical structure, being ruled by a Board of trustees from several countries all around the world. They are elected to be part of the IASB in a democratic matter their mandate within the body being for a specific period of time (3 years in the early stages of IASB and for 2 years nowadays). Usually, the decisions regarding the issuance of a new standard or the updates of a standard(s) are following a specific process, in which the data retrieved from the countries which adopted the IFRSs is essential. An important role in the process of adoption is held by the trustees who have to support their decision

in an argumentative way. Having this in mind we decided that analyzing the point of view of the trustees regarding the IFRS adoption could be a starting point for further research on the impact of IFRS adoption around the globe.

3. Methodology. The methodology used for conducting this study consists in several points. First, we selected the interviews in which 3 trustees have expressed their vision on the impact of IFRS adoption after they were elected in this position inside IASB. The full content of the interviews is presented in the last section of the paper – Appendices. The interviews have been retrieved from the official site of IASB, <http://www.ifrs.org/About-us/IFRS-Foundation/Oversight/Trustees/Pages/Trustee-speeches.aspx>, the section dedicated to the trustees. The method used for analyzing the content of the three interviews is the qualitative analysis in which we employed the dedicated software NVivo Plus.

4. Findings and discussion. Findings are derived from trustee's interviews analyzed their content by providing qualitative analysis using NVivo Plus.

References:

1. Agostino M., Drago, D. & Silipo D. (2011). The value relevance of IFRS in the European banking industry. *Review of Quantitative Finance and Accounting*, 36 (3), p. 437-457.
2. Armstrong C. S., Bart M. E., Jagolinzer A. D., & Riedl E. J. (2010). Market Reaction to the Adoption of IFRS in Europe. *The Accounting Review*, 85 (1), p. 31-61.
3. Ashbaugh H. (2001). Non-US firms' accounting standard choices. *Journal of Accounting and Public Policy*, 20 (2), 1290153.
4. Aubert F., & Grudnitski G. (2011). The impact and importance of mandatory adoption of International financial reporting standards in Europe. *Journal of International Financial Management and Accounting*, 22 (1), p. 1-26.
5. Barth M. E., Beaver W. H., & Landsman W. R. (2001). The relevance of the value relevance literature for financial accounting standard setting: another view. *Journal of Accounting and Economics*, 31 (1-3), p. 77-104.
6. Barth M., Landsman W., & Lang M. (2008). International accounting standards and accounting quality. *Journal of Accounting Research*, 46 (3), p. 467-498.
7. Bartov E., Goldberg S., & Kim M. (2005). Comparative value relevance among German, U.S., and international accounting standards: A German stock market perspective. *Journal of Accounting, Auditing and Finance*, 20 (2), p. 95-119.
8. Brüggemann U., Hitz J. M., & Selhorn T. (2013). Intended and Unintended Consequences of IFRS adoption: A review of extant evidence and suggestions for future research. *European Accounting Review*, 22 (1), p. 1-37.
9. Burgstahler D. C., Hail L. & Leuz C. (2006). The Importance of Reporting Incentives: Earnings Management in European Private and Public Firms. *The Accounting Review*, 81 (5), p. 983-1016.
10. Christensen H., Lee, E., & Walker M. (2008). Incentives or standards: What determines accounting quality changes around. AAA Financial Accounting and Reporting Section.

IS THERE ANY DEPENDENCE BETWEEN SHADOW ECONOMY AND UNEMPLOYMENT?

GHIBESCU MIHAIL

University of the Academy of Sciences of Moldova

Shadow economy as *Magnum Innotum* (Great unknown), though is a hidden phenomenon but exists in all countries of the world. This economic fact is becoming more and more significant and weighty part of economic science because there appears an understanding that development of any socio-economic system also includes the development of shadow relations [1, p. 45]. Study of such relations formed entire directions and schools, on the one hand, explaining causes of emergence and existence of the shadow economy, and on the other hand, stipulating absence of distinctly developed conceptual apparatus and single typology. It can be explained by more and more increasing interest of cognition of hidden and nonofficial economic activity (what is more – not only from the side of economists but also jurists, sociologists, psychologists and representatives of other sciences), which frequently is comparable with official economy and sometimes exceeds it. Simultaneously, the phenomenon of the shadow economy has its own scientific specific nature and, in spite of secretiveness and inaccessibility for official statistics, the genesis of shadow processes has been studied well enough. For example, researches have an opinion that shadow economy is a legal economic activity for production of products and services that is consciously hidden from government departments. There is an understanding that legal and shadow economy do not exist apart. Scientists notice that there is only illusion of existing clean and ideal economy without a shadow [2, p. 51].

To control the shadow economy, from the position of management, it is important to know, which factors influence on its development. In terms of XI International Conference on Theoretical and Applied Economic Practices, the author has considered the problem of existing of multiplicity of conceptions explaining emergence and development of the shadow economy. In accordance with them, there is no any conception that could be able to completely determine the genesis of shadow processes. Each of them is, more or less, true, but it is clear that shadow economy is influenced by many factors at the same time and that is why it is so important to bind all this conceptions together. Such point of view is considered in accordance with Complex Interdisciplinary Approach, in terms of which all factors are considered, and not only economic factors, that could influence shadow economy. However better Complex Interdisciplinary Approach may be than other conceptions describing the genesis of shadow economy, but in fact it is also only at theory, which is not confirmed at any empirical level. The author hypothesized that

it is possible to combine all the majority of factors, represented by different theories with the help of passive simulation. Thus, Mathematical Modeling, as one of the instruments of modern management can be used for getting a Math model, combining all important significant factors of shadow economy together. This way, an empirically explained evidence of the development of shadow economy not only within the framework of one factor but of many factors could be produced. As a result, it should be clear, which factors have to be dealt with in order to achieve the minimization of shadow economy.

The process of organization of passive simulation goes beyond this article. But it is important to say that such research in the field of modeling of factors of shadow economy has been conducted by the author and some of significant factors are linked with estimates of unemployment. It is obvious that shadow economy and unemployment are linked together but there is the necessity to find out how it could be and which theories exist in the area of shadow economy and unemployment.

Are figures of unemployment indirect indicators or is there a real linkage between shadow economy and unemployment? Andreas Buehn and Friedrich Georg Schneider in their article notice significant agreement between scientists in this question due to the fact that high expenses of labor (social insurance and other obligatory payments) form the cause of unemployment in OECD countries [3]. But at the same time, the influence of high unemployment on shadow economy is ambiguous. On the one hand, the high level of shadow economy stimulates consumption of products and services on shadow market where they are significantly cheaper. On the other hand, unemployed have less money for purchasing different goods even on the shadow market and that is why the influence of unemployment on shadow economy can be negative. Scientists come to a conclusion that positive or negative influence of unemployment on shadow economy depends on income value or substitution effect. Income losses due to unemployment reduce demand both in shadow and in official economy. But in developed countries the substitution effect in favor of increasing demand is not significant because the unemployed get high unemployment benefits. Despite that, one can imagine that there would be certain goods and services on which an unemployed would not refuse to save some money.

Dell'Anno R. and H. O. Solomon used in their study devoted to the research of dependence between shadow economy and unemployment also numerous works in this area of their colleges – economy scientists [4]. Their conclusions have definite value in explaining interaction between shadow economy and unemployment that should be taken into account in terms of management of shadow processes in any country. The Authors explain the influence of unemployment on shadow economy through high taxes. So, high taxes increase the difference between labor costs and income that remains at

the disposal of people after taxation. Thus, the more this difference is, the stronger is the stimulus to go into a shadow. G. Bertola and P. Garibaldi also point out that increase in taxation of loans influences on supply of labor and size of shadow economy.

One more reason bound with influence of unemployment level on development of shadow relations, which increases with excessive labor market overregulation: costs of this are shifted onto the employers, forcing them to work in shadow. F. Schneider and D. H. Enste confirm that individual decision in favor of shadow earnings is caused by the wish not to be overloaded with taxes and excessive state overregulation [5]. Hence, an increase of unemployment level reduces the number of workers employed in formal sector and leads to increasing of employment in informal sector.

One of the ways to reduce shadow economy in Germany and in France was decreasing of working time among employed people and distributing of remaining time among unemployed. However, notes Enste, the reducing of working time is not preference of workers and that's why this increases the amount of hours spent in shadow economy [6]. The research of Lemieux, Fortin and Fréchette confirms this result – level of participation and spent time in shadow economy seeks to be inversely proportional to the amount of hours, spent in official economy. Herewith, there is a high degree of mobility between these two sectors [7].

Reibel notes that part-time employment produces a great possibility not to pay taxes and to work in unregulated economy [8]. Early retirement also increases the amount of time spent in shadow economy.

Schneider and Enste consider in their article changes of indicators of unemployment and shadow economy level in some OECD countries. In France, Germany, Spain, Italy, close direct dependence is observed between increase of unemployment level and increase of shadow market size [9]. A strong correlation exists between these indicators in the USA. Boeri and Garibaldi find a strong correlation between average level of unemployment and average shadow economy level among twenty regions in Italy.

Dell'Anno and Solomon reconsidered the Okun's Law [10], declaring that increasing in unemployment level effects in increasing of GNP, assumed that shadow economy should be also included in this dependence. Obtained results point to two different effects, connected with increase of unemployment:

1. direct influence – decreasing in growth of real GNP (GDP);
2. indirect influence (partially unobserved) – increasing of shadow economy growth through increasing of nonofficial employment.

Thus, increasing of shadow economy reflects in decreasing of real GNP (GDP), but in a less degree then through unemployment influence. Shadow economy performs herewith the role of a buffer, absorbing some unemployed and decreasing the direct influence of unemployment on official production

of goods and services. So, empirical and theoretical data confirm significant influence of increasing of unemployment on increasing of scale of shadow sector of economy. Hence, presence of employment indicators in the model of shadow economy management is justified and can have theoretical explanation.

References:

1. Латов Ю. В., Ковалев С. Н. Теневая экономика: Учеб. пособие. М.: Норма, 2006, 336 с.
2. Попов Ю. Н., Тарасов М. Е. Теневая экономика в системе рыночного хозяйства: Учебник. М. : Дело, 2005, 239 с.
3. Buehn A., Schneider Fr. G. Corruption and the Shadow Economy: A Structural Equation Model Approach // IZA Discussion Papers. IZA DP № 4182. 2009, p. 12
4. Dell'Anno R., H.O. Solomon. Shadow Economy and Unemployment Rate in USA: Is There a Structural Relationship? An Empirical Analysis // Applied Economics 35(2), 2007, p. 220-236.
5. Schneider F., Enste D.H. Shadow economies: size, causes and consequences // Journal of Economic Literature, 38, 2000, p. 77-114.
6. Enste, D.H. Shadow Economy and Institutional Change in Transition Countries in BoyanBelev (eds.) /The Informal Economy in the EU Assessment Countries: Size, Scope, Trends and Challenges of the Process of EU-enlargement, Center for Study of Democracy, Sofia, 2003, p. 81-114.
7. Lemieux T., Fortin B., Fréchette P. The Effect of Taxes on Labor Supply in the Underground Economy // The American Economic Review, 84, 1994, p. 231-254.
8. Riebel, V. Arbeitszeitverkürzung und Schwarzarbeit Auswirkungen einer Verkürzung der Wochenarbeitszeit auf das Individuelle Arbeitsangebot // Zeitschrift für Wirtschafts-und Sozialwissenschaften, 104/5, 1984, p. 515-538.
9. Schneider F., Enste D.H. Shadow economies: size, causes and consequences // Journal of Economic Literature, 38, 2000, p. 108.
10. Okun, A.M. (1962) Potential GNP: Its Measurement and Significance, Proceedings of the Business and Economics Section, American Statistical Association, Washington D.C., USA, p. 98-103.

**PARTICULARITĂȚILE DINAMICHI FERTILITĂȚII
ÎN REPUBLICA MOLDOVA ȘI UNELE ȚĂRI EUROPENE
PE PARCURSUL ANILOR 1970–2015**

GRIGORAȘ ECATERINA

Universitatea Academiei de Științe a Moldovei

Nivelul considerabil de declin al fertilității, în țările europene a fostei uniuni sovietice (regiunea Europei Centrale și de Est) a fost accelerată printr-o serie de crize sociale dar și economice care au avut loc în a doua jumătate a

secolului XX. Tranziția la fertilitatea scăzută în spațiul european a mers mână în mână cu modernizarea societății. Cert este că standardele de viață nu numai că s-au schimbat în timpul crizelor, dar și controlul asupra comportamentului de reproducere individuală a devenit o practică larg răspândită în rândul populației în această perioadă. Deaceia, atât Republica Moldova cât și țările ex-socialiste înregistrează tendințe de lungă durată de adaptare a practicilor reproductive la schimbarea realității socio-economice.

Scăderea ratei totale de fertilitate (RTF) și creșterea vârstei medii a mamei la prima naștere (VMMPN) constituie nu numai o caracteristică semnificativă a schimbărilor demografice din anii '90, care au avut un impact evident asupra evoluției fertilității dar reprezintă și un indiciu elocvent al tranziției fertilității.

Spre deosebire de celelalte țări, Republica Moldova înregistrează în 1970, VMMPN de puțin peste 23 ani, cea mai mică de altfel. Însă, la începutul anilor '80 ai secolului trecut sub influența politicilor familiale [1, p. 154-155], RTF a crescut în același timp cu descreșterea VMMPN (fig. 1). Către anul 1986, acest indicator atinge valori maxime de 2,7 copii per femeie de vârstă fertilă, iar în perioada ulterioară RTF, a început să scadă până la valori de 1,49 – în 1997. VMMPN a continuat aceeași tendință descendentă înregistrând cele mai mici valori – 21,94 ani în 1995.

Instalarea fermă a tendinței de creștere a VMMPN pe fundalul scăderii RTF s-a realizat până în anul 2002, în tandem cu creșterea moderată a acesteia pe parcursul următorilor ani. Astfel încât, acest indicator, înregistrează o creștere maximă a valorilor de până la 24,6 ani în perioada 2012-2013. Iar în 2014, s-a înregistrat o scădere nesemnificativă până la 24,4 ani și în 2015 până la 24,1 ani.

În Rusia (fig. 2), valorile RTF depășesc pragul de 2,09 în 1983, iar peste 3 ani mai târziu, în 1986 înregistrează valori maxime de 2,15 copii per femeie

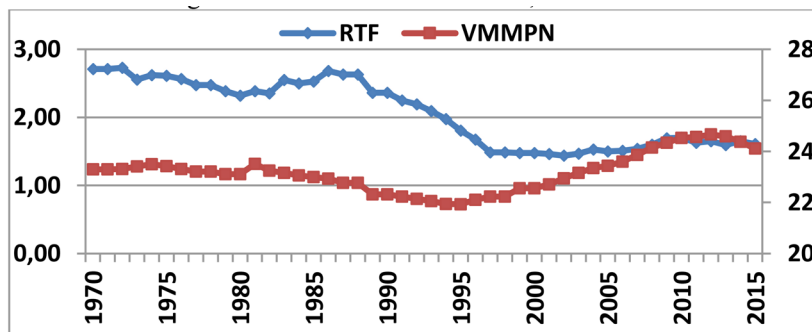

Figura 1. Rata totală de fertilitate (RTF), VMMPN, R. Moldova

Sursa: calculele autorului

de vârstă fertilă. Această creștere semnificativă se datorează măsurilor politice pronataliste adoptate în 1981, cum ar fi suportul financiar a tinerilor care sunt căsătoriți și a familiilor cu copii, măsuri care urmăresc îmbunătățirea condițiilor de viață, creșterea disponibilității și calității instituțiilor preșcolare, posibilitatea de angajare part-time și introducerea concediului parțial plătit pentru îngrijirea copiilor [2]. Totodată, VMMPN este determinată de cea mai mică VMMPN în 1994, de 22,53 ani. După înregistrarea minimumului de valori a RTF de 1,16 copii per femeie de vârstă fertilă în 1999, acestea cresc până la 1,71 copii per femeie de vârstă fertilă în 2014, iar VMMPN crește până la vârsta de 25,25 ani, mai mult cu 2,72 ani.

Belarus înregistrează pe parcursul anilor '80 valori maxime ale RTF de 2,16 copii per femeie de vârstă fertilă (a. 1986). În perioada ulterioară acesta stabilește valori în descreștere de până la 1,34 în 1996, iar VMMPN de 22,81. Scăderea RTF până la valoarea minimă istorică de 1,23 copii per femeie de vârstă fertilă în 2003, este determinată de cauze politice, economice și sociale, caracteristice spațiului ex-sovietc, însă unele lucrări afirmă cu vehemență factorii ecologici și anume catastrofa de la Cernobâl, care a afectat scăderea drastică a fertilității [3, p. 31]. Vârsta medie a mamei la prima naștere ajunge la valori maxime de 25,23 ani în 2014 (fig. 3).

Evoluția RTF pentru Ucraina, parcurge aceleași etape. Astfel încât RTF înregistrează în 1986 cele mai înalte valori (2,13), iar în perioada ulterioară acest indicator a început să scadă până la minimumul istoric de 1,09 copii per femeie de vârstă fertilă (a. 2001), (fig. 4).

VMMPN crește mai lent de la minimumul de 22,22 ani în 1995 la 24,62 ani în 2013 cu 2,4 ani mai mult.

Ca și în cazul celorlate țări analizate, Letonia, la începutul anilor '80, înregistrează tendința de creștere a RTF în același timp cu VMMPN (fig. 5). Începând cu anul 1986, numărul de copii născuți per femeie de vârstă fertilă

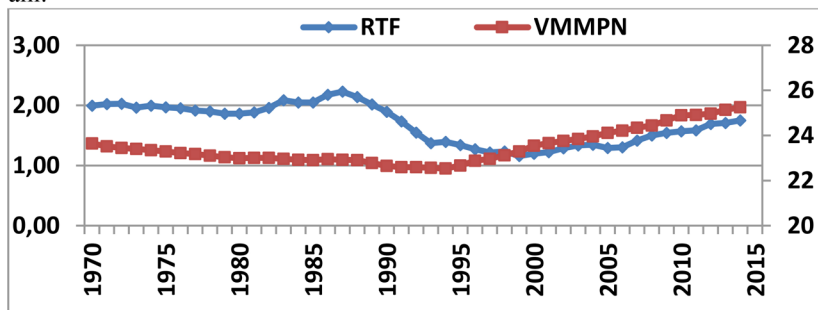

Figura 2. RTF, VMMPN, anii 1970–2015, Rusia

Sursa: *Human fertility data base*

constituie 2,2 (valoare maximă pentru această perioadă), iar în perioada ulterioară RTF a început să scadă până la 1,11 copii per femeie de vârstă fertilă, în 1998. VMMPN a continuat aceeași tendință descrescătoare, înregistrând cele mai mici valori – 22,86 ani în 1993. Pe fundalul scăderii RTF din următoarea perioadă (1994–2014), tendința de creștere a vârstei medii a mamei la prima

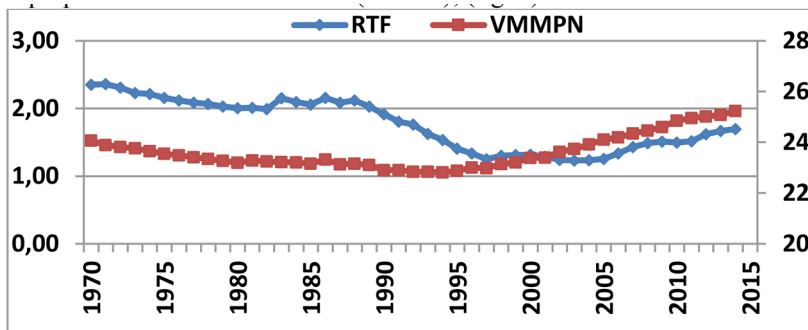

Figura 3. RTF, VMMPN, anii 1970–2015, Belarus

Sursa: *Human fertility data base*

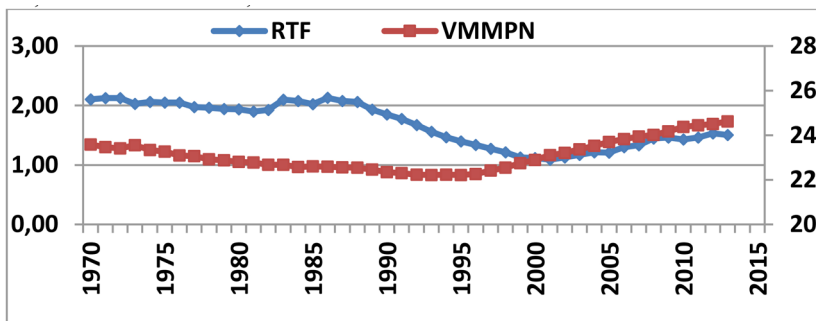

Figura 4. RTF, VMMPN, anii 1970–2015, Ucraina

Sursa: *Human fertility data base*

naștere este în proces continuu până în 2002, însă cu mici fluctuații în anii 2003 și 2010, astfel încât către anul 2014, VMMPN înregistrează o creștere maximă a valorilor de până la 25,76 ani (cu 2,9 ani mai mult, față de valorile minime înregistrate în 1993).

Evoluția valorilor RTF și VMMPN după anii 80 în Lituania (fig. 6), este determinată de specificul țării. Astfel, se înregistrează o creștere maximă a ratei de fertilitate în anul 1986 de 2,13 copii per femeie de vârstă fertilă, iar mai apoi, după această creștere semnificativă, indicatorul conjunctural a început să scadă (1991–2002), în tandem cu VMMPN (1987–1994), afișând o medie minimă a primelor nașteri la vârsta de 23,04 ani în 1994. În anul 2002, RTF

descrește până la valori minime de 1,23 copii per femeie de vârstă fertilă. Stabilirea clară a unei tendințe de creștere a indicatorilor RTF și VMMPN o observăm începând cu anul 2003. Vârsta medie a mamei la prima naștere continuă să crească până la valori maxime în 2014 (26,95 de ani), cu 3,8 ani în comparație cu anul 1993.

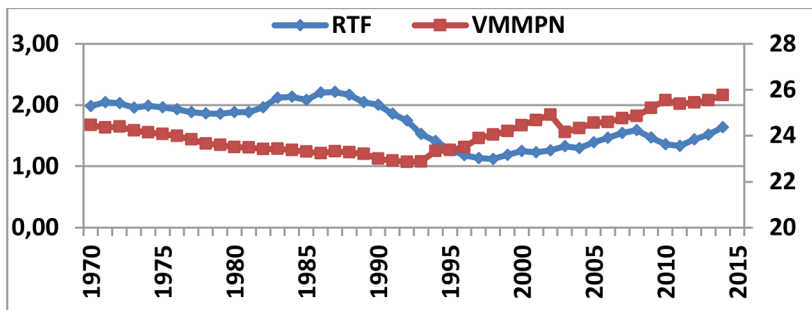

Figura 5. RTF, VMMPN, anii 1970–2015, Letonia

Sursa: calculele autorului în baza datelor preliminare Human fertility data base

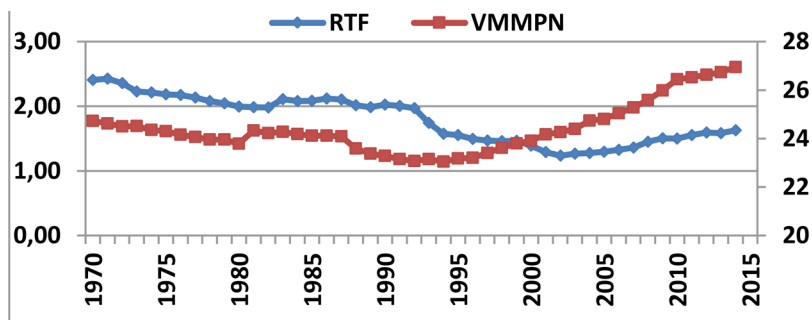

Figura 6. RTF, VMMPN, anii 1970–2015, Lituania

Sursa: Human fertility data base

Estonia este caracterizată de valori maxime ale RTF abia la sfârșitul anilor 80, mai exact, 2,28 copii per femeie de vârstă fertilă în 1989 (fig. 7). În imediat următoarea perioadă (1989–1998), acest indicator înregistrează valori mai mici de până la 1,27 copii per femeie de vârstă fertilă. VMMPN a continuat aceeași tendință înregistrând cele mai mici valori – 22,64 ani în 1991. Ulterior observăm evoluția tendinței de VMMPN pe fundalul scăderii RTF ce s-a declanșat în perioada 1992–1998, unde VMMPN continuă să crească până în 2014, când valorile indică vârsta maximă de 26,63 ani, cu 3,99 ani mai mult în comparație cu valorile minime înregistrate în anul 1991.

În concluzie menționăm că în ultimii 50 de ani, RTF a înregistrat modificări importante, în baza căreia se definește politica demografică a oricărei țări în general și a țărilor studiate în special. Devierea de la ratele de fertilitate înalte și înregistrarea fertilității scăzute (low fertility) în țări ca: Republica Moldova, Lituania, Estonia și extrem de scăzute (lowest low fertility) pentru țările: Ucraina, Rusia, Belarus, s-a declanșat foarte repede în spațiul european și a presupus o convergență globală a indicatorilor de fertilitate. Constatăm că Republica Moldova, Belarus, Rusia și Ucraina, înregistrează în ultima perioadă (anul de referință 2014, pentru Ucraina 2013), tendința de creștere a

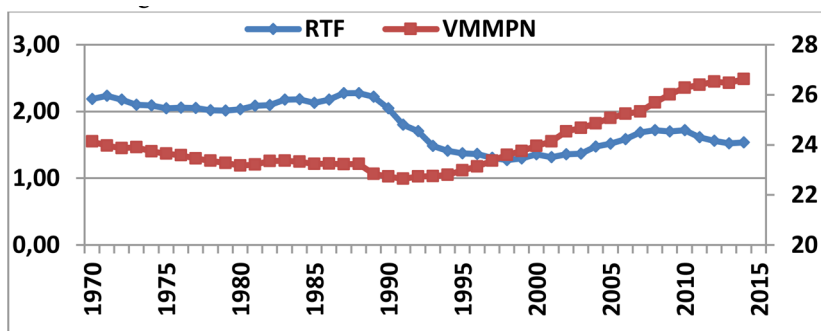

Figura 7. RTF, VMMPN, anii 1970-2015, Estonia

Sursa: *Human fertility data base*

VMMPN în același timp cu creșterea RTF, dar într-un ritm mai lent și cu o intensitate mai mică. Prima se manifestă între vârstele 24,37 și 25,23 ani. Pe când în țările Baltice, persistă tendința de creștere a VMMPN către vârste mai mari, între 25,76 și 26,93 ani. Republicii Moldova îi este caracteristică VMMPN mai mică față de Rusia, Ucraina și Belarus cu aproximativ un an, față de Letonia cu 1,39 ani, față de Estonia cu 2,26 ani iar față de Lituania cu 2,58 ani (în 2014).

Referințe bibliografice:

1. Gagauz O. Familia contemporană între tradițional și modern. Chișinău, 2011, p. 166-167.
2. Фрейка Т., Захаров С. Эволюция рождаемости в России за полвека: оптика условных и реальных поколений. Институт Демографии Национального Исследовательского Университета «Высшая Школа Экономики». 2014. 38 p.
3. Kucera T., Kucerova O., Opara E. Schaich. New demographic faces of Europe: the changing population dynamics in countries of Central and Eastern Europe. Berlin; Heidelberg; New York; Barcelona; Hong Kong; London; Milan; Paris; Singapore; Tokyo, 2000. 422 p.

IMPACTUL RISCULUI SISTEMIC ASUPRA PROPAGĂRII CRIZEI FINANCIARE

LOPOTENCO VADIM

Academia de Studii Economice a Moldovei

Modificările structurale care au loc în perioada de criză în politică și economie sunt strâns legate de sistemele financiare mondiale și au condus la necesitatea de a formaliza și transforma cunoașterea riscului sistemic, și căutarea cauzelor, modelelor de apariție și de propagare a riscurilor în sistem. În 2003, George G. Kaufman și Kenneth Scott au definit riscul sistemic ca riscul sau probabilitatea producerii unor accidente, care se aplică întregului sistem și care indică o corelație între cele mai multe sau toate componentele sale [6].

Darrill Hendricks (2009) a propus următoarea definiție a riscului sistemic „risc de tranziție de la un echilibru la altul, la un echilibru mai optim, caracterizat prin multiple mecanisme de feedback, ceea ce îl face ireversibil“ [5].

Astfel de poziții diferite ale oamenilor de știință cu privire la definirea riscului sistemic se datorează unei abordări înguste, sau, dimpotrivă, foarte abstractă, și se bazează pe ipoteze discutabile cu privire la comportamentul rațional al agenților economici și sugerează lipsa de cunoaștere a acestui fenomen. Autoritățile de reglementare a pieței financiare, înainte de criza mondială din 2008, practic, nu definesc riscul sistemic, iar definițiile disponibile la acel moment, erau destul de înguste. Inițial, sub riscul sistemic se subînțelegea o problemă majoră pe piața monetară, cauzată ca urmare a incapacității unei instituții de a-și îndeplini obligațiile în timp util, înainte de alte instituții, și care ar putea pune în pericol stabilitatea întregului sistem financiar [4].

În analiza conceptului de risc sistemic, în afară de aspectul de influență externă este necesar să se ia în considerare și probabilitatea unor efecte virale, de natură, în general, endogenă, și transmiterea acestora prin intermediul unui efect domino asupra întregului sistem, sau apariția unui sistem de șoc comun și, în consecință, eșecul sau prăbușirea întregului sistem financiar.

Scenariile de propagare și efectele crizei globale din 2007–2009, cât și a crizei din 2015 din Republica Moldova, dovedesc probabilitatea unei crize sistemice, ca urmare a dezechilibrelor endogene care se construiesc de-a lungul timpului și cauzează probleme grave în instituțiile majore și interconectate, precum și prin efectul de domino a piețelor financiare naționale și internaționale.

Criza a demonstrat că riscul sistemic poate apărea din diverse surse: șoc total, care duce la o default simultan a mai multor instituții financiare, precum și informațional (efecte exogene, de exemplu, publicitatea negativă a unei

anumite bănci crește costurile de finanțare pentru alte bănci), dezechilibrele endogene etc. În urma crizelor recente s-a dovedit posibilitatea apariției riscurilor sistemice în cadrul sistemului financiar-bancar. Cauzele de apariție, propagare pe scară largă a riscurilor endogene în condiții de interconexiune a sistemului sunt în număr foarte mare. De exemplu, uniformitatea contractelor de finanțare sau a participanților la sistem, creșterea dezechilibrelor financiare, asimetria informațiilor și neconcordanța politicii monetare, ș.a.

Astfel, riscul sistemic trebuie analizat prin prisma proprietăților macroeconomice ale sistemului, care apar din cauza interacțiunii neliniare a agenților la nivel microeconomic.

Alarmantă este definirea îngustă a riscului sistemic, cât și absența în Republica Moldova a actelor normative privind riscul sistemic al sistemului financiar-bancar, care apare nu din cauza impactului riscurilor bancare, dar mai degrabă ca rezultat al interacțiunii dinamice a agenților în rețeaua financiară și bancară.

Lipsa de definiții și de înțelegere a subiectului și obiectului de reglementare, precum și a unui răspuns comun la întrebarea cu privire la cauzele și modelele apariției, și răspândirii riscului sistemic, acesta poate fi un obstacol în calea modernizării eficiente a reglementării piețelor financiar-bancare, determinând astfel noi dezechilibre neînregistrate la nivel microeconomic, propagarea lor liberă printr-un efect de domino asupra întregului sistem, și, astfel, apariția unor noi crize sistemice.

După cum sa menționat mai devreme, una dintre cauzele crizei globale, dar și a celei din Republica Moldova au fost deficiențele reglementării și supravegherii financiar-bancare. În acest sens, trebuie remarcat faptul că, practic, toate problemele, care, împreună, au condus la turbulențele financiare globale, cât și locale, au fost cunoscute, inclusiv de către autoritățile de reglementare financiar-bancare până la apariția crizelor.

Acest lucru ridică două întrebări fundamentale. Prima întrebare poate fi formulată astfel: de ce autoritățile de reglementare nu au reușit să evalueze în mod adecvat probabilitatea și amploarea amenințării? Este evident că răspunsul la această întrebare depinde de răspunsul practic la a doua întrebare, care are un caracter pur aplicat: ce trebuie făcut pentru a evita repetarea acestei situații în viitor?

În acest mod apare o altă întrebare importantă, și anume cum trebuie de schimbat sistemul de reglementare a sectorului financiar-bancar. Conceptual este posibil să se vorbească de două abordări. Prima abordare poate fi numită tradițională. El constă în aceea de a consolida reglementarea, fără nici o modificare semnificativă a formatului. Este vorba despre consolidarea cerințelor și reglementărilor existente, precum și stabilirea unor noi standarde. Necesitatea acestei abordări poate fi parțial susținută prin aceea că ultimele crize au

demonstrat incapacitatea de a auto-reglementare, și, paralel cu aceasta s-au găsit un ansamblu de segmente ale piețelor financiar-bancare, care au „dispărut” din câmpul de control (așa-numitele lacune de reglementare). A doua abordare – poate fi numită inovatoare și constă în aceea de a schimba paradigma managementului și supravegherii prudențiale.

În aceeași ordine de idei identificăm două abordări a reglementării: micro-prudențială și macroprudențială. Abordarea microprudențială a reglementării se concentrează pe problema sustenabilității unei anumite instituții financiar-bancare. Abordarea macroprudențială se bazează pe necesitatea de a minimiza riscurile asociate cu factorii exogeni.

În forma cea mai generală de reglementare microprudențială se realizează prin stabilirea unui număr de cerințe de calificare pentru participanții pieței financiar-bancare și regulile instituțiilor financiare. De fapt, reglementarea microprudențială are de a face cu reacția băncilor și a altor intermediari financiari la riscuri exogene. O astfel de reglementare nu implică analiza riscurilor endogene. Se ignoră, de asemenea, valoarea sistemului de instituții individuale, care este determinată de factori cum ar fi dimensiunea acestora, nivelul de levier și relațiile cu alte elemente din sistem.

Astfel, abordarea microprudențială, prin definiție, nu permite stabilitatea întregului sistem, deoarece activitățile intermediarilor financiari dă naștere la o serie de factori exogeni. Totalitatea acestor factori și ar putea duce la o criză a întregului sistem. A doua abordare este aceea că autoritatea de reglementare urmărește să influențeze sectorul astfel încât să reducă la minimum riscurile asociate cu externalități, și este numită macroprudențială. În general, sectorul financiar se confruntă cu două tipuri de externalități care dau naștere unor riscuri sistemice. Sunt, în primul rând, riscurile de ordin general. Este vorba despre aceea că, atunci când o mulțime de instituții financiar-bancare (mari și mici), în același timp, se confruntă cu riscuri specifice, întregul sistem devine vulnerabil la șoc, chiar relativ mic.

În al doilea rând, există riscuri asociate cu natura ciclică a activității economice și financiare.

În timpul boom-ului investitorii se simt încrezători și, prin urmare, are loc reducerea primei de risc pe piață, creșterea cheltuielilor și a profiturilor, ceea ce sporește un fel de euforie, care, la rândul său, determină comportamentul lor. Investitorii împrumută fonduri în mod activ, care la rândul său duce la creșterea prețurilor activelor și duce la o creștere a valorii garanției, care, la rândul său, stimulează băncile să extindă creditarea și, în consecință, crește dimensiunea și diversitatea formelor de activitate economică. În acest moment, sistemul acumulează riscuri, care, până la un moment, pe fondul unei creșteri generale, în mod intenționat sau neintenționat, nu se atrage atenția.

În această ordine de idei putem concludiona că riscul sistemic are un impact enorm asupra propagării crizelor financiar-bancar. Acest fapt este cau-

zat de interconexiunea strânsă a elementelor din sistem. Astfel chiar dacă un element cu influență sistemică întâmpină dificultăți, tot sistemul va intra în criză. În acest mod dispăre abordarea tradițională de dependență de factori endogeni, dar deja un aspect important devine influența factorilor exogeni. Cât de bun nu ar fi managementul intern și capitalizată o instituție financiară, totuși un șoc de sistem va produce tulburări, însă în acest caz efectele vor fi mai slabe.

În ultimii ani, s-a început a atrage atenția la o serie de probleme teoretice și practice cauzate de riscul sistemic în procesele de criză în sistemul financiar internațional. Cunoașterea riscurilor, capacitatea de le a identifica și de a le controla, înțelegerea originii și acumularea lor, înțelegerea mecanismelor potențiale de propagare a crizei este cheia pentru dezvoltarea cu succes și durabilă în domeniul financiar-bancar.

Referințe bibliografice:

1. Aziz Jahangir; Caramazza Francesco; Salgado Ranil. Currency Crises: In Search of Common Elements In: IMF Working Paper, nr. 00/67, 2000, 56 p.
2. European Central Bank, 2009. The concept of systemic risk. Special Feature in the December Financial Stability Report.
3. Financial crises: characteristics and indicators of vulnerability In: World Economic Outlook, Washington D.C., mai 1998, p. 74-97
4. Friedman Jeffrey. Engineering the financial crisis: systemic risk and the failure of regulation. Philadelphia University of Pennsylvania Press, 2011, 212 p.
5. Hendricks Darryll (2009). Defining Systemic Risk. The Pew Financial Reform Project. Briefing Paper # 1
6. Kaufman G.G. and Scott K.E. «What Is Systemic Risk, and Do Bank Regulators Retard or Contribute to It?» The Independent Review, v. VII, n. 3, 2003, p. 371-391.

STUDIU COMPARATIV PRIVIND DYNAMICA SPERANȚEI DE VIAȚĂ LA NIVEL REGIONAL ȘI GLOBAL

MÎȚU CRISTINA

Universitatea Academiei de Științe a Moldovei

Introducere. În funcție de zona geografică și de epoci, variază și speranța de viață. În epoca bronzului, de exemplu, speranța de viață a fost de 26 de ani, în timp ce în 2015 a fost de 71 de ani. Speranța vieții omului a crescut rapid în ultimii două sute de ani, în special în țările în curs de dezvoltare. Astfel, speranța de viață la naștere din țări ca Japonia, Elveția, Italia și Franța pentru bărbați și femei (calculată pentru 2015) a depășit 82 de ani, Japonia

fiind pe prima poziție cu 83,7 ani. La baza clasamentului se află Mexic (74,5 ani), Ungaria (75,5 ani) Slovacia (76,5 ani) și Turcia (76,6 ani). Surprinzător, Statele Unite ale Americii (78,8 ani) se află pe locul 27 din 34, în condițiile în care statul american se află pe primul loc în lume privind cheltuielile de sănătate pe cap de locuitor. România se clasează pe ultimul loc în rândul statelor membre ale Uniunii Europene cu speranța de viață de circa 75 ani, situându-se cu 5,9 ani sub media europeană. Durata medie a vieții în Republica Moldova în anul 2015 a constituit 72,1 ani, înscriind un regres de circa 10 ani comparativ cu media înregistrată de țările membre ale Uniunii Europene, se arată în raportul Organizației Mondiale a Sănătății "Monitoring health for SDGs sustainable development goals 2016", prezentat la Geneva, 2016.

Speranța de viață la anumite vârste constituie un reper important pentru configurarea politicilor elaborate în baza ciclului vieții pentru fiecare dintre cele două sexe, cum ar fi politicile de ocupare a forței de muncă, politicile de pensionare, politicile din domeniul îngrijirii sănătății etc., conform datelor prezentate de Organizația Mondială a Sănătății în "World report on aging and health", 2015.

Dintre factorii care determină că persoanele cu studii superioare să se bucure de o sănătate mai bună și de mai mulți ani de viață se numără: mediul în care trăiesc, ocupația, stilul de viață, accesul la informație și la îngrijire medicală de calitate care implică costuri mai mari. Nivelul de educație al populației reprezintă un factor important care contribuie la valorile înregistrate de speranța de viață. Astfel, studiile efectuate de-a lungul timpului de Organizația Mondială a Sănătății au stabilit faptul potrivit căruia, cu cât nivelul de educație este mai ridicat, cu atât ratele de mortalitate sunt mai mici și, în consecință, speranța de viață este mai mare. Speranța de viață după nivelul de educație indică faptul că persoanele cu cel mai înalt nivel de educație au o durată a vieții mai mare față de persoanele cu cel mai scăzut nivel de educație.

Un factor important care influențează durata speranței de viață îl joacă mediul de reședință. La nivel național, se atestă un procentaj mai înalt al speranței de viață sănătoasă în orașe – 51,3 de ani, comparativ cu 47,6 de ani pentru rezidenții din mediile rurale, arată analizele Centrului de Cercetări Demografice și Fondului ONU pentru Populație în "Policy Paper", 2015. Rezultatele cercetărilor internaționale au arătat că speranța de viață globală s-a îmbunătățit de la 70,8 ani în 1970 la 78,7 ani în 2010. Cu toate acestea, decalajul urban-rural a crescut de la 0,4 ani la doi ani. În 2009, Centrul pentru Afaceri Rurale din Statele Unite ale Americii a publicat primele 10 probleme de sănătate pentru zonele rurale. Printre acestea au fost: o economie bazată pe activități independente și întreprinderi mici și, prin urmare, o asigurare de sănătate mai slabă, sistem de sănătate deficitar, o populație mai bolnavă și mai periculoasă, lipsa serviciilor de sănătate mintală, adoptarea mai lentă a

tehnologiilor avansate. Potrivit Raportului Organizației Mondiale a Sănătății *"The utility of estimates of health monitoring and decision making: global, regional and country perspectives"* din 2015, cele mai sărace țări se confruntă cu o povară ridicată și concentrată de sărăcie, subnutriție, sexul neprotejat, apa nesigură și deficiență de fier. În același timp, factorii de risc alimentar responsabili pentru tensiunea arterială înaltă, colesterolul și obezitatea, cuplate cu activitatea fizică insuficientă, sunt responsabili pentru o proporție crescândă din sarcina totală a bolii.

Dacă riscurile enumerate mai sus nu ar fi existat, atunci speranța de viață ar fi fost în medie mai avansată cu un deceniu pentru întreaga populație globală. Cu creșteri mai mari în țările cu venituri mici, decât în țările cu venituri ridicate. Totuși, în ultimii ani sunt înregistrate și unele succese în raport cu riscurile pentru sănătate, fiind avansate acțiunile de prevenire și tratamentul bolilor infecțioase, în același timp, fiind promovate intensiv politici și modele de activitate fizică și de hrană corectă, consumul de alcool și tutun redus, etc. Înțelegerea rolului acestor factori de risc este important pentru dezvoltarea strategiilor clare și eficiente pentru îmbunătățirea globală a sănătății, arată studiile prezentate de Organizația Mondială a Sănătății în raportul *"Global risks. Mortality and burden of disease attributable to selected major risks. 2015"*.

Pentru estimarea tendințelor cauzelor specifice mortalității, în anul 1999, Organizația Mondială a Sănătății (OMS) a început să producă tabele de viață anuale pentru toate statele membre. Aceste tabele de viață reprezintă o contribuție de bază la toate estimările OMS ale modelelor globale, regionale și la nivel de țară. Aceste tabele de viață includ date privind: speranța de viață la naștere, pe sexe, speranța de viață la vârsta de 60 de ani, pe sexe, probabilitatea deceselor între vârstele de 15 și 60 de ani, pe sexe, probabilitatea deceselor între 0 și 5 ani, date publicate de Organizația Mondială a Sănătății în *"WHO methods for life expectancy and healthy life expectancy"*, 2014.

O metodă foarte simplă de a calcula speranța de viață a fost elaborată de statisticianul Daniel F. Sullivan. Acesta combină datele emise dintr-o perioadă obișnuită de viață, pe de o parte, și dintr-o anchetă transversală care oferă prevalența unei dimensiuni de sănătate date, pe de altă parte, de exemplu, handicapul. Prevalența specifică vârstei se aplică direct persoanei-ani a tabelului de viață: furnizează numărul total de ani petrecuți cu dizabilități, numărul total de ani trăiți fără dizabilități și suma, totalizând numărul total de ani de viață, se prezintă în ghidul publicat de REVES Paper *"Health expectancy calculation by the Sullivan method: a practical guide"*, 2001.

Scopul lucrării a constat în realizarea unui studiu privind factorii care influențează indicii speranței de viață sănătoasă, durata medie a vieții calculată la nivel mondial și național, ponderea femeilor sau a bărbaților în numărul populației în funcție de anumite grupe de vârstă, mediul de reședință,

nivelul de educație, distingerea principalelor riscuri globale pentru sarcina bolii și politicile elaborate în sensul eradicării acestora, estimarea tendințelor cauzelor specifice mortalității prin elaborarea tabelelor de viață și utilizarea metodei Sullivan în scopul calculării speranței de viață.

Material și metode. Drept bază teoretică și metodologică a cercetării au servit tezele savanților autohtoni și străini, ale organizațiilor internaționale de profil, fie sub forma unor tratate, buletine, fie sub forma unor studii, rapoarte sau articole punctuale, studiile emise de autoritățile naționale de statistică, ș.a. Pentru tema dată, de asemenea au fost folosite metode de studiu sistemic, analiza comparativă, analiza documentelor, metoda istorică, analiza de conținut și studiu de caz.

Rezultate și discuții. Speranța de viață la nivelul Uniunii Europene este de 80,9 ani. Cu toate că la nivelul Uniunii Europene s-au realizat progrese semnificative în domeniul sănătății populației, există în continuare mari decalaje în ceea ce privește speranța de viață între țările membre. Cele mai ridicate valori ale speranței de viață la naștere au fost înregistrate în Spania (82,8 ani) și Italia (82,7 ani). Bulgaria, Letonia și Lituania sunt la polul opus, având speranțe de viață la naștere sub 75 de ani. România, cu speranța de viață de circa 75 ani, are un decalaj de 6-7 ani față de statele vest europene, situându-se cu 5,9 ani sub media europeană, anunță Institutul Național de Statistică din România.

La capitolul indicilor speranței de viață și sănătății populației, Republica Moldova înscrie un regres de circa 10 ani comparativ cu media înregistrată de țările membre ale Uniunii Europene și cu trei ani mai mică decât în România. Durata medie a vieții în Republica Moldova în anul 2015 a constituit 72,1 ani, inclusiv la bărbați – 67,5 și la femei – 75,5 ani. În 2015 s-a înregistrat o ușoară creștere a numărului decedaților comparativ cu anul 2014, rata mortalității constituind 11,2 decedați la 1000 locuitori. Rata mortalității infantile de asemenea a fost în creștere, fiind 9,7 decedați în vârstă sub un an la 1000 născuți-vii. Prin urmare, indicatorul speranța de viață la naștere s-a schimbat ne semnificativ în comparație cu anul 2014, arată studiile Biroului Național de Statistică din Republica Moldova.

Conform raportului „*World Health Statistics 2016. Monitoring health for the SDGs*”, elaborat de OMS, durata medie a vieții calculată la nivel mondial, în anul 2015, la femei, este de 73,8 ani, iar la bărbați de 69,1 ani

Din numărul populației stabile a Republicii Moldova la 1 ianuarie 2015 (3555,2 mii persoane), 51,9% constituie femeile, iar 48,1% respectiv bărbații. Preponderența femeilor sau a bărbaților în numărul populației diferă semnificativ în funcție de anumite grupe de vârstă. Însă, diferențele sunt mai accentuate în cazul populației care a depășit vârsta aptă de muncă, ponderea femeilor fiind de 69,0% comparativ cu 31,0% pentru bărbați, prezintă studiile efectuate de Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova.

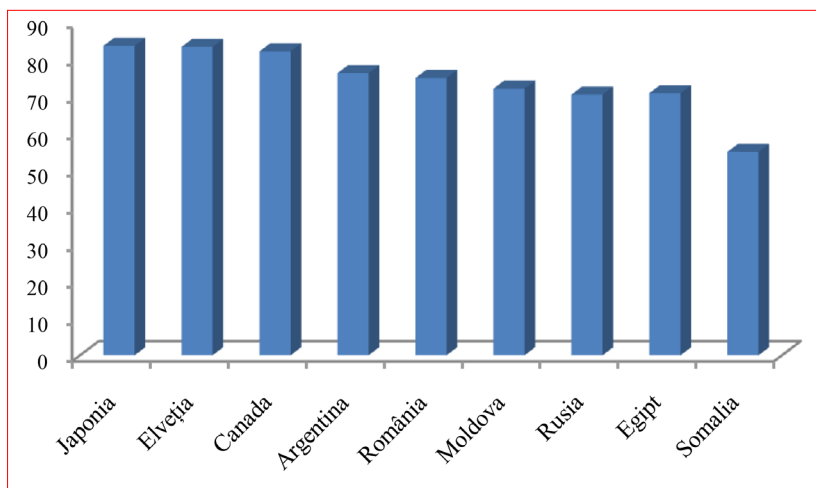

Fig. 1. Speranța de viață la naștere (ani), 2015

Sursa: calculat de autor în baza datelor Organizației Mondiale a Sănătății

Potrivit analizelor efectuate la scară internațională, Organizația Mondială a Sănătății a publicat în cadrul Buletinului anual *”Health expectancy indicators”, 2015*, studiul care stabilește că femeile trăiesc mai mult decât bărbații în medie cu 7,9 ani, speranța de viață la naștere fiind de 75,5 pentru femei și 67,5 în cazul bărbaților. Acest decalaj se datorează nivelului mai înalt al mortalității premature a bărbaților, în special a celor în vârstă aptă de muncă. Rata mortalității pe medii de reședință determină anumite diferențe și în durata medie a vieții a locuitorilor din mediul urban și rural. Astfel, bărbații din urbe trăiesc în medie mai mult cu 4,5 ani comparativ cu cei din mediul rural, iar în cazul femeilor acest decalaj este de 3,5 ani.

Efectuând o analiză a impactului nivelului de educație asupra speranței de viață în țările europene, se prezintă următorul tablou: în Estonia persoanele cu studii superioare trăiesc cu circa 14 ani mai mult decât cele cu studii primare, iar în Bulgaria și Slovacia cu 10 ani mai mult. Diferențele cele mai mici între speranța de viață a persoanelor cu studii superioare față de cele cu studii primare au fost, în anul 2013, în Croația (3,2 ani), Italia (4,0 ani) și Portugalia (4,0 ani). Studiile de specialitate au demonstrat legătura directă dintre Produsul Intern Brut (PIB) pe cap de locuitor și indicatorii stării de sănătate a populației, printre care și speranța de viață la naștere. Un PIB ridicat presupune venituri mai mari, un stil de viață mai sănătos, bani mai mulți pentru sănătate și vacanțe.

Potrivit cercetătorilor Arthur Haupt și Thomas T. Kane, speranța de viață scăzută din țările în curs de dezvoltare este rezultatul, în mare parte, al unei rate de mortalitate infantilă ridicate. Combinate cu factori rasiali și de gen,

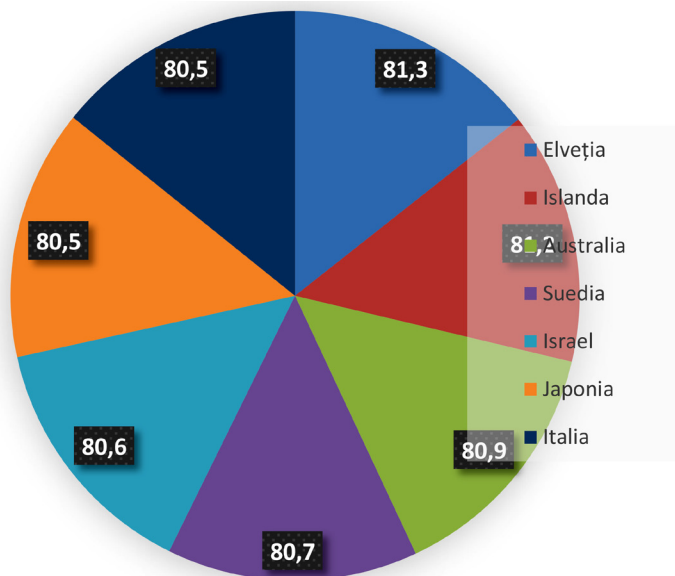

Fig. 2. Țările cu cel mai înalt nivel al speranței de viață al bărbaților, 2015
Sursa: calculat de autor în baza datelor Organizației Mondiale a Sănătății

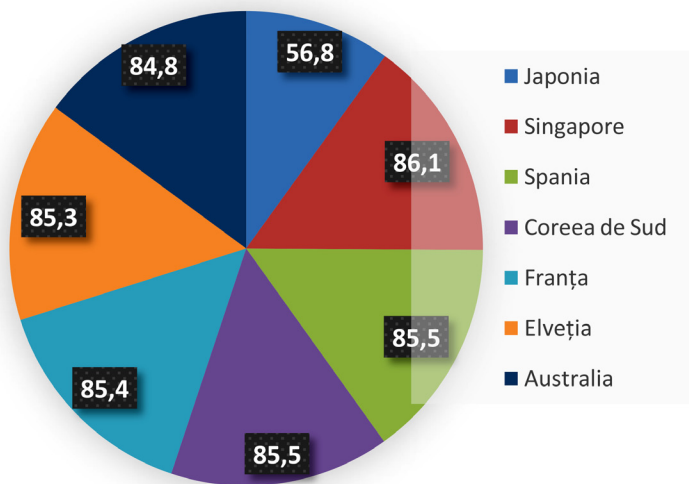

Fig. 3. Țările cu cel mai înalt nivel al speranței de viață al femeilor, 2015
Sursa: calculat de autor în baza datelor Organizației Mondiale a Sănătății

inegalitățile devin mai dramatice. Bărbații de culoare din zonele nemetropolitane se confruntă cu o speranță de viață mai scurtă cu 22 de ani decât femeile sărace din Asia/Pacific Islander din zonele metropolitane.

Zonele rurale au raportat, de asemenea, un număr mai mare de fumători, de rezidenți obezi și un acces mai scăzut la serviciile de sănătate. În plus, rata de sinucidere în rândul bărbaților din mediul rural este cu 47% mai mare decât cei care trăiesc în zonele mai populate. Explicațiile sunt simple: în orașe sunt servicii sanitare mai bune, o asistență medicală mai calificată, ambulanța vine rapid, iar veniturile, cu mult peste media pe sate, permit accesul la un tratament medical de calitate. În plus, populația urbană are un nivel mai înalt de educație, din ce în ce mai sofisticată și preocupată de forma lor fizică. Toate acestea fac să trăiască, în medie, cu câțiva ani mai mult decât populația rurală.

Riscurile majore stabilite la nivel global care influențează speranța de viață sunt: tensiunea arterială ridicată (responsabilă pentru 13% din decese la nivel global), consumul de tutun, inactivitatea fizică, excesul de greutate și obezitate. Aceste riscuri sunt responsabile direct pentru expunerea crescută a bolilor cronice cum ar fi: boli de inimă, diabet și cancer. Acestea afectează țările din toate grupele de venituri: înalte, medii și joase.

De asemenea, principalele riscuri globale pentru sarcina bolii sunt: consumul de alcool, bolile cu transmitere sexuală, calitatea proastă a apei și a igienei. Aceste riscuri afectează în special populațiile din țări cu venituri mici, în special în regiunile din sud-estul Asiei și Africii. Reducerea expunerii populației la acești factori de risc ar crește la nivel global speranța de viață cu aproape 5 ani, prezintă Organizația Mondială a Sănătății în raportul "*Global health risks. Mortality and burden of disease attributable to selected major risks*", 2009.

Structura mortalității pe cauze de deces în Republica Moldova în anul 2015 relevă, că cele mai multe decese (56,5%) au drept cauză bolile aparatului circulator, urmate de tumori (12,2%), bolile aparatului digestiv (10,1%), accidentele, otrăvirile și traumatismele (8,8%), bolile aparatului respirator (6,0%), arată datele Biroului Național de Statistică.

Mortalitatea masculină, specificată pe cauze de deces, diferă considerabil de cea feminină. »Supramortalitatea masculină» s-a înregistrat în cazul accidentelor, otrăvirilor și traumatismelor, tumorilor, bolilor aparatului respirator ș.a. »Supramortalitatea feminină» s-a înregistrat în cazul bolilor aparatului circulator, bolilor aparatului digestiv.

În urma efectuării analizelor, se constată necesitatea unei abordări noi privind speranța de viață și speranța de viață sănătoasă. Trebuie să se bazeze pe o schimbare fundamentală a înțelegerii populației privind speranța de viață cu cea care ia în considerare diversitatea populațiilor și răspunde inegalităților care adesea stau la baza nivelului scăzut al speranței de viață și mortalității

înalte. De asemenea, un rol important îl poartă și politicile de stat în domeniul sănătății, creșterea investițiilor pentru îmbunătățirea stării de sănătate în ansamblu cu creșterea nivelului de educație a populației, garantarea condițiilor mai bune de muncă, locuințe, creșterea utilității poliței de asigurare, combaterea bolilor care stau la bază reducerii speranței de viață, ș.a.

Referințe bibliografice:

1. Biroul Național de Statistică. Durata medie a vieții. Chișinău, 2015.
2. Biroul Național de Statistică. Portret statistic al femeilor și bărbaților în Republica Moldova. Chișinău, 2016.
3. Centrul de Cercetări Demografice, Fondul ONU pentru Populație. Policy paper. Chișinău, 2015.
4. Institutul Național de Statistică. Evenimente demografice. București, 2016.
5. Arthur Haupt și Thomas T. Kane, Fondul ONU pentru populație. Ghid pentru jurnaliști, politicieni, profesori, studenți și pentru cei interesați de demografie. Populația. Definiții și indicatori. Chișinău, 2008.
6. The World Health Organization. „World Health Statistics 2016. Monitoring health for the SDGs”. Geneva, 2016.
7. Bulletin of the World Health Organization. Health expectancy indicators, 1997.
8. The World Health Organization. World report on aging and health. Geneva, 2015.
9. The World Health Organization. The utility of estimates of health monitoring and decision making: global, regional and country perspectives. Glion sur Montreux, 2015.
10. The World Health Organization. Global health risks. Mortality and burden of disease attributable to selected major risks, Geneva, 2009.
11. The World Health Organization. Monitoring health for SDGs sustainable development goals 2016. Geneva, 2016.
12. Department of Health Statistics and Information Systems, The World Health Organization. WHO methods for life expectancy and healthy life expectancy. Geneva, 2014.
13. Public Health Information for Scotland. Healthy life expectancy: urban rural classification. 2013. Glasgow, 2013.
14. Health Behavior News Service. Gap in life expectancy between rural, urban residents is growing. 2014.
15. European Concerted Action on Harmonization of Health Expectancy Calculations in Europe. Health expectancy calculation by the Sullivan method: a practical guide. Paris, 2001.

ASPECTE DE EVALUARE A FLUXURILOR INVESTIȚIONALE CĂTRE PIEȚELE BAZATE PE ENERGIE REGENERABILĂ ÎN EUROPA ȘI ÎN REPUBLICA MOLDOVA

NASALCIUC IRINA

Institutul Național de Cercetări Economice AȘM

Introducere. Cele mai recente studii dezvăluie faptul că în mult țări europene piețele tehnologiilor bazate pe surse de energie regenerabilă (RES) și respectiv economiile de scară care ating maturitatea, trec de la sistemele *feed-in-tariffs* (FIT) la schemele *feed-in-premium* (FIP) acordate prin intermediul licitațiilor (Germania, Slovenia, Grecia, Italia, Ungaria, Polonia, Danemarca, etc.). În general, guvernele favorizează cu sisteme FIT doar centralele electrice mici oferind dezvoltatorilor siguranța unor investiții fiabile și a unor venituri certificate. În plus, modele de politică RES bine adaptate instaurează și politici avantajoase de contorizare netă pentru operatorii rezidențiali (Italia, Danemarca, Grecia etc.). Totuși se atestă încă o atenție concentrată pe menținerea asistenței guvernamentale atât pe termen scurt cât și pe termen lung pentru proiecte RES prin granturi și subvenții și prin împrumuturi și garanții de împrumut. Dovezile existente validează constatarea că, în stadii de inițiere a piețelor bazate pe tehnologii RES, finanțarea inovației prin granturi și subvenții furnizează rezultate eficiente diminuând costurile de producție suportate de investitori (Olmos ș.a., 2012).

Niveluri de dezvoltare a piețelor RES în lume și în Europa

Chiar dacă nivelurile globale de investiții nu au încetat să crească (vezi Figura I), se pare că nivelurile înregistrate par să nu întrunească rezultatele așteptate, astfel încât iminența producerii schimbărilor climatice să fie o problemă rezolvată pentru omenire. Analizând în detaliu Figura I, ”putem observa că tendința evolutivă a segmentului RES în perioada 2006–2015 s-a dublat și că este în principal compusă din investiții în tehnologiile solară și eoliană. În perioada 2006–2011 sa înregistrat un boom al investițiilor, iar anul 2011 a fost marcat de cel mai ridicat nivel al investițiilor în energie inteligentă, atingând valoarea de 279,4 miliarde \$. Un alt factor care a favorizat aceste rezultate a fost scăderea costurilor pentru utilajele implicate în procesul de producție, astfel necesarul investițional al noilor afaceri regenerabile, de asemenea, a scăzut după 2011. Drept argument putem aduce faptul că în 2012 investițiile au fost cu 11% mai mici decât în anul 2011 iar în 2013 acestea au scăzut cu încă 14 %; pe de altă parte însă capacitățile noi create în 2012 au fost de 480 GW și în 2013 de 560 GW. Deci, în pofida trendului descrescător al investițiilor din 2012 și 2013 capacitățile instalate în acești ani au fost cu

90 GW și respectiv 170 GW mai mari decât în 2011” (Nasalciuc și Timuș, 2015). În anii următori - 2014 și 2015, se măresc treptat fluxurile de investiții direcționate spre sectorul RES, ajungând la 285,9 miliarde \$ și înregistrarea unei capacități de putere instalate de 785 GW. Pe parcursul ultimilor doi ani am asistat la o serie de modificări pe segmentul industriei RES la nivel global, având în vedere schimbările de politică identificate în mai multe țări. În primul rând, este important să se precizeze că până la sfârșitul anului 2015 existau deja 173 de țări din întreaga lume, care aveau trasate target-urile politicilor naționale. Dintre aceste țări, în 110 țări a fost stabilită schema FIT de sprijin, iar în 100 de țări a fost stabilită politica de cote obligatoare. Sistemele de licitație au fost instaurate în 64 de țări câștigând o popularitate ascendentă în țări din întreaga lume. Sistemul de contorizare netă era fixat în 52 de țări în timp ce alte politici fiscale, cum ar fi subvenționarea, sistemul de granturi și stimulentele fiscale au fost implementate și puse în aplicare mai frecvent pentru o implementare substanțial mai intensă a energiilor regenerabile.

Strategia 2020 a UE stabilește ca țintă până în anul 2020 asigurarea a 20% din consumul energetic total al fiecărei țări membre din surse regenerabile de energie, un *target* destul de ambițios dar deja la o etapă destul de apropiată de realizarea acestuia în multe țări ale UE. Din păcate, investițiile europene către piețele RES înregistrează o tendință continuă de scădere în ultimii ani, stabilind un declin de 21% la sfârșitul anului 2015 comparativ cu anul 2014 (vezi Figura II).

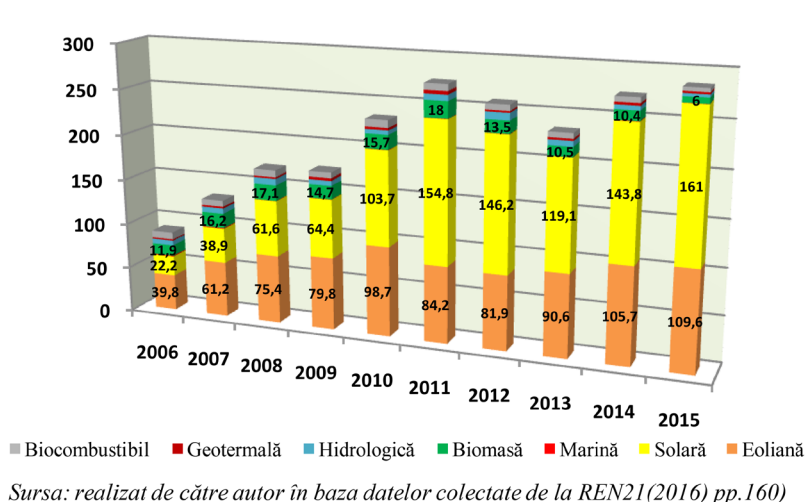

Figura I: “Fragmentarea fluxurilor globale de investiție în RES înregistrate în perioada 2006–2015” (miliarde \$)

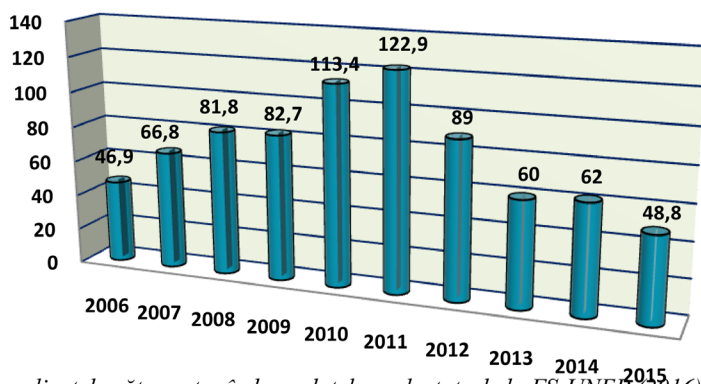
Cele mai impresionante investiții orientate către piața RES au fost atinse în anii 2010–2011 (atingând 113,4 și respectiv 122,9 miliarde \$), când mixul global de investiții a fost marcat, în cea mai mare parte, de noile capacități europene instalate. Cele mai active piețe europene RES au fost semnalate în Marea Britanie, Germania, Franța, Turcia, Olanda, Spania și Italia. Liderul anului 2015 a fost Marea Britanie, crescându-și investițiile în noile capacități instalate cu 25% și investind un capital de 22,2 miliarde \$.

1. Aspecte de evaluare a pieței RES în Republica Moldova

Piața RES a R. Moldova este una imatură, având în vedere inițierea tardivă a politicilor de reglementare a pieței și ca rezultat a regimurilor de politică „*stop and go*” implicate în procesul de tranziție energetică. Chiar dacă contextul legislativ este în mare parte trasat, punerea în aplicare pe scară largă a politicilor existente par să nu mijlocească rezultatele scontate. De fapt, politica trasează un target național de dezvoltare a RES până la cota de cel puțin 17% în consumul final brut de energie până în 2020 și o cotă de 10% RES în consumul final brut de energie pentru sectorul transporturilor. În cele ce urmează vom compara politicile instituite de R. Moldova în dezvoltarea pieței RES și cele instaurate în țările europene:

1. Costurile de conectare a centralelor RES la rețelele de transmisie sunt suportate de către operatorul centralei ca în majoritatea țărilor europene asigurându-se în același timp prioritatea de conectare.

2. Cadru de reglementare urmărește implementarea unei politici care implică trecerea la sistemele de licitație, combinate cu sistemul de contorizare a consumului net. Trecerea la acest sistem de operare este favorabilă, fiind dezavantajoase schimbările mult prea frecvente de politică producându-se

Sursa: realizat de către autor în baza datelor colectate de la FS-UNEP (2016)

Figura II: “Fluxurile europene de investiție în piețele RES în perioada anilor 2006–2015” (miliarde \$)

un colaps investițional din partea antreprenorilor. Centralele care operează deja cu un regim FIT își vor continua activitatea în aceleași condiții, tarifele fiind calculate după caz, pentru fiecare centrală electrică în conformitate cu metodologia stabilită de organele abilitate.

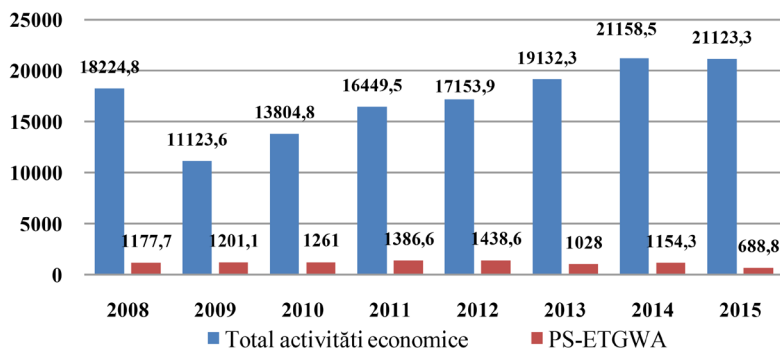
3. Politicile de cercetare și dezvoltare practic lipsesc.

4. Politicile de formare și certificare sunt, de asemenea, instaurate, fiind asigurate de Agenția pentru Eficiență Energetică (AEE). Programele de formare nu sunt gratuite și în aproape toate cazurile criteriile de selecție a candidaților sunt discriminatorii.

5. Nu este stabilită o politică de facilitare a obținerii împrumuturilor pentru proiectele RES de către guvern, bazându-se mai degrabă pe asistența UE prin granturi investiționale și furnizarea de garanții de împrumut pentru fiabilitatea băncilor locale (ex . asistența BERD, MoSEFF etc.).

6. Politicile fiscale care să urmărească îmbunătățirea climatului de dezvoltare a segmentului RES sunt aproximativ absente.

Nivelurile de investiții vizate de producția și furnizarea de energie electrică, termică, gaze, apă caldă și aer condiționat (PS-ETGWA) au crescut continuu până în anul 2013, înregistrând 8,4% din totalul investițiilor economice și scăzând până la 3,3% din totalul activităților economice naționale în 2015, indicând un nivel MDA de 688,8 miliarde (vezi Figura III). În prezent, există 25 de proiecte de energie electrică generată de RES, asistate de guvern prin intermediul sistemului FIT, dintre care 19 se bazează pe tehnologii solare, 3– pe tehnologii eoliene, 1– pe tehnologii de biogaz, 1– bazate pe un proces tehnologic de cogenerare și 1– bazat pe gaze de șist. Partiționarea pe segment este similară cu cele identificate în UE, dar dimensiunea acestuia este departe de performanța acestora. Mai mult, datele disponibile de la Biroul Național

Sursa: realizat de către autor în baza datelor colectate de la BNS (2016)

Figura III: „Investițiile naționale în active pe termen lung pentru realizarea activităților economice” (miliarde MDA)

de Statistică al Republicii Moldova sugerează că în anul 2015 R. Moldova a înregistrat un nivel de aprovizionare cu energie de 14% din RES, ceea ce înseamnă că producția din RES a fost de 596 GWh (dat fiind că în 2015 consumul total de RES a fost de 4 256 124,9 GWh). Evoluția este spectaculoasă având în vedere bioenergia de 826 MWh produsă din RES la sfârșitul anului 2013. Creșterea are la bază proiectele implementate: proiectul susținut de programul PNUD «Energie și Biomasă» (2011–2014 și prelungirea sa 2015–2017); proiectul MoSEFF (Linia Financiară pentru Eficiența Energetică în Moldova în parteneriat cu Banca Europeană pentru Reconstrucție și Dezvoltare), Fondul de Eficiență Energetică creat și susținut de guvern, etc.

Concluzii. În concluzie, putem stabili faptul că în R. Moldova este instalat un cadru de politică legislativă, pentru dezvoltarea sectorului RES, incomplet și poate duce la ineficiența atingerii obiectivelor urmărite. Cadru legislativ în domeniul energiei regenerabile implică lacune în politică (lipsa unei politici privind facilitatea de împrumut, lipsa unei politici de cercetare și dezvoltare, lipsa unei politici fiscale etc.) și a riscurilor emergente legate de nivelurile de transparență și de mediul financiar. Mediul investițional creat pentru dezvoltarea RES în R. Moldova este încețoșat de formalitățile birocratice de intrare pe piață; monopolizările de piață, impedimentele întreprinderilor în cauză; bariere de „de-legitimitate”; obstrucționarea transparenței procedurale și a cadrelor de politică care nu manifestă performanțe satisfăcătoare. În conformitate cu directivele UE, R. Moldova trebuie să se alinieze la standardele de politică europeană privind piața energiei electrice (Strategia EC 2020 cu obiective 20-20-20), în căutarea unui cadru de implementare reconfigurat.

Referințe bibliografice:

1. BNS (National Bureau of Statistics), (2013), Balanța Energetică a Republicii Moldova, Chisinau, [Online], <http://www.statistica.md/pageview.php?l=ro&idc=407&nod=1&> (vizitat pe 19.05.2017)
2. Nasalciuc I., Timuș A., (2015), Economic Aspects of Renewable Energy Industry Subsidies. Strategic Directions for Siret-Prut-Nistru Euroregion, Scientific International Conference: „Sustainable economic and social development of Euro-regions and cross-border areas” XIth Edition, Romania, p. 82-100.
3. Olmos L., Ruester S., Liang S. J., (2012), On the selection of financing instruments to push the development of new technologies: Application to clean energy technologies, Energy Policy, Vol. 43, pp. 252–266.
4. Ren21, Renewables 2016. Global Status Report 2016, ISBN 978-3-9818107-0-7, Paris, [Online], http://www.ren21.net/wp-content/uploads/2016/10/REN21GSR2016_FullReport_en_11.pdf (vizitat pe 29.04.2017)

PIAȚA PRODUSELOR BANCARE ÎN REPUBLICA MOLDOVA

CRISTINA PANFIL, LUCHIAN IVAN

Institutul Național de Cercetări Economice AȘM

Piața bancară este ansamblul de ofertanți care evoluează într-un anumit mediu care pentru a satisface necesitățile clienților în produse/servicii financiare. Oferta bancară reprezintă totalitatea produselor și serviciilor pe care băncile le pun la dispoziția clienților săi. În Republica Moldova pe lângă Banca Națională a Moldovei (BNM), actual funcționează 11 bănci comerciale, după ce prin hotărârile Comitetului Executiv nr. 62, nr. 63 și nr. 64 ale Băncii Naționale din 16.10.2015 au fost retrase licențele de desfășurare a activităților financiare a Băncii de Economii S.A., BC „Banca Socială” S.A., B.C. „Unibank” S.A. și inițiate procesele de lichidare forțată a acestora. Ca urmare a lichidării acestor trei bănci s-au diminuat activele bancare din Republica Moldova, Banca de Economii și Banca Socială deținând cote importante în activele și piața bancară. În prezent sectorul bancar din Republica Moldova se caracterizează prin instabilitate, riscuri legate de incertitudine, interese de grup și tendințe de concentrare. În concordanță cu specificul mediului de afaceri actual, băncile comerciale urmăresc rentabilitatea financiară pe termen scurt, oferind clienților atât produse/servicii tradiționale (credite, depozite, consultanță ș.a.), cât și noi (mobile și internet banking, private banking etc.). Furtul miliardului și falimentarea celor două bănci comerciale – Banca Socială și Banca de Economii, nu numai că au adus pierderi colosale populației și economiei, dar și repercusiuni psihologice majore: frustrare, neîncredere, deznădejde, imagine negativă a sectorului bancar și guvernanților pe termen lung. Deși a fost constituit regimul de supraveghere pentru cele trei bănci Moldovaagroindbank, Moldincombank și Victoriabank, în condițiile lipsei transparenței privind acționariatul, îmbunătățirea situației pe piața financiar-bancară este relativ lentă.

Astfel, în anul 2016 sectorul bancar s-a confruntat cu unele probleme legate de nivelul înalt al creditelor neperformante, menținându-se tendința de diminuare a activității de creditare, deși s-a micșorat rata dobânzii la credite. În anul 2016 au fost înregistrați următorii indicatori de performanță [1]:

Tabelul 1.

Principalii indicatori ai activității economico-financiare a băncilor comerciale din Republica Moldova

	31.03.2017	31.12.2016
Capitalul Normativ Total (mii lei)	10,235,81	9,792,54
Suficiența capitalului ponderat la risc (%)	29.74	30.08

Total active/Total capital (mii lei)	74,046,507	72,947,181
Total credite (mii lei)	34,188,185	34,761,270
Total depozite (mii lei)	55,616,514	54,838,541
Principiul II – lichiditatea curentă (%)	50,30	49,22
Total profit sau (-) pierdere aferent/ execițiului (lei)	499,756,800	1478,232,047

Sursa: <https://www.bnm.md/>

- activele totale au constituit 73.0 mlrd. lei, majorându-se comparativ cu finele anului trecut cu 6.0 la sută (4.2 mlrd. lei) (tabelul 1);
- portofoliul de credite brut la finele anului 2016 a constituit 47.% în totalul activelor sau 34.8 mlrd. lei, micșorându-se pe parcursul anului cu 9.0 %. De asemenea, s-a redus și volumul total al creditelor noi acordate cu 12.8 % față de perioada similară a anului precedent. Micșorarea este cauzată preponderent de lipsa cererii la credite, precum și de abordarea mai prudentă aplicată de bănci față de potențialii debitori.
- pe parcursul anului 2016, ponderea creditelor neperformante (sub-standard, dubioase și compromise) în totalul creditelor a crescut cu 6.4 p.p. față de finele anului precedent, constituind pe sector 16.3 % la 31.12.2016. Indicatorul menționat variază de la o bancă la alta, valoarea cea mai mare alcătuind 33.8%;

Tabelul 2.

Ponderea creditelor neperformante ale băncilor comerciale naționale, 2016

1	„FinComBank” S.A.	4,02 %
2	BC „MOBIASBANCA - Groupe Societe Generale” S.A.	7,4 %
3	BC „EuroCreditBank” S.A.	8,82 %
4	B.C. „ProCredit Bank” S.A.	9,45 %
5	BC „MOLDOVA - AGROINDBANK” S.A.	12,15%
6	B.C. „ENERGBANK” S.A.	15,73 %
7	BC „Moldindconbank” S.A.	15,87 %
8	B.C. „COMERTBANK” S.A.	16,1 %
	Media pe sectorul bancar 16,31 %	
9	BCR Chișinău S.A.	26,49 %
10	B.C. „EXIMBANK - Gruppo Veneto Banca” S.A.	28,09 %
11	B.C. „VICTORIABANK” S.A.	33,81 %

Sursa: <https://www.bnm.md/>

- cele mai mari dinamici ascendențe ale creditelor neperformante au fost înregistrate de băncile aflate sub supraveghere specială, inclusiv ca ur-

mare a cerințelor emise de către BNM privind reclasificarea creditelor.

- nivelul înalt al indicatorului suficienței capitalului ponderat la risc a permis băncilor absorbirea pierderilor legate de înrăutățirea calității creditelor. În același timp, în vederea evitării riscul insuficienței capitalului pentru acoperirea potențialelor pierderi în cazul deteriorării în continuare a calității activelor, BNM, a solicitat băncilor revizuirea politicilor și strategiilor în vederea monitorizării și gestionării eficiente a nivelului creditelor neperformante și fortificării capitalului;

- media suficienței capitalului ponderat la risc a constituit 30.3 %, în creștere cu 4.0 p.p. comparativ cu finele anului precedent, indicator respectat de toate băncile (limita pentru fiecare bancă ≥ 16 la sută), variind între 22.6 % și 121.3 %;

- soldul depozitelor, conform rapoartelor prudențiale la 31.12.2016, a crescut cu 9.2 % în perioada de referință, constituind 54.8 mlrd. lei (depozitele persoanelor fizice au constituit 68.8 % din total depozite, depozitele persoanelor juridice – 31.0 % și depozitele băncilor – 0.4 %).

Cea mai mare pondere a depozitelor, la finele anului 2016, era deținută de (figura 1):

- ✓ BC „Moldova Agroindbank” S.A. - 15,40 miliarde de lei ;
- ✓ BC „Moldindconbank” S.A. - 11,39 miliarde de lei ;
- ✓ B.C. „Victoriabank” S.A. - 9,90 miliarde de lei ;
- ✓ BC „Mobiasbanca - Groupe Societe Generale” S.A. - 7,04 de miliarde de lei.

Analiza poziției concurențiale a băncilor pe piață, conform datelor financiare [2], arată, că aceste patru bănci dețin controlul pe piața Republicii Moldova, sau peste 75 la sută din total active de pe piața bancară (din 73 miliarde

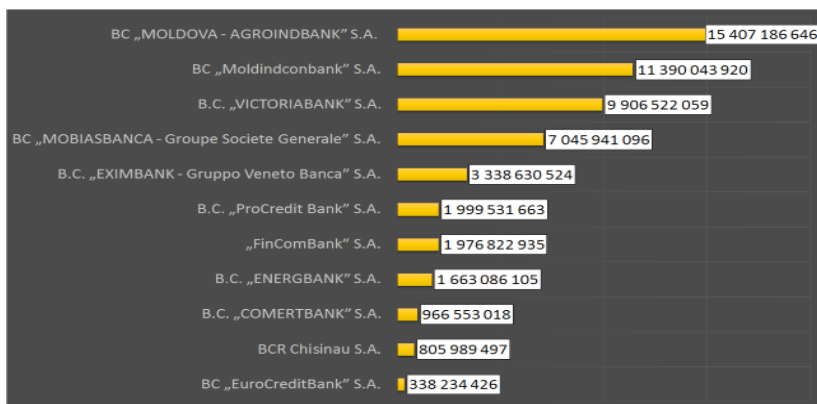

Figura 1. Valoarea depozitelor deținute de băncile comerciale la finele 2016 (lei)

Sursa: <https://www.bnm.md/>

de lei). Valoarea activelor declarate de aceste bănci la finele anului 2016 este următoarea:

1. BC „Moldova Agroindbank” S.A. – 19,74 miliarde de lei. (cea mai mare valoare a activelor la finele anului 2016 înregistrată)
2. BC „Moldindconbank” S.A. - 14,49 miliarde de lei
3. B.C. „Victoriabank S.A. - 12,61 miliarde de lei
4. BC „Mobiasbanca” - Groupe Societe Generale” S.A.- 9,01 mld. lei.

Un indicator al activității de piață al băncilor este profitul. Conform informației furnizate de BNM, băncile comerciale din Republica Moldova au înregistrat pe parcursul anului 2016 un profit de 1,466 miliarde de lei. Mai mult de o treime din valoarea acestuia a fost obținut de banca comercială Moldova Agroindbank (403 milioane de lei), fiind urmată de Mobiasbancă G.S.G. (325,06 milioane de lei), Moldindconbank (268,89 milioane de lei) și Victoriabank (220,87 milioane de lei). În total, aceste patru instituții financiare au adunat peste 80 % din total profit înregistrat pe sectorul bancar – 1,22 miliarde de lei (figura 2).

Unele dintre elementele cheie care contribuie la acumularea acestor profituri, în sectorul bancar din R. Moldova, reprezintă veniturile din dobânzi și câștigurile din diferențele de curs valutar. Potrivit datelor publicate de banca centrală a Moldovei [3], cele mai mari venituri din dobânzi „din totalul de 6,21 miliarde de lei., au fost acumulate de banca comercială Moldova Agroindbank urmată de:

- ✓ BC „Moldova - Agroindbank” S.A.- 1,60 miliarde de lei;
- ✓ BC „Moldindconbank” S.A. - 1,55 miliarde de lei;
- ✓ B.C. „Victoriabank” S.A. - 0,96 miliarde de lei.

Valoarea totală a câștigului din diferențele de curs valutar a constituit, de 845,88 milioane de lei.

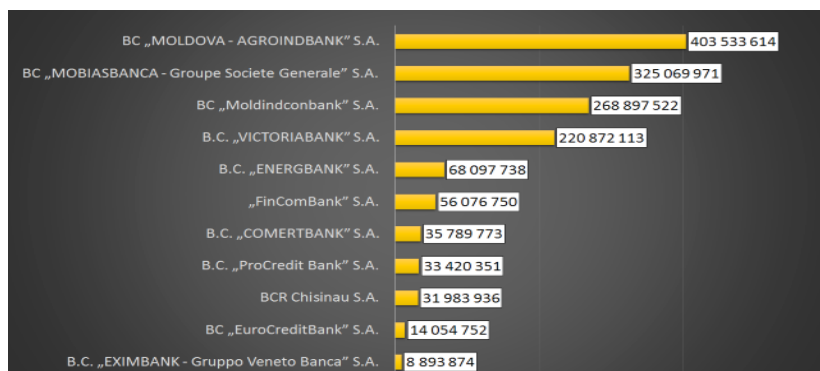

Figura 2. Profitul băncilor comerciale în anul 2016 (lei)

Sursa: bnm.md

Câștigurile din diferențe de curs valutar **înregistrate de băncile menționate** mai sus, au fost următoarele:

1. BC „Moldova - Agroindbank” S.A.- 209,88 milioane de lei.
2. BC „Moldindconbank” S.A.- 153,45 milioane de lei.
3. B.C. „Victoriabank” S.A. -142,43 milioane de lei.

Orientarea spre obținerea de profituri imediate nu asigură o dezvoltare durabilă a băncilor și încrederea clienților în bănci. Cheia succesului unei firme, a profitabilității sale și a dezvoltării în mediul de piață competitiv, este capacitatea sa de a identifica și de a satisface nevoile consumatorilor mai bine și mai rapid de către competitori. Specialiștii în domeniu apreciază că la etapa actuală un prim obiectiv al activității nu mai este profitul, dar satisfacția cliențului [4]. Atragerea, menținerea clienților sau scăderea numărului acestora pe o perioadă determinată de timp, reprezintă indicatori esențial în evoluția pieței și care impun cunoașterea în profunzime a profilurilor clienților din portofoliul băncii și managementul eficient al acestuia. Este important ca băncile să analizeze numărul clienților fideli față de produsele/serviciile, numărul clienților inactivi sau pasageri, să evalueze impactul pierderii efective și/sau potențiale a clienților, obiectivul fiind de a prioritiza și a alocă eforturile și resursele de business în mod eficient.

Concluzie: Dezvoltarea durabilă a pieței produselor/serviciilor bancare din Republica Moldova necesită o orientare mai accentuată a băncilor spre necesitățile pieței, indicatorii de performanță apreciindu-i din perspectiva satisfacției clienților.

Referințe bibliografice:

1. <https://bnm.md/ro/content/situatia-financiara-sectorului-bancar-anul-2016>
2. <http://www.realitatea.md/top-banci-comerciale-din-moldova-in-2016->
3. <https://www.bnm.md/>
4. Измерение результативности компании./Перевод с англ. 2-ое изд М, Альпина Бизнес Букс, 2007. 220 с.

TENDINȚELE CONTEMPORANE ÎN SFERA POLITICILOR INVESTIȚIONALE ASUPRA DEZVOLTĂRII RELAȚIILOR ECONOMICE ÎN REPUBLICA MOLDOVA

POPA DMITRI

Universitatea de Stat din Moldova

De curând Republica Moldova pune în aplicare un nou plan de activitate ce reflectă treptat atingerea și ambiția de a obține rezultatele propuse în baza îmbunătățirii politicilor de atragere a investițiilor în tandem cu promovarea

exporturilor ceea ce creează o premisă puternică întru asigurarea continuă a generării creșterii economice și cea de a spori nivelul bunăstării cetățenilor. Acest plan face parte din strategia de atragere a investițiilor și promovare a exportului pentru anii 2016–2020. Lucru ce evidențiază importanța investițiilor străine în economia națională cât și posibilitatea și nevoia continuă de a dezvolta relații economice cu alte state, grupuri, uniuni cât și întreprinderi. Toate pană la urmă tind să îmbine posibilitatea de creștere economică, libertatea de circulație a mărfurilor și oamenilor cât și tehnologiilor de ultimă generație.

Politicile investiționale urmăresc sporirea circuitului fluxurilor financiare, care la rândul lor pot fi clasate după mai multe tipuri de investiții, care au fost întâlnite până acum ca și: tranzacții financiare între agenții economici, tranzacții ale unor bunuri materiale, echipamente industriale, mijloace de transport și multe altele. Dat fiind că odată cu intrarea unui nou investitor pe piața RM acesta intră în posesia unor active, desfășoară activitatea de investiții financiare pe de o parte și pe de alta investiții reale.

Totuși, la baza dezvoltării relațiilor bilaterale sau multilaterale sunt instituțiile statului ce își manifestă direct și indirect activitatea asupra tuturor schimbărilor în economie și societate. Aceste schimbări pot fi generatoare de calități și negativități, din acestea pot fi stimularea investitorilor de a investi și reinvesti sau stimularea instituțiilor statului în crearea unui sistem birocratic axat pe acestea și corupt care poate să aibă fenomene negative și pozitive în același timp. Oricum fiecare fenomen aduce cu sine schimbări care se răsfrâng asupra societății în timp. Un factor susținut de mai mulți cercetători este că la baza calității instituțiilor stă calitatea guvernării și viceversa. Instituțiile în zile noastre reprezintă un instrument necesar în dezvoltarea economiei, societății și îmbunătățirea vieții în republica. Crearea de facilități în mediul autohton de afaceri, generare și stimularea de a se investi atât din partea investitorilor naționali cât și internaționali devine o solidă mișcare ce aduce nivelul afacerilor locale la nivelul celor din țările partenere prin implicarea parteneriatelor dintre acestea și schimbul de tehnologii moderne și experiență.

Sfera politicilor investiționale își atribuie un rol robust în crearea și dezvoltarea sistemelor existente prin posibilitățile sale de a pune în circuit resurse financiare și materiale care duc la dezvoltarea forței de munca, la sporirea calității în a se poziționa aceasta ca una dintre cele mai recunoscute la nivel internațional ca și calitate sau preț – calitate. Orice stat își dorește să devină participant Internațional în uniuni și grupuri de influență cu ajutorul căreia creează un sistem economic liber care să poată organiza de la sine un mecanism de prețuri și accesibilitatea de a organiza reforme pentru a-și adapta activitatea la standardele internaționale.

Tendențele creării unui proces în curs de dezvoltare pentru economia țării cu scopul creării unui sistem economic sănătos în vederea inițierii și atragerii unui cadru legal și strategic mai bun decât a celor ce pot oferi vecinii

sau oricare altă țară din regiune, este modalitatea de a dezvolta un sistem educațional mai bun, de a motiva societatea să devină mai activă și de a crește abilitățile acestora pentru toate cerințele necesare în atragerea fluxurilor financiare. Dezvoltă infrastructura și căile de comunicare. De asemenea, în paralel contribuie la dezvoltarea sistemului de sănătate și toate celelalte sfere necesare. Prin toate aceste sisteme duce la dezvoltarea mediului rural, instituțiile sunt calea de a crea o politici pentru societate de a proteja și de a oferi o varietate de posibilități. Prin această activitate, instituțiile reprezintă o putere de reglementare în stat.

Odată ce instituțiile reprezintă o importantă unealtă în procesul dezvoltării de politici, acestea sunt direct ghidate și de calitatea guvernamentală care la rândul ei este o necesitate pentru Moldova în situația aspectului economic și politic. Calitatea în acest mod va presupune țării o creștere eficientă în toate sectoarele care vor crea o economie durabilă și cetățeni fericiți acasă. În opinia mea, calitatea guvernării este, în primul rând, procesul de creștere și rezultatele pozitive ale tuturor politicilor și reformelor până la reinvestire. Tendințele contemporane în sfera politicilor investiționale asupra dezvoltării relațiilor economice se bazează pe mai multe aspecte, două din acestea pe care le abordez în lucrarea mea sunt calitatea instituțiilor politice și economice prin prisma calității guvernamentale.

Instituțiile politice definite de proiectul „Global Indicators Governance” se refera la șase indicatori de dimensiuni largi de guvernare. Acestea sunt „Voice and Accountability”; „Political Stability and Absence of Violence/Terrorism”; „Government Effectiveness”; „Regulatory Quality”; „Rule of Law”; „Control of Corruption”. Iar cea de-a doua sunt Instituțiile economice și calitatea acestora asupra dezvoltării politicilor investiționale și inițierea proiectelor ce duc spre apropierea sau implementarea tendințelor contemporane în dezvoltarea relațiilor economice cu alte state, care sunt: Libertatea întreprinderilor – fenomen care asigură succesul investitorilor străini prin eliminarea reglementărilor excesive și a măsurilor rigide de faliment; Libertatea comerțului – are două efecte opuse asupra investițiilor străine directe în funcție de tipul investiției. Cu alte cuvinte, se estimează că investițiile străine directe orizontale vor scădea odată cu creșterea libertății comerciale, ceea ce permite intrarea unor bunuri similare celor produse de investitorii străini în această țară gazdă. Investițiile străine directe se așteaptă să crească cu o mare libertate a comerțului pentru necesitatea permanentă de a importa și a exporta. De asemenea, deschiderea comerțului atrage atât investiții, orientată spre export, cât și pentru căutarea de eficiență. Libertatea fiscală – înseamnă mai multe profituri pentru investitorii străini, deoarece o povară fiscală mai mare conduce la venituri mai mici. O politică fiscală reflectă în același timp bugetul guvernului, ca un exemplu perfect, deficitele mari ar putea conduce

la impozite ridicate; Cheltuielile guvernamentale (libertate față de guvern) – afectează investițiile străine directe în două moduri diferite: într-un fel, cheltuielile guvernamentale excesive generează efecte de excludere care conduc la o alocare greșită a resurselor și la reducerea productivității. Pe de altă parte, contribuie la îmbunătățirea infrastructurii și a capitalului uman, construind astfel baza necesară pentru intrarea investițiilor străine. Libertatea monetară – care reduce inflația și instabilitatea prețurilor, face ca investitorii străini să se poată baza pe prețurile pieței pe viitor, pe lângă alte planificări pe termen lung, precum economiile și investițiile. Libertatea de investiții – determină creșterea activității investitorilor străini și o direcționează spre direcțiile adecvate, caracterizate prin randamente ridicate și riscuri scăzute. În mod similar, ea inspiră inovația și concurența și sprijină toate tipurile de companii străine, inclusiv, desigur, firmele mici. Libertatea financiară – permite investitorilor străini să profite de oportunități de finanțare echitabile, de cea mai eficientă intermediere financiară și de informații în timp real cu privire la prețuri. Mai mult, acești investitori urmăresc orice stimulent financiar pentru a minimiza costul de a face afaceri. Drepturile de proprietate – ar trebui să fie bine protejate de constituția țării gazdă, inclusiv asigurarea rambursării depline în cazurile de expropriere, deoarece aceste două elemente fac din investitorii străini sentimentul de siguranță. În plus, securitatea fragilă a drepturilor de proprietate conduce la investiții străine directe spre distribuție, mai degrabă decât pentru fabricare. Libertatea de corupție – sprijină investitorii străini pentru a evita costurile nedorite care rezultă din corupția răspândită, deoarece aceștia ar putea să nu cunoască anumite reguli nescrise. Libertatea de muncă – elimină politicile restrictive de muncă care blochează activități, cum ar fi controlul salariilor, limitele de angajare și de tragere. În plus, libertatea pe piața forței de muncă este necesară, la fel ca libertatea pe piața bunurilor și serviciilor.

Concluzii și măsuri de implementare pentru Republica Moldova, care dispune de posibilitatea de dezvoltare rapidă datorită parteneriatelor internaționale ce visează vectorul țării pe plan extern. Aceste oportunități odată utilizate corect, aduc ușor succesul țării noastre în dezvoltarea instituțiilor politice și economice care generează rezultatele așteptate de către toți participanții la acest proces. Cu scopul de a veni cu măsuri specifice care au provenit din analiza regresiei și analiza comparativă, măsurile necesare de a fi implementate cu scopul sporirii calității și dezvoltarea relațiilor economice internaționale prin prisma tendințelor contemporane pot fi:

1. Îmbunătățirea politicii vamale fiscale și a administrației conexe
2. Creșterea încrederii în afaceri față de stat și transparența relațiilor dintre întreprinderi și stat
3. Modernizarea legislației muncii și a legislației privind imigrația forței de muncă

4. Introducerea unui sistem de măsuri încurajatoare pentru instruirea angajaților
5. Dezvoltarea infrastructurii în toate domeniile vizate
6. Consolidarea diplomației economice în promovarea investițiilor străine directe
7. Consolidarea legăturilor dintre investițiile străine directe și economie
8. Dezvoltarea instrumentelor de sprijin financiar pentru exportatori și suport.

Referințe bibliografice:

1. HG Nr. 511 din 25.04.2016 cu privire la aprobarea Strategiei naționale de atragere a investițiilor și promovare a exporturilor pentru anii 2016-2020 și a Planului de acțiuni pentru implementarea acesteia;
2. Bradu Margareta. Evoluția abordărilor clasice și contemporane referitor la conceptul de competitivitate a economiei naționale. p. 210-213, 2016.
3. Litocenco Ana. Rolul instituțiilor naționale și internaționale în atragerea investițiilor în societățile pe acțiuni din Republica Moldova. p. 229-233, 2014.
4. Ahmad M. H., & Ahmed Q. M. Does the Institutional Quality Matter to Attract the Foreign Direct Investment? An Empirical Investigation for Pakistan. South Asia Economic Journal, 15(1), 2014, p. 55–70. Retrieved from <http://sae.sagepub.com/cgi/doi/10.1177/1391561414525708>
5. Azman-Saini W. N. W., Law S. H., & Ahmad A. H. FDI and economic growth: New evidence on the role of financial markets. Economics Letters, 107, 2010, p. 211–213. <https://doi.org/10.1016/j.econlet.2010.01.027>
6. Bannaga A., Yagoub G., Rafid A., & Bashar A.-F. The effects of good governance on foreign direct investment inflows in Arab countries. Applied Financial Economics, 23(15). 2013. <https://doi.org/10.1080/09603107.2013.802088>
7. Fazio, G., & Chiara Talamo, G. M. How ‘attractive’ is good governance for FDI? International Finance Review. 2008. [https://doi.org/10.1016/S1569-3767\(08\)09002-X](https://doi.org/10.1016/S1569-3767(08)09002-X)

**ASPECTE PRIVIND MANAGEMENTUL RESURSELOR
AGROTURISTICE VITICOLE DIN DOBROGEA DE SUD**

POPESCU MARIUS, GRUIA ROMULUS
Universitatea Transilvania din Brașov

Introducere. Dobrogea de Sud este o unitate de podiș din sud-estul României situată între Dunăre și Marea Neagră, un spațiu geografic multicultural, încărcat de natură și istorie, o regiune bogată în atracții turistice, generate de condițiile naturale și urme ale civilizației umane. Argumentele geografice favorabile pentru turism sunt: litoralul sudic al Mării Negre, cu stațiunile

helio-marine, plaje și bioclimat însorit, lacurile maritime și dunărene, ariile protejate, vestigiile culturale și istorice, colecții rurale de artă populară tradițională, sate cu tradiții și obiceiuri specifice locuitorilor sud-dobrogeni [2,5].

Relieful cu versanți însoriți, ușor înclinați de-a lungul Dunării și a Canalului Dunăre – Marea Neagră, climatul temperat-continental cu influențe sub-mediteraneene în vest și pontice în est, solurile dezvoltate pe substrat geologic calcaros sunt principalii factori care au favorizat dezvoltarea plantațiilor viticole [2]. Numeroase descoperiri arheologice, care înfățișează însemnele cultului dionisiac evidențiază preocupările vitivinicole dinainte de colonizările grecești de la Pontul Euxin [1,7]. Scopul acestei lucrări este definirea specificului agroturistic cu profil vitivinicol în Dobrogea de Sud și identificarea unor soluții pentru o dezvoltare sustenabilă a spațiului rural [4] sud-dobrogean.

Material și metodă. Metodologia cercetării este reprezentată de documentare bibliografică și cercetare în teren pentru a identifica sate cu potențial viticol, cu obiceiuri și tradiții specifice, și oportunități de valorificare a resurselor viticole în scop agro-turistic. Astfel am luat în considerare prezentarea aspectelor specifice ale unor sate axate pe identificarea resurselor turistice locale, a infrastructurii existente, posibilități de certificare a activităților viticole, oportunități de organizare și practicare a activităților cu caracter recreativ sau cultural și a turismului viticol. Potențialul agroturistic cu profil viticol este reprezentat de existența arealelor cu podgorii, la care se adaugă resursele turistice ale cadrului natural, obiectivele culturale, religioase și istorice, obiceiurile și tradițiile locale autentice [3,7]. Prin cartografiere este reprezentată repartitia teritorială a resurselor locale și propuneri de trasee agroturistice cu tematica *Drumul Vinului*. Există astfel oportunitatea lansării unor sate turistice reprezentative, care prin ineditul lor vor declanșa fluxuri turistice care vor revigora din punct de vedere socio-economic satele [4] cu potențial turistic și specific viticol din sudul Dobrogei.

Rezultate. Resursele viticole din Dobrogea de Sud totalizează circa 17,000 ha [8], repartizate dispersat, dar concentrate în două areale principale: podgoriile Murfatlar și Ostrov. Se pot evidenția și două areale secundare ce cuprind sate cu suprafețe viticole mici, punctuale, grupate și denumite în funcție de poziția geografică de pe teritoriul Dobrogei de Sud: arealul din Nord-Vest și arealul din Sud-Est.

În figura 1 este reprezentată ponderea arealelor viticole din Dobrogea de Sud: cu ponderea cea mai mare la nivelul regiunii studiate se remarcă podgoria Murfatlar – 66%, podgoria Ostrov – 28% și cele două areale secundare, Sud-Est – 5% și Nord-Vest – 1%. În funcție de suprafața viticolă [8] de pe teritoriul administrativ al unei așezări se evidențiază o regionare a potențialului viticol (figura 2) din arealul studiat:

- *Așezări rurale cu potențial viticol ridicat* (cu o suprafață viticolă mai mare de 1,000 ha): Rasova, Murfatlar, Mircea Vodă (podgoria Murfatlar), Aliman, Ostrov, Lipnița (podgoria Ostrov);

- *Așezări rurale cu potențial viticol mediu-ridicat* (cu o suprafață viticolă cuprinsă între 500 și 1,000 ha): Poarta Albă, Peștera (podgoria Murfatlar);

- *Așezări rurale cu potențial viticol mediu-scăzut* (cu o suprafață viticolă cuprinsă între 100 și 500 ha): Lumina, Seimeni, Tortoman, Siliștea, Saligny, Mihail Kogălniceanu (podgoria Murfatlar), Ion Corvin, Adamclisi, Oltina, Dobromir (podgoria Ostrov), Chirnogeni, Bărăganu (Sud-Est);

- *Așezări rurale cu potențial viticol scăzut* (cu o suprafață viticolă sub 100 ha): Valu lui Traian, Castelu (podgoria Murfatlar), Deleni, Dumbrăveni (podgoria Ostrov), Topalu, Crucea, Horia (Nord-Vest), Cobadin, Limanu, 23 August (Sud-Est).

Dimensiunea suprafeței viticole din cadrul unei așezări nu constituie un criteriu obligatoriu pentru valorificarea potențialului viticol în scop turistic.

În podgoria Murfatlar, plantațiile viticole ocupă peste 11,000 ha [8] ce se întind de-a lungul Canalului Dunăre-Marea Neagră, o mare parte a viilor fiind așezate în terase. Beneficiază de un climat cu o bogată insolație și o temperatură ridicată, existând condiții optime pentru un sortiment de soiuri care oferă produse viticole superioare. Solul calcaros este deosebit de favorabil pentru producerea vinurilor licoroase, dar și a celor seci sau demiseci. Sortimentul este compus din soiurile *Chardonnay*, *Pinot Gris*, *Sauvignon Blanc*, *Pinot Noir*, *Merlot* și *Cabernet Sauvignon*, extinzându-se soiurile create la stațiunea

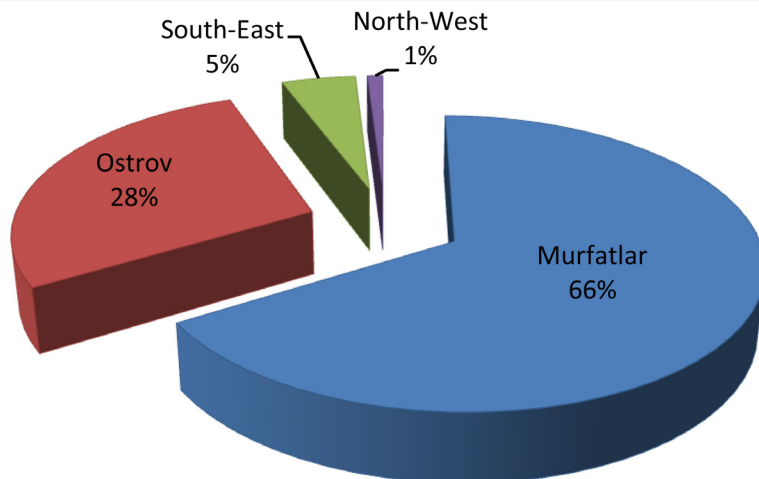

Fig. 1. Ponderea arealelor viticole din Dobrogea de Sud

viticolă: *Columna*, *Mamaia*, precum și vechiul soi *Fetească Neagră*. Sortimentele de vinuri de la Murfatlar sunt diverse: *Pinot Gris*, *Chardonnay* și *Riesling Italian* (vinuri albe nearomate), *Muscat Ottonel* (vin alb aromat, cel mai premiat), *Merlot*, *Pinot Noir*, *Cabernet Sauvignon* (vinuri roșii), la care se adaugă soiuri pentru struguri de masă: *Muscat Hamburg*, *Afuz Ali*. Vinurile din podgoria Murfatlar au obținut numeroase premii și medalii la concursuri internaționale de specialitate [6].

Podgoria Ostrov și-a descoperit în urmă cu două secole, vocația pentru cultura soiurilor de masă. În acest areal suprafața viilor, se ridică la 4,700 hectare [8], din care circa 50% soiuri de masă, constituind centre și areale viticole în satele de pe terasele Dunării. Podgoria este cunoscută prin cultura soiului *Afuz Ali*, care a găsit cele mai bune condiții de dezvoltare din țară. Strugurele său ajunge la maturare destul de repede, beneficiind de un climat care îi asigură o culoare chihlimbarie. Microclimatul viticol este condiționat de apele Dunării și de expoziția nordică a dealurilor plantate cu vii, înclinate

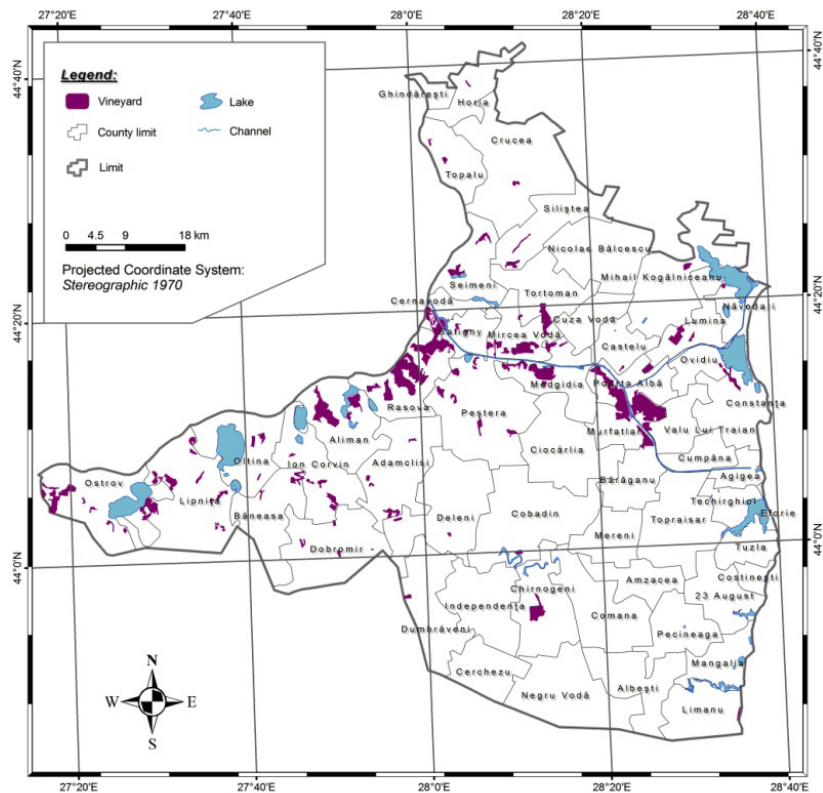

Fig. 2. Repartiția suprafețelor viticole pe unități administrative

spre fluviu, fiind ferite de curenții fierbinți de aer care vin vara dinspre mare. În podgoria Ostrov se cultivă și alte soiuri ca *Muscat de Adda*, *Muscat Hamburg*, *Sultanina*, dar *Afuz Ali* rămâne suveran. Acesta se cultivă de la Băneasa, până la Oltina și de-a lungul Dunării, ajungând până la Aliman. Secundar se dezvoltă producerea vinurilor albe de consum curent din soiul *Fetească Regală*, precum și a vinurilor roșii superioare din soiurile *Cabernet Sauvignon*, *Merlot* și *Pinot Noir* [6].

În cele două areale secundare se evidențiază suprafețele viticole de la Topalu (Nord-Vest) cu soiuri precum *Chardonnay*, *Cabernet Sauvignon*, *Merlot*, și cele de la Chimogeni și 23 August (Sud-Est), cu soiuri precum *Sauvignon Blanc*, *Pinot Gris*, *Cabernet Sauvignon*, *Merlot*, *Pinot Noir*.

Potențialul turistic diversificat din Dobrogea de Sud este reprezentat de: litoralul sudic al Mării Negre cu stațiunile helio-marine (de la Năvodari la Vama Veche), lacuri maritime (*Techirghiol* pentru turism balnear) și dunărene (*Bugeac*, *Oltina*, *Dunăreni*, *Vederoasa* pentru pescuit și sporturi nautice), arii protejate (pădurile *Fântânița-Murfatlar*, *Limanu*, *Canaraua Fetii*, *Esechioi* sau punctele fosilifere din lungul Dunării - *Topalu*, *Movila Banului*, *Aliman*), mănăstiri (*Dervent*, *Sf. Andrei*, *Sf. Maria*, *Sf. Elena de la Mare*), vestigii istorice (Monumentul *Tropaeum Traiani* de la Adamclisi, siturile arheologice dunărene *Păcuiul lui Soare*, *Altinum*, *Capidava*, *Axiopolis*), colecțiile de artă populară tradițională (Mihail Kogălniceanu, Topalu, Limanu), sate cu tradiții specifice (figura 3) [5].

Având în vedere amplasarea plantațiilor viticole în vecinătatea unor obiective turistice sunt propuse trei rute principale, ce pot fi considerate adevărate „drumuri ale vinului” (figura 3):

Drumul vinului Constanța – Murfatlar – Medgidia – Cernavodă având ca obiective turistice ariile protejate *Valu lui Traian* și *Fântânița-Murfatlar*, *Complexul monastic săpat în cretă* Basarabi și podgoria Murfatlar cu Punctul turistic *Muzeul viei și vinului* și *Crama M1 Atelier*, *Stațiunea de Cercetări Viticole* Murfatlar, *Crama Domeniul Vlădoi*.

Drumul vinului Murfatlar – Adamclisi – Ion Corvin – Ostrov cu *Monumentul Tropaeum Traiani* de la Adamclisi, *Mănăstirile Peștera Sf. Apostol Andrei* și *Dervent*, ariile protejate *Canaraua Fetii* și *Esechioi*, lacul *Bugeac*, Cetatea bizantină *Păcuiul lui Soare* și podgoria Ostrov cu *Cramele Domeniile Ostrov* (Ostrov, Lipnița) și *Crama Frâncu* (Adamclisi).

Drumul vinului Ion Corvin - Cernavodă - Topalu cu resurse turistice precum lacurile *Oltina*, *Dunăreni*, *Vederoasa*, punctele fosilifere *Aliman*, *Movila Banului*, *Topalu*, siturile arheologice *Altinum*, *Capidava*, *Axiopolis*, muzeul sătesc de artă populară *Dinu și Sevasta Vinitilă* de la Topalu, *Crama Alira* de la Oltina și *Crama Darie* de la Topalu.

Se pot evidenția însă și rute secundare, cum ar fi: Constanța - Mangalia (cu crama *Clos des Colombes* de lângă stațiunea Olimp), Medgidia - Tortoma-

nu și Constanța – Cochirleni, cu potențial viti-vinicol ce ar putea fi valorificat și în scop turistic.

Pentru fiecare dintre traseele menționate pot fi realizate pachete turistice specifice, în care tradițiile și obiceiurile să fie însoțite de preparate culinare în stil dobrogean sau pescăresc și degustare de vinuri din renumitele areale viticole sud-dobrogene.

Concluzii. În vederea promovării patrimoniului natural și cultural, a tradițiilor legate de cultivarea viței de vie, prelucrarea, vinificarea și valorificarea strugurilor în scop turistic sunt necesare înființarea unor centre demonstrative, puncte rurale de informare turistică și semnalizarea clară a obiectivelor pe itinerariul tematic Drumul vinului.

Micii producători din comunitățile rurale locale sunt interesați de crearea unui asociații prin care să fie promovat **Produsul Turistic Drumul Vinului Sud-Dobrogean** și inclus în pachete turistice.

Managementul resurselor viticole, integrat cu cel al resurselor naturale și culturale, prin amplasarea unor puncte oenoturistice și de promovare a tradițiilor și gastronomiei locale, reprezintă un factor important care va contribui la dezvoltarea sustenabilă a agroturismului din Dobrogea de Sud.

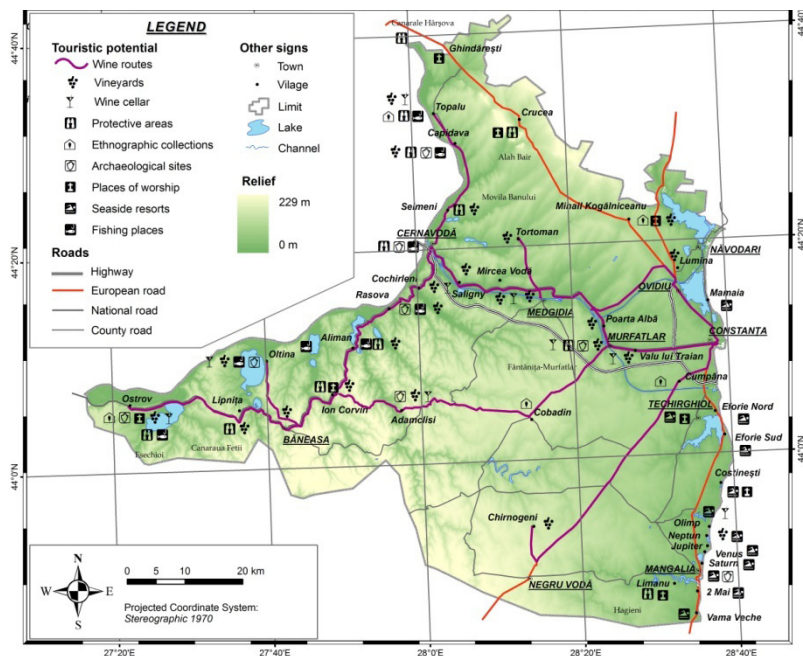

Fig. 3. Drumul Vinului pe harta turistică a Dobrogei de Sud

Referințe bibliografice:

1. Cotea V. V., Andreescu F. (2008). România – Țara Vinului, Editura AdLibri, București
2. Iordan I., Dobre S. (2005). Podișul Dobrogei de Sud. In: Geografia României, vol. V: 758-790, Editura Academiei, București.
3. Mănilă M. (2012). Wine tourism - a conceptual approach with application to Vrancea County, Lucrările Seminarului Geografic „Dimitrie Cantemir”, Iași, 34, p. 125-136
4. Nistoreanu P. (2010). Managementul durabil al comunităților rurale și turismul, Editura ASE, București.
5. Popescu M., Urdea C. (2012). The role of tourism in economic development of Dobrogea's rural areas, Agriculture Economy and Rural Development in Romania:539-547, Editura Academiei, București.
6. Ranca A., Brăduceanu D., Mihăilescu I. Fl., Popescu M. (2007). Wines routes in Dobrogea-solution for a sustainable development of the local agri-touristic potential. J Environ Prot Ecol 8 (3):591-596.
7. Soare I., Man, O., Costachie S., Nedelcu A. (2010). Viticultural potential and wine tourism in Romania, Journal of Tourism, 10, p.68-74.
8. *** (2016). Anuarul Statistic al județului Constanța. TEMPO-Online Database. www.insse.ro.

**CREȘTEREA COMPETITIVITĂȚII IMM-URILOR
DIN REPUBLICA MOLDOVA PRIN CLUSTERIZARE**

ROȘU DORIN

Institutul Național de Cercetări Economice AȘM

Noile tendințe economice la nivel global și tehnologiile înalte impun schimbări la nivelul întreprinderilor în ceea ce privește managementul întreprinderilor și grupările de întreprinderi de tip cluster ce includ strategii comune. Această lucrare tratează, într-o abordare sistemică, formarea unui model de percepție comun asupra IMM-urilor din punct de vedere al grupărilor pe interdependența cu mediul în care acestea activează.

Prima parte a lucrării intră în categoria cercetărilor documentare prezentând rezultatul unei analize critice asupra teoriilor privind conceptul, componentele și dinamica clusterizării. Se poate observa că, clusterizarea este privită timp de decenii dintr-o perspectivă focalizată exclusiv asupra conceptului, ce influențează asimilarea anevoioasă la nivel organizațional. Acest fenomen se poate interpreta din două perspective, prima, prin prisma complexității cognitive a conceptului în sine, iar cea secundă, din prisma nedeterminismului clusterizării.

Lucrarea are ca scop sistematizarea teoriilor privind aglomerările de întreprinderi, în vederea înțelegerii și generării unei strategii de dezvoltare durabilă pentru creșterea competitivității IMM-urilor. În această ordine de idei se propune următoarea ipoteză potrivit căreia clusterelor emergente pot conduce la creșterea competitivității IMM-urilor din Republica Moldova. Această trecere în registru a contribuțiilor atât teoretice cât și empirice, în diferite contexte, încearcă să aducă în prim plan necesitatea avansării în termeni de înțelegere a abordării strategice care au capacitatea de a valorifica și resursele existente și capacitățile IMM-urilor din Republica Moldova.

Abordări teoretice

Spre sfârșitul anilor 1990, în contextul amplelor schimbări tehnologice și sub presiunea globalizării economice începea să apară tot mai des în uz noțiunea de „societate a cunoașterii”, trăsătura fundamentală a economiei mondiale este, astăzi, evoluția rapidă spre globalizare și folosirea tehnologiilor informaționale și ale comunicației. De aceea, politicile cunoașterii - cercetarea, inovarea, educația și formarea profesională - sunt de o importanță excepțională pentru viitor. Societatea cunoașterii o înlocuiește progresiv pe cea industrială, care a înlocuit-o, la rândul ei, pe cea agrară, ultimele două fiind axate pe producția valorilor materiale. Societatea cunoașterii este cea în care informația semnifică puterea, în sensul cel mai general – indiferent că este vorba de cea politică, cea economică, cea financiară, obținerea, stăpânirea și valorificarea superioară a informației fiind astfel cheia de boltă a acestei societăți. Acest termen, adoptat de UNESCO¹, de „societăți ale cunoașterii” presupune o dimensiune de transformare socială, culturală, economică, politică și instituțională, deci o perspectivă de dezvoltare mai diversificată. Noțiunea de societate a cunoașterii oferă o arie mai largă a complexității și dinamismului schimbărilor care sunt în curs.

După cum afirmă unul dintre cei mai cunoscuți economiști austrieci, J.A. Schumpeter, schimbarea este legată de progresul tehnic, iar iregularitatea acestuia este cea care explică iregularitățile creșterii și dezvoltării economice. Perioade de puternic progres tehnic succed perioadele de slab progres tehnic; inovațiile într-un sector determină o presiune majoră pentru sectoare complementare motivându-le să inoveze la rândul lor. Această inovare în contextul globalizării piețelor pune presiuni suplimentare pe structurile întreprinderilor, presiuni de adaptare ce impun inovarea întregului sistem de management.

Este cert însă faptul că competiția globală a evoluat de la competiția dintre întreprinderi la competiția dintre regiuni. Indiferent de faptul că dezvoltarea economică regională nu este un concept nou, modalitatea de a atinge acest scop, în noul context, este fundamental inovativ. La nivel global, în prezent, IMM-urile tind să experimenteze condiții flexibile de lucru și metode de producție cu nivel înalt de eficiență, metode care erau altădată rezervate doar

întreprinderilor de talie mare sau multinaționalelor, corporațiilor care aveau succes în producția de masă.

Teoriile privind formarea aglomerărilor de întreprinderi și a clusterelor, precum și dezvoltarea acestora sunt văzute în prezent ca niște piloni centrali ai dezvoltării regionale, dat fiind faptul că acestea au dovedit o extraordinară capacitate de adaptare la noile realități generate de progresul economic, oferind un cadru metodologic adecvat de analiză și soluții raționale la problemele de o complexitate crescândă ale relației spațiu-economie. Cu atât mai mult cu cât fluxurile investițiilor directe din ultimii ani s-au focalizat acolo unde au găsit forță de muncă calificată, capital, experiență, tradiții în afaceri, furnizori specializați, instituții de capital și institute de cercetare competitive, precum și o infrastructură adecvată.

În urma unei analize asupra teoriilor existente se poate de identificat o tendință a unui mix de teorii din domenii diferite plecând de la teoria localizării geografice ale lui von Thunen [14], localizării economice a lui Weber [15], continuând cu cele economice dinamice cu reprezentanții lor Marshall, Hoover, Peroux și Krugman, până la teoriile manageriale ale lui Porter, Solvell, Keitel.

Afară de modul de abordare al competiției, una din limitele majore ale teoriilor lui Weber și von Thunen, apare din tratarea unilaterală a cererii și prețului. Aceasta este justificată de unii autori ai teoriilor economice regionale prin ipoteza că structura pieței pe care se bazează modelul este perfect competitivă. În continuarea acestor teorii am putea de asemenea propune o ipoteză conform căreia producătorul ar deține monopolul pe piața respectivă. Această abordare, ca și cele anterioare, este limitată în anumite contexte, însă, ea stabilește un cadru mai adecvat pentru o serie de aplicații practice ale teoriei lui Weber.

Teoria locurilor centrale, a generat o agitație ce continuă și în prezent, discipline dintre cele mai diverse se preocupă nu numai de testarea empirică a modelelor și ipotezelor emise anterior, dar și de elaborarea unor extensii ale acestora. Primii săi exponenți au fost regionaliștii germani Walter Christaller [1] și August Lösch [4], contribuțiile lor fiind, într-o anumită măsură, complementare: în timp ce abordarea lui Christaller are un caracter inductiv, abordarea lui Lösch este în mod esențial una deductivă.

Trebuie de asemenea de admit că mixtura spațială a înzestrării cu factori de producție tinde să întărească tendința identificată de Lösch cu privire la ierarhia concentrărilor industriale, la existența locurilor centrale. Prin urmare, această teorie ar putea fi aplicată în elaborarea strategiilor de dezvoltare.

Mai târziu, în 1950, Perroux având ca punct de plecare spațiul geografic, în introducerea conceptului de pol de creștere, nu a reușit – datorită unei abordări statice – să identifice de ce o anumită firmă dintr-o industrie situată

într-un anumit teritoriu înregistrează succes iar o altă firmă nu, de ce există regiuni care au supraviețuit recesiunilor economice și de ce există regiuni periferice care mor atunci când apar noi industrii.

Un posibil răspuns pare să-l fi definit Paul Krugman [3] ce tratează în dinamică efectele firmelor co-locate, subliniind efectele valorificării strategice a oportunității aglomerărilor antreprenoriale. Acesta susține că aglomerările antreprenoriale sporesc veniturile, diminuează costurile de transport și valorifică potențialul pieței regionale, stimulând, în continuare, aglomerarea altor firme. Din această perspectivă, analiza coeziunii prin prisma disparităților economice, sociale și regionale devine neproductivă atâta timp cât nu se analizează forțele și fluxurile care determină diferențierile.

Lever afirma că noțiunea de poli de creștere s-a bazat pe recunoașterea faptului că spațiul geografic este unul economic, eterogen, caracterizat prin legături orizontale și verticale conturând evoluția economică.

În 1984, Piore și Sabel descriu, în primul rând, modul în care tehnologia de producție de masă a secolului XX a încheiat era producției meșteșugărești și a dat naștere la epoca fordistă în SUA și în unele părți din Europa de Vest, iar în al doilea rând, stagnarea economiei mondiale în anii 1970 și apariția unor noi metode de producție flexibile, în care producătorii se deplasează de la un produs la altul sau de la un proces la altul în funcție de cerințele pieței.

Teoriile analizate în această lucrare, pe lângă faptul că fiecare dintre aceste are limitele sale, ne permit să înțelegem în mod inductiv și deductiv concentrările industriale, contribuind astfel la elaborarea strategiilor de dezvoltare.

Teoriile analizate mai sus, indiferent de faptul că fiecare dintre aceste își are limitele sale, ne permit nu doar să înțelegem modul în care se formează concentrările industriale, ci și de a ne forma un concepție mai clară asupra elaborării strategiilor de dezvoltare și de „cultivare” a IMM-urilor din Republica Moldova, precum și de a evalua just condițiile preliminare specifice pentru formarea aglomerărilor industriale.

Clustere, aglomerări urbane sau poli de creștere sunt concentrări geografice ale companiilor și instituțiilor interconectate, care se axează pe lanțuri valorice aferente: furnizori specializați, prestatori de servicii, firme din industriile conexe și instituții asociate dintr-un anumit domeniu de activitate, care colaborează rămânând în competiție. Date fiind efectele benefice asupra economiilor regionale, răspândirea acestei forme particulare de organizare pare să fi accelerat [12] în ultima decadă, guverne din întreaga lume le consideră ca un factor important pentru inovare, dezvoltarea întreprinderilor și atragerea investițiilor.

Premise în procesul de clusterizare

Teoria afirmă că inițiativele de tip cluster trebuie să apară numai în zonele unde există deja diferite forme de parteneriat și rețele, dar din cauza econo-

miei încă insuficient dezvoltată se poate afirma că statul trebuie să se implice și să ajute mai mult întreprinderile.

Rolul statului este foarte important în dezvoltarea clusterelor. În Republica Moldova până la momentul de față au fost instituite o serie de inițiative în acest sens. Primii pași făcuți de Guvern, și anume adoptarea „concepției dezvoltării clusteriale a sectorului industrial”, în care sunt descrise obiectivele dezvoltării clusteriale din Republica Moldova. Aceasta mai conține și o succintă evaluare a potențialului general specific și o prezentare a măsurilor cheie necesare pentru implementare. De asemenea între anii 2012 și 2014 Ministerul Economiei a participat în proiectul „ClusterPoliSEE: Politici clusteriale mai inteligente pentru Europa de Sud-Est”. Ca și parte a proiectului, a fost elaborat în comun cu alte 11 state o platformă de învățare care tinde să îmbunătățească politicile clusteriale prin învățarea în comun și schimbul de informații².

Experiența țărilor occidentale demonstrează că organizațiile, din cadrul acestor concentrări geografice, care se află în competiție pot colabora, dacă găsesc o cale de colaborare reciproc avantajoasă, bazată pe principiul câștig-câștig. Prin urmare, se poate de afirmat că IMM-urile din Republica Moldova pot valorifica nișele de piață printr-un proces de descentralizare administrativă și coordonare a entităților rezultate în cadrul unor rețele moderne.

În această ordine de idei, în cazul Republicii Moldova una dintre direcțiile de clusterizare a IMM-urilor ar putea fi industria Tehnologiilor Informaționale, caracterizată printr-un grad ridicat de inovație și prin faptul că în ultimii ani sectorul TI a înregistrat o dezvoltare rapidă, devenind unul de importanță economică pentru țara noastră. Acest domeniu reprezintă astăzi un potențial mare de dezvoltare și poate deveni catalizatorul dezvoltării economice și sociale, cu atât mai mult cu cât în prezent, în Republica Moldova există deja o concentrare pe industria TI (ex. parc industrial și fizic, proiecte ce include Universitatea Tehnică, Asociația Industriilor IT ATIC, USAID și companii private etc.)

Este clar, din discuția de mai sus, că teoriile clusterizării pot evidenția aspecte relevante firmelor și organizații care funcționează într-un mediu modern de afaceri globalizat. Dintr-o perspectivă strategică, abordarea clusterelor evidențiază importanța multitudinii de relații și interacțiuni între diferiții actori într-un lanț de producție ce concurează și inovează pe piață. În Republica Moldova, la momentul de față, există foarte puține politici active de dezvoltare a IMM-urilor prin intermediul clusterelor.

Concluzii

Clusterul este o soluție pentru valorificarea avantajelor care se nasc atunci când IMM-urile sunt organizate și funcționează ca un sistem: partajarea cunoștințelor, realizarea economiilor de scară, învățare organizațională, flexi-

bilitate, valorificarea superioară a oportunităților pieței. Existența unui cluster demonstrează că firmele care se află în competiție pot colabora, dacă găsesc o cale de colaborare reciproc avantajoasă, în cadrul strategiilor de clusterizare în formă pură și/sau alternative, bazate pe principiul câștig-câștig, în vederea alocării resurselor și capacităților existente.

Fenomen natural, clusterizarea, această strategie cooperativ/colaborativă generează eficiență colectivă și consolidează competitivitatea membrilor săi impunând un alt nivel de management strategic și redefinirea politicilor economice. Inițiativele de formare a clusterelor sunt, deci, eforturi concentrate pentru a crește competitivitatea IMM-urilor dintr-o regiune, autorități locale și organizații de instruire și cercetare. Afacerile de succes devin din ce în ce mai mult dependente de un mediu care promovează cooperarea și inovarea.

Referințe bibliografice:

1. Christaller W Theory of Central Places. 1933.
2. Hoover E. M, The location of economic activity. Mc.Graw-Hill, 1984.
3. Krugman P. Increasing Returns and Economic Geography. Journal of Political Economy, 1991.
4. Lösch A. The Economics of Location. Yale, U.P, 1954.
5. Lowry I. S. Population Policy, Welfare, and Regional Development. în Mark Perlman, Charles Leven, and enjamin Chinitz (eds.), Spatial, Regional, and Population Economics, New York, 1972.
6. Marshall A. Principles of Economics. eight edition, Macmillan Press, London, 1920.
7. Naisbitt J., Aburdene P. Ten New Directions for the 1990s, New York, William Morrow and Co., 2000.
8. Perroux F. La notion de pôle de croissance. Economie Appliquée, nr. 1-2, 1955.
9. Petrișor I. Management strategic. Abordare potențio logică. Timișoara, Editura Brumar, 2007.
10. Porter M. Locations, Clusters and Company Strategy (In Clark, Gordon L.; Feldmann, Maryann P., Gertler, Meric S.,) Oxford Handbook of Economic Geography, Oxford University Press 2000.
11. Rosenfeld S., Bringing Business Clusters Into the Mainstream of Economic Development?, European Planning Studies, Volume 5, Number 1. 1997.
12. Söderström H-T., Braunerhjelm P., Friberg R., Norman V., Sölvell Kluster. se-Sverige I den nya ekonomiska geografien. Stockholm, 2001.
13. Sölvell Örjan. Clusters Balancing Evolutionary and Constructive Forces. Red-book Stockholm Second edition, January 2009/Bluebook, 2006, Greenbook, 2003.
14. Thünen (von) J-H. Recherches sur l'influence que le prix des grains, la richesse du sol et les impôts exercent sur les systèmes de culture. Paris, Guillaumet et Cie, Librairies, 1851.
15. Webber M. Impact of uncertainty on location. MIT Press, 1972.

Note:

1. <http://cnr-unesco.ro/despre-unesco-si-comisiile-nationale-unesco>, consultat la 21/05/2017.

2. BJÖRN V., (Echipa Economică Germană în Moldova), Efectul de pârghie al clusterelor pentru dezvoltarea industrială din Moldova, Condiții preliminare, potențialul și pașii cheie pentru introducerea unei abordări orientate pe clustere, Berlin/Chișinău, 2016.

AJUSTAREA PROCESELOR TEHNOLOGICE DE PRODUCERE ÎN SECTORUL AUTOHTON DE FITOTEHNIE SUB INFLUENȚA DEFICITULUI FORȚEI DE MUNCĂ

TUREȚCHI VIOREL

Universitatea Academiei de Științe a Moldovei

Introducere. Forța de muncă, în special cea calificată, este factorul de bază în procesul de producere agricol. Fiind un domeniu în curs de dezvoltare, agricultura Republicii Moldova are restanțe majore la capitolul modernizare și implementare a tehnologiilor moderne, ulterior, acest handicap se încearcă a fi depășit prin implicarea masivă a forței de muncă, disponibilă în mediul rural. Însă, conform ultimelor analize a indicatorilor demografici, ca urmare a procesului de emigrație a populației rurale, se atestă o scădere dramatică a locuitorilor satelor și, respectiv, a forței de muncă ce urmează a fi implicată în sectorul agricol.

În acest context, asigurarea procesului de producere agricol cu resurse umane calificate, devine o problemă majoră în perspectivă, cu consecințe grave pentru domeniul agrar. Pentru diminuarea acestei crize este necesar de întreprins o serie de măsuri în sistemul actual de producere agricol, menite să completeze deficitul forței de muncă. Prin urmare, se impune identificarea soluțiilor optime de soluționare a acestei probleme.

Rezultate și discuții. Datorită ponderii esențiale a populației economic activă, implicată în sectorul agricol – 31,7% (conform datelor BNS la 1 ianuarie 2016), necesarul aprovizionării cu brațe de muncă, în mare măsură, este asigurat. Însă, evoluția cantitativă și calitativă a acestei importante resurse de producere în ultimii zece ani, prefigurează o insuficiență acută a forței de muncă necesară dezvoltării acestui domeniu. Astfel, pe perioada anilor 2005–2015, populația ocupată în agricultură s-a diminuat cu 155 mii persoane sau 28,8% din populația rurală activ economic. Conform datelor BNS, din totalul populației implicată în migrația internă și cea externă, 50,3% au activat anterior în domeniul agricol. Acest segment de populație reprezintă persoanele cu vârsta cuprinsă între 18 și 55 ani, majoritatea deținând studii

Gospodării țărănești, după suprafața gestionată	a.2011	a.2012	a.2013	a.2014	a.2015	Evoluția cantității (ha)	2015/2011 (%)
	total ha	total ha	total ha	total ha	total ha		
Gospodării țărănești <1 ha	89178,1	90353,27	89088,85	88205,31	85340,11	-3837,99	-4,4
Gospodării țărănești, 1-5ha	327785,48	316176,0	301783,60	299230,10	283561,18	-44224,3	-14,5
Gospodării țărănești, 5-10 ha	21622,26	20338,99	20137,84	21308,65	20840,38	-781,62	-3,32
Gospodării țărănești, 10-50 ha	33399,37	36207,43	43245,92	44476,13	46271,75	+12872,38	+38,54
Gospodării țărănești, 50-100 ha	12529,91	16433,5	17863,94	19341,38	19120,93	+6591,02	+52,6
Gospodării țărănești >100 ha	62650,57	64530,31	65074,84	6762,97	71701,92	+9051,92	+14,4

Tabelul 1. Evoluția comparativă a suprafețelor terenurilor agricole aflate în gestiunea gospodăriilor țărănești (fermieri) de diferite dimensiuni, a. 2011–2016

Sursa: elaborată de autor în baza datelor [1]

tehnice sau profesionale. Totalitatea acestor date ne demonstrează că problema lipsei resurselor de muncă în sectorul agricol capătă conturi accentuate iar inactivitatea în depășirea acestui deficit va duce la degradarea completă a sectorului agricol. Pentru a preîntâmpina consecințele nefaste în acest domeniu este necesar de identificat posibilitățile și metodele optime ce urmează a fi aplicate în mod operativ.

Substituirea forței de muncă poate fi efectuată doar prin reformarea și modernizarea sistemului de producere în agricultură. Nu este un secret că majoritatea sectoarelor agricole se află într-o plină criză economică ce necesită intervenții urgente de ordin tehnologic, organizațional și logistic. Respectiv, depășirea acestui obstacol poate fi realizată doar prin soluționarea concomitentă a tuturor provocărilor, declanșate de lipsa resurselor de muncă.

O problemă în acest lanț de provocări este identificarea suprafeței optime de teren agricol ce poate fi prelucrată eficient, în dependență de formele de organizare: gospodării mari; mijlocii; țărănești sau auxiliare. În contextul promovării politicii statului – de consolidare a terenurilor agricole – ca urmare a depopulării accentuate a spațiului rural, apare riscul ca suprafața de teren nou constituită să nu poată fi prelucrată din lipsa forței de muncă.

Actualmente, gospodăriile agricole de producere iau în calcul acest factor, optimizând cantitatea forței de muncă printr-un proces continuu de modificare a suprafețelor de teren agricol aflat în gestiunea lor. Acest fapt este elocvent demonstrat de evoluția suprafețelor agricole a gospodăriilor țărănești (fermieri), ce au în gestiune de la 0,5 ha până la 100 ha și mai mult. Conform analizei, efectuate pe baza datelor preluate din fișele cadastrale centralizatoare [1] pentru perioada 01.01.2012 – 01.01.2016, se atestă următoarea situație:

Urmând principiul optimizării resurselor de muncă și analizând datele expuse în tabelul 1, se poate deduce că gospodăriile țărănești, ce dispun de suprafețe agricole de până la 10 ha, sunt afectate cel mai mult de lipsa forței de muncă. În situația dată aceste gospodării sunt impuse să-și consolideze terenurile.

Gospodăriile, cu suprafața de teren agricol în limitele a 10 – 50 ha, se adaptează mai rapid conjuncturilor existente, numărul acestor gospodării fiind în creștere. Prin urmare, rezultă că anume în limitele acestei suprafețe agricole sunt exploatate cel mai eficient resursele disponibile a forței de muncă. O evoluție remarcată pe parcursul ultimilor cinci ani prezintă gospodăriile ce dețin suprafețe de teren agricol mai mari de 100 ha. Prin posibilitatea de a procura și întreține tehnică agricolă modernă, a facilităților fiscale și de creditare, aceste gospodării au posibilitatea sa-și automatizeze procesele de producere agricole, limitând lucrările manuale și necesarul în forței de muncă.

În concluzie, se poate de menționat că pe o perioadă de 5-7 ani resursele umane de muncă, existente în spațiul rural, va permite aprovizionarea cu forțe de muncă gospodăriile ce gestionează suprafețe de teren agricol în limitele a 10-100 ha, dar odată cu limitarea acestor resurse este necesar treptat de a trece la gospodăriile agricole cu suprafețe mai mari de 100 ha.

Avantajul posibilității folosirii mijloacelor tehnice este indiscutabil. Arsenalul de tractoare și mașini agricole, deținute de gospodăriile mijlocii și mari, le permite pe o perioadă de timp să depășească handicapul insuficienței

forței de muncă, dar relevanța modernizării mijloacelor tehnice de producere este evidentă. În prezent, pentru o gospodărie agricolă, cu o suprafață de 500 ha, cu o structură aproximativă a culturilor cultivate, unde cerealele și leguminoase constituie aproximativ 36%, porumb pentru boabe – 25%, culturi tehnice – 22%, legume – 3,6, livezi – 10% și vii – 3,4% este necesar de avut în dotare 10 tractoare, 3 combine de recoltare și 116 utilaje agricole [2]. Productivitatea scăzută, numărul mic de operațiuni tehnologice efectuate de un angrenaj mecanizat agricol, impune implicarea unui număr considerabil de personal atât în procesul de lucru, cât și la deservirea acestuia.

Un prim pas în rezolvarea acestei probleme este procurarea tractoarelor moderne. Vasta gamă a acestor mașini, existente pe piața autohtonă, permite de a selecta modelul optim în dependență de necesitățile sau specializarea gospodăriei date. Așa companii ca: John Deere; Kuhn; Fendt ș.a. pun la dispoziția producătorilor tractoare versatile, puternice și cu o eficiență destul de înaltă. Prin angrenaj cu un utilaj agricol performant, cum ar fi: plugul reversibil cu lame; utilajul dotat cu grape și cultivator sau mai nou – tăvălugul ancorat în fața tractorului concomitent cu plugul reversibil- permite obținerea unui randament superior de lucru, economisirea resurselor energetice și a celor de muncă.

Tractoarele din această generație, datorită elementelor electronice bazate pe soft-uri, monitorizează întreg procesul operațional, intervin în reglarea parametrilor optimi de lucru ai agregatului, astfel, fiind posibilă aplicarea agriculturii de precizie sau mai nou – a agriculturii inteligente. Aceste aspecte duc la mărirea productivității muncii și, nemijlocit, la optimizarea forței umane de muncă.

Evident, având un preț de comercializare înalt, tehnica agricolă modernă este accesibilă doar gospodăriilor mari. În acest caz, o modalitate de a asigura gospodăriile mici și mijlocii cu astfel de tehnică ar fi înființarea unor întreprinderi private de prestare a serviciilor de lucrări mecanizate agricole. O alternativă poate fi crearea holdingurilor private de prestare a acestor servicii, ce ar beneficia de credite preferențiale din partea băncilor comerciale, necesare procurării tehnicii agricole moderne.

Un obstacol serios în folosirea rațională a forței de muncă, cât și a tehnicii agricole, este practicarea policulturii de către gospodăriile agricole autohtone. Ținând cont de diversificarea foarte ridicată a muncii în agricultură, chiar și în gospodăriile specializate, numărul operațiunilor agrotehnologice crește proporțional cu numărul culturilor agricole cultivate.

O modalitate de depășire a acestei probleme este specializarea gospodăriilor în cultivarea unui număr restrâns de culturi. Selectarea acestora efectuându-se în dependență de factorii climaterici, pedologici, economici și infrastructura disponibilă economico-socială. Dar este necesar de menționat faptul că se va da prioritate anume culturilor cu o înaltă valoare adăugată. Ac-

tualmente se observă o tendință a gospodăriilor autohtone de a-și omogeniza structura culturilor agricole cultivate, însă succesul producerii acestora este determinat mai mult de factorii tehnologici deținuți la momentul de gospodăriile respective. Aceasta ne-o demonstrează și datele BNS [3], ce se referă la structura suprafețelor însămânțate cu culturi agricole.

Astfel, în 2015 ponderea suprafețele de teren însămânțate cu culturi cerealiere reprezintă 61,4 %, dintre care: grâul de primăvară și de toamnă – 23,0 %, porumbul – 32,8 % și orzul – 5,6 %. Din punct de vedere tehnologic producerea acestor culturi nu necesită cantități considerabile de resurse financiare și forță de muncă, însă valoarea adăugată a acestora este minimă. Veniturile în urma comercializării acestor culturi abia de acoperă cheltuielile de producere, nemaivorbind de posibilitatea de a investi în tehnologiile noi. Această problemă poate fi rezolvată doar prin mărirea suprafețelor cultivate cu culturi agricole cu o valoare adăugată ridicată cum ar fi: boabele leguminoase (soia, mazărea, năut, linte, ș.a.); floarea soarelui; rapița; sorg și alte culturi cu o cerere ridicată pe piața UE. Este regretabil faptul că ponderea acestor culturi în structura terenurilor însămânțate în Republica Moldova, în anul 2015, reprezintă doar 28,1 %, cu toate că cultivarea acestora, la fel ca și cerealierele, nu necesită implicarea masivă a forței umane de muncă iar rentabilitatea este cu mult mai ridicată.

Cum s-a menționat anterior, o barieră substanțială în dezvoltarea domeniului agricol din țara noastră reprezintă factorul logistic. Lipsa informațiilor relevante, ce reflectă starea pieței locale și regionale a produselor agricole, orientarea lanțului valoric spre producerea în masă fără dezvoltarea rețelei de marketing au un impact nefast asupra calității deciziilor adoptate de către producătorii agricoli.

Ca un remediu în depășirea acestei probleme, este necesitatea asocierii producătorilor agricoli în diferite asociații sau, mai nou, clustere. Cluster-ul reprezintă un model nou de asociere, ce include, pe lângă producătorii agricoli, diferite companii, corporații, bănci, furnizori de materie primă și piese de schimb, precum și agenți de standardizare, patronate, centre sau agenți de instruire profesională ce asigură instruirea specializată, precum și accesul la informație [5]. Conlucrarea activă în interiorul acestor grupuri va permite producătorului perfecționarea lanțului valoric agricol, îmbunătățirea gradului logistic precum și optimizarea necesarului forței de muncă.

O problemă, destul de acută în sectorul agricol, reprezintă asigurarea cu forță de muncă calificată, îndeosebi specialiști mecanizatori. În prezent, marea majoritate a personalului ce deservește tehnica agricolă, sunt absolvenți ai școlilor profesionale sovietice, majoritatea având vârsta de pensionare. Datorită lipsei accentuate de cadre tinere, instruite conform cerințelor actuale, ce ar fi capabile să gestioneze tehnica modernă, subminează posibilitatea aplicării tehnologiilor noi în domeniul dat. Astfel, conform datelor BNS [4],

în perioada anilor 2012–2015, absolvenți ai școlilor profesionale cu profil agricol au devenit doar 518 persoane. Raportate la numărul de gospodării agricole, ce dețin de la 10 ha și mai mult (fiind în număr de 77279 gospodării [1]), un absolvent revine la 149 de gospodării sau întreprinderi agricole, ceea ce reprezintă o cifră infimă.

Ca soluție poate fi doar implicarea directă a producătorului prin identificarea viitorilor tineri specialiști, încheierea unor contracte bilaterale unde să fie stipulate clar obligațiunile fiecărei părți implicate, investițiile de formare a viitorului specialist să fie suportate de producător cât și oferirea unor garanții de acordare a unui salariu decent.

Concluzii:

1. Ponderea populație active economic, implicate în sectorul agricol al Republicii Moldova este semnificativă, reprezentând o treime din totalul populației activ economice. Cu toate acestea, persistă o tendință stabilă de micșorare a cantității forței de muncă în acest domeniu. Ca rezultat se profilează la orizont o insuficiență acută a forței de muncă disponibile.

2. Un prim pas în soluționare acestei probleme este identificarea mărimii suprafețelor de teren agricol optime de către o gospodărie, ce va permite cu o eficiență maximă folosirea forței de muncă disponibile.

3. Folosirea tehnicii și a echipamentelor moderne reprezintă un factor esențial în minimalizarea implicării forței de muncă în procesul de producere agricol.

4. O soluție în depășirea acestei probleme este crearea întreprinderilor private de prestare a serviciilor agricole mecanizate.

5. Renunțarea la practicarea policulturii de către gospodăriile agricole, ce necesită un volum mare de forță de muncă, trecerea la o gamă restrânsă de culturi agricole cu valoare adăugată ridicată, va eficientiza utilizarea resurselor umane disponibile.

6. Asocierea producătorilor agricoli în diferite asociații, formarea diferitor clustere va îmbunătăți considerabil lanțul valoric agricol, respectiv, va avea un impact pozitiv asupra managementul resurselor umane de muncă a gospodăriilor agricole.

7. La momentul de față, când este necesară o modernizare amplă a tehnologiilor de producere, ce implica tehnică și utilaje moderne, este necesar de un personal cu o calificare superioară. Acest scop poate fi atins doar prin implicarea directă a producătorului agricol la formarea tinerilor specialiști.

Referințe bibliografice:

1. Fișa cadastrală centralizatoare. Aprobata prin Hotărârea Guvernului nr. 971 din 12 august 2016.

2. Hăbășcu I., *Recomandări privind organizarea stațiilor tehnologice de mașini și tractoare*. Ed. Î.S.F.E.-P. „Tipografia centrală”, Chișinău, 2003. p. 10-12.

3. Anuarul Statistic al Republicii Moldova. Ed. Î.S. F.E.-P. „, Tipografia centrală”, Chișinău, 2016. p. 239-240.

4. Anuarul Statistic al Republicii Moldova. Ed. Î.S. F.E.-P. „, Tipografia centrală”, Chișinău, 2016. p.1 12.

5. <https://en.wikipedia.org/wiki/Cluster>, accesat 23.03.2017.

MANAGEMENT OF DECISION POLICIES AT MACROECONOMIC LEVEL IN GRICULTURE

VANGHELE CRISTIAN

University of the Academy of Sciences of Moldova

*Moto "Leadership is foresight, organization, command,
coordination and control-assessment"*

Henry Fayol

The concept of management is a very complex semantics as designating management science socioeconomic organizations and establishes principles and scientific management methods thereof. Semantic complexity of the term “management” is determined by its multiple meanings: 1. *Management is a science*, meaning an organized grouping of computer knowledge and coherent concepts, principles, methods and techniques – explaining systematically phenomena and processes taking place in the leadership of organizations. 2. *Management is an art*, consisting of artistry and talent manager to apply scientific methods and techniques of management in accordance with the actual requirements of different situations in terms of efficiency. 3. *Management is also a specific mood* that materializes through a certain way of seeing, like, search for and accept progresul. 4. *Management is profession* – in its people specialized in species are managerial ability to provide solutions to multiple problems and complex problems in this area. 5. Management is a leading attributes of foresight, organization, coordination, training and monitoring-evaluation of the work of other people. 6. *Of the five meanings for management of flows and the sixth that of social class* or a group of people acting to achieve the objectives and actions predetermined group of people that directs the actions of others towards common goals, have the same behavior a profession in civilian life. In the definitions of management who have concerns in this area are detected some elements common to all namely: a) the need for an activity goals and objectives; b) the importance of coordinating individual efforts; c) direct labor is largely or entirely carried out by others and not manageri. Regardless of meanings but which is addressed under management, defining this concept because of its complex through many and varied forms, and almost as many works they've worked on this subject. Planning

the all theoretical views about management, we conclude that scientific management can be determined as a system of measures and methods by which the achieved goals of the organization. In this context a possible definition of management is a set of activities, including planning, decision making, organization, management (directing) and control, all oriented towards the use of human, financial, material and information of the organization in an effective and efficient manner (effective-use resources to do the right thing; efficient-use resources to do something in the fairest way) in order to achieve an objective. In Romania, the effects they have had and still have the wrong decisions on agriculture in the period 1990–2000 are multiple, given that agriculture occupies about 20% of Gross domestic product (GDP). Such losses incurred by Romanian agriculture in the last 10 years as causes: *-Destruction of heritage agricultural production cooperatives (APCs)*

- (3776 units) – 90 billion lei; – Atomization agricultural property: 40 million parcels, 5 million owners – an annual loss of about 7000 billion, due to self-consumption that is between 80-100% – inadequate facilities with equipment, agricultural areas and cultivate the whole works delaying – led to annual losses of 4,800 million lei; – The use of irrigation system, considerable damage to installations 2 mil. ha. (Using 113 thousand ha – 4.2% of the designed irrigation) not applying herbicides and pesticides – 3 billion loss. Dollars annually; – Abandoning the use of modern technologies, works of soil erosion – loss of 5250 billion. lei annually; –Low fertilizers (1989 to 2.7 mln. tons compared to 200-300 thousand tons in recent years) – 17,500 billion loss. lei. The main objective of the Governance Programme in the field of agriculture is the halt in the decline, gradual recovery and ensure the conditions for a recovery in agriculture, according to the potential natural, economic and human of Romania, in order to ensure food security of the population and creating funds for economic exchanges internationale. It is envisaged:-Accelerating land reform; – Continue the privatization of major state owned companies (former IAS) in agriculture; – increasing the quantity and quality of crop and animal production, and promotion of organic farming systems; – Achieving minimum parameters for performance in the agrifood sector to reach EU requirements; – Providing favorable investment programs for agricultural producers, manufacturers;

Specifics management policies applied in agriculture and irrigation system in Moldova, is based on achieving Goal Moldovan government to create a society without poverty. Elimination of poverty and lack of access to education, quality healthcare and decent public services as one of the major challenges for our society. It requires a profound reform of the social security and care system. Sustainable growth is another facet of management policies to be implemented in Moldovan agriculture. Thus, the Government will proceed to changing the development paradigm of the country from an

economy based on consumption to an economy based on investment, innovation and competitiveness, so that the national economy to create employment of highly qualified and well paid, and the whole society and every citizen to benefit from the effects of robust economic growth, organic and balanced. Competitiveness policies and agro-industrial development in the agricultural sector, involving government policy objectives such as: -modernisation of agriculture and reduce its dependence on adverse climatic factors; – harmonisation of food regulations with the EU food safety standards;

Effects of implementing these policies at Moldovan agriculture managerial level, will result in more efficient support measures such as agri-food sector; – Development of agricultural infrastructure and quality human capital. – Harmonization of food regulations with the EU agri-food sector development and food safety standards will be made through concrete actions such as the development of agro-foods at the local level. Harmonization of regulations in food with the community practice by drafting and approval of sanitary and phytosanitary standards, harmonized with European ones;

Conclusions: Importance of management policies practice is motivated by three main reasons: 1. The crisis in which the economy and each economic basis; here daily cesitatea us to take a number of decisions aimed at solving cotidiane; 2. Priority is pursuing immediate results, disregarding willingly or not neglecting and efficiency perspective. 3. Among economic management team must function with frequent changes in their structures. It is necessary also to managerial structures built it strong, able to deal professionally address current and future problems.

Bibliography:

1. Leonie Popescu. Modern management companies. Bucharest, 1996.
2. Ana Carata. Management, marketing and pharmaceutical legislation. 1996.
3. Jean Jacques Servan-Le Défi Américain Scriber. Paris, Éditions Denoel 1968
4. Frederick Taylor. The Principles of Scientific Management. 1911.
5. H. Emerson «The twelve Pinciples of Efficiency». 1913.
6. Burduș E. International Comparative Management. Economic Publishing House, Bucharest, 2004.

